

Statens tilbud

Jordbruksforhandlingene

2023

5. mai 2023

Innhold

1	Innledning.....	6
2	Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2023	7
2.1	Regjeringens politiske plattform.....	7
2.2	Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2022	7
2.3	Stortingets behandling av Meld St. 13 (2020–2021)	9
2.4	Klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket	10
2.5	Bærekraftig matproduksjon	10
2.6	Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi.....	11
3	Utviklingen i jordbruket	12
3.1	Grunnlagsmaterialet.....	12
3.2	Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon	14
3.2.1	Produksjons- og markedsutvikling.....	14
3.2.2	Økt selvforsyningsgrad/hjemmemarkedsandel	16
3.2.3	Dyr på beite	20
3.3	Landbruk over hele landet	20
3.3.1	Arealutvikling og -fordeling.....	20
3.3.2	Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk	23
3.3.3	Rekruttering, kunnskaps- og næringsutvikling	27
3.4	Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen.....	48
3.4.1	Inntekts- og kostnadsutviklingen	48
3.4.2	Utvikling i investeringer.....	54
3.4.3	Utvikling i sysselsetting	55
3.4.4	Strukturutvikling	56
3.4.5	Produktivitet	58
3.4.6	Overføringene til jordbruket.....	58
3.5	Miljø og klima – utvikling og rapportering	60
3.5.1	Utvikling innen miljø- og klimaområdet.....	60
3.5.2	Rapportering innen miljø- og klimaområdet	66
3.5.3	Økologisk jordbruk	79
3.5.4	Andre politikkområder	83
4	Utvikling i foredlings- og omsetningsledd	86

4.1	Innledning	86
4.2	Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder	86
4.3	Prisutviklingen på matvarer	88
4.4	Industri og konkurranseforhold.....	90
4.5	Matpolitikken.....	93
5	Importvernet og internasjonale forhold	96
5.1	Importvernet for landbruksvarer	96
5.2	Import av landbruksvarer	96
5.3	WTO Landbruksavtalen.....	97
5.4	EUs landbrukspolitik	99
5.5	Forhandlinger om handelsavtaler.....	101
6	Hovedtrekk i tilbudet	103
6.1	Mål og rammer for oppgjøret.....	103
6.2	Grunnlagsmaterialet.....	109
6.3	Inntektsutviklingen	109
6.4	Økte inntektsmuligheter.....	110
6.4.2	Utslag på referansebrukene	113
6.5	Hovedprioriteringer.....	114
7	Nærmere om viktige politikkområder	118
7.1	Landbrukets utviklingsfond (LUF).....	118
7.1.1	Økonomisk oversikt over fondet.....	118
7.1.2	Tilskuddsramme for LUF.....	119
7.2	Rekruttering, næringsutvikling og verdiskaping i landbruket	121
7.2.1	Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midler)...	121
7.2.2	Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler).....	125
7.2.3	Regionale tilretteleggingsmidler i landbruket (RT-midler)	125
7.2.4	Områderettet innsats.....	126
7.2.5	Rekruttering og kompetanseheving i landbruket	127
7.2.6	Forskning og utvikling	130
7.2.7	PRESIS.....	131
7.2.8	Stiftelsen Norsk Mat.....	131

7.2.9	Utviklingsprogrammet – landbruks og reindriftsbasert vekst og verdiskaping	132
7.2.10	Støtte til Bondens marked og Norsk Gardsost	134
7.2.11	Inn på tunet.....	134
7.2.12	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	135
7.2.13	Skogbruk	136
7.2.14	Tiltak mot villsvin og oppfølging av Handlingsplan mot villsvin	138
7.2.15	Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift.....	138
7.3	Miljø og klima.....	138
7.3.2	Intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket	142
7.3.3	Tiltak for å redusere utslipp av metan og lystgass fra jordbruket	143
7.3.4	Oppfølging av helhetlig plan for Oslofjorden	146
7.3.5	Nasjonalt miljøprogram.....	147
7.3.6	Regionale miljøprogram (RMP).....	152
7.3.7	Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF).....	153
7.4	Økologisk jordbruk	158
7.5	Oppfølging av WTO-forpliktelsene	159
7.6	Korn, kraftfôr og mel	159
7.6.1	Midlertidig endring i markedsordningen for korn.....	161
7.6.2	Målpriser	162
7.6.3	Arealtilskudd korn.....	163
7.6.4	Fraktilskuddsordningene til korn og kraftfôr	163
7.6.5	Tilskudd til lagring av såkorn.....	163
7.7	Frukt, bær, grønnsaker og poteter	163
7.7.1	Midlertidig heving av øvre prisgrense for grøntprodukter.....	164
7.7.2	Opplysningskontoret for frukt og grønt	165
7.8	Melk	165
7.8.1	Kvoteordningen for melk	166
7.8.2	Høring av satser i prisutjevningsordningen.....	167
7.9	Kjøtt og egg.....	167
7.9.1	Ammeku – storfekjøtt.....	168

7.9.2	Produksjon av sau og lam.....	169
7.9.3	Kraftfôrbasert husdyrhold	171
7.9.4	Birøkt.....	172
7.9.5	Distriktstilskudd kjøtt.....	172
7.10	Dyrevelferd.....	172
7.11	Velferdsordninger.....	172
7.11.1	Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid.....	173
7.11.2	Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv.	173
7.11.3	Tidligpensjonsordningen for jordbrukere (TPO)	174
7.11.4	Tilskudd til landbruksvikarordningen	174
7.11.5	Tilskudd til sykepengeordningen	174
7.12	Andre politikkområder	174
7.12.1	Strukturvirkemidler og tak på tilskudd.....	174
7.12.2	Tilskudd ved produksjonssvikt.....	176
7.12.3	Tilskudd til dyreavl med mer	177
7.12.4	Tilskudd til frøavl m.m.....	178
7.12.5	Tilskudd til utvikling av plantemateriale	178
7.12.6	Rådgivning og kunnskapsformidling i hele landet.....	178
7.12.7	Finansiering av utredninger, evalueringer og elektroniske fagsystem	180
7.12.8	Tilskudd til råvareprisordningen	180
7.13	Oversikt over arbeidsgrupper og utredninger.....	181
8	Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150	182
8.1	Budsjettmessige forhold.....	182
8.1.1	Innledning.....	182
8.1.2	Overførte beløp fra 2022 og omdisponering av bevilgninger i 2023	182
8.1.3	Budsjettmessige endringer fra 2023 til 2024.....	185
8.1.4	Samlet utslag av oppgjøret og foreløpig budsjett 2024. Mill. kroner. ...	186
	Vedlegg 1: Fordeling av statens tilbud.....	187

1 Innledning

Statens forhandlingsutvalg viser til Norges Bondelag sitt arbeidsdokument av 26. april 2023, og legger med dette frem statens tilbud i jordbruksforhandlingene 2023. Tilbudet legges frem som grunnlag for videre forhandlinger.

Forhandlingene føres på grunnlag av Hovedavtalen for jordbruket, hvor formålsparagrafen lyder:

«Avtaleverket for jordbruket har til formål å regulere tiltak som er egnet til å fremme fastlagte mål for jordbruket, og som ikke er uttømmende regulert ved lov, stortingsvedtak eller forskrift.»

For bevilgninger over statsbudsjettet omfatter forhandlingene kalenderåret 2024 og endringer og omdisponeringer innenfor rammen for 2023. Videre skal det forhandles om målpriser for perioden 1. juli 2023 til 30. juni 2024. Statens forhandlingsutvalg foreslår at enkelte mindre spørsmål av teknisk karakter avklares i forbindelse med gjennomgang av avtaleteksten for kommende periode.

I kapittel 2-5 gjennomgås det politiske grunnlaget og en del utviklingstrekk som bakgrunn for forhandlingene. Kapittel 6 gjengir hovedtrekkene i tilbudet, og kapittel 7 går nærmere inn på noen sentrale politikkområder. Kapittel 8 omtaler overførte og innsparte midler, og forslag til omdisponering av disse, samt detaljerte forslag til bevilgninger på de enkelte ordningene i 2024.

2 Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2023

Dette kapitlet gjennomgår det mest sentrale politiske grunnlaget for forhandlingene, som er regjeringens politiske plattform, Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret i 2022 i Innst. 462 S (2021–2022) og budsjettforliket med Sosialistisk Venstreparti i Innst. 8 S (2021–2022), Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021) *Klimaplan for 2021–2030* i Innst. 325 S (2020–2021) og klimaavtalen med jordbruket.

Gjeldende mål for landbrukspolitikken, slik de er står i Landbruks- og matdepartementets budsjettproposisjon for 2023, er gjengitt i kapittel 6.

2.1 Regjeringens politiske plattform

I den politiske plattformen for en regjering utgått fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet, Hurdalsplattformen, heter det at samfunnsoppdraget til jordbruket er å sikre Norges befolkning nok og trygg mat produsert på norske naturressurser. For å sikre landbruk over hele landet, økt verdiskaping og redusert klimaavtrykk er det nødvendig å øke lønnsomheten i bruken av jordbruksarealene. Næringsutøverne i landbruket må ha samme inntektsmuligheter som andre grupper. Det vises videre til kapitlet «*Landbruk: Trygg mat og levande distrikt*» i Hurdalsplattformen.

2.2 Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2022

Stortinget behandlet Prop. 120 S (2021–2022) Endringer i statsbudsjettet 2022 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2022) i Innst. 462 S (2021–2022). I innstillingen heter det blant annet at:

«Komiteen registrerer at begge faglagene signerte jordbruksavtalen og sluttet seg til forhandlingsresultatet. Det er tre år siden sist faglagene og staten satt rundt forhandlingsbordet, og komiteen ser det som positivt at det i årets forhandlinger ble en felles enighet mellom partene. Komiteen ser at prisøkningen for kunstgjødsel, strøm og bygningsmateriale har satt jordbruket i en vanskelig situasjon. Derfor vil komiteen framheve at det er lagt fram kostnadskompensasjon i flere runder for å møte denne situasjonen. Komiteen viser til at det i år ble forhandlet for både avtaleåret 2022 og 2023.

Komiteen merker seg at jordbruksavtalen tetter deler av inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper. Avtalen legger til grunn en nivåheving på 40 000 kroner per årsverk i 2023 fra 2022 ut over inntektsveksten til andre grupper, i tillegg til kompensasjon for økte kostnader på 2,4 mrd. kroner. Samlet vil det gi en inntektsmulighet på 64 000 kroner per årsverk fordelt på 2022 og 2023 ut over full kostnadskompensasjon.»

Og:

«Fleritalet i komiteen, medlemene frå Høgre, Framstegspartiet, Sosialistisk Venstreparti, Raudt, Venstre og Miljøpartiet Dei Grøne, meiner det er eit stort potensial for å auke norsk sjølvforsyning gjennom vriding av produksjonen i landbruket over mot meir grønt og korn, og å stimulere til auka bruk av beite- og utmarksressursar og andre verkemiddel for å kutte i bruk av soya og andre utanlandske forråvarer med høge klimaavtrykk. Fleriralet forventar at ei slik kursendring blir tydeleg signalisert, slik at norsk landbruk allereie no kan starte nødvendig omlegging.»

Om Utviklingen i landbruket skriver komiteen at:

«Komiteen viser til at jordbrukere er selvstendig næringsdrivende, og at det er mange forhold som påvirker inntektene og den løpende tilpasningen det enkelte år. Næringen vil oppleve årlige svingninger, f.eks. i avlinger og markedsforhold, også under ellers stabile politiske rammer.»

Om Foredling og omsetningsledd skriver komiteen at:

«Komiteen vil derfor understreke betydningen norsk matproduksjon har for store deler av næringsmiddelindustrien som foredler norskproduserte råvarer, herunder matberedskap og sikkerheten det gir den norske befolkningen. Komiteen vil understreke at landbrukspolitikken og jordbruksavtalen er avgjørende viktig for verdiskaping og arbeidsplasser også utenfor jordbruket, herunder i næringsmiddelindustrien og andre tilknyttede næringer, og for bosetting over hele landet.»

Om Jordbruksavtalen skriver komiteen at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, tar utgangspunkt i at landbrukspolitikken skal bygges rundt de fire bærebjelkene: et velfungerende importvern, markedsreguleringen, forhandlingsinstituttet med årlige jordbruksoppgjør og en eiendomspolitikk som styrker den selveiende bonden.

Flertallet viser til at jordbruksavtalen gir forutsigbarhet for norske bønder og bidrar til å trygge matproduksjonen vår. Komiteen viser til at en variert bruksstruktur som er tilpasset Norges naturressurser og geografi, gir de beste mulighetene til å produsere mat på en bærekraftig og klimavennlig måte over hele landet. Komiteen registrerer at partene i forbindelse med årets forhandlinger var enige om å legge Budsjettnemndas fremlagte grunnlagsmateriale til grunn.

Komiteen merker seg at jordbruksavtalen skal sikre fortsatt landbruk i hele landet, og at avtalen bl.a. innebærer en økning i kornprisene, noe som er viktig for å sikre norsk selvforsyning. Videre styrkes inntektsmulighetene i de grovforbaserte produksjonene av sau og ammeku betydelig. Det skal bidra til at gras og utmarksressursene blir brukt til matproduksjon i hele landet.»

Om Klima og natur skriver komiteen at:

«Komiteen viser til klimaavtalen mellom staten og landbruket og registrerer at det er forhandlet frem grep som skal følge opp denne.

Komiteen viser til at norsk landbruk er avhengig av et stabilt klima og en natur i balanse. Komiteen mener at landbruket vil være en del av løsningen knyttet til både globale utslipps- og ressursutfordringer og i overgangen fra fossile til fornybare ressurser. Satsingen på bl.a. biogass mange steder i landet viser noen av mulighetene. Samtidig gir landbruket viktige arbeidsplasser over hele landet og trygg mat til norske forbrukere.

Komiteen ser det som viktig at norsk jordbruksproduksjon tilpasses et mer uforutsigbart klima, noe som er viktig for å kunne sikre matproduksjon og øke kvaliteten og produksjonen av korn, grovfôr, grønnsaker, frukt og bær som kan produseres på norske arealer.»

Om Gode velferdsordninger for fremtiden skriver komiteen at:

«Komiteen viser til at gode velferdsordninger har stor betydning for å bidra til likestilling og rekruttering av nye utøvere til norsk landbruk. Tilskudd til avløsning ved sykdom, fødsel mv. er viktig for jordbruket gjennom å finansiere arbeidshjelp når brukerne pga. sykdom, svangerskap eller andre grunner ikke kan ta del i driften.

Komiteen merker seg at velferdsordningene styrkes, blant annet gis det også tilskudd for drivere som må ivareta sykt barn, og økning av det generelle avløsertilskuddet.»

Stortinget behandlet Prop. 1 S Tillegg 1 (2021–2022) med endringer av Prop. 1 S (2021–2022) i Innst. 8 S (2021–2022). Om kap. 1150 Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m. skriver komiteen blant annet:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, tar utgangspunkt i at landbrukspolitikken skal bygges rundt de fire bærebjelkene: et velfungerende importvern, markedsreguleringen, forhandlingsinstituttet med årlige jordbruksoppgjør og en eiendomspolitikk som styrker den selveiende bonden. Flertallet viser til at jordbruksavtalen gir forutsigbarhet for norske bønder og bidrar til å trygge matproduksjonen vår.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til budsjettforliket og forslag vedtatt i finansdebatten om at Stortinget ber regjeringen legge frem en forpliktende og tidfestet plan i løpet av 2022 for å tette inntektsgapet mellom bønder og andre grupper i samfunnet. Inntektsgapet skal tettes uavhengig av bruksstørrelse, produksjon og landsdel.»

2.3 Stortingets behandling av Meld St. 13 (2020–2021)

Stortinget behandlet Meld. St. 13 (2020–2021) Klimaplan for 2021–2030 i Innst. 325 S (2020–2021). Om jordbruk skriver komiteen blant annet:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, viser til at kanaliseringspolitikken, med en geografisk produksjonsfordeling, er god klimapolitikk. Hele landet må tas i bruk til matproduksjon, og de lokale ressursene må tas i bruk. Flertallet mener at selvforsyningsgraden må opp, at mer mat må lages på norske ressurser. I Norge har vi lite dyrket mark, bare ca. 3 prosent av det totale landarealet vårt. Derfor mener flertallet det er av stor betydning å sikre et sterkt jordvern.

Det bør stimuleres til økt bruk av fangvekster, kompost og biokull til karbonlagring i matjord og bedre utnyttelse av beiteressurser. Det er gode naturbaserte klimatiltak. Gradvise og målrettede forbedringer har gjennom mange år økt produktiviteten i kornavlinger, hos husdyr og i skog samtidig som miljøbelastninger er blitt redusert. Det satses på blant annet klimasmart grovfôr og avl på kyr for å redusere produksjon av metan i vom.

Flertallet mener det må være et mål om minst 50 prosent selvforsyningsgrad basert på norske ressurser, og at dette kravet bør inkludere fôr. Økt matproduksjon må ikke svekke målene i klimaavtalen eller bidra til økte utslipp i andre land. Utslippene av klimagasser fra norsk landbruk skal reduseres og opptaket av karbon økes, samtidig som vi øker selvforsyningen og tilpasser produksjonen til et endret og vanskeligere klima. Det er avgjørende at politikken ikke bidrar til økte utslipp i andre land og til karbonlekkasje. Vern av matjord og verdifull natur må skjerpes.»

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, viser til at regjeringen endog stadfester i meldingen at «Klimatiltak i jordbruket skal ikke medføre auka subsidier». Flertallet vil påpeke at det at jordbruksoppgjøret vil være en sentral arena for å utforme og videreutvikle eksisterende virkemidler for klimakutt ikke uten videre bør utelukke muligheten for at jordbruket kan dra nytte av eksisterende klimavirkemiddelapparat utenfor jordbruksoppgjøret. Særlig vil flertallet vise til at jordbruket må ta del i den grønne teknologiutviklingen på lik linje med

andre sektorer, og at klimaomstilling – også i jordbruket – krever flere nye virkemidler, både for å styrke utvikling av ny klimateknologi og de praktiske mulighetene til å ta nye klimaløsninger i bruk.»

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Senterpartiet, vil sterkt fraråde det å peke på redusert norsk matproduksjon som en klimaløsning, men heller arbeide for reduserte klimagassutslipp i jordbruket mot 2030 gjennom å redusere utslipp per produserte enhet gjennom forbedret jordbruksproduksjon, i tråd med tiltakene i jordbrukets egen klimaplan.»

Videre ble det slått fast i behandlingen av stortingsmeldingen at økt skattelegging av norsk kjøttproduksjon ikke skal gjennomføres som en del av klimapolitikken.

2.4 Klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket

I juni 2019 inngikk staten og organisasjonene i jordbruket en intensjonsavtale med mål om å redusere klimagassutslippene og øke opptak av karbon tilsvarende 5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter innen 2030. Vurdering av aktuelle virkemidler for å følge opp avtalen er en del av de ordinære budsjettprosessene, inkludert de årlige jordbruksoppgjørene. Regnskapsgruppens første rapportering på klimaavtalen ligger i kap. 3.5.1.2. En mer omfattende rapportering (gap-rapportering) vil bli presentert høsten 2023.

2.5 Bærekraftig matproduksjon

FNs bærekraftsmål vedtatt i 2015 er verdens felles handlingsplan for bærekraftig utvikling frem mot 2030. En grunnleggende forutsetning er en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. Sammen med andre vestlige land skårer Norge godt på de fleste av de globale indikatorene for bærekraftig utvikling. Norge er et velordnet samfunn med høyt inntektsnivå, gode offentlige tjenester og små forskjeller mellom folk, men skårer dårligere på bærekraftsmålene om klimautslipp og ressursbruk.

Målene for landbruks- og matpolitikken er i likhet med bærekraftsagendaen tuftet på en gjensidig avhengighet mellom sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft, med overordnede målsetninger om matsikkerhet og beredskap, økt verdiskapning, landbruk over hele landet og bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser. Disse målsetningene skal bidra til å oppnå bærekraftsmål 2 om nok og trygg mat, men også til oppnåelse av bærekraftsagendaen i sin helhet. Sektorens betydning for verdiskapning og sysselsetting, helse og ernæring, bærekraftig forvaltning av naturressurser og klima og miljø gjør sektoren sentral for måloppnåelse på flere områder.

Regjeringens omfattende satsing og tiltak, både innenfor og utenfor jordbruksavtalen, bidrar til en mer bærekraftig landbrukssektor og således til å oppfylle FNs bærekraftsmål. For ytterligere omtale av bærekraft vises det til kapittel 6.

2.6 Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi

Det er fortsatt høy aktivitet i norsk økonomi og høyt press i arbeidsmarkedet. Den gode utviklingen i arbeidsmarkedet gjenspeiles i at det ble 110 000 flere sysselsatte i 2022 enn året før, og hele 102 000 av disse kom i privat sektor. Etterspørselen etter arbeidskraft er fortsatt høy, men har begynt å avta noe. Den registrerte ledigheten har siden i fjor sommer ligget stabilt på et svært lavt nivå, og utgjorde sesongjustert 1,7 pst. av arbeidsstyrken ved utgangen av mars 2023. Ledigheten har ikke vært lavere siden før finanskrisen i 2008.

Konsumprisveksten har den siste tiden vært høyere enn på mange tiår og klart høyere enn ventet av mange prognosemakere. Årslønnsveksten i 2022 var på 4,3 pst., den høyeste siden 2008. Høyere lønnsvekst kan bidra til å holde prisveksten oppe lenger, mens fallende råvare- og fraktpriser trekker inflasjonen ned. De forventede energiprisene (terminprisene) i Europa har falt kraftig de siste månedene, men den videre utviklingen i Russlands krig i Ukraina, effekter av Kinas gjenåpning etter pandemien og hvor kald neste vinter blir, bidrar likevel til usikkerhet om forløpet fremover. Dersom kronkursen fortsetter å svekke seg, kan vi få betydelig høyere prisimpulser inn i norsk økonomi, både gjennom lønnsdannelsen og gjennom prisene på importerte varer.

Norges Bank har økt styringsrenten og oppjustert prognosen for renten fremover. Norsk økonomi er i en høykonjunktur med høy sysselsetting og svært lav arbeidsledighet. I en slik situasjon er det viktig at den økonomiske politikken strammes til i tide. Hvis ikke, øker risikoen for at det blir nødvendig å sette renten så mye opp at arbeidsledigheten kan øke kraftig.

Uroen i de internasjonale finansmarkedene den siste tiden har så langt i liten grad rammet norske banker, og utslagene i deres markedsfinansiering har til nå vært små. Banker i Norge og EU er underlagt strenge krav til kapital og likviditet, og det norske finanssystemet er godt kapitalisert og rustet for å møte markedsuro.

3 Utviklingen i jordbruket

Dette kapitlet belyser utviklingen i jordbruket i forhold til de mål og retningslinjer Stortinget har fastsatt. For jordbrukere som selvstendige næringsdrivende, er det mange forhold som påvirker inntektene og den løpende tilpasningen det enkelte år. Næringen vil oppleve årlige svingninger, f.eks. i avlinger og markedsforhold, også under ellers stabile politiske rammer. Dette har blitt særlig tydelig de siste årene, med tørkesommer i 2018, koronapandemi og stengte grenser i 2020 og 2021, og Russlands invasjon av Ukraina i februar 2022 med påfølgende uroligheter i markedene.

Jordbruket er en kapitalintensiv næring med langsiktige tilpasninger. Derfor vil det ofte kunne ta flere år før en ser målbare resultater som følge av justeringer i politikk og virkemidler. Utviklingen i jordbruket bør derfor sees over tid, og vurderes opp mot helheten i virkemiddelbruken.

I 2021 var det 159 815 landbrukseiendommer med minst 5 dekar eid jordbruksareal. I tillegg var det om lag 21 000 eiendommer med minst 25 dekar produktivt skogareal, som ikke har, eller har mindre enn 5 dekar, eid jordbruksareal.

Det var i underkant av 37 700 jordbruksbedrifter og 41 050 årsverk i 2022. Utviklingen for gårdsbruk med ganske like forutsetninger varierer som følge av at bøndene, som selvstendige næringsdrivende, og deres familier treffer sine valg ut fra en helhetlig vurdering av hvilke muligheter landbruket gir, og hvordan den enkelte gårdbruker disponerer sin kompetanse, tid og økonomiske ressurser. I skattestatistikken registreres andel av næringsinntekt fra jordbruket for husholdningen samlet, dvs. for både bruker og ektefelle/samboer. I underkant av 50 pst. av jordbrukshusholdningene hentet mindre enn 10 pst. av husholdningsinntekten sin fra jordbruket i 2021. I overkant av 30 pst. av husholdningene var uten næringsinntekt fra jordbruket, mens 19 pst. av husholdningene hentet over 50 pst. av husholdningsinntekten sin fra næringen. Andelen med lav eller ingen jordbruksinntekt har økt over tid.

I kapittel 3.1 blir grunnlagsmaterialet for jordbruksoppgjøret gjennomgått. Kapittel 3.2 til 3.5 er en resultatrapportering på de fire landbrukspolitiske målene.

Flere resultatindikatorer er relevante for flere mål, og det må gjøres løpende avveininger mellom kryssende hensyn. Landbrukspolitikken må til enhver tid ta hensyn til kostnader og konkurransekraft, både mellom ulike jordbruksproduksjoner, for jordbruket og for matindustrien. Alle ledd i verdikjeden er viktige for å oppnå et godt samlet resultat. Utformingen av virkemidler og forvaltningen av dem må skje gjennom en organisering med god styring og kontroll, og der målretting og forenkling av virkemidlene er viktig.

3.1 Grunnlagsmaterialet

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har som hovedoppgave å legge frem og bearbeide et grunnlagsmateriale for jordbruksoppgjøret. Materialet består av følgende tre rapporter:

- Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap og budsjett. Beregningene viser registrerte og normaliserte tall for inntekter, kostnader, arbeidsforbruk, vederlag til

arbeid og kapital og vederlag til arbeid og egenkapital. Totalkalkylen har beregninger for revidert regnskap 2021, foreløpig regnskap 2022 og budsjett 2023.

- Referansebruksberegninger: Beregningene er basert på driftsgranskningene fra Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), og brukes til å vurdere utslag av et oppgjør for ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.
- Resultatkontrollen for gjennomføringen av landbrukspolitikken.

For mer utfyllende beskrivelse vises det til disse publikasjonene.

Budsjettnemnda presiserer i Totalkalkylen at årets prognoser er preget av stor usikkerhet som følge av sterk prisvekst på sentrale innsatsfaktorer og usikkerhet om videre prisutvikling. Prognosene er basert på best mulig grunnlag på beregningstidspunktet, rundt 1. april. Prisendringer som har skjedd i løpet av beregningsperioden er hensyntatt, men ulike utfall av den usikre situasjonen framover vil kunne gi betydelig utslag både på inntektssiden og kostnadssiden.

De registrerte tallene i Totalkalkylen skal vise faktiske inntekter og kostnader i jordbruket i de enkelte år. Det vil derfor være store variasjoner i inntektene mellom ulike år som følge av blant annet varierende vær. I jordbruksavtalesammenheng tar man imidlertid utgangspunkt i de normaliserte regnskapene i Totalkalkylen, inkl. inntektsverdien av jordbruksfradraget ved ligningen, for å beregne inntektsutviklingen i jordbruket. Totalkalkylen omfatter inntekter fra jord- og hagebruk, og inkluderer effekten av strukturendringer, dvs. at produktivitetsframgang fanges opp løpende i beregningen av inntekt per årsverk.

Økonomiske transaksjoner internt i jordbrukssektoren, for eksempel maskinleie og kjøp/salg av grovfôr, defineres som internomsetning og påvirker derfor ikke næringens sluttresultat. Grunnen til at kostnadene til jord- og kvoteleie er ført på denne måten, er at de i driftsregnskapet er utgifter for noen produsenter mens de er inntekter for andre produsenter. Tall fra Landbruksdirektoratet viser at $\frac{3}{4}$ av brukene som leide ut kvote i 2021, fortsatt søkte produksjonstilskudd for annen type jordbruksproduksjon. Denne andelen har økt noe fra 2017, muligens som følge av at mange utleiere i årene før solgte kvoten i den ekstraordinære omsetningsrunden i 2020. Istedenfor å føre årlige kostnader og inntekter fra jord- og kvoteleie som på enkeltbruksnivå, inngår denne kapitalen i jordbrukssektorens kapital og framkommer som høyere gjeld og rentekostnader, og i egenkapitalen som årsresultatet skal gi avkastning til. Dette slår ut på resultatmålet vederlag til arbeid og egenkapital i sektoren, uavhengig av hvem som eier ressursene.

Inntekter, kostnader og arbeidsforbruk knyttet til skogbruk og en del tilleggsnæringer er ikke med i Totalkalkylen, med unntak av kjøreinntekter der det er brukt maskiner som er kostnadsført i totalregnskapet. Totalkalkylen gir derfor ikke et fullstendig bilde av utviklingen i landbruksbefolkningens samlede næringsinntekter.

Totalkalkylen er et sektorregnskap for selvstendige næringsdrivende, og kan ikke ha samme presisjonsnivå som lønnsstatistikk. Data på foretaksnivå viser at det er betydelig variasjon rundt gjennomsnittet, også innen produksjoner og mellom bruk med likeartede forhold og forutsetninger. I tillegg kan revisjon av dataserier med grunnlag i nye data og endring av beregningsprinsipper, gjøre at både beregnet inntektsnivå og inntektsutvikling endres

mellom beregningsår. Pelsdyrhold er tatt ut av Totalkalkylens tidsserier, som følge av forbudet mot pelsdyrhold. På denne måten vil ikke avviklingen og utbetalingen av erstatninger påvirke forhandlingene i jordbruksoppgjøret.

Statistisk Sentralbyrå (SSB) foretok i 2020 en fullstendig landbrukstelling der samtlige næringsutøvere i jordbruket ble spurt om hvor mange arbeidstimer som ble lagt ned i gårdsdrifta. Tellingen ble gjennomført i et år med koronapandemi, der hagebruket særlig ble rammet av redusert tilgang på utenlandsk innleid arbeidskraft og til dels erstattet av uøvd norsk arbeidskraft. Budsjettnemnda beregnet at dette utgjorde en økning i arbeidsforbruket i hagebrukssektoren på om lag 1000 årsverk. Fra 2021 ble det beregnet en nedgang i arbeidsforbruket. SSBs landbruksundersøkelse i 2021 inneholdt tellingsresultater for investeringer og vedlikehold, leasing, energi og frakt av korn. Resultatet har endret tallserien tilbake til forrige telling i 2016. For bygninger medførte resultatet økning i investeringer, og dermed økte kapitalkostnader og vedlikeholdskostnader. For investeringer i maskiner og redskaper har Budsjettnemnda gått over til å legge SSBs tellingsresultater til grunn, og seriene er dermed endret tilbake til 1959. Dette påvirker også maskinkostnadene, og har endret seriene for bruttoinvesteringer, kapitalslit, vedlikehold og leasing for perioden. Tellingsresultatet for frakt av korn medfører at kostnaden for perioden 2016 til 2021 er oppjustert.

Hensikten med referansebrukene er blant annet å vise utslag av endringer for ulike driftsformer, størrelser og geografisk plassering som følge av jordbruksoppgjørene. Referansebrukene representerer ikke hele jordbruket. Mange jordbruksbedrifter kan ha en produksjon som ligner et av referansebrukene, men vil likevel ikke kjenne seg igjen i beregningene. Dette kan skyldes flere faktorer, for eksempel ulikt produksjonsomfang, investeringsomfang eller investeringsår enn hva som er lagt til grunn i referansebrukene. Referansebrukene er basert på regnskapsmateriale fra 2021 for bruk som deltar i Driftsgranskingene, med prisjusteringer for 2022 og 2023. I tillegg beregnes en volumutvikling. Inndelingen og utvalgsriteriene i årets referansebruk er uendret sammenlignet med i fjor. For melkebrukene er det gjort en justering i framregningen av volum for 2022 og 2023, noe som påvirker både inntektssiden og kostnadssiden hos referansebrukene. For referansebruk med et vesentlig omfang av grovfôrbasert eller annet husdyrhold, er det gjort justeringer i beregningen av kostnaden til handelsgjødsel, der nemnda har antatt at volumnedgangen for handelsgjødsel i stor grad har skjedd på foretak med tilgang på husdyrgjødsel. Nemnda presiserer at det i praksis vil være store forskjeller mellom enkeltforetak avhengig av gjødselprisene på tidspunktet gjødselen ble kjøpt inn, som følge av de store prissvingningene på handelsgjødsel. Referansebruksberegningene tar utgangspunkt i gjennomsnittlig gjødselpris for deltakerbrukene.

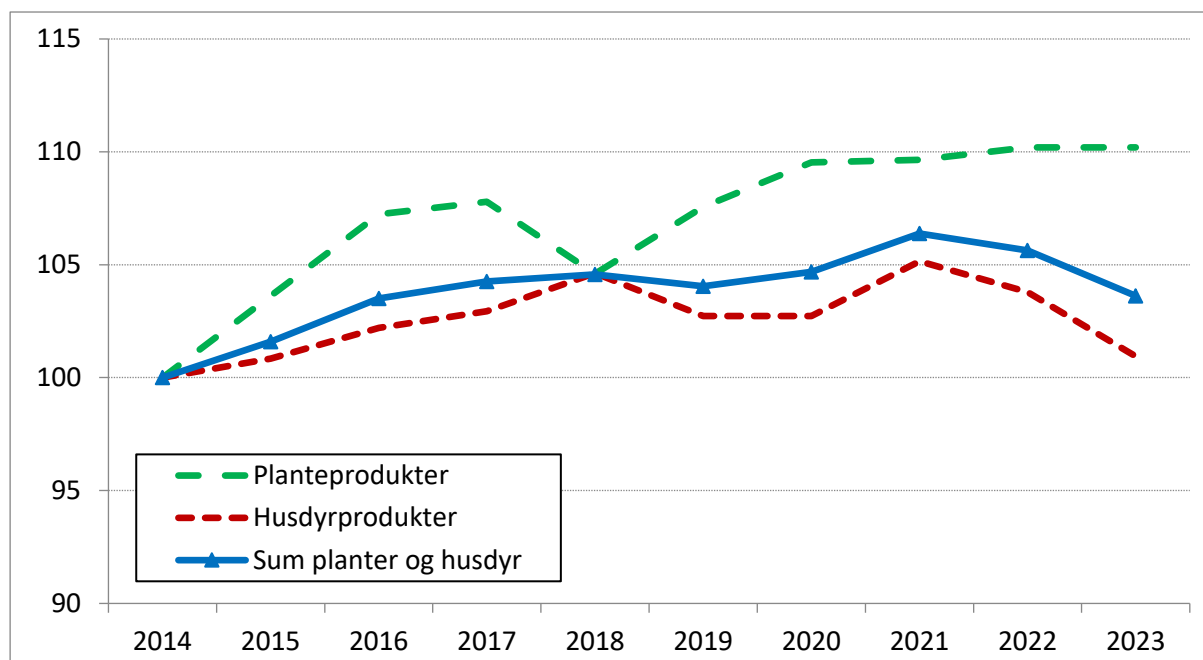
3.2 Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon

3.2.1 Produksjons- og markedsutvikling

I perioden fra 2014 til 2023 har det samlede produksjonsvolumet av planteprodukter økt med i overkant av 10 pst. (prognosert volum for 2023), jf. figur 3.1. Planteproduksjoner er

svært væravhengige. Værforholdene i 2016 og 2017 ga gode avlinger, mens tørken sommeren 2018 gikk hardt ut over kornproduksjonen og noen grønnsakskulturer. Produksjon av korn, erter og oljefrø har økt jevnt hele perioden fra 2014 til 2023, totalt 15 pst. De siste vekstsesongene har vært svært gode for korn. For poteter har økningen vært nesten 13 pst., mens den for grønnsaker har vært rett i underkant av 30 pst. Produksjonen av frukt har hatt en økning på nesten 35 pst. de siste ti årene, og fruktavlingene i 2021 og 2022 var de største på ti år. Produksjonen av bær har gått ned med over 33 pst. de siste ti årene. Usikkerhet rundt tilgang på arbeidskraft fra utlandet grunnet koronapandemien er sannsynligvis hovedårsaken til den sterke reduksjonen de siste årene. Mangel på arbeidskraft førte blant annet til at jordbærplanter aldri kom i jorda, noe ble nedpløyd, mens andre produsenter lot være å høste. Det ble imidlertid tatt ut høyere priser på bær i denne perioden.

Markedet for frukt og grønnsaker er preget av sterk konkurranse fra import. I 2021 oppnådde likevel elleve av tolv produkter i grøntsektoren målpris. Unntaket var epler. I jordbruksoppgjøret 2022 ble målprisene for frukt og grønt økt med 15 pst. Dette er den høyeste økningen i målpris på mange år. Per 31. desember 2022 var målpris oppnådd for 8 av 12 produkter i grøntsektoren. Samlet sett er det fortsatt markedsmuligheter for økt plante- produksjon, særlig for frukt, bær og grønnsaker.

Figur 3.1 Endring i produksjonsvolum fra 2014 til 2023, iflg. normalisert regnskap. 2014=100.

Kilde: Budsjettnemnda

Produksjonen av husdyrprodukter økte jevnt frem til 2018, før den flatet ut. Produksjonsøkningen i 2020 og 2021 skyldes den økte etterspørselen som kom som følge av restriksjonene under koronapandemien, med kraftig reduksjon i grenshandelen og redusert utenlandsreising som følge av stengte grenser, og økt etterspørsel i husholdningsmarkedet. Økningen i kjøttsalget ble antatt å være midlertidig, og for å unngå

en situasjon med overproduksjon når etterspørselen normaliseres, ble deler av etterspørselsøkningen på kjøtt tatt ut gjennom økt import, særlig av svinekjøtt og storfekjøtt. Denne antakelsen viste seg å være riktig, og prognosene for 2023 indikerer at produksjonen av kjøtt vil reduseres med om lag 2,5 pst. sammenlignet med 2021. Fra 2014 til 2023 har produksjonsøkningen på storfe, svin og fjørfekjøtt vært henholdsvis 13,3 pst., 1,2 pst. og 9,6 pst. Produksjonen av sau/lam har gått ned med 2,4 pst. i samme periode. Den samlede norske produksjonen av kjøtt fra gris, storfe, kylling, sau og lam har økt kraftig de siste femten årene. Produksjonsøkningen har først og fremst skjedd i de kraftfôrbaserte produksjonene svin og fjørfe. Produksjonen av de grovfôrbaserte kjøttslagene har vært relativt stabil i perioden sett under ett, men med en del variasjoner mellom produksjoner og mellom år.

Salgsøkningen for melk og meieriprodukter under pandemien ble i stor grad tatt ut gjennom økt innenlandsk produksjon, og forholdstallet innebar i 2021 at produsenter med kumelkkvote kunne levere 7 pst. over disponibel kvote. I 2023 er forholdstallet 0,95 for kumelk som følge av redusert etterspørsel. Fra 2014 til 2023 er reduksjonen i kumelkproduksjonen 8,5 pst. For geitemelk har forholdstallet over mange år vært under én, noe som innebærer at produsentene med geitemelkkvote ikke har kunnet fylle kvoten sin. Dette som følge av lav etterspørsel. I 2023 er forholdstallet for geitemelkkvoter 0,95.

Markedssituasjonen har medført at omsetningsavgiftene på flere varer er redusert, noe som er positivt for økonomien til produsentene. Høsten 2021 økte kostnadene på svært mange av innsatsfaktorene i jordbruket. Økningen fortsatte gjennom 2022, men har stabilisert seg, og for enkelte innsatsfaktorer gått noe ned, hittil i 2023. Regjeringen gjennomførte flere tiltak for å avhjelpe situasjonen, blant annet gjennom tilleggsforhandlinger med jordbruket høsten 2021, innføring av strømstøtteordning for jordbruk, vanningslag og veksthusnæringen, ekstraordinær utbetaling av produksjonstilskudd høsten 2022, samt et svært høyt jordbruksoppgjør i 2022 der store deler av kompensasjonen ble tatt over statsbudsjettet.

3.2.2 Økt selvforsyningsgrad/hjemmemarkedsandel

Selvforsyningsgraden beskriver hjemmemarkedsandelen målt på energibasis, dvs. hvor mye av det vi spiser som er produsert i Norge, og er ett av flere mål på hvilken markedsandel den norske matsektoren har i det norske matmarkedet. Selvforsyningsgraden for varer produsert i jordbruket påvirkes av de naturgitte produksjonsforholdene, været, ulike kvalitetskrav, forbrukerpreferanser, priser, landbrukspolitiske virkemidler og internasjonale handelsavtaler. I definisjonen av selvforsyning tas det ikke hensyn til eksport, eller til muligheten til å legge om produksjonen til produkter med høyere energigrad dersom situasjonen skulle kreve det. Selvforsyningsgraden er derfor ikke et godt mål på mulighetene for å dekke matvarebehovet med innenlands produksjon. Dersom man skal si noe om selvforsyningssevnen må man definere hva som kan gjøres i en krisesituasjon for å sikre befolkningen forsyning av energi og andre næringsstoffer for et fullverdig kosthold. Det inkluderer omlegging av forbruk i retning energirike plantevekster, korn, poteter og grønnsaker, og dreining av produksjonen i den retningen. For å vurdere selvforsyningssevne må det bl.a. defineres hva slags krise det er snakk om.

Selvforsyningsgraden inkl. sjømat har variert rundt 50 pst. i flere tiår. NIBIO har fra og med 2021 innarbeidet anslag for grensehandel/privatimport, og revidert tidsserien tilbake til 2000. Denne metodeendringen medførte at selvforsyningsgraden ble nedjustert med om lag to prosentpoeng.

NIBIO arbeider med tall for selvforsyningsgraden for 2022. Tallene vil sannsynligvis foreligge i juni 2023.

Tabell 3.1 viser norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis (selvforsyningsgraden) for varegrupper og totalt. Som det fremgår av tabellen, var den samlede selvforsyningsgraden i 2021 beregnet til 46 pst. Dette er en økning på fem prosentpoeng fra 2019, og ett prosentpoeng fra 2020. Naturgitte forhold bidrar til at det er stor variasjon i selvforsyningsgraden på ulike produkter. For husdyrprodukter, som har et høyt proteininnhold, er selvforsyningsgraden gjennomgående høy, mens den er klart lavere for planteprodukter. Selvforsyningsgraden i Norge for protein er i overkant av 60 pst.

Tabell 3.1 Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis, i prosent.

	1979	1989	1999	2009	2019	2020	2021*	Andel energi % i 2021* ¹
Korn som mel	13	23	35	36	22	34	38	26,1
Poteter	93	99	81	85	79	72	78	3,7
Sukker, honning, sukkervarer	2	3	0	1	1	1	1	9,8
Grønnsaker	72	73	57	48	46	49	48	1,7
Frukt og bær	29	27	6	5	7	5	7	3,8
Kjøtt	92	97	97	96	95	92	88	13,4
Kjøttbiprodukter	86	96	98	90	87	87	87	0,3
Egg	100	100	97	99	98	99	98	1,5
Fisk	94	88	80	80	80	80	80	1,7
Melk	100	100	100	100	100	100	100	3,6
Yoghurt	..	..	99	98	88	89	89	1,2
Konserverte melkeprodukter	86	100	100	99	99	97	97	3,3
Fløte og rømme	100	100	100	100	100	100	100	2,7
Ost	97	97	95	89	83	83	81	6,5
Smør	92	100	99	97	98	97	97	2,5
Margarin ³	44	40	20	20	0	0	0	5,3
Annet fett ³	60	20	20	20	5	5	5	3,5
Øvrige matvarer ²	0	0	0	0	0	0	0	9,4
Selvforsyningsgrad	49	50	45	46	41	45	46	
Produsert i norsk jordbruk	41	44	44	45	40	44	44	
Prod. i norsk jordb. norsk fôr	35	36	..	40	32	38	39	
Selvforsyningsgrad protein	..	..	67	65	60	63	..	

* Foreløpige tall

1. Matvarens andel av det totale engrosforbruket, målt i energi.

2. Omfatter varer som ikke er produsert i Norge, dvs. ris, nøtter, kakao og øvrige matvarer, samt grensehandel.

3. Korrigert norskandel etter nye opplysninger fra margarinprodusenter.

Kilde: Budsjettnemnda

Andelen norsk fôr

Selvforsyningsgraden sier ikke noe om opprinnelsen til innsatsvarene i produksjonen. En betydelig andel av innsatsvarene i jordbruket importeres fra utlandet. Maskiner, diesel og medisiner er eksempler på innsatsvarer med høye importandeler. I 2022 var 84,2 pst. av fôret til norske husdyr produsert i Norge, jf. tabell 3.2. Grovfôret er norskprodusert, og andelen norske råvarer i kraftfôret var i 2022 på 54 pst.

Økte krav til energi- og proteininnhold i kraftfôret, blant annet som følge av krav til økt ytelse, har ført til redusert andel av karbohydrater. Norskandelen karbohydrater avhenger først og fremst av tilgangen på norsk fôrkorn, men også av fôrutviklingen generelt, bruk av andre råvarer i fôret og sammensetningen av husdyrholdet. Norskandelen for karbohydrater påvirkes av hvilke proteinkilder som benyttes. De siste årene er bruken av soya redusert og erstattet med proteinråvarer som har et høyere karbohydratinnhold, som for eksempel rapspelletts. Det gir mindre rom for norsk fôrkorn.

Hvete er en viktig råvare i kraftfôr av ernæringsmessige grunner, og i rapport nr. 10/2021 fra Landbruksdirektoratet, *Bruk av norske fôressurser*, konkluderes det med at økt tilgang til hvete er en nøkkel til økt norskandel i kraftfôret. Norskprodusert andel av karbohydratene

i kraftfôret varierer i stor grad med tilgangen på norsk fôrkorn, som igjen også varierer med andelen hvete som klassifiseres til mat. Andelen har økt fra 61 pst. i 2014 til 80 pst. i 2016. Som følge av tørkesommeren 2018 gikk den ned til 73 pst. i 2018 og 60 pst. i 2019. I 2020 var norskandelen karbohydrater i kraftfôret tilbake på nivået før tørken, på 79 pst. I 2021 og 2022 gikk norskandelen av karbohydratråvarer i kraftfôret noe ned igjen, til henholdsvis 75 og 68 pst.

Norskandelen av fett og protein i kraftfôret har gått vesentlig ned over tid blant annet som følge av forbudet mot bruk av animalsk protein (kjøttbeinmel og fiskemel) i dyrefôr. Mattilsynet hadde nye regler om dette på høring til 22.12.2021. 02.05.22 ble det tillatt å benytte bearbeidet animalsk protein (PAP) fra svin i fôr til fjørfe og PAP fra fjørfe i fôr til svin. PAP fra fjørfe og svin er tillatt å benytte i fôr til fisk. Det er fortsatt forbud mot bruk av protein fra samme art. I den nye langtidsplanen for forskning og høyere utdanning lanserte regjeringen et målrettet samfunnsoppdrag om at alt fôr til oppdrettsfisk og husdyr skal komme fra bærekraftige kilder og bidra til å redusere klimagassutslippene i matsystemene. Det jobbes systematisk for å utvikle fôrråvarer med større andel norskprodusert protein og bedre ressursutnyttelse, blant annet av trevirke, tang og ulike restråstoff som substrat for insekter m.m.

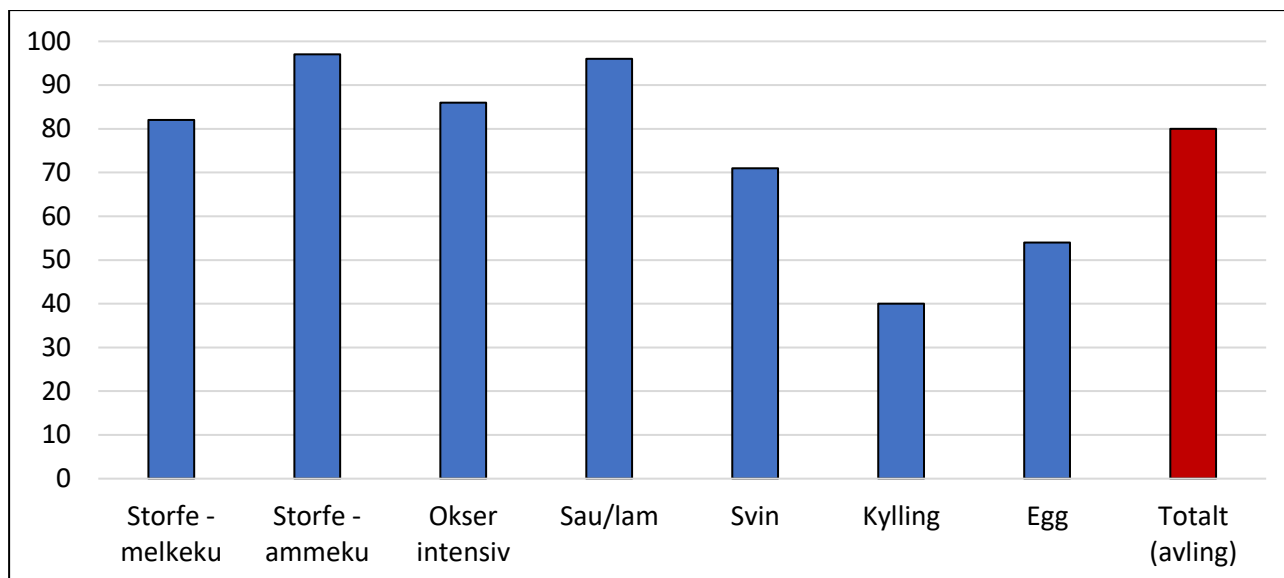
Tabell 3.2 Norsk andel av råvarer i kraftfôr til husdyr. Prosent

	2005	2010	2015	2020	2021	2022*
Norskandel i fôret	90,0	84,5	80,5	84,2	85,4	84,2
Total norskprodusert andel råvarer i kraftfôret	76	65	55	61	58	54
Herav i kraftfôret:						
Karbohydrater	89	77	73	79	75	68
Fett	62	50	49	56	58	50
Protein	16	17	5	5	6	7
Vitamin	100	100	0	51	40	45

*Foreløpige tall

Kilde: Budsjettmemnda

Norskandelen i fôrrasjonen til de ulike dyreslagene varierer, noe som illustreres i figur 3.2. Hos drøvtyggere utgjør grovfôr en større andel av fôrrasjonen, og bidrar med det til høy andel norsk fôr. Norskandelen varierer også innenfor de ulike dyreslagene fra år til år, og avhengig av fôringsopplegget til den enkelte produsent. Ifølge tall fra Animalia, varierer norskandelen i fôret til drøvtyggere fra 82 pst. for melkekyr til henholdsvis 96 og 97 pst. for sau og ammeku, mens den i en kraftfôrkrevende produksjon som svin er om lag 71 pst.

Figur 3.2 Andelen norsk råvare i fôret i et normalår. Prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet, rapport 10/2021 Bruk av norske fôrressurser

3.2.3 Dyr på beite

I 2021 gikk 69 pst. av alle melkekyr og øvrige storfe på beite (innmark og/eller utmark) i minst 12/16 uker og 29 pst. på utmarksbeite, ifølge Landbruksdirektoratet. For voksen sau på beite har andelen ligget stabilt, og var i 2021 på 94 pst. på beite (innmark og/eller utmark) i minst 12/16 uker og 84 pst. på utmarksbeite.

3.3 Landbruk over hele landet

Norge har et begrenset areal med dyrka jord, og de klimatiske forholdene legger begrensninger på avlingsutbyttet og hvilke vekster som kan dyrkes. Det er mål å legge til rette for bruk av jord- og beiteressursene i hele landet gjennom å støtte et mangfoldig landbruk der en variert bruksstruktur og geografisk produksjonsdeling støtter opp om bruken av produksjonsmuligheter i hele landet.

3.3.1 Arealutvikling og -fordeling

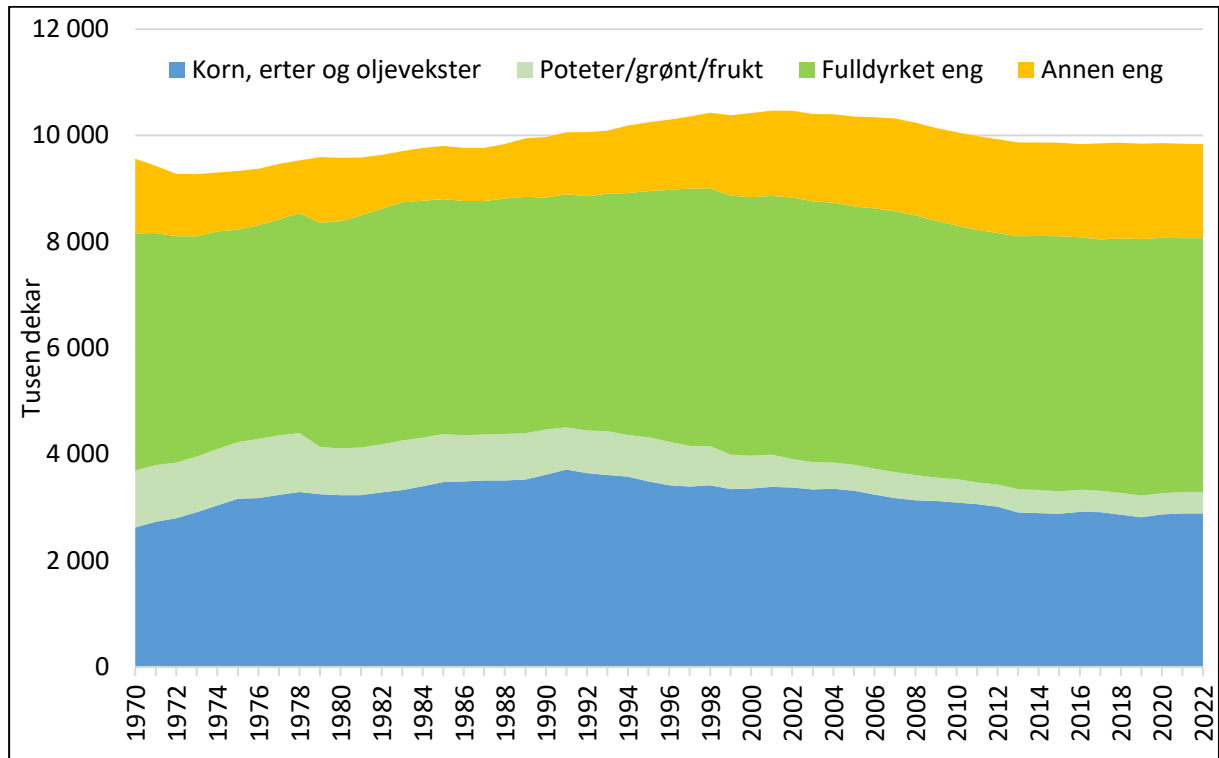
Norge har litt over 3 pst. jordbruksareal, spredt over alle landsdeler og fylker. Det totale jordbruksarealet økte frem til 1998, men har i årene etterpå gått noe ned. Etter at innføringen av det digitale kartsystemet var ferdig i 2014¹, har det registrerte jordbruksarealet vært relativt stabilt, med en nedgang på 0,2 pst. fra 2014 til 2022. I 2021 ble om lag 18 100 dekar godkjent nydyrket. Målt i antall dekar var nydyrkingen størst i Innlandet og Trøndelag.

Hvert år omdisponeres noe jordbruksareal til andre formål, til for eksempel boligområder, industri og samferdselsprosjekter. I 2016 satte Stortinget som mål at omdisponeringen innen

¹ Innføringen medførte en reduksjon i arealer på 3,4 pst. som følge av mer nøyaktige målinger og at endringer som har skjedd over tid først ble fanget opp i det nye kartverktøyet.

2020 skulle begrenses til maksimalt 4000 dekar per år. I 2021 ble målet redusert til 3000 dekar og det ble omdisponert 2 968 dekar jord. Dette var en nedgang på 1 700 dekar fra 2020, og den laveste registrerte omdisponeringen siden registreringene startet i 1976.

Utviklingen i jordbruksarealet etter bruk i perioden fra 1970 og frem til 2022 fremgår av tabell 3.3 og figur 3.3. Det totale jordbruksarealet i drift er om lag uendret de siste ti årene.

Figur 3.3 Utvikling i jordbruksareal etter bruk, 1970–2022. Tusen dekar.

Kilde: Budsjettnemnda

Tabell 3.3 Jordbruksarealet fordelt på vekster, 1000 dekar.

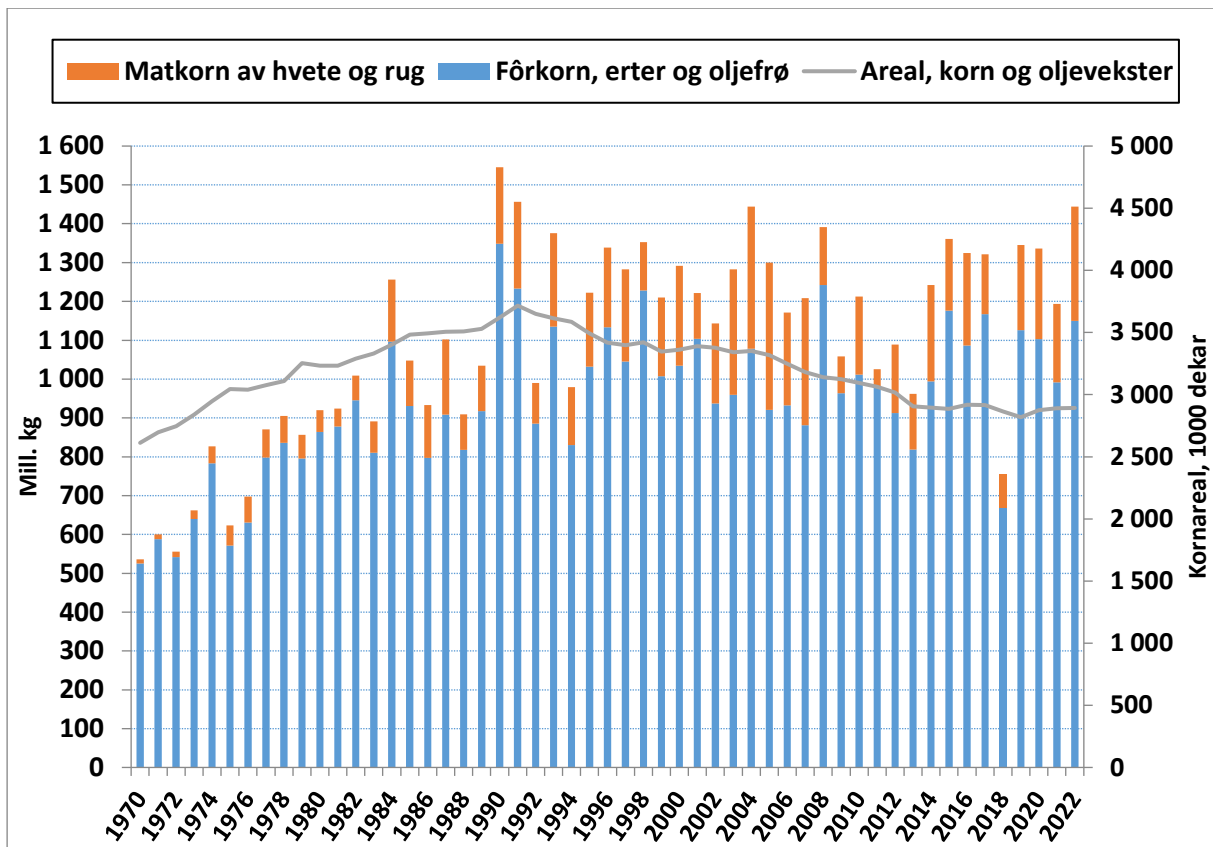
	1999	2010	2020	2021	2022	2023*	Endring 2010-23	Endring 22-23
Hvete	515,9	720,8	676,7	635,9	751,7	650,0	-9,8 %	-13,5 %
Rug og rughvete	26,8	67,6	65,3	83,1	106,1	100,0	47,9 %	-5,7 %
Bygg	1 825,8	1 461,8	1 392,2	1 427,4	1 311,7	1 370,0	-6,3 %	4,4 %
Havre	913,1	761,1	665,5	685,2	630,1	675,0	-11,3 %	7,1 %
Olje-/belgvekster	63,7	81,7	74,6	59,8	92,0	95,0	16,3 %	3,3 %
Sum korn og oljevekster	3 345,3	3 093,0	2 874,3	2 891,4	2 891,6	2 890,0	-6,6 %	-0,1 %
Poteter	148,7	132,4	115,1	116,2	118,9	120,0	-9,4 %	0,9 %
Andre grovfôrvekster	317,1	119,3	95,1	94,3	90,0	85,0	-28,8 %	-5,6 %
Grønnsaker	45,9	60,6	70,6	71,5	70,4	70,0	15,5 %	-0,6 %
Andre vekster åker og hage (inkl. brakk)	138,1	130,6	115,8	121,5	123,3	125,0	-4,3 %	1,4 %
Sum åker og hage	3 995,1	3 535,9	3 270,9	3 294,9	3 294,2	3 290,0	-7,0 %	-0,1 %
Eng og beite på dyrket jord	4 875,0	4 765,5	4 805,7	4 776,8	4 771,1	4 770,0	0,1 %	0,0 %
Natureng og overfl.dyrket jord til slått og beite	1 511,4	1 758,4	1 783,0	1 773,5	1 769,6	1 770,0	0,7 %	0,0 %
Jordbruksareal i drift i alt	10 381,5	10 059,8	9 859,6	9 845,2	9 834,9	9 830,0	-2,3 %	0,0 %

* Foreløpige tall.

Kilde: Budsjettmemnda

Det totale jordbruksarealet har vært uendret eller hatt en liten økning i Innlandet, Vestfold og Telemark, Agder og Rogaland i perioden 2020 til 2022. Det har vært en liten nedgang i det totale jordbruksarealet, -0,1 pst. for landet totalt. Reduksjonen har først og fremst skjedd i Nordland, Viken, Vestland, Møre og Romsdal og Troms og Finnmark. Arealet av eng og beite har vært relativt stabilt i de fleste fylker, med unntak av Viken, Vestfold og Telemark og Rogaland som har hatt en liten reduksjon.

Produksjonen av korn i Norge har vært stabil de siste årene, med unntak av tørkesommeren 2018, jf. figur 3.4. Det er i hovedsak rug og hvete som dyrkes til matkorn. Dyrkingen av matkorn er konsentrert til Østlandet, og særlig fylkene rundt Oslofjorden og i Mjøsbygdene i Innlandet fylke. Vær og klima gjør at andelen som går til mat varierer mye mellom år. Norsk produksjon av korn, erter, oljefrø og åkerbønner er i 2022–2023 den største på nesten 20 år, ifølge tall fra Landbruksdirektoratet. Dette fører til et relativt lite behov for import av matkorn og karbohydratråvarer. Andelen norsk matkorn i norskproduserte mel- og cerealprodukter var 75 pst. i 2022, den høyeste andelen på 14 år. Mathveteproduksjonen er anslått å ha økt fra 186 000 i 2021/2022 til 262 000 tonn i 2022/2023. Likevel går matandelen i hveteproduksjonen ned fra 75 til 68 pst., som følge av at produksjonen av fôrhvete er doblet sammenlignet med sesongen 2021/2022.

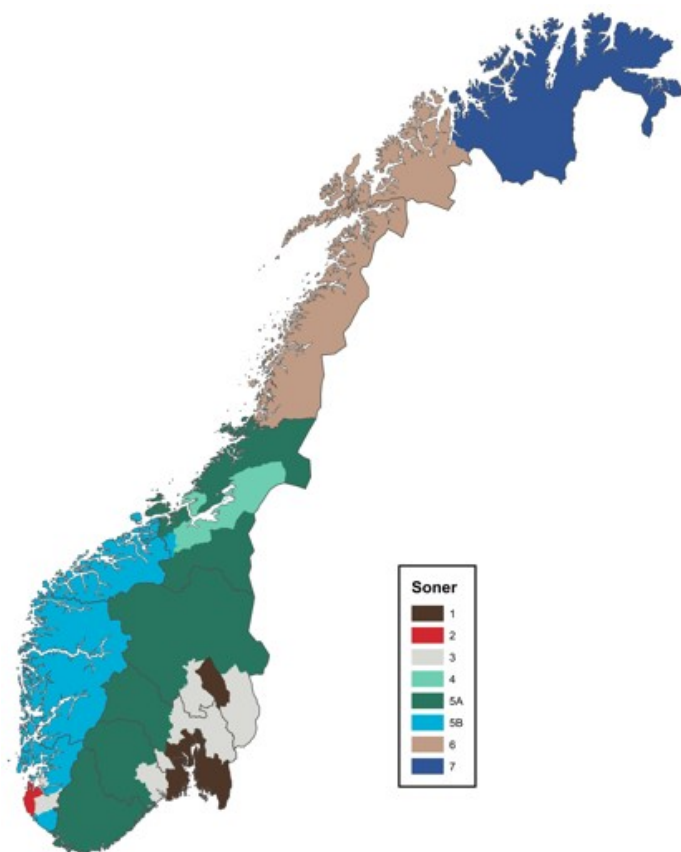

Figur 3.4 Produksjon av matkorn og fôrkorn 1970–2022. Mill. kg

Kilde: Budsjettnemnda

3.3.2 Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk

Den geografiske fordelingen av produksjonen er viktig for samlet produksjonsvolum og landbruk over hele landet. Figur 3.5 viser sonene for arealtilskudd.

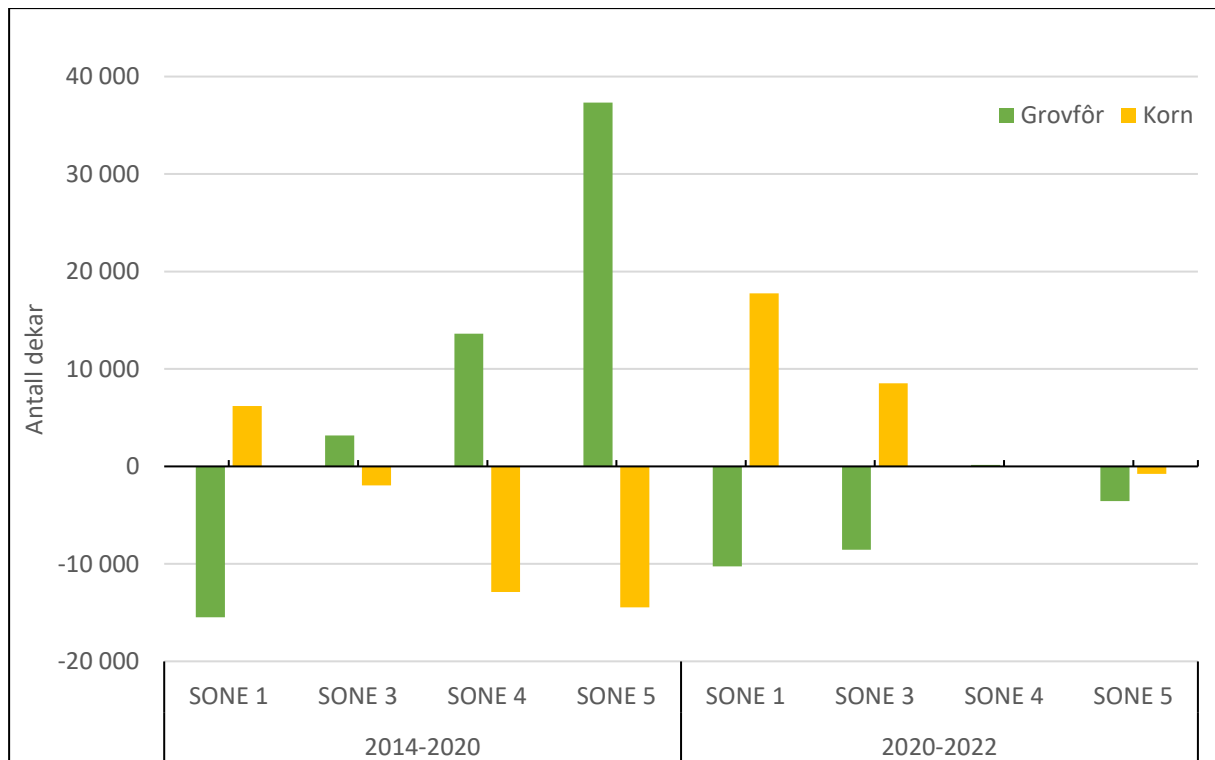
Figur 3.5 Soner for arealtilskudd.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Figur 3.6 viser endringene i antall dekar grovfôr- og kornareal i periodene 2014–2020 og 2020–2022 for de arealtilskuddssonene hvor arealet i størst grad kan veksles mellom korn og grovfôr. På grunn av variasjoner, spesielt i væravhengige produksjoner som korn, grønt, bær og potet, er indikatoren for prosentvis endring svært følsom for spesielle utslag i start- og sluttåret. I perioden 2014–2020 økte grovfôrealet i sone 3, 4 og 5, mens kornarealet ble redusert i disse sonene. I sone 1 var det motsatt, med en økning i kornarealet og en reduksjon i grovfôrealet.

I perioden 2020–2022 har utviklingen delvis snudd, ved at kornarealet i sone 1 og 3 har økt med 26 000 dekar, mens grovfôrealet i disse arealsonene er redusert med 19 000 dekar. I sone 4 og 5 har det vært mindre endringer fra 2020 til 2022, utover at grovfôrealet i sone 5 har blitt noe redusert, mens det i sone 4 var lite endring.

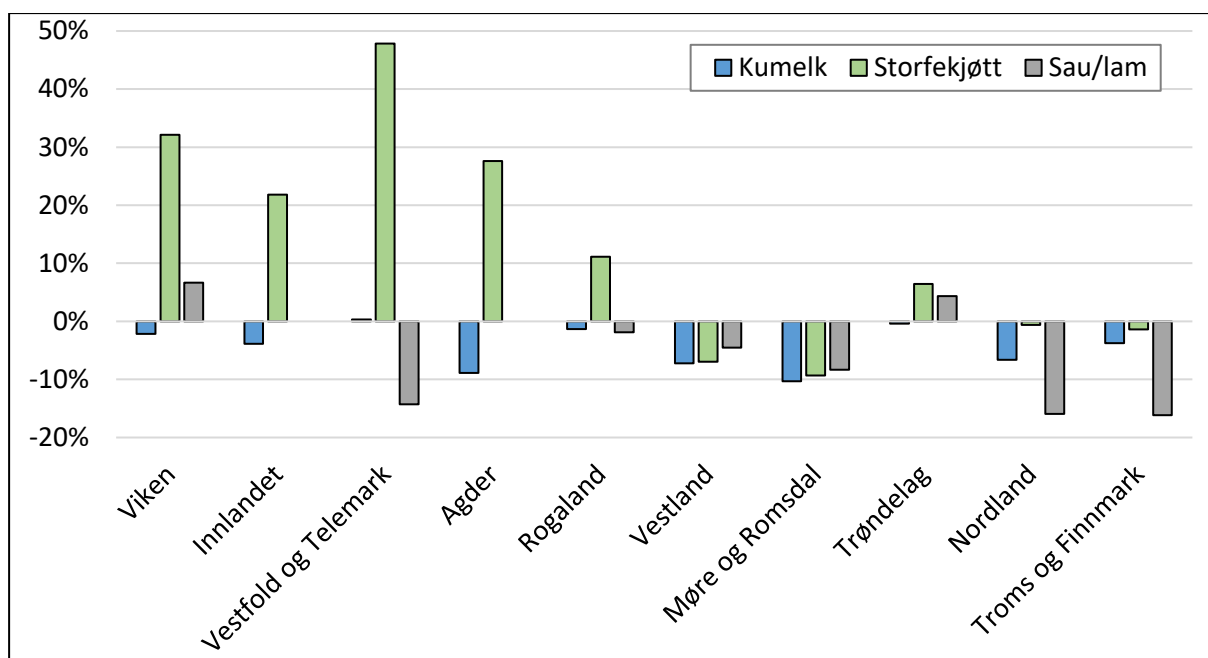

Figur 3.6 Endring i areal grovfôr og korn, 2010–2020 og 2020–2022.

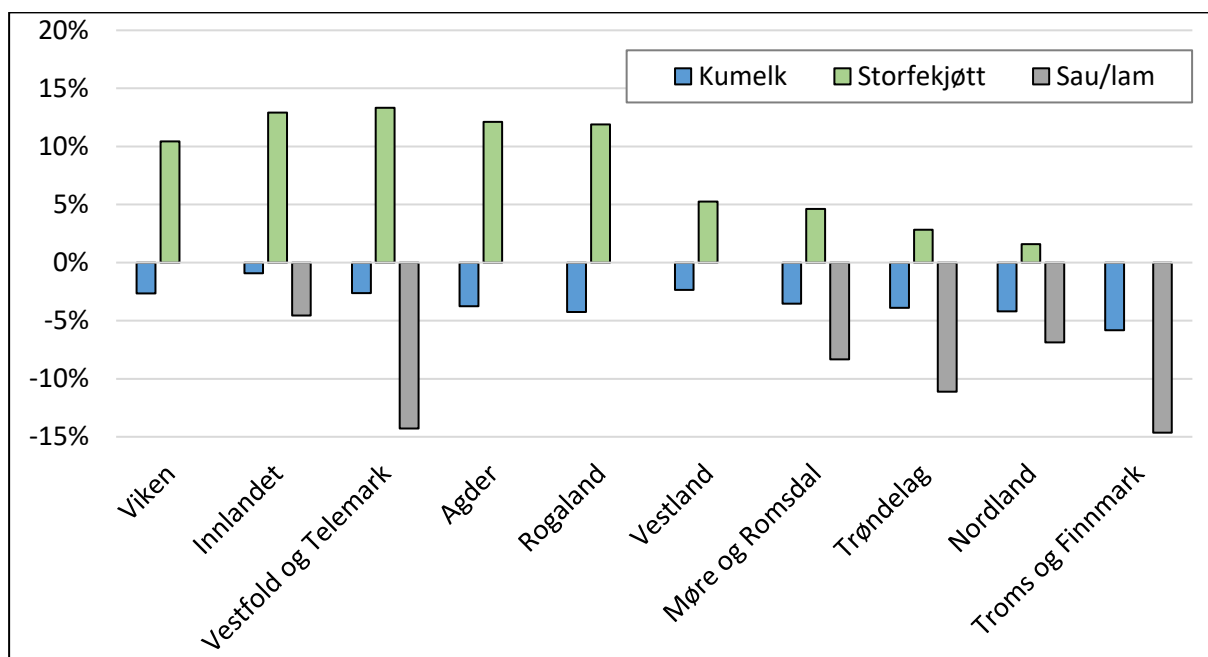
Kilde: Landbruksdirektoratet

Figur 3.7 og 3.8 viser endringer i produsert mengde for noen produksjoner, fordelt på landsdel, for henholdsvis perioden fra 2010 til 2022 og perioden fra 2020 til 2022.

Figur 3.7 Endring i produsert mengde i landsdelene, 2010–2022.

Kilde: Budsjettnemnda

Figur 3.8 Prosentvis endring i produsert mengde i landsdelene, 2020–2022.

Kilde: Budsjettnemnda

Produksjonen av kumelk styres av kvoter, og har derfor i stor grad vært relativt stabil over flere år både geografisk fordeling og i antall liter. Som følge av Stortingets vedtak om å fjerne eksportsubsidiene fra 1. juli 2020, har kvote som ble solgt til staten i årene 2017 til 2021 ikke blitt solgt ut igjen til produsentene. Den ekstraordinære oppkjøpsordningen som ble vedtatt høsten 2019, og gjennomført i 2020, fikk virkning fra 2021. Begge disse elementene har endret den regionale balansen noe, jf. figur 3.7 og 3.8. Koronapandemien

førte til økt etterspørsel etter meieriprodukter, og forholdstallet for kvoter ble økt flere ganger fra april 2020 og opprettholdt på et høyt nivå ut 2021. I 2022 ble forholdstallet nedjustert til 0,99 som følge av redusert etterspørsel, og fra 2023 ble det satt ytterligere ned til 0,95. Produksjonen av storfekjøtt økte i perioden 2010 til 2022 i Viken, Innlandet, Vestfold og Telemark, Agder, Rogaland og Trøndelag. I perioden 2020 til 2022, jf. figur 3.8, har produksjonen av storfekjøtt økt eller vært uendret i alle fylker. Produksjonen av sau/lam økte eller var uendret i Viken, Innlandet, Agder og Trøndelag i perioden fra 2010 til 2020, mens den de siste to årene har vært uendret eller gått noe ned i alle fylker. På landsbasis har produksjonen av sau/lam blitt redusert med 4,4 pst. fra 2020 til 2022.

Produksjonen av fjørfekjøtt økte kraftig de siste årene, med unntak av en reduksjon i 2015 og 2016. I dag produseres det i hovedsak fjørfekjøtt i Viken, Innlandet, Rogaland og Trøndelag. Produksjonsøkningen fra 2010 til 2022 har i stor grad kommet i Rogaland. Produksjonen av egg foregår i stor grad i de samme fylkene som fjørfekjøttproduksjonen. I Trøndelag har eggproduksjonen økt betydelig de siste årene, mens den har vært relativt stabil i de andre fylkene. Svinekjøttproduksjonen er størst i fylkene Viken, Innlandet, Vestfold og Telemark, Rogaland og Trøndelag. Både det totale produksjonsvolumet og den geografiske produksjonsfordelingen har vært relativt stabil de siste årene.

Produksjonen av potet har økt med 13 pst. i perioden 2010 til 2022, og 4,2 pst. i perioden 2020 til 2022. Produksjonsvolumet har i stor grad konsentrert seg til Innlandet, og i 2022 foregikk 48 pst. av potetproduksjonen i Norge her. Av fylkene med større potetproduksjon, har Rogaland og Trøndelag også hatt produksjonsøkning på potet de siste årene.

I 2022 utgjorde sysselsettingen i jordbruket 1,6 pst. av antall sysselsatte normalårsverk i landet. Nedgangen i arbeidsforbruket var i gjennomsnitt -4,6 pst. årlig i perioden 1999–2000 og falt til -1,5 pst. i perioden 2010–2020. Nordland har hatt den største nedgangen den siste perioden, mens Agder har hatt lavest reduksjon i arbeidsforbruket. Innenfor de distriktpolitiske virkeområdene har reduksjonen i arbeidsforbruk i jordbruket vært høyere enn utenfor virkeområdene for distriktpolitiske virkeområder i begge periodene.

På landsbasis gikk antall jordbruksforetak ned med 1,8 pst. årlig i perioden 2010 til 2020, noe som var en lavere reduksjon enn de to foregående tiårene. Fra 2020 til 2022 var nedgangen 1,3 pst. årlig. Nedgangen har vært størst i Troms og Finnmark de siste årene. Arealet per jordbruksbedrift har samtidig økt fra 147 dekar i 1999 til 261 dekar i 2022. De minste jordbruksbedriftene har hatt den største nedgangen i antall, mens bruk over 500 dekar har økt i antall. Utenfor det distriktpolitiske virkeområdet har nedgangen vært sterkest blant jordbruksforetakene med 100-199 dekar, mens antall jordbruksforetak over 800 dekar har økt. Innenfor det distriktpolitiske virkeområdet har nedgangen vært sterkest blant foretakene uten areal og med 100-299 dekar, mens antall foretak over 500 dekar har økt.

3.3.3 Rekruttering, kunnskaps- og næringsutvikling

En rekke virkemidler over jordbruksavtalen skal bidra til næringsutvikling, kunnskapsutvikling, kompetanseheving og rekruttering i landbruket. Virkemidlene er hovedsakelig finansiert innenfor Landbrukets utviklingsfond (LUF).

3.3.3.1 Investering og bedriftsutvikling (IBU-midler)

De fylkesvise IBU-midlene har et todelt formål. De skal bidra både til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen, og til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket. Midlene forvaltes av Innovasjon Norge. Fylkesvise rammer for IBU-midlene bestemmes av en fordelingsnøkkel. Ut over nasjonale føringer, legger partnerskapene i fylkene bestående av statsforvalteren, fylkeskommunen, faglagene i landbruket og Innovasjon Norge regionale føringer for bruken av midlene.

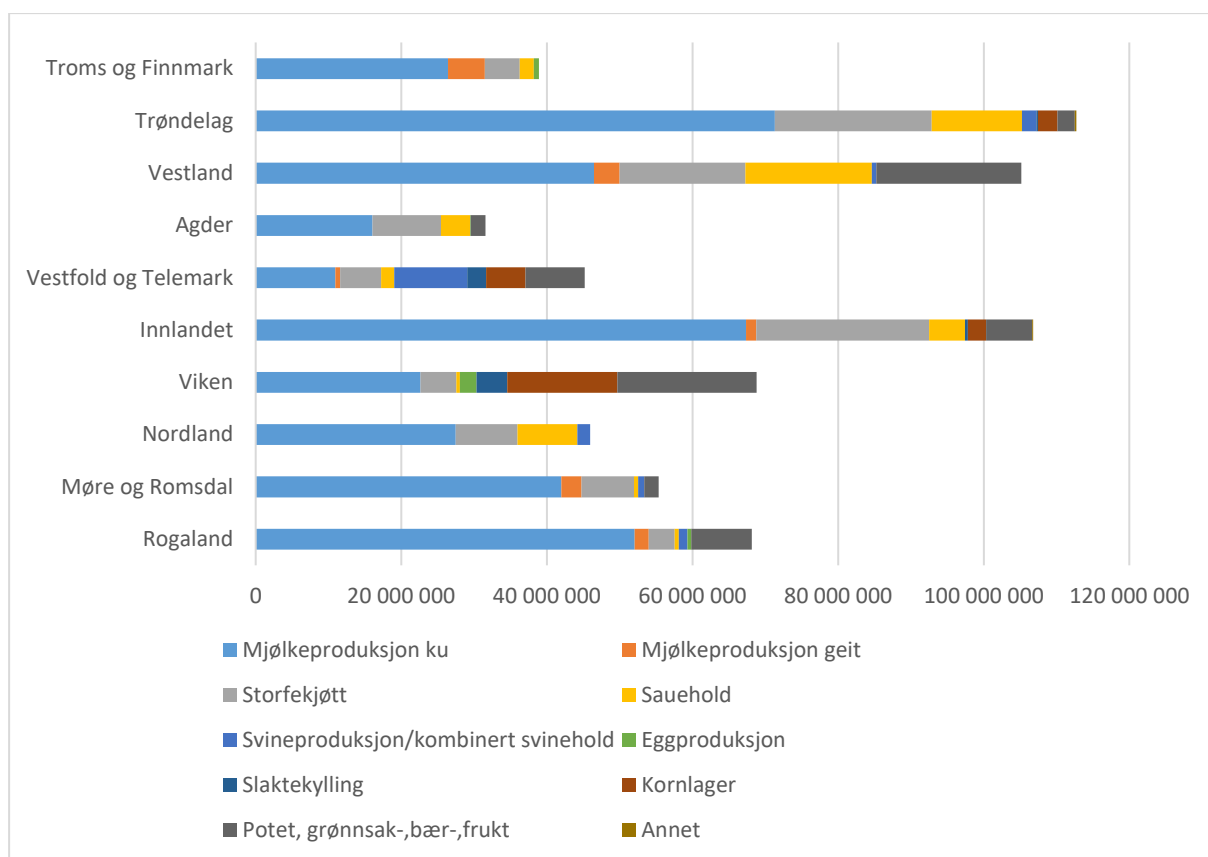
Innovasjon Norge har de siste årene opplevd rekordstor etterspørsel etter IBU-midler, og da særlig grad investeringsmidler til tradisjonelt landbruk. I 2022 økte rammen betydelig (251 mill. kroner), og sammen med noe redusert etterspørsel siste del av året var det i flere fylker udisponerte midler ved utgangen av året. Av en ramme på nærmere 835 mill. kroner ble det innvilget investeringstilskudd på til sammen 817 mill. kroner i 2022 til 1 287 prosjekter. Dette er nærmere 100 mill. kroner mer og 131 flere prosjekter flere enn for 2021.

89 pst. av tilskuddene ble gitt til investeringer innen tradisjonelt landbruk inkl. tilskudd til frukt og grøntsektoren. IBU-midlene bidrar med det til betydelige investeringer i næringen, men også til sysselsetting og verdiskaping i bygg- og anleggsbransjen og tilhørende underleverandører.

Investeringsstøtten kunne i 2022 utgjøre inntil 35 pst. av kostnadsrammen for prosjektet, avgrenset til 2 mill. kroner per prosjekt, med unntak for Troms og Finnmark, der det ikke er et kronetak på tilskuddet. I tillegg kunne det gis et ekstra tilskudd til bruk av tre. Gjennomsnittlig tilskuddsbeløp innen tradisjonelt landbruk var på 755 000 kroner i 2022, og var om lag på samme nivå som for 2021. Fylkesvis fordeling av midlene via fordelingsnøkkel, sammen med ulik etterspørsel etter investeringsstøtte, gir variasjoner regionalt i støtteutmåling og totalt innvilget beløp. For investeringer innen melk-, storfe-, og saueproduksjon utnytter Finnmark og Troms reglene for støtteutmåling fullt ut, etterfulgt av Nordland som har en gjennomsnittlig støtteutmåling på 30 pst. og Agder og Vestland med en gjennomsnittlig støtteutmåling på henholdsvis 29 og 28 pst. Støtteutmålingen for øvrige fylker ligger i gjennomsnitt i intervallet 19-25 pst. av kostnadsoverslaget for investeringen.

Nærmere om investeringer innen tradisjonelt landbruk

Investeringsstøtte til jord- og hagebruk skal tilpasses de nasjonale markedsforholdene. Figur 3.9 gir en oversikt over fylkesvis fordeling av IBU-tilskudd til ulike produksjoner innen tradisjonelt landbruk i 2022.

Figur 3.9 IBU-tilskudd til tradisjonelt landbruk fordelt på ulike produksjoner i 2022. Kroner.

1. Kategorien annet gjelder bl.a. prosjekter som omfatter flere typer produksjoner, eller prosjekter innen andre husdyrproduksjoner enn de som er nevnt i de øvrige kategoriene.

Kilde: Innovasjon Norge

Prosjekter med miljøeffekt, prioritering av energi- og klimaeffektive løsninger og prosjekter innen økologisk landbruk

Over ordningen er det en føring om å prioritere energi- og klimaeffektive løsninger. Nærmere 390 mill. kroner/55 pst. av tilsagnene innen tradisjonelt landbruk gikk til energi- og klimaeffektive løsninger i 2022. Det er en økning på 90 mill. kroner/7 prosentpoeng fra 2021. Med miljøeffekt menes f.eks. at prosjektet fører til mindre utslipp av klimagasser, reduserte utslipp til vann, energieffektivisering og bedre utnytting av avfall, restråstoff og biologiske ressurser. Bevilgning til investeringer innen økologisk jordbruk er nesten halvert fra 2021 og var på 6,4 mill. kroner. Innovasjon Norge viser til at bevilgningen ser ut til å speile den faktiske interessen for investeringer ettersom fylkesstrategiene gjennomgående gir prioritert til prosjekter innen økologisk landbruk.

Ekstra tilskudd til bruk av tre som byggemateriale

I perioden 2020–2022 har det blitt gitt et ekstra tilskudd ved bruk av tre som byggemateriale. Begrunnelsen for innføring av tilskuddet var vektlegging av gode klima- og miljøvennlige løsninger. Tilskuddet har blitt gitt som et ekstra investeringstilskudd på inntil 20 pst. av

ordinært innvilget tilskuddsbeløp. For å stimulere til trebruk også i de største prosjektene har det vært anledning til å overstige det maksimale kronetaket på IBU-ordningen på 2 mill. kroner med inntil 400 000 kroner.

I 2022 er det gitt ekstra tilskudd til bygg i tre til 195 prosjekter, tilsvarende 44,7 mill. kroner. Det er en økning på knapt 20 prosjekter og 1 mill. kroner fra 2021. At antall prosjekt øker forholdsvis mye mer enn bevilgningen skyldes at det er flere saker der tre brukes i kombinasjon med andre materialer.

Bevilgninger til planteproduksjon

I 2022 ble det bevilget 108 mill. kroner til 242 prosjekter innen planteproduksjon. Både antall prosjekter og bevilgning av IBU-midler til planteproduksjon er vesentlig lavere i 2022 enn i 2021. Dette skyldes oppheving av øremerking av midler til frukt- og grøntnæringen. Investeringer innen frukt og grønt og kornproduksjon er imidlertid et prioritert område i både de nasjonale og regionale prioriteringene rundt bruken av IBU-midler.

Støtte til utbygging av korntørker utgjorde i overkant av 26 mill. kroner. Hovedvekten av tilsagnene ble gitt til Viken og Vestfold og Telemark. Når det gjelder investeringstilskudd innen frukt- og grøntnæringen, gjelder dette i all hovedsak frukt- og grøntlager, samt plantasjer til frukt og bær (investeringer knyttet til selve frukt- og bærproduksjonen).

Bevilgninger til husdyrhold

I 2022 er det gitt støtte til 443 investeringer for i underkant av 490 mill. kroner til husdyrproduksjon.

Antall prosjekter innen melkeproduksjon er økt med 37 sammenlignet med 2020 og samlet bevilgning er økt med knapt 34 mill. kroner til 334 mill. kroner. Gjennomsnittlig investeringskostnad for prosjektene som har fått støtte var på i underkant av 5,3 mill. kroner. Gjennomsnittlig støtteutmåling var på nærmere 25 pst. av kostnadsoverslaget for investeringen i 2022, en økning på 3 prosentpoeng fra 2021.

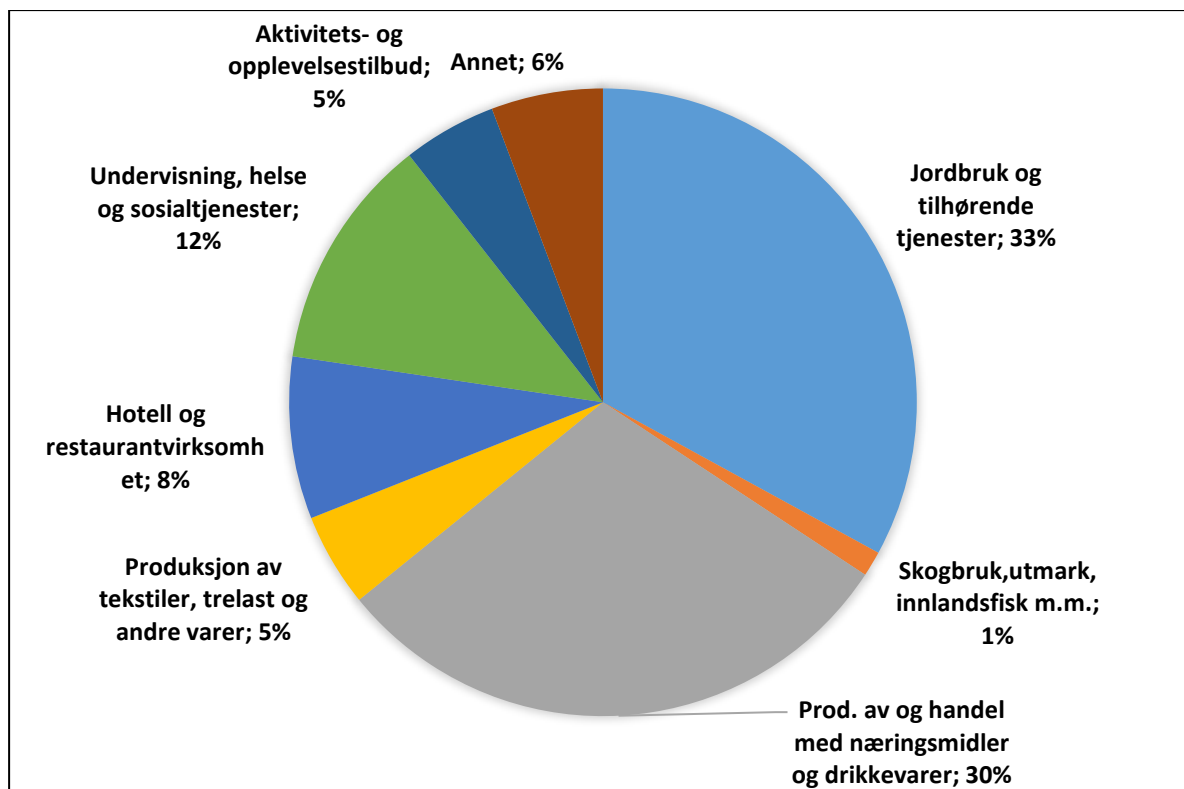
For 2022 er gjennomsnittlig buskap før utbygging 30 kyr og etter utbygging 35 kyr. Gjennomsnittlig planlagt buskap er noe mindre enn i 2021, med bakgrunn i at målgruppen under 30 kyr er noe høyere prioritert.

Antall investeringsprosjekter innen både produksjon av storfekjøtt og sauehold har økt med ca. 20 prosjekter hver (samlet innvilgning var 83 mill. kroner for investeringer innen storfekjøtt og 39 mill. kroner for investeringer innen sauehold).

Innovasjon Norge fører en restriktiv linje for investeringsstøtte til svineproduksjon, konsumeggproduksjon og kyllingproduksjon pga. markedssituasjonen. I de regionale partnerskapene har det imidlertid vært øktende vektlegging av behov for fornying og dyrevelferd innen svineproduksjon.

Nærmere om investeringstilskudd innen andre landbruksbaserte næringer

Det ble bevilget knappe 108 mill. kroner i IBU-tilskudd til andre landbruksbaserte næringer i 2022. Dette er en økning på vel 15 mill. kroner fra 2021. Andelen tilskudd til andre landbruksbaserte næringer er nede på 13 pst. som for 2021. Det har vært en gradvis nedgang i tilskuddsandelen til andre landbruksbaserte næringer de siste årene over IBU-ordningen, fra rundt 20 pst. i 2013. I samme periode har rammen for Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping økt. For etablering av bedrifter i landbruket utenom tradisjonelt jord- og skogbruk, er det en klar politisk målsetting at midlene skal bidra til økt sysselsetting og etablering av nye, lønnsomme arbeidsplasser. Innovasjon Norges rapport om bruk av IBU-midler i 2022 anslår en gjennomsnittlig forventet sysselsettingseffekt på 309 årsverk for tilsagn gitt til prosjekt innen tiltaksgruppene *etablerertilskudd*, *bedriftsutvikling* og investeringer i *andre landbruksbaserte næringer*. Figur 3.10 gir en oversikt over fordelingen av tilskudd i 2022 til andre næringer i tilknytning til landbruket fordelt på bransjer. Fordelingen tar utgangspunkt i SSBs standard for næringsgruppering. Produksjon av lokalmat og drikke utgjør fremdeles den største delen, etterfulgt av jordbruk og tilknyttede tjenester. Sistnevnte kategori har økt fra 12 pst. i 2020 til 33 pst. i 2022. Dette skyldes i all hovedsak at saksbehandler ikke har registrert prosjektet på et spesifikt underområde. Det antas derfor at deler av denne kategorien burde vært registrert på de øvrige næringskategoriene.

Figur 3.10 Andel IBU-tilskudd til andre landbruksbaserte næringer fordelt på bransjer (2022)¹. Prosent.

1. Tilskudd til Inn på tunet inngår i grupperingen undervisning, helse og sosialtjenester.

Kilde: Innovasjon Norge

Risikolån

Fra og med 2006 ble det åpnet for å sette av midler til et taps- og rentestøttefond innenfor rammen av de fylkesvise IBU-midlene. Selve lånene gis fra lånerammer som Innovasjon Norge forvalter utenfor jordbruksavtalen. I 2022 ble det innvilget 16 risikolån med en samlet bevilgning på 17,7 mill. kroner. Av disse prosjektene var 12 innenfor tradisjonelt landbruk, der det ble innvilget 8 lån på nærmere 11 mill. kroner til investeringsprosjekt innen melkeproduksjon. Risikolånene har en langt tydeligere distriktsprofil enn ordinære investeringstilskudd til tradisjonelt jordbruk. Gjennomgangen av risikolån-ordningen fra 2017 viste at 79 pst. av alle risikolån gitt i perioden 2006–2016 er gitt innenfor sone 3 i det distriktpolitiske virkeområdet. I disse områdene med lavt pantegrunnlag vil en slik toppfinansiering i begrenset grad være mulig i det private markedet. For 2022 utgjør tapsavsetning i forbindelse med risikolånene 15 pst. av kalkulert risiko (2,7 mill. kroner).

3.3.3.2 Inn på tunet-løftet 2

Inn på tunet-løftet 2 skal utvikle og formidle kunnskap om hvordan Inn på tunet-tjenester kan bidra til å oppfylle nasjonale, regionale og kommunale mål for velferdstjenester og integrering. Det skal øke kompetansen om og redusere mulige barrierer ved kjøp av Inn på tunet-tjenester for å sikre kontinuitet i tilbudene. Prosjektet avsluttes i 2023.

Fire pilotprosjekter ble avsluttet i desember 2022:

- Nordland: Pilotprosjekt innenfor tjenesteområdet skole og pedagogiske tilbud, for grunnskole. Statsforvalteren i Nordland og Nordland fylkeskommune er prosjekteiere og er tildelt 3 mill. kroner.
- Møre og Romsdal: Pilotprosjekt innenfor tjenesteområdet skole og pedagogiske tilbud, for videregående skole. Statsforvalteren i Møre og Romsdal er prosjekteier og er tildelt 2,4 mill. kroner.
- Oslo og Viken: Pilotprosjekt innenfor tjenesteområdet demensomsorg. Statsforvalteren i Oslo og Viken er prosjekteier og er tildelt 3,0 mill. kroner.
- Vestland: Pilotprosjekt innenfor tjenesteområdet psykiatri, rus og arbeidstrening. Statsforvalteren i Vestland er prosjekteier og er tildelt 1,46 mill. kroner.

Det er kjøpt inn tjeneste fra Agenda Kaupang til å utarbeide veiledningsmateriell for kjøpere av Inn på tunet-tjenester. Produksjon av digitalt veiledningsmateriell, deling av erfaringer og suksesshistorier fra kjøpere i pilotene skal etter planen være gjennomført i løpet av våren 2023 og deretter følges opp med en sluttkonferanse som er planlagt i august 2023.

3.3.3.3 Nasjonale tilretteleggingsmidler

Landbruksnæringen er kjennetegnet av små foretak, som hver for seg har begrenset kapasitet til å drive utviklingsarbeid og kunnskapsutvikling som kommer felleskapet til gode. Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler) skal stimulere til dette. Formålet med midlene er å bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket gjennom tilretteleggende tiltak som bidrar til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi.

Tiltakene varierer innenfor de to tilskuddsområdene for ordningen (næringsutvikling og kompetanseheving), og omfatter alt fra prosjekter og utredninger til utvikling av kurs m.m.

Det ble i 2022 innvilget om lag 15,2 mill. kroner fordelt på 13 prosjekter. En stor del av prosjektene gjaldt tilretteleggingstiltak og kartlegginger, en dreining fra året før hvor det var flest prosjekter relatert til utvikling av kompetansetilbud. For 2022 ble det gitt tematiske føringer som gjaldt grøntsatsing, økologi og løsdriftskrav. Flere av prosjektene i 2022 er av større omfang og vurderes til å ha høy relevans og kvalitet. Disse tar for seg mer strukturelle utfordringer i landbruket enn de små prosjektene som gjerne fokuserer på mer konkrete/praktiske problemstillinger.

I tillegg ble det innvilget midler til å gjennomføre to utredninger i tråd med føringer fra jordbruksoppgjøret 2022. NIBIO skal gjennomføre begge utredningene, som gjelder å kartlegge om det er geografiske forskjeller i byggekostnader i landbruket, og hvordan samspillet mellom offentlig og privat finansiering av landbruksbygg fungerer.

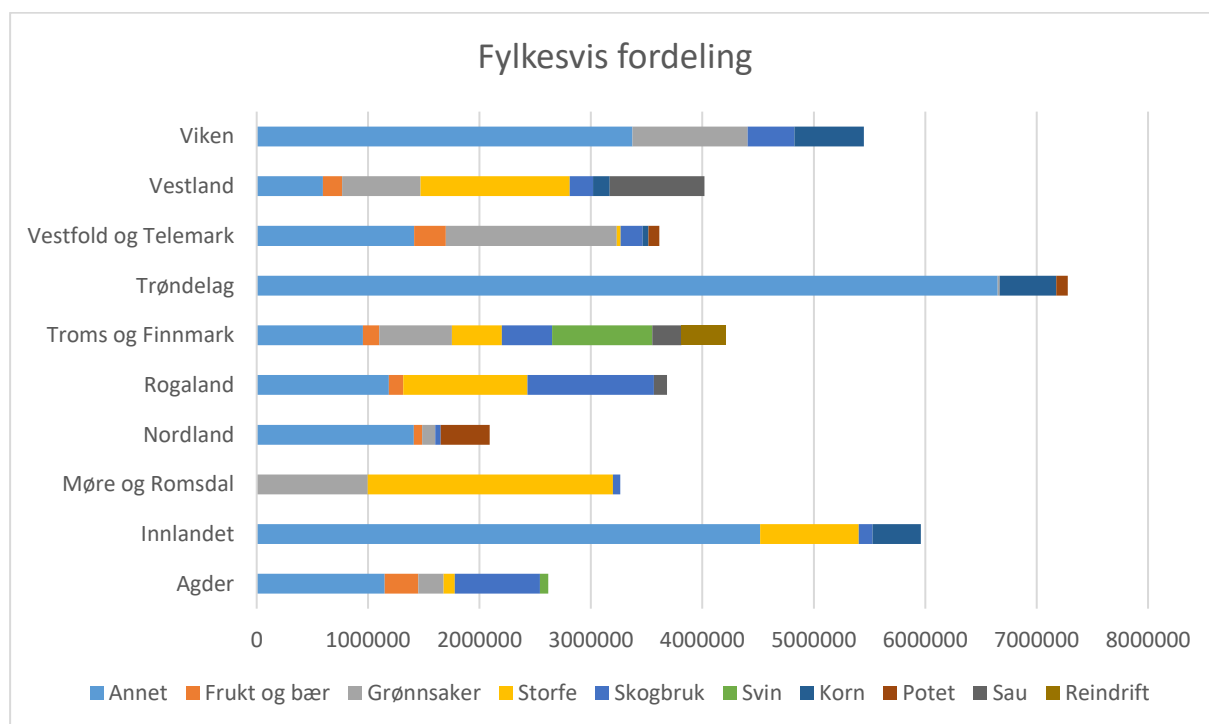
3.3.3.4 Regionale tilretteleggingsmidler

De regionale tilretteleggingsmidlene (RT-midlene) skal legge til rette for regional næringsutvikling med mål om å styrke verdiskapingen i landbruket. Midlene forvaltes av fylkeskommunene. Forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og

kompetanseheving ligger til grunn for forvaltningen. Målgruppen er bl.a. kommuner, organisasjoner og FoU-institusjoner. Det kan gis tilskudd til tilretteleggingstiltak som bidrar til utvikling av konvensjonell eller økologisk drift i landbruket eller til utvikling av andre landbruksbaserte næringer.

Rapporteringen fra fylkeskommunene viser at det regionale partnerskapet på landbruk prioriterer bruken av midlene ut fra regionale strategier, der prioriteringene i stor grad samsvarer med fordelingen av investeringsvirkemidler i landbruket (IBU-midler).

Totalt er det innvilget 42 mill. kroner til 182 prosjekter i 2022. Gjennomsnittlig støtte per prosjekt var i underkant av 248 900 kroner per prosjekt. Det er stor variasjon i type prosjekter som mottar støtte. Om lag halvparten av midlene går til tiltak som favner om flere ulike produksjoner, samt tiltak innenfor andre landbruksbaserte næringer, herunder nærmere 10 mill. kroner til tiltak innen lokalmat og reiseliv. Figur 3.11 viser fordelingen av tilskuddsmidlene på de ulike tiltaksområdene.

Figur 3.11 Tilsagn over RT-ordningen fordelt på innsatsområder 2022. Kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

3.3.3.5 Områderettet innsats – arktisk landbruk og fjellandbruket

Områderettet innsats omfatter i 2022 en bevilgning på 8 mill. kroner, herunder 4 mill. kroner til arktisk landbruk og 4 mill. kroner til fjellandbruket.

Arktisk landbruk omfatter fylkene Nordland og Troms og Finnmark, og skal bidra til utvikling og økt utnytting av arktisk kvalitet som konkurransefortrinn for landbruket i nordområdene. Midlene til arktisk landbruk forvaltes av statsforvalterne.

I perioden 2018–2022 har det bevilget støtte til i alt 46 prosjekter som på ulike måter har bidratt til å styrke det arktiske landbruket. Prioriteringene for 2022 har vært innen utvikling av potet-, grønt- og bærneringen, bedre utnyttelse av beite- og grovfôrressursene, aktiviteter som kan bidra til klimatilpasning eller utslippsreduksjoner, og mobilisering for å få frem nye produsenter og nye produkter med basis i det arktiske landbruket.

Fjellandbruket omfatter 77 kommuner i fylkene Trøndelag, Innlandet, Vestfold og Telemark og Viken, og skal bidra til å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping i fjellområdene innenfor tradisjonelt landbruk og bygdenæringer. Midlene forvaltes av statsforvalterne, og er tilpasset regionale behov og nedfelt i regionale næringsprogram i de fire fylkene.

Hovedvekten av prosjektene er flerårige, og i 2022 er det innvilget støtte til 31 nye prosjekter. Felles er prioritering av prosjekter som vektlegger lokale konkurransefortrinn, for eksempel er det gitt støtte til prosjekter innenfor lokalmat, grønnsaksproduksjon, ville vekster, dokumentasjon av seterdrift, forsøk på spesielle grasarter, mat og opplevelser og mobilisering for mer økologisk melkeproduksjon i fjellområdene. Statsforvalterne rapporterer at midlene i stor grad bidrar til økt verdiskaping og utvikling av fjellandbruket, og at disse midlene ofte er katalysatorer for større satsinger og prosjekter og fellessatsinger på tvers av fylkene.

3.3.3.6 Fylkesvise midler til rekruttering og kompetanseheving i landbruket

I 2022 ble fylkeskommunene til sammen tildelt 29 mill. kroner til arbeid med rekruttering og kompetanseheving på landbruks- og matområdet. Av disse ble 12 mill. kroner satt av til ulike rekrutterings- og etterutdanningstiltak (RK-midlene), og 17 mill. kroner satt av til nasjonal modell for voksenagronomopplæring (voksenagronomen).

Fylkeskommunene melder om stor etterspørsel etter kompetansetiltak og etter- og videreutdanningstiltak, både for utøvere som allerede er etablert i næringen, og for utøvere som er på vei inn i næringen.

RK-midlene blir fordelt etter samme fordelingsnøkkel som for IBU-midlene. Målet for ordningen er å bidra til rekruttering og kompetanseheving av næringsutøvere for å ivareta og øke verdiskapingen i landbruket. Ordningen skal tilpasses regionale utfordringer knyttet til rekruttering og kompetanseheving innen tradisjonelt landbruk og andre landbruks-tilknyttede næringer. Fylkeskommunene rapporterer om god samhandling i det regionale partnerskapet når det gjelder bruk av RK-midlene.

For 2022 har midlene i all hovedsak blitt brukt til ulike etterutdanningstiltak for næringsutøvere og til rekrutteringstiltak. Noe av midlene har også gått til omdømmetiltak og likestilling.

3.3.3.7 Nasjonal modell for voksenagronomen

I 2017 ble partene enige om å etablere en nasjonal modell for *voksenagronomen* gjeldende fra skoleåret 2018/2019. Siden den gang har det vært en økning av antall deltagere, og

voksenagronomen er i dag etablert i ni fylker og tilbys ved 20 videregående skoler, fra Tana i nord til Søgne i sør. For 2022 ble det satt av 17 mill. kroner til voksenagronomen, herunder 0,3 mill. kroner til drift av felles digitale og pedagogiske løsninger basert på kompetanseprosjektet som avsluttet sommeren 2022 (med midler for 2021/2022).

Fylkeskommunene rapporterer om stor interesse for tilbudet, og i 2022 var det om lag 500 deltagere på landsbasis, der om lag 65 av disse gikk på "voksengartneren". Tre skoler i hhv. Agder, Trøndelag og Vestland fylkeskommuner har tilbudt gartneropplæring i 2022/2023. Året 2022/2023 er det første året der det 2. året på «voksengartneren» ikke lenger gir grunnlag for en formell slutteksamen, på grunn av omleggingen i det ordinære skoleløpet til et 2 +2 løp (2 år i skole og 2 år i lære). Dette kan få konsekvenser for oppslutningen for ordningen fremover.

Innlandet fylkeskommune har hatt ansvar for å drifte de felles digitale og pedagogiske løsningene, som ble utviklet i det fireårige prosjektet til bruk i voksenagronomopplæringen, der alle skolene har vært involvert.

3.3.3.8 Mentorordningen i landbruket

Norsk landbruksrådgiving (NLR) har ansvaret for mentorordningen i landbruket. Målet med ordningen er å hjelpe unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter, med kompetanseheving gjennom personlig veiledning i en oppstarts- eller utviklingsfase. NLR samarbeider med faglagene regionalt og Innovasjon Norge. Ordningen hadde en bevilgning på 3 mill. kroner i 2022. Det er gitt bistand til 162 par adepter og mentorer fordelt over hele landet. NLRs regioner med størst aktivitet i mentorordningene i regionene Innlandet, Trøndelag, Øst, Vest, Nord-Vest, Nord-Norge og Rogaland. Gjennomsnittsalderen på adeptene var 34,2 år. Det har hovedsakelig blitt gitt mentorbistand på fagområder innen tradisjonelt landbruk, og særskilt innen sau og geit, samt fagområdene melk, ammeku og korn. Blant tilleggsnæringer er det markedshager som har dominert. NLR har arrangert oppstarts- og nettverkssamlinger underveis for mentor og adepter.

3.3.3.9 Forskning

Formålet med forskningsmidlene over jordbruksavtalen er å utvikle ny kunnskap som støtter opp under de landbruks- og matpolitiske målene. Prioriteringene skal være i tråd med innsatsområder fastsatt i årlige jordbruksoppgjør. Midlene disponeres i første rekke til forsknings- og innovasjonsprosjekter etter utlysning. Det settes også av noe midler til utredninger. Midlene forvaltes av et styre bestående av avtalepartene.

For 2022 ble det satt av 77 mill. kroner over ordningen. Midlene er disponert til forskningsprosjekter (samarbeidsprosjekter og innovasjonsprosjekter i næringslivet), forprosjekter og utredninger.

I løpet av året ble til sammen syv utredninger og åtte forprosjekter ferdigstilt. De spenner bredt, fra klimavennlig planteproduksjon og bærekraftig fôrproduksjon til dyrevelferd og driftsopplegg for bevaringsverdige storferaser. Forprosjektene resulterer gjerne i videre

forskningsprosjekter- og resultater, og er et egnet virkemiddel for å avklare problemstillinger og sette i gang FoU-aktivitet i tett kontakt med landbruksnæringen.

I løpet av året ble 26 forskningsprosjekter med støtte fra ordningen avsluttet, herunder syv innovasjonsprosjekter eid av næringsaktører og 19 prosjekter der næringsaktører er deltakere. Styret vurderer at midlene spiller en viktig rolle i å støtte FoU-aktivitet i hele norsk landbruks- og matnæring, og gir synergieffekter med mat- og landbruksforskning finansiert av Forskningsrådet og andre kilder. Midlene samordnes i stor grad med midler fra Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter gjennom felles prosjektfinansiering. Flere av prosjektene som ble avsluttet i 2022 har holdt et høyt internasjonalt nivå og spilt en viktig rolle i å drive forskningen fremover på sine områder.

I samarbeid med Styret for Fondet for forskningsavgift ble det i 2022 lyst ut midler til forskningsprosjekter med oppstart i 2023. Søknadene har jevnt over høy vitenskapelig kvalitet. Det ble innvilget 12 kompetanse- og samarbeidsprosjekter. Disse prosjektene styrker samarbeidet mellom forskningsmiljøer og næringsaktørene og innrettes etter tema og problemstillinger med høy relevans for norsk landbruk. Videre ble det innvilget ni innovasjonsprosjekter. Disse eies av næringsaktører, og skal bidra til fornying og økt verdiskaping hos prosjekteierne. Videre innvilget styret støtte til ti nye utredninger og forprosjekter i løpet av 2022. Hovedprioriteringen i utlysningen av midler til utredninger og forprosjekter for 2023 var innen matsikkerhet, beredskap og kunnskapsutvikling som skal bidra til økt selvforsyning. Dette er en oppfølging av føringene i Prop. 120 S (Jordbruksoppgjøret 2022), der det ble pekt på Norges langsiktige behov for høyere selvforsyningsgrad.

Styret for ordningen har tildelt 3 mill. kroner til Forskningsrådets miljøforskning (MILJØFORSK) i 2022. Dette er et bredt, tverrfaglig program der forskning på bruk og forvaltning av utmark, kulturlandskap og jordbrukets påvirkninger er særlig relevant for ordningen med forskningsmidler over jordbruksavtalen. Ved å samarbeide med Miljøforsk oppnås synergier og merverdi ved at landbruk blir en naturlig og integrert del av miljøforskningen.

Videre er det tildelt støtte på 3 mill. kroner til planteforedlingsforskning i Graminor AS. Støtten er særlig viktig for selskapets mulighet til å ta i bruk ny moderne foredlings teknologi i de ulike foredlingsprogrammene.

I 2009 inngikk styret for ordningen, Norsk Rikstoto, Norges forskningsråd og Norsk Hestesenter en samarbeidsavtale om å etablere og støtte et samarbeid om hesteforskning med Stiftelsen Svensk Hästforskning. I 2022 har styret for forskningsmidler over jordbruksoppgjøret støttet dette samarbeidet med 2,5 mill. kroner.

I 2021 ble det startet opp en evaluering av ordningen med forskningsmidler over jordbruksoppgjøret. Selskapet Oxford Research ble tildelt oppdraget, og rapporten ble overlevert styrene i september 2022. Rapporten «Verdiskapende og kostnadseffektivt» konkluderer med at ordningene har et tydelig definert formål og innretning, som bidrar til god måloppnåelse når det gjelder samarbeid, konkrete innovasjoner og bidrag til verdiskapingen.

3.3.3.10 *PRESIS*

I jordbruksoppgjøret 2019 ble det satt av 4 mill. kroner per år i fem år til prosjektet PRECIS (Presisjonsjordbruk ut i praksis) i regi av NIBIO v/Senter for presisjonsjordbruk. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norsk Landbruksrådgiving. Hovedmålet med prosjektet er å utvikle et helhetlig system som skal sørge for at gårdbrukere får tilgang på brukervennlige teknologiske tjenester som er testet og tilpasset norske forhold, og som sikrer bonden eierskap til og lagringsløsninger for innsamlede data. En viktig del av prosjektet er å skreddersy brukerstøtte og rådgiving for de nye tjenestene som skal tilbys. Prosjektet viser god framdrift og er hovedsakelig i rute i henhold til prosjektplanen. For å nå målet er prosjektet avhengig av store datamengder og mye av arbeidet har til nå bestått i å skaffe tilstrekkelig med kontrolldata, blant annet ved bildetaking ved hjelp av droner og multispektralt kamera. Det legges stor vekt på brukerinvolvering og testing for å sikre god måloppnåelse. Det er et tett samarbeid med Norsk Landbruksrådgiving for å sikre rådgivingskompetanse på området.

3.3.3.11 *Stiftelsen Norsk Mat*

Stiftelsen Norsk Mat har som formål å styrke konkurransevnen til norsk matproduksjon og styrke omdømmet til norske matprodukter hos norske forbrukere. Stiftelsen Norsk Mat administrerer og videreutvikler Kvalitetssystem i landbruket (KSL), merkeordningene Nyt Norge, Beskyttede betegnelser og Spesialitet. De har videre ansvaret for faktabasert informasjon om økologisk mat til forbrukere, samt godkjennings- og merkeordningen for Inn på tunet. Stiftelsen Norsk Mat ble tildelt et tilskudd på 57 mill. kroner for 2022.

Kvalitetssystem i landbruket (KSL)

KSL er et styrings- og kvalitetssystem for den enkelte bonde og dokumenterer for forbrukerne, varekjedene og myndighetene hvordan produksjonen foregår på norske gårdsbruk. KSL-standarden er revidert, og omfanget av denne er redusert med 25 pst. Den nye revisjonsløsningen fra 2020 har fungert godt og arbeidet med å videreutvikle og forbedre denne fortsatte i 2022.

Arbeidet med å redusere omfanget av standardene fortsetter i 2023. Det er gjennomført 5728 KSL-revisjoner, 34 bedriftsrevisjoner for Nyt Norge, 85 bedriftsrevisjoner for Lokalmat, 36 bedriftsrevisjoner for Spesialitet, 28 revisjoner for stiftelsen Norsk Hestesenter og 10 revisjoner på frukt- og grøntpakkerier. Det er gjennomført totalt 35 258 egenrevisjoner på gårdsbruk i 2022. Totalt ble det registrert 25 092 avvik gjennom eksterne revisjoner, noe som gir et gjennomsnitt på 4,4 avvik per revisjon. Gyldig KSL er definert som nytt begrep, og KSL er forankret i bransjeavtaler og dyrevelferdsprogrammer. Stiftelsen Norsk Mat har et godt samarbeid med både Arbeidstilsynet og Mattilsynet med hensikt å utnytte hverandres roller til beste for næringen.

Inn på tunet (IPT)

Ved utgangen av 2022 var det totalt 404 godkjente Inn på tunet-tilbydere, en økning på 17 tilbydere fra året før. Om lag 100 gårder er i en godkjenningsprosess. Stiftelsen Norsk Mat

opplever et godt samarbeid med Inn på tunet Norge SA, Inn på tunet Innlandet og Inn på tunet Trøndelag. Det er etablert et godt samarbeid med Landbruksdirektoratet og Innovasjon Norge på området.

Nyt Norge

Den årlige forbrukerundersøkelsen fra 2022 viste at Nyt Norge-merket hadde en merkekjennskap på hele 94 pst., og tilliten til merket var på 77 pst.

Ved utgangen av 2022 er 4 860 produkter merket med Nyt Norge, en økning på 260 produkter. Ved utgangen av 2022 var det etablert merkebrukeravtaler med 131 bedrifter, en netto økning på 11 bedrifter fra 2021. Hurtigmatrestauranter og ikke-spiselige planter ble permanente kategorier med virkning fra 1. januar 2022. Stiftelsen Norsk Mat har påbegynt arbeidet med å opprinnelsesmerke viltkjøtt. Stiftelsen registrerte i 2022 fem feilmerkinger hvorav fire oppfylte Nyt Norge-kravene, men var feilaktig påført et ekstra opprinnelsesland.

Beskyttede betegnelser

Ved utgangen av 2022 var det 32 produkter med Beskyttede betegnelser. Norge har flere beskyttede betegnelser enn de øvrige nordiske landene til sammen, men både Sverige og Finland har et tosifret antall søknader liggende til godkjenning i EU. Norsk Mat har derfor utformet et prosjekt «Beskyttede Betegnelser i 2030» der målet er både å revitalisere de eksisterende samt få 18 nye produkter beskyttet innen 2030.

Spesialitet

I alt 579 produkter er godkjent som Spesialitet i 2022, en netto nedgang på 6 produkter fra 2021. Forbrukerkjennskapen til merket er redusert fra 40 pst. til 33 pst. i målgruppen matinteresserte, noe som i stor grad skyldes redusert markedsføring av merket i 2022.

Markedstjenester og lokalmat.no

Det er gjennomført seks digitale og fysiske kurs og fire besøksdager med markedstjenester rettet mot mindre lokalmatprodusenter. I tillegg er det gjennomført to lokalmat-skoler som er et større kurstilbud for lokalmatprodusenter. Lokalmat.no kobler sammen tilbydere av lokalmat og innkjøpere i dagligvare- og restaurantmarkedet. Dagligvarekjedene og avtalepartene i landbruket finansierer lokalmat.no som et spleiselag. På lokalmat.no var det ved utgangen av 2022 registrert 513 kvalitetssikrede bedrifter med til sammen 3103 produkter og 418 innkjøpere. Totalt er det gjennomført 464 eksterne revisjoner, hvorav 85 i 2022.

Omsetning av lokalmat

Den årlige målingen av lokalmat-omsetningen i dagligvarehandelen (DVH) og storhusholdning (SHH) er ble gjennomført i samarbeid med Reiler Consulting. Omsetningen i 2022 var på totalt 11,5 mrd. fordelt med 6,5 mrd. kroner i dagligvarehandelen og 5,0 mrd. kroner i storhusholdningsmarkedet. Til sammenligning viste forrige måling en omsetning på 6,8 mrd. kroner i dagligvarehandelen, tilsvarende 14,4 pst. av total omsetning

i dagligvarehandelen, og 4,5 mrd. kroner i storhusholdningsmarkedet. Tallene for 2022 innebærer en nedgang av slaget fra dagligvaremarkedet på ca. 5 pst. Salget innenfor storhusholdning har økt med om lag 10 pst. i 2022 etter en nedgang i 2021 som skyldtes nedstenginger under pandemien.

Økologisk landbruk

Stiftelsen Norsk Mat drifter nettsiden Økologisk.no i samarbeid med et redaksjonsråd med deltakere fra Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norsk Landbruksrådgivning, Debio, Økologisk Norge og Norsk senter for økologisk Landbruk (NORSØK). Økologisk.no gir forbrukerne faktabasert informasjon om økologisk matproduksjon og økologiske produkter. I 2022 var hovedaktiviteten ukentlig publisering på Facebook og publisering to ganger i måneden på nettsidene. Det er etablert en ny kanal, Økoprat på Instagram for å nå bredere ut gjennom sosiale kanaler.

3.3.3.12 Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping

Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping (Utviklingsprogrammet) samler flere virkemidler som skal bidra til økt vekst og verdiskaping innenfor nye næringer basert på landbrukets og reindriftens ressurser. Programmet skal bidra til økt lønnsomhet og konkurransevne, og har tre hovedinnsatsområder: finansieringstiltak (støtte til vekstbedrifter og forpliktende bedriftssamarbeid), kompetanseutvikling og omdømmearbeid. Programmet har hatt en høy addisjonalitet over flere år. I 2022 viser etterundersøkelsen en addisjonalitet på vel 94 pst. Dette er en betydelig økning fra 2021, og vesentlig høyere enn gjennomsnittet for Innovasjon Norges tjenester på 87 pst. Dette kan tyde på at tjenestene i utviklingsprogrammet treffer godt i en periode med økte kostnader og generelt økonomiske utfordringer.

Programmet hadde en total disponibel ramme på 81,9 mill. kroner ved inngangen til 2022. Det ble innvilget 58,3 mill. kroner gjennom til sammen 72 tilsagn, en nedgang fra 2021. Nær to tredeler av midlene er bevilget til finansieringstiltak, både Vekst 1 og 2², og bedriftsnettverk. Nedgangen i antall tilsagn skyldes lavere pågang etter Covid-19-prosjekt³, vekststøtte og omdømme-prosjekt. For omdømmetiltak skyldes nedgangen hovedsakelig at Internationale Grüne Woche (IGW) 2022 ble avlyst på grunn av pandemien.

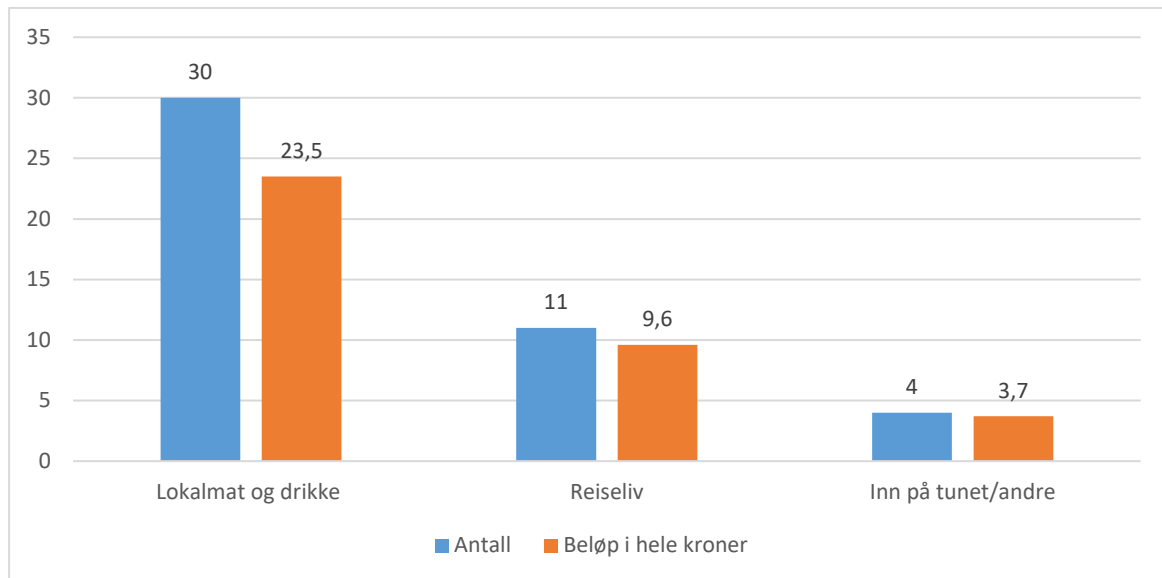
² Vekstsatsingen består av to faser og er et tilbud til bedrifter som kan dekke store løpende utgifter i vekstfasen og bedriften har bundet egen kapital i store varelagre eller utstyr. Vekst 1 er innrettet mot bedrifter som skal øke omsetningen med minst 30 % og sysselsetter minimum 1 årsverk og har minst 1 mill. kroner i omsetning i en gitt periode. Tilsvarende krav for Vekst 2 er ambisjon om økt omsetning med minst 50 % og økt lønnsomhet, og omsetningen må være min. 5 mill. kroner i en gitt periode

³ I 2021 og 2022 hadde man som følge av pandemien mulighet for å finansiere omstillingsprosjekter over Utviklingsprogrammet (Covid19-prosjekt)

Finansieringstiltak

Det ble bevilget 36,8 mill. kroner fordelt på 45 prosjekter til finansieringstiltak i 2022. Dette er en nedgang på 7 mill. kroner og 14 saker sammenlignet med 2021. Prosjektene var fordelt med tjueto prosjekter på vekst 1, syv på vekst 2 og seksten bedriftsnettverksprosjekt. Finansieringstiltakene går fortsatt i hovedsak til mat- og reiselivsrelaterte prosjekter, enten hver for seg eller i kombinasjon, se figur 3.12.

Figur 3.12 Innvilget beløp og antall saker fordelt på målgrupper i 2022. Mill. kroner.

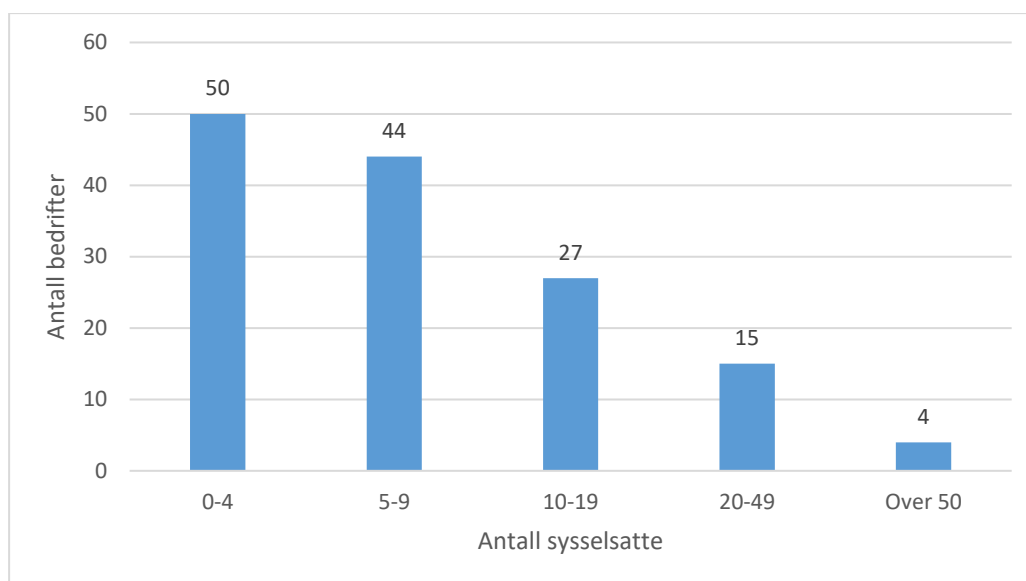
Kilde: Innovasjon Norge

Den geografiske fordelingen av finansieringssaker i 2022 viser at Viken hadde de fleste sakene, etterfulgt av Trøndelag og Innlandet. Oslo og Møre og Romsdal har hatt færrest bedrifter med finansieringstiltak.

Bevilgningen til Vekst 2-prosjekter er nesten halvert siden 2022. Lavere etterspørsel kan skyldes flere faktorer. Trolig er usikkerhet rundt kostnadssituasjonen en årsak til at større bedrifter avventer videre vekstsatsing. Videre melder noen om nedgang til salg til HoReCa-markedet.

I en gjennomgang av tallene for vekstbedrifter som er registrert som aksjeselskap (81 av 130), har Innovasjon Norge funnet at gjennomsnittlig omsetningsøkning for aksjeselskapene i vekstordningen var 34 pst. fra støtteår til siste år i prosjektperioden

Figur 3.13 viser sysselsetting i vekstbedriftene i 2022. De fleste bedriftene sysselsetter mellom 0 og 4 årsverk.

Figur 3.13 Sysselsetting i vekstbedriftene i 2022

Kilde: Innovasjon Norge

Bedriftsnettverksordningen

Bedriftsnettverksordningen skal bistå bedrifter som ønsker å samarbeide med hverandre. Ordningen har blant annet bidratt til å etablere nettverk som gir en bedre kobling mellom produsenter/tilbydere og kjøpere. I 2022 ble det bevilget 5,1 mill. kroner fordelt på 16 bedriftsnettverk. Beløpsmessig er dette om lag det samme som i 2021, mens antallet er redusert med nærmere 10. Dette skyldes at det i 2022 er innvilget færre forstudier. Nedgangen i etterspørsel antas dels å være et resultat av tilfeldige svingninger og dels å ha sammenheng med pandemien ved at bedriftene primært har fokusert på egen bedrift.

Omdømmesatsingen

Omdømmemidlene brukes særlig til å synliggjøre og profilere norske råvarer og norsk matkultur nasjonalt og internasjonalt, med sikte på å styrke omdømmet og øke kjennskapen til norsk mat og landbruk. I tillegg skal midlene stimulere til ny næringsutvikling i skjæringspunktet mellom mat- og reiseliv, og til økt kompetanse hos deltakerne i de ulike omdømmeaktivitetene. I 2022 ble det gjennomført ordinære omdømmetiltak for 20,7 mill. kroner. Dette er en nedgang på om lag 13 mill. kroner fra 2021, og skyldes hovedsakelig at Internasjonale Grüne Woche (IGW) 2022 ble avlyst.

Omdømmeporteføljen ble revidert i 2022. I hovedsak innebærer dette at porteføljen i større grad skal bidra til regional utvikling, og at innsatsen skal kobles tettere mot regionenes næringsutviklingsplaner.

Internasjonale Grüne Woche (IGW) ble gjennomført i januar 2023. Den norske paviljongen var for første gang representert med to regioner fra tidligere tre, noe som ble oppfattet som en positiv endring, blant annet fordi det gav deltakende regioner mer plass til å profilere seg, samtidig som det bidro til mindre trengsel og dermed bedre kommunikasjon med publikum.

Matstreif ble gjennomført i 2022 i et nedskalert format. Med bakgrunn i evalueringer blant utstillerne og den regionale utviklingen de senere årene avvikles Matstreif som konsept fra og med 2023.

Det Norske Måltid (DNM) har vært en del av de sentrale omdømmetiltakene under utviklingsprogrammet siden 2020. I 2022 ble finalen igjen gjennomført som et fysisk arrangement. Det ble bevilget 3,2 mill. kroner til prosjektet 250 påmeldte mat- og drikkeprodukter var påmeldt til konkurransen.

Bondens marked Norge og Norsk Gardsost mottok hhv. 2 mill. kroner og 1. mill. kroner i støtte for 2022. I 2022 ble det også bevilget midler til Mat*Larm i regi av HANEN og støtte til seks regionale matfestivaler. Det ble videre gitt støtte til World Cheese Awards (Oste-VM).

Kompetansetiltak

Innovasjon Norge bidrar med forretningsmessig kompetanse til målgruppene under Utviklingsprogrammet. Disse omfatter både FRAM strategisk ledelsesprogram, mentortilbud og tilpassede og digitale reiselivskurs. I 2022 ble det gitt åtte tilsagn med til sammen 267 500 kroner, noe som er en halvering fra 2021. Dette må sees i lys av at søknader om vekststøtte også er redusert, da midlene over programmet ofte gis i tilknytning til vekstsatsinger. Det ble ikke igangsatt nye FRAM-program i 2022.

Oppfølgingen av handlingsplanen for høstbart vilt er på grunn av pandemi og restriksjoner ikke iverksatt i den grad man hadde håpet på.

Landbruks- og reindriftsbasert reiseliv

De fleste av aktørene innenfor segmentet landbruks- og reindriftsbasert reiseliv tilbyr skreddersydde og autentiske opplevelser med god tilgang på naturområder og ulike aktiviteter til mindre grupper av kunder. Under pandemien har disse bedriftene i stor grad lyktes i å rette seg mot det norske ferie- og fritidsmarkedet og mange har fått et oppsving i etterspørsel.

Det ble brukt 9,5 mill. kroner på landbruks- og bygdebaserte reiselivstiltak i 2022. Visit Norways egne kanaler i sosiale medier blir en stadig viktigere del av markedsføringen. I 2022 ble innlegg, bilder og filmer som synliggjør det bygde- og landbruksbaserte reiselivet publisert til Visit Norways 2,1 mill. følgere. Det ble gjort et betydelig arbeid innenfor spesielt mat og drikke på www.visitnorway.com i løpet av året, både nyproduksjon og oppdateringer.

3.3.3.13 Regionale kompetansenettverk for lokalmat

De regionale kompetansenettverkene for lokalmat er en del av det samlede kompetansetilbudet for lokalmataktørene. De er spesielt innrettet mot bedrifter i en oppstartsfase med behov for matfaglig kompetanse. Forvaltningsansvaret for ordningen ligger hos fem av fylkeskommunene, og ansvaret for driften av nettverkene er fordelt på fem ulike regionale

aktører jf. tabell 3.4. Den nasjonale administreringen av ordningen er lagt til Landbruksdirektoratet.

Tabell 3.4 Fylkeskommuner med ansvar for regionale kompetansenettverk

Ansvarlig fylkeskommune	Kompetansenettverk for lokalmat	Dekker følgende fylker	Bevilgning 2022, mill. kr.
Rogaland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Sør-Norge (Nofima)	Agder og Rogaland	2,05
Viken fylkeskommune	Kompetansenettverket i Øst-Norge (Nofima)	Vestfold og Telemark, Oslo, Viken og Innlandet	3,04
Vestland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Vest-Norge (Sogn jord- og hagebruksskule)	Vestland	2,05
Trøndelag fylkeskommune	Kompetansenettverket i Trøndelag (Mære landbruksskole)	Trøndelag og Møre og Romsdal	2,5
Troms og Finnmark fylkeskommune	Kompetansenettverket i Nord-Norge (Nibio Holt).	Nordland og Troms og Finnmark	2,36

Målgruppen for ordningen er små matbedrifter med inntil 10 ansatte. Det kan være primærprodusenter eller næringsmiddelbedrifter med mål om å utvikle, foredle og selge kvalitetsprodukter basert på lokale råvarer, eller reiselivsbedrifter som har utviklingsprosjekter i samarbeid med lokalmatprodusenter. I tillegg til det matfaglige tilbudet hos kompetansenettverkene, kan man få hjelp til å løse markedsutfordringer gjennom Norsk Mat sitt tilbud innen markedstjenester.

Samlet tilbyr nettverkene et bredt spekter av matfaglige kompetanseaktiviteter, dels i form av kurs og dels i form av en-til-en rådgivning (såkalte besøksordninger). Det er spesielt mye aktivitet innen kjøtt- og melkeforedling. Totalt har 174 foretak vært involvert i besøksordningen og det er avholdt 43 ulike kurs. Det er en trend at flere kurs og flere møter innen besøksordningen gjennomføres digitalt.

3.3.3.14 *Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket*

Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket ble fra 2023 lagt inn under Bionova. Programmet skal bidra til mer miljøvennlige energiløsninger både i landbruket og i andre sektorer, og samtidig gi mulighet for økt verdiskaping for skogeiere og jordbrukere. Det er også et mål at ordningen skal bidra til å teste ut ny teknologi som kan bidra til reduserte klimagassutslipp og økt konkurransekraft for landbruket. Innovasjon Norge viser til at programmet har gitt gode resultater når det gjelder målområdene vekst i bedrifter, miljø/klima, samt lokal verdiskaping. Det vises videre til at programmet utløste samlede klimainvesteringer i landbruket på i størrelsesorden 550 mill. kroner i 2022.

Aktivitetsnivået i 2022 var også rekordhøyt. Bevilgningen til programmet var 112 mill. kroner. Inkludert bruk av overførte midler ble det innvilget 116,2 mill. kroner til 377 prosjekter. Rammen var brukt opp i løpet av mai, og det ble da satt en stopp for mottak av nye saker, slik at det lå 400 ubehandlede søknader ved utgangen av året.

Produksjon av fornybar energi

Det ble gitt støtte til ny produksjon av fornybar energi i 2022 på 48 GWh. I programmets levetid utgjør den samlede produksjonen av fornybar energi 598,2 GWh. Gårdsvarmeanlegg (næring) og varmesalgсанlegg utgjorde også i 2022 det dominerende antallet prosjekter med henholdsvis 325 og 13 anlegg. Det var en økning på 25 gårdsanlegg som produserer energi for egen næringsvirksomhet og seks flere varmesalgсанlegg enn i 2021. Det ble også gitt støtte til fem anlegg i veksthus (tre flere enn i 2021) og seks biogassanlegg (mot tre i 2021). Biogass-satsingen har som mål å bygge kompetanse og utvikle teknologier som er egnet for norske gårdsbruk. Driftssikre løsninger, lavere kostnader og bedre driftsøkonomi gjør at det nå er mulig å oppnå tilstrekkelig lønnsomhet for slike anlegg. Det er imidlertid et relativt stort gjødselvolum (over 3 500 m³) som skal til for å kunne forsvare investeringer i småskala biogassanlegg. Antallet prosjekter som inkluderer solceller øker og lønnsomheten i disse prosjektene blir også bedre. I 2022 ble det innvilget støtte til 220 prosjekter hvor solceller var en del av anlegget (mot 91 i 2021), og som utgjorde 25 mill. kroner i støtte.

Prosjekter knyttet til introduksjon av ny teknologi

Det ble støttet to prosjekter innenfor introduksjon av ny teknologi i 2022, som i sum utgjorde 7,2 mill. kroner. Prosjektene var knyttet til nye typer substratblandinger til biogass på gårdsnivå og pyrolyse av tallegjødsel til torverstatningsprodukt. Pågangen av søknader til programmet har medført at det ikke har vært kapasitet til å gjennomføre større mobiliseringsarbeid på dette området.

Resultater fra kundeffektundersøkelsen

Innovasjon Norges kundeffektundersøkelse viser at kundene mener støtten over verdiskapingsprogrammet bidrar forholdsvis beskjedent til økt kompetanse. Best ut kommer forbedring av produksjonsprosesser der en tredjedel mener den bidrar i stor grad. I alt 83 pst. av kundene mener at støtten har vært utslagsgivende for å gjennomføre investeringen, det vil si at tilskuddsordningen har høy addisjonalitet.

Med basis i effektundersøkelsene, er det anslått at programmet har bidratt til en årlig reduksjon av klimagassutslippene med nesten 112 700 tonn CO₂.

3.3.3.15 Skogbruk

Skogbruk og trebasert industri er en viktig verdikjede i Norge som sysselsetter om lag 22 200 personer, hvorav ca. 6 600 i skogbruket. Stående kubikkmasse i den norske skogen er på om lag 995 mill. m³ og den årlige tilveksten er på rundt 24 mill. m³.

I 2022 var tømmeravvirkingen i Norge til industriformål på om lag 11,5 mill. m³, som er 60 000 m³ høyere enn året før og det høyeste hogstvolumet som er registrert i Norge. Det ble eksportert rundt 4,3 mill. m³ tømmer i 2022, som er 0,4 mill. m³ høyere enn året før og det største eksportkvantumet noensinne.

Tilskuddsrammen til skogbruk over Landbrukets utviklingsfond var i 2022 på 221 mill. kroner. Av dette utgjorde ordningen for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) totalt 170 mill. kroner. Fordelingen framgår av tabell 3.5.

Nærmere om Nærings- og miljøtiltak i skogbruket

Av det totale beløpet til NMSK ble det satt av 85 mill. kroner til nybygging og ombygging av skogsveier samt drift i vanskelig terreng. Det blir også bevilget midler til skogsveier over statsbudsjettet på kapittel 1149, post 71. I 2022 ble det bygd 113 km med nye skogsbilveier, en økning fra 101 km året før. Det ble ombygd 201 km med skogsbilveier, en reduksjon fra 214 km året før. Det ble videre bygd 38 km med nye traktorveier og 15 km ble ombygd. Det ble til sammen utbetalt 122 mill. kroner til skogsveiformål.

Det ble i 2022 etablert et tilskudd til hogst av stormfelt virke etter stormen 19.11.2021 på Østlandet. Ordningen ble finansiert ved omfordeling av gitte bevilgninger til skogsvei og drift over LUF. Det ble til sammen bevilget 12,37 mill. og utbetalt 6,17 mill. kroner over denne ordningen i 2022. Denne ordningen er videreført til sommeren 2023, og finansieres ved omfordeling av gitte bevilgninger til vei og drift over LUF.

Til drift i vanskelig terreng utenom stormtilskuddet ble det utbetalt 9,6 mill. kroner 2022.

Det ble for 2022 satt av 85 mill. kroner over LUF til skogkulturtiltak. Det ble ikke øremerket egne midler til miljøtiltak i skog for 2022. Det sto igjen ca. 6 mill. kroner i ubenyttede øremerkede midler til miljøtiltak fra 2021.

Foryngelsesarealet ved planting var i 2022 på ca. 254 000 dekar, omtrent samme nivå som i 2021. Tallet på planter har økt de senere årene, delvis som en konsekvens av økt avvirkning og delvis som en konsekvens av tettere planting. I 2022 ble det til sammen plantet nesten 47,5 mill. planter, som er en økning på 8 mill. planter fra 2021.

I 2022 ble det utført ungskogpleie på nesten 270 000 dekar som er en betydelig økning siden 2021 (219 000 dekar). Økningen skyldes delvis at aktiviteten har tatt seg opp igjen etter at det i 2021 var utfordringer knyttet til arbeidskraft under koronapandemien. Det er i utgangspunktet et stort etterslep og behov for økt ungskogpleieaktivitet.

Etter forskrift om nærings- og miljøtiltak i skogbruket kan det bl.a. gis tilskudd til skjøtselstiltak og dekning av økonomiske tap knyttet til langsiktig bevaring av miljøverdier. Som tidligere år har det vært begrenset med søknader og utbetalinger til slike tiltak i 2022, og ca. 2,4 mill. kroner er tildelt prosjekter innenfor formålet. Landbruksdirektoratet har foretatt en gjennomgang av ordningens innretning i dialog med skogbrukets organisasjoner og anbefalt justeringer av ordningen. Disse følges opp av Landbruks- og matdepartementet og Landbruksdirektoratet, i dialog med Klima- og miljødepartementet.

Det ble i 2022 satt av 30 mill. kroner til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer, hvorav 5 mill. kroner ble holdt igjen sentralt. Det ble utbetalt 23,5 mill. kroner til formålet i 2022. Dette er en økning på 4,3 mill. kroner fra året før. Årsaken til økningen i utbetalinger var at flere av de prosjektene som var forsinket på grunn av koronapandemien ble avsluttet. Det ble levert skogbruksplanprosjekter for et areal på 5,2 mill. dekar. Bevilgninger til dette formålet har holdt seg stabilt de siste årene, og utbetalingene vil komme etter hvert som prosjektene blir ferdig.

Kystskogbruket

Skogbruket i kyststrøkene har særskilte utfordringer knyttet til bl.a. lav skogsveidekning, høy andel vanskelig terreng, eiendomsstruktur mv. Kystskogbruket er et samarbeid mellom fylkeskommunene, statsforvalterne og skog- og trenæringa i kystfylkene fra Agder til Finnmark. Disse fylkene har betydelige skogressurser. Det ble satt av 6 mill. kroner til kystskogbruket for 2022. Fylkeskommunene har samordnet sin forvaltning av ordningen og midlene blir brukt til næringsrettede fylkesoverbyggende prosjekter med formål om å utvikle skogbruksnæringen og utnytte skogressursene langs kysten. Veiledning og tilrettelegging for bl.a. infrastrukturtiltak knyttet til tømmerkaier og skogsveinettet er prioriterte tiltak.

Kompetansetiltak

Skogbrukets Kursinstitutt (Skogkurs) er en sentral aktør når det gjelder å utvikle og gjennomføre kompetansetiltak på skog- og utmarksområdet, rettet mot veiledningsapparat og skogeiere, skogsarbeidere og entreprenører over hele landet. Skogkursserien Aktivt skogbruk er et eksempel på denne aktiviteten, og det ble gjennomført nesten 610 slike kurs i 2022.

Tabell 3.5 Fordeling av tilskuddsrammer skogbruk for 2018–2023, mill. kroner

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Nærings- og miljøtiltak i skogbruket:	176	194	204	204	170	208
- <i>Veibygging, taubane o.a.</i>	103	110	113	109	85	113
- <i>Skogkultur, miljøtiltak og andre tiltak</i>	73	76	83	87	85	90
- <i>Miljøtiltak</i>	3	8	8	8	0	5
Kystskogbruket	4,5	5	6	6	6	6
Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer	27,5	28,5	32	32	30	29
Kompetansetiltak (Skogkurs og Velg Skog)	14	14,5	15	15	15	17
Totalt	222	242	257	257	221	260

3.3.3.16 *Tiltak for reduksjon av antall villsvin*

Det har i perioden 2018 til 2022 blitt satt av 2 mill. kroner i året til tiltak til oppfølging av Handlingsplan mot villsvin 2020–2024. Departementet har gitt Miljødirektoratet i oppgave å forvalte disse midlene. Et hovedtiltak har vært støtte til prosjektet Grunneierbasert tiltaksplan for kontroll av villsvin i Norge (Villsvinprosjektet, 2019–2023) i regi av Norges

Bondelag, NORSKOG, Glommen Mjøsen Skog SA, Viken Skog SA og Utmarksforvaltningen AS. Hovedmålet i prosjektet er å bygge opp under handlingsplanens mål om minst mulig villsvinn gjennom godt grunneiersamarbeid og effektiv jakt over store arealer. Ved utgangen av 2022 er det i regi av prosjektet formalisert avtaler med om lag 4 200 grunneiere om villsvinjakt på 32 jaktvald. Dette utgjør 3,6 mill. dekar i kommuner langs grensen til Sverige, fra Halden i sør til Elverum i nord.

Ifølge SSB, ble det i løpet av jaktåret 2021/2022 skutt 365 villsvinn, en nedgang på 85 dyr fra året før. 75 pst. av alle skutte villsvinn i Norge ble felt i Halden (154) og Aremark (135) kommuner.

3.3.3.17 *Konfliktforebyggende tiltak jordbruk – reindrift*

Det ble avsatt 1,5 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak mellom jordbruk og reindrift i 2022. I tillegg ble det avsatt 1,5 mill. kroner til samme formål over reindrifftsavtalen. Midlene forvaltes av Fylkesmannen i Trøndelag. Hovedformålet med de konfliktforebyggende tiltakene er å redusere konflikter mellom reindriften og øvrig landbruk. I tillegg omfatter ordningen konfliktforebyggende tiltak mellom by og rein. Midlene nyttes hovedsakelig til gjerdebygging, men også til ekstraordinære tiltak for gjeting, fôring og beiteundersøkelser. Etter flere år med lav søknadspågang har dette økt noe i 2022. Til sammen ble det innvilget 4,3 mill. kroner til 12 søknader om tilskudd. Fylkesmannen i Trøndelag vurderer ordningen som et viktig tiltak som kan bidra til å dempe til dels langvarige og større konflikter.

3.4 Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen

3.4.1 Inntekts- og kostnadsutviklingen

Tabell 3.6 viser utviklingen i vederlag til arbeid og egenkapital fra 2021 til budsjetterte tall for 2023 ifølge Budsjettnemndas normaliserte regnskaper. Tabellen viser også resultat per utført årsverk i sektoren, og resultat inkl. verdien av jordbruksfradraget ved ligningen.

Årets beregninger viser at fra 2021 til 2023 er bruttoinntektene i jordbruket beregnet å øke med om lag 8,7 mrd. kroner, mens kostnadene (inkl. realrentekostnaden) er anslått å øke med 6,4 mrd. kroner. Det innebærer at *Vederlag til arbeid og egenkapital* for jordbrukssektoren fra 2021 til 2023 er beregnet til å øke med 1,8 mrd. kroner, eller 11,1 pst.

Internasjonale utviklingstrekk gav betydelige utslag på både inntekts- og kostnadssiden i jordbruket i 2021 og 2022. Blant disse er utslag av Covid-19-pandemien, leveringsvansker grunnet flaskehals i transport og logistikk, energiprisøkning og utslag av krigen i Ukraina.

Budsjettnemnda legger til grunn at kostnadsveksten fortsetter i 2023. Svekket kronekurs fører isolert sett til prisvekst på importvarer. Den pågående renteoppgangen gir økte låne- og kapitalkostnader. For en del kostnader har ikke prisene begynt å falle. Når en sammenligner året 2022 med året 2023 vil kostnadene likevel kunne bli høyere i 2023.

For handelsgjødsel anslår Budsjettnemnda at prisene øker med 42 pst. fra gjødselåret 2022 til 2023. Fra 2021 til 2022 økte gjødselprisene med 70 pst. Prisene har imidlertid variert mye gjennom sesongene. Prisedgangen på gass den siste tiden tilsier at gjødselprisene skal betydelig ned, men det vil ha mer betydning for 2024 enn 2023.

Jordbruksoppgjøret 2022 bidro til den sterke økningen i bruttoinntekter gjennom direkte tilskudd. Da ble det som følge av den høye kostnadsveksten forhandlet om to år i oppgjøret. Fra 2021 til 2023 øker de direkte tilskuddene til jordbruket med 5,2 mrd. kroner tilsvarende hele 43 pst.

Fra 2021 til 2022 fikk man også inntektsvekst gjennom økte priser. Målprisene ble økt i jordbruksoppgjøret i 2022, og det var også vekst i prisene som ikke avtales i oppgjøret, i hovedsak for kjøtt og egg. For melkeprodusentene har målprisøkningene i 2022 blitt utliknet av høyere innfraktkostnader og lavere etterbetaling enn året før, så utbetalingsprisene havnet på om lag uendret nivå.

Årets beregninger viser en økning i vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk fra 2021 til 2022 på 12,7 pst., eller 48 400 kroner per årsverk, ekskl. verdien av jordbruksfradraget. Inkl. verdien på jordbruksfradraget er økningen i vederlag til arbeid og egenkapital 14,4 pst. per årsverk, som følge av at verdien på jordbruksfradraget øker når vederlaget til arbeid og egenkapital øker. Fra 2022 til 2023 budsjetteres det med en økning i vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk på 2,4 pst., tilsvarende 10 200 kroner per årsverk ekskl. verdien av jordbruksfradraget, og 2,7 pst. eller 12 700 kroner inkl. verdien av jordbruksfradraget.

Tabell 3.6 Utviklingen i inntekter og kostnader, samt vederlag til arbeid og egenkapital iflg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper. Mill. kroner og kroner per årsverk

	2021	2022	2023*	22/21 Prosent	23*/22 Prosent	23*/21 Prosent
Produksjonsinntekter	39 096	41 677	42 618	6,6 %	2,3 %	9,0 %
Direkte tilskudd	12 079	14 671	17 278	21,5 %	17,8 %	43,0 %
Sum inntekter, mill. kr	51 176	56 348	59 896	10,1 %	6,3 %	17,0 %
Driftskostnader	26 668	29 885	31 987	12,1 %	7,0 %	19,9 %
Kapitalkostnader	8 201	8 808	9 326	7,4 %	5,9 %	13,7 %
Sum kostnader inkl. rente, mill. kr	35 080	38 904	41 524	10,9 %	6,7 %	18,4 %
Vederlag arbeid og egenkapital, mill. kr	16 096	17 680	17 878	9,8 %	1,1 %	11,1 %
Antall årsverk	42 100	41 050	40 550	-2,5 %	-1,2 %	-3,7 %
Kroner pr årsverk	382 300	430 700	440 900	12,7 %	2,4 %	15,3 %
Verdi jordbruksfradrag, kr pr årsverk	27 600	38 100	40 600	38,0 %	6,6 %	47,1 %
Totalt, kr pr årsverk	409 900	468 800	481 500	14,4 %	2,7 %	17,5 %

*Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda

3.4.1.1 Referansebrukene

Referansebrukene er beregninger på foretaksnivå for ulike produksjoner, størrelser og områder, og er basert på NIBIOs driftsgranskinger. Beregningsprinsippene er forskjellige fra Totalkalkylen på noen områder, bl.a. føres avskrivningene etter historisk kostnad, og lånt kapital godtgjøres med betalt nominell rente. I Totalkalkylen inflasjonsjusteres kapitalsaldoen før beregning av kapitalslit og lånt kapital godtgjøres med normalisert realrente. Dette gir ulik utvikling i kapitalkostnadene mellom enkeltår. I tillegg føres inntekter i Totalkalkylen på produksjonsåret, blant annet føres etterbetaling fra samvirkene på produksjonsåret. I referansebrukene føres etterbetalinger på utbetalingsåret. Dette gjør at melkeprisen på referansebrukene for 2022 er omtrent 30 øre høyere enn i Totalkalkylen.

Årets referansebruksberegninger

Årets beregninger er basert på regnskapsmateriale fra driftsgranskningene fra 2021.

Beregning av kostnadene til strøm for 2023 er basert på strømstøtteordningene slik de forelå i april 2023. Tabell 3.7 viser Budsjettmyndas beregninger av vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, inkl. virkningen av jordbruksfradraget, for referansebrukene i årene 2021 til 2023.

Tabell 3.7 Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk på referansebrukene, inkl. inntektsverdi av jordbruksfradraget (kroner per årsverk)

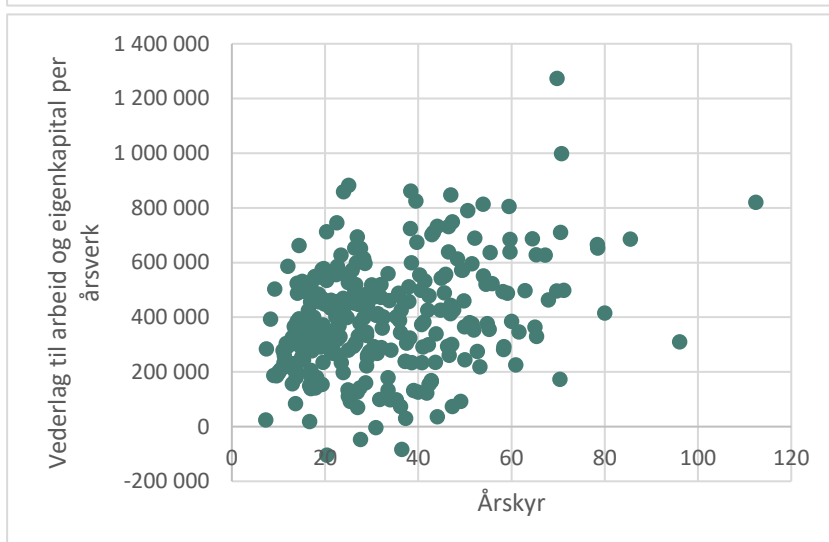
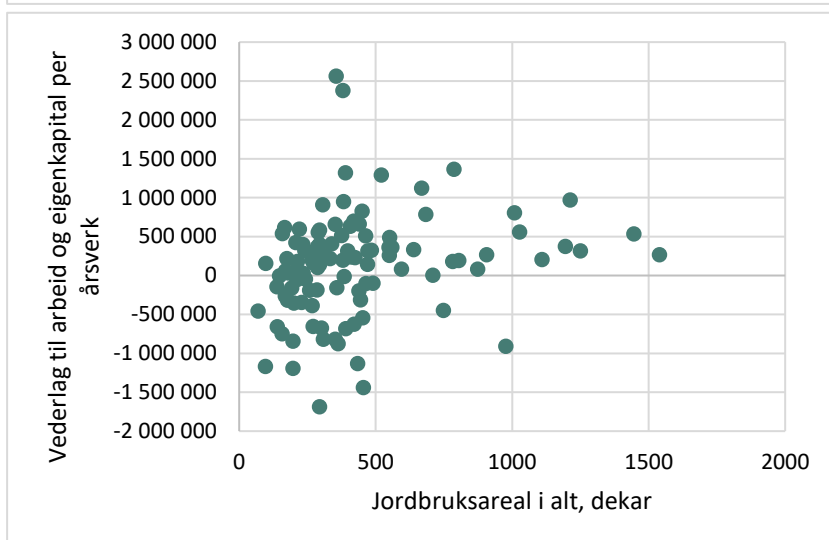
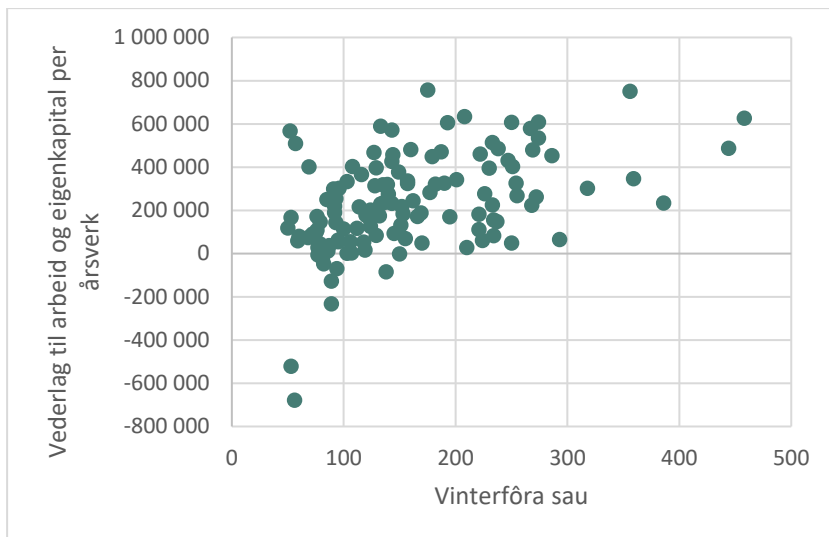
	2021	2022	2023	21 til 22	22 til 23	21 til 23
1 Melk. 33 årskyr	396 600	415 000	341 700	18 400	-73 300	-54 900
2 Korn. 507 daa	296 200	619 900	435 300	323 700	-184 600	139 100
3 Sau. 169 vinterfôra	248 700	319 300	417 800	70 600	98 500	169 100
4 Melkegeit. 146 årsgeiter	417 600	451 400	415 900	33 800	-35 500	-1 700
5 Svin og korn. 49 avlssvin	569 400	711 000	877 700	141 600	166 700	308 300
6 Egg og planteprodukter. 6831 høner	477 400	527 800	491 900	50 400	-35 900	14 500
7 Poteter 128 daa + korn 284 daa	456 900	530 800	455 900	73 900	-74 900	-1 000
8 32 ammekyr	268 400	338 900	395 800	70 500	56 900	127 400
9 51 dekar frukt og bær	499 000	518 700	610 200	19 700	91 500	111 200
10 115 dekar grønnsaker + korn	419 500	519 000	404 800	99 500	-114 200	-14 700
11 Fjørffeslakt og planteprodukter	681 200	910 400	855 400	229 200	-55 000	174 200
12 Økologisk melk. 32 årskyr, landet	448 800	481 700	445 300	32 900	-36 400	-3 500
13 Melk. 16 årskyr, landet	329 400	351 000	345 500	21 600	-5 500	16 100
14 Melk. 53 årskyr, landet	472 400	484 700	345 700	12 300	-139 000	-126 700
15 Melk. 71 årskyr, landet	569 800	590 600	434 000	20 800	-156 600	-135 800
16 Melk. 42 årskyr, Østlandet (1 og 3)	503 300	539 600	433 700	36 300	-105 900	-69 600
17 Melk. 30 årskyr, Østlandet (5a)	357 400	370 400	299 400	13 000	-71 000	-58 000
18 Melk. 36 årskyr, Jæren (2)	416 700	436 200	345 000	19 500	-91 200	-71 700
19 Melk. 30 årskyr, Vestlandet (5b)	383 900	394 800	334 700	10 900	-60 100	-49 200
20 Melk. 44 årskyr, Trøndelag (4)	401 300	418 100	291 100	16 800	-127 000	-110 200
21 Melk. 29 årskyr, Nord-Norge (6,7)	411 800	421 700	350 900	9 900	-70 800	-60 900
22 Korn. 331 daa, Østlandet	266 400	577 700	384 700	311 300	-193 000	118 300
23 Korn. 782 daa, Østlandet	438 300	792 800	631 100	354 500	-161 700	192 800
24 Sau. 159 vinterfôra, Sør-N. (5a,5b)	223 700	288 000	384 000	64 300	96 000	160 300
25 Sau. 177 vinterfôra, Nord-N. (6,7)	292 200	360 400	456 400	68200	96 000	164 200
26 Sau. 86 vinterfôra, landet	92 100	126 300	185 800	34 200	59 500	93 700
27 Sau. 288 vinterfôra, landet	350 000	438 200	516 900	88 200	78 700	166 900
28 Ammeku 29 kyr (5a, 5b, 6, 7)	286 200	337 300	385 100	51 100	47 800	98 900
29 Ammeku 35 kyr (1, 3, 4)	250 800	347 500	387 200	96 700	39 700	136 400
30 Ammeku 45 kyr, landet	328 300	415 200	473 600	86 900	58 400	145 300

Kilde: Budsjettmemnda

Referansebruksberegningene har tall for perioden 2021 til 2023 før effekt av jordbruksoppjøret. For korn, poteter og grøntsektoren er prisen på avlingene før nye avtalte målpriser, og de nye prisene vil gjelde for hele volumet i produksjonssesongen. Tilsvarende gjelder for kjøtt og egg, der det ikke er prognosert noen økning i engrosprisene fra 1. juli. Utviklingen er preget av at de store kostnadsøkningene i perioden i varierende grad ble motvirket av økte inntekter gjennom priser og tilskudd. Mange av referansebrukene har hatt en positiv inntektsutvikling i perioden. Særlig gjelder dette for brukene med korn, sau, fjørffeslakt og ammeku. Brukene med melkeproduksjon har hatt en særlig negativ inntektsutvikling i perioden, med vesentlige kostnadsøkninger, samtidig som avregningsprisene økte lite i 2022. Før årets oppgjør ser også inntektsutviklingen for grønnsaker negativ ut fra 2021 til 2023.

Variasjon i regnskapene i driftsgranskingene

De ulike referansebrukene beregnes som uveide gjennomsnitt av brukene i driftsgranskingene som er tatt inn i kategorien for det aktuelle referansebruket. Dette innebærer at det vil være store variasjoner i inntekt per årsverk innenfor de ulike referansebrukene, noe som illustreres i produksjonene korn, sau og melk i figur 3.14. Hvert av punktene i figurene er resultatet for vederlag til arbeid og egenkapital for ett bruk innenfor den aktuelle driftsformen.

Figur 3.14 Variasjon i vederlag til arbeid og egenkapital for bruk i driftsgranskingene, for henholdsvis sau, korn og melk. 2021-tall.

Kilde: NIBIO

Tabell 3.8 viser gjennomsnittlig vederlag til arbeid og egenkapital for de driftsgranskningsbrukene som har lavere vederlag til arbeid og egenkapital enn medianen, og for brukene med høyere vederlag til arbeid og egenkapital enn medianen, for hvert referansebruk, jf. også figur 3.14. Verdi av jordbruksfradraget er ikke inkludert.

Tabell 3.8 Gjennomsnittlig vederlag til arbeid og egenkapital for bruk med resultat under og over medianverdi. Regnskapsåret 2021, kroner per årsverk.

		Referansebruket		
		Laveste halvdel	(gjennomsnitt)	Høyeste halvdel
1	Melk. 33 årskyr	242 960	397 018	556 808
2	Korn. 507 daa	- 179 385	232 117	613 933
3	Sau. 169 vinterfôra	97 484	248 726	392 425
4	Melkegeit. 146 årsgeiter	303 346	417 564	535 580
5	Svin og korn. 49 avlssvin	286 462	549 531	768 773
6	Egg og planteprodukter. 6831 høner	135 435	496 460	751 664
7	Poteter 128 daa + korn 284 daa	218 137	507 636	726 372
8	32 ammekyr	67 155	267 238	450 199
9	51 dekar frukt og bær	292 554	499 018	746 453
10	115 dekar grønnsaker + korn	175 480	431 483	652 811
11	Fjørfselakt og planteprodukter	156 040	674 405	1 104 141

Kilde: Budsjettmemnda

Lønnsveksten

Tabell 3.9 viser årslønnsveksten for alle grupper lønsmottakere, ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB). SSB prognoserte i mars 2023 en inntektsvekst i 2023 på 5,0 pst. og 2024 på 4,5 pst. Frontfaget har inngått avtale med en ramme på 5,2 pst. for 2023.

Tabell 3.9 Lønnsvekst

	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Lønnsvekst	3,7 %	2,8 %	1,7 %	2,3 %	2,8 %	3,5 %	3,1 %	3,5 %	4,4 %	5,0 %

Kilde: Konjunkturtendensene, SSB

3.4.2 Utvikling i investeringer

Totalkalkylen viser at kostnadene i normaliserte regnskaper fra 2021 til 2023 øker med 18,4 pst., mens inntektene i samme periode øker med 17,0 pst., jf. tabell 3.6. Fra 2021 til 2023 øker driftskostnadene med 5,3 mrd. kroner (19,9 pst.) som følge av den kraftige kostnadsøkningen på viktige innsatsfaktorer. Kapitalkostnadene øker med 1,1 mrd. kroner (13,7 pst.).

Tabell 3.10 gir oversikt over bruttoinvesteringene i løpende og faste priser fordelt på de ulike kapitalgruppene samt avdragsdelen av leasingkontrakter. Beregningene er lagt om siden fjorårets beregning, der SSBs investeringstillinger nå er lagt til grunn.

Målt i løpende priser, har bruttoinvesteringene i jordbruket aldri vært høyere enn i 2022, med nær 9,1 mrd. kroner. De siste ti årene har de årlige investeringene inkl. leasing vært

rundt 10 mrd. kroner målt i faste 2021-priser, jf. tabell 3.10. Den største gruppen investeringer er bygninger.

Tabell 3.10 Bruttoinvesteringer i jordbruket. Løpende og faste priser. Mill. kroner.

	Løpende priser				Faste 2021-priser			
	Bygninger	Maskiner og redsk.	Annet ¹	Sum	Sum	Endring	Leasing avdr.del	Sum inkl. leasing
2011	4 510	2 351	492	7 352	10 737	-1,8 %	446	11 183
2012	3 951	2 254	481	6 686	9 528	-11,3 %	478	10 006
2013	4 010	2 158	357	6 526	9 088	-4,6 %	501	9 589
2014	3 814	2 062	431	6 307	8 454	-7,0 %	518	8 972
2015	4 224	2 142	407	6 773	8 717	3,1 %	551	9 268
2016	4 651	2 223	523	7 397	9 210	5,6 %	597	9 807
2017	5 331	2 237	566	8 135	9 833	6,8 %	649	10 482
2018	5 136	2 252	605	7 993	9 304	-5,4 %	704	10 008
2019	5 102	2 266	631	7 999	9 016	-3,1 %	763	9 779
2020	5 459	2 280	600	8 340	8 983	-0,4 %	826	9 809
2021	6 031	2 295	540	8 865	8 865	-1,3 %	888	9 752
2022*	5 929	2 586	546	9 061	8 318	-6,2 %	966	9 284
2023**	5 669	2 723	559	8 951	7 668	-7,8 %	1 030	8 698

* Foreløpige tall

** Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda

Statens bidrag til investeringer er betydelig. I 2022 ble det innvilget 817 mill. kroner i tilskudd til 1 287 investeringsprosjekter i bygninger og andre utviklingsrettede tiltak i landbruket. Det er et særskilt stort behov for investeringsstøtte innen melke- og storfeproduksjonen for å imøtekomme kravet om løsdrift som trer i kraft i 2034.

3.4.3 Utvikling i sysselsetting

Jordbruket stod for 1,6 pst. av den samlede sysselsettingen i Norge i 2022, mot 4,0 pst. i 1999, ifølge Budsjettnemnda. I tillegg leverer mange foretak varer og tjenester til landbruket, og det er en omfattende virksomhet knyttet til foredling og omsetning av landbruksvarer.

Tabell 3.11 viser utviklingen i antall jordbruksbedrifter i drift og antall årsverk siden 1999. Arbeidsforbruket er basert på SSBs arbeidsforbrukstallinger. Endringene i arbeidsforbrukstallene som følger av SSBs nye fullstendige landbrukstelling, er omtalt i kap. 3.1. På 2000-tallet var den gjennomsnittlige årlige nedgangen i antall årsverk 4,2 pst. Etter 2010 har den årlige nedgangen vært klart lavere, og i tiårsperioden fra 2010 til 2020 var den årlige reduksjonen i antall årsverk på 1,8 pst. i gjennomsnitt. Ifølge Budsjettnemnda skyldes dette vesentlig sterkere produksjonsvekst i denne perioden sammenlignet med den foregående perioden, særlig i arbeidskrevende produksjoner. I 2021 og 2022 var endringen i antall årsverk henholdsvis -1,4 pst. og -2,5 pst. Fra 2019 til 2020 økte antall årsverk, og det hadde ifølge SSB sammenheng med at hagebrukssektoren hadde en økning i antall sysselsatte på grunn av innreiserestriksjoner som følge av koronapandemien. Den årlige reduksjonen i

arbeidsforbruk de siste ti år, inkl. prognose for 2023, anslås til 1,3 pst. i gjennomsnitt med Budsjettnemndas tall.

Reduksjonen i antall jordbruksbedrifter er også avtagende. På 2000-tallet var nedgangen i gjennomsnitt på 3,3 pst., mens den i påfølgende tiårsperiode var 1,8 pst. Den årlige reduksjonen i antall jordbruksbedrifter de siste ti årene, inkl. prognose for 2023, har vært 1,6 pst. i gjennomsnitt.

Tabell 3.11 Antall jordbruksbedrifter og årsverk i 1 000 stk., 1999–2023

År	1999	2005	2010	2015	2019	2020	2021	2022	2023*
Jordbr.bedr.	70,7	53,0	46,6	2,0	39,1	38,7	38,1	37,7	37,4
Årsverk	79,9	61,7	49,7	44,8	42,3	42,7	42,1	41,1	40,6

* Foreløpige tall

Kilde: Budsjettnemnda

3.4.4 Strukturutvikling

Samlet sett over det siste tiåret, inkl. prognose for 2023, har antall jordbruksbedrifter gått ned med om lag 13 pst., i underkant av 5 700 bedrifter. Gjennomsnittlig areal per jordbruksbedrift har økt med 34 dekar i samme periode, fra 229 dekar til 263 dekar, eller i underkant av 15 pst. Gjennomsnittstall for antall dyr eller dekar preges av at mange jordbruksbedrifter har flere produksjoner, hvor noen produksjoner er typiske tilleggsproduksjoner. Strukturutviklingen innebærer likevel generelt at bedriftene spesialiseres i større grad enn tidligere.

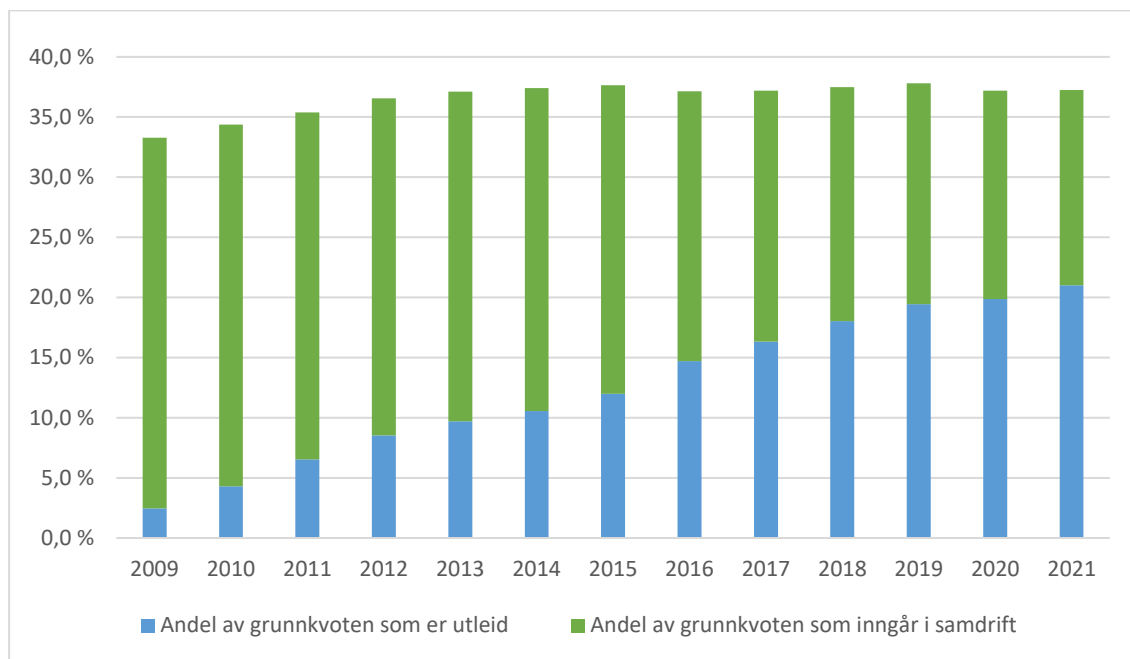
Arealøkningen per jordbruksbedrift har sammenheng med at antallet jordbruksbedrifter går ned samtidig som det totale jordbruksarealet holder seg relativt stabilt. Arealet til bedrifter som går ut av næringen overtas i stor grad av eksisterende bedrifter enten via salg eller leie. Statistikken viser betydelig regional variasjon. Andelen leid areal var i 2021 på 48 pst., en økning på ett prosentpoeng fra 2020. Siden 2010 har andelen leid jord av jordbruksarealet i drift økt jevnt fra 42 pst. Om lag 66 pst. av jordbruksbedriftene har jordleie, noe som har vært stabilt siden 2010. Det er flest leieforhold per jordbruksbedrift i fylker som tradisjonelt sett har mindre teiger, som Vestfold og Telemark, Agder og Møre og Romsdal, samt i de to nordligste fylkene.

I 2010 var det 11 130 jordbruksforetak med melkekyr. I 2022 viser foreløpige tall at antallet var redusert til 6 663. Samtidig har antall melkekyr per foretak økt fra 21,4 melkekyr i 2010 til 31,3 melkekyr i 2022. Krav om løsdrift i storfehold trer i kraft 1. januar 2034. Dette medfører et omstillingsbehov for de storfeprodusentene som fremdeles har båsfjøs. Tall fra SSBs landbrukstelling viser at i 2020 var 64 pst. av dyreplassene for melkekyr i løsdrift. Utfordringene er særskilt store i Vestland og Innlandet som har mange produsenter med båsfjøs, med en kvote på 200 000 liter melk eller lavere. I jordbruksoppgjøret 2014 ble særreglene for samdrift fjernet i kvote- og produksjonstilskuddsregelverket, og kvotetaket hevet til 900 000 liter uavhengig av foretakstype. Gjennomsnittlig antall liter kvote som ble disponert av et melkeproduksjonsforetak har økt fra 141 500 liter i 2010 til 229 282 liter i 2022. Gjennomsnittlig disponibel kvote var omtrent 5 pst. lavere i 2022 enn i 2021. Det er

som ventet med nedjustering av forholdstallet etter et par år med høy etterspørsel og høyt forholdstall under Covid-19-pandemien.

Tall fra Landbruksdirektoratet viser at andelen av grunnkvote som inngår i produksjon på flere kvoter, enten som utleid eller i samdrift, har vært stabil rundt 37 pst. de siste ti årene. Figur 3.15 viser andel av grunnkvote som inngikk i produksjon på flere kvoter i perioden 2009 til 2021. Det er i stor grad landbrukseiendommer med kvoter under 100 000 liter som bortdisponerer sin kvote, og de mellomstore og store landbrukseiendommene som produserer på flere kvoter. Fra og med 2022 skiller ikke systemene til Landbruksdirektoratet på hvem som produserer melkekvoten.

Figur 3.15 Andel av grunnkvote som inngår i produksjon på flere kvoter, 2009–2021.

Antall jordbruksbedrifter med korn og oljevekster har gått ned fra 13 533 bedrifter i 2010 til 9 869 bedrifter i 2022. Reduksjon har i all hovedsak skjedd for bedrifter med mindre enn 500 dekar, mens bedrifter over 500 dekar har økt. Antall dekar korn eller oljevekster per bedrift økte i samme periode fra 227 dekar i 2010 til 287 dekar i 2022. I samme periode har antall jordbruksbedrifter med potetareal gått ned fra 2 795 til 1 442, mens det gjennomsnittlige potetarealet per bedrift har økt fra 47,4 dekar til 82,5 dekar. Dersom man kun tar med bedrifter med mer enn 10 dekar potetareal, har gjennomsnittarealet for bedrifter med potetproduksjon økt fra 100,7 dekar i 2010 til 155,8 dekar i 2022. Antall jordbruksbedrifter med grønnsaker på friland har gått ned fra 1 044 i 2010 til 945 i 2022, mens det gjennomsnittlige grønnsaksarealet per bedrift har økt fra 68,2 dekar til 89,9 dekar, eller fra 98,8 dekar til 154,8 dekar dersom man kun tar med bedrifter med mer enn 10 dekar grønnsaksareal. Antall jordbruksbedrifter med ammeku har økt fra 5 203 i 2010 til 6 107 i 2022. Den gjennomsnittlige ammekubesetningen økte fra 13,4 ammekyr i 2010 til 18,8 ammekyr i 2022, og den gjennomsnittlige saubesetningen økte fra 62,4 sauer til 68,7 sauer

per bedrift. Antall jordbruksbedrifter med sau har gått ned fra 14 779 i 2010 til 13 377 i 2022. Antall jordbruksbedrifter med purker har gått ned fra 1 460 i 2010 til 869 i 2022, mens den gjennomsnittlige besetningsstørrelsen økte fra 65,1 til 79,6 purker i samme periode. Antallet verpehøner per bedrift økte fra i underkant av 6 000 i 2010 til 7 400 i 2022 når bedrifter med under 500 høner ikke tas med.

3.4.5 Produktivitet

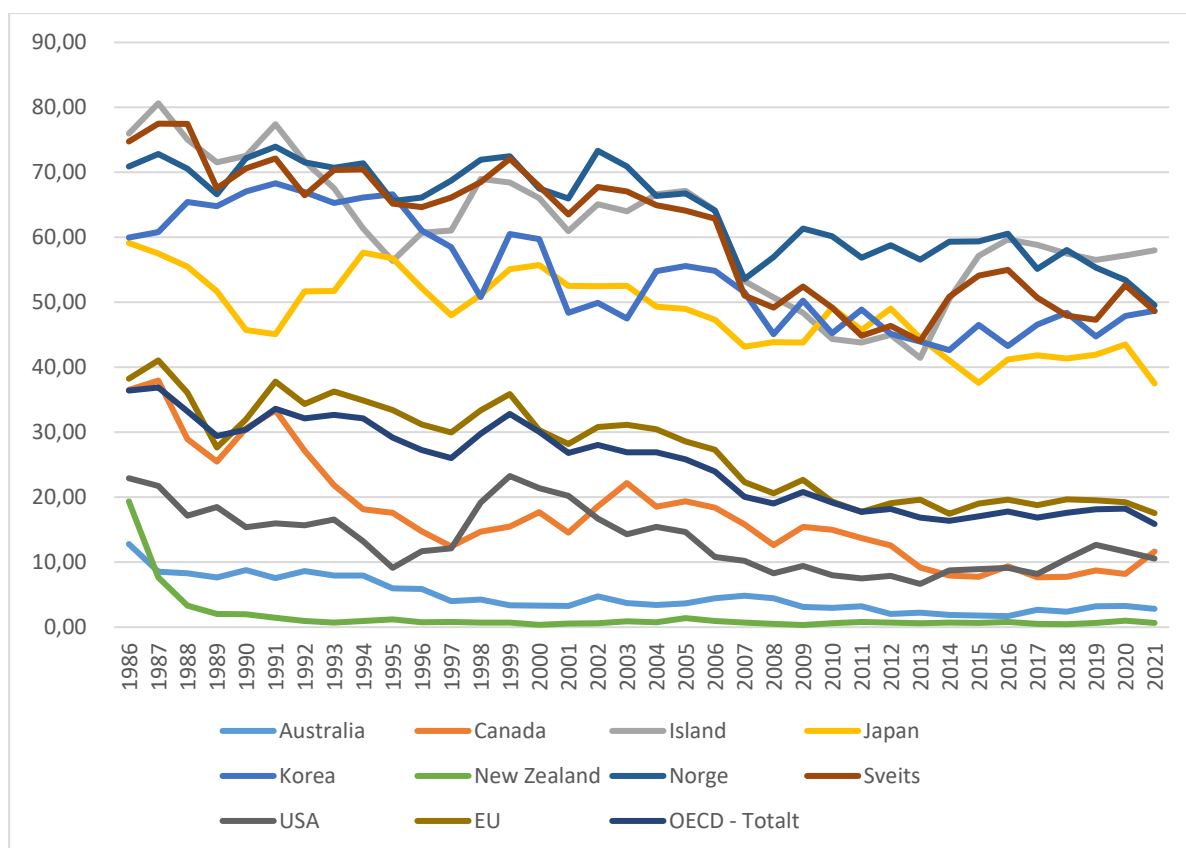
Jordbruket har hatt høy vekst i arbeidsproduktiviteten i mange år. De siste årene har arbeidsproduktivitetsveksten vært klart avtagende, blant annet som følge av at den lange trenden med færre bruk og lavere arbeidsforbruk har vært avtagende. I 2022 økte den beregnede arbeidsproduktiviteten i jordbruket med 6 pst. fra året før. Det har sammenheng med at jordbruket reduserte vareinnsatsen uten at produksjonen ble redusert like mye.

Produktivitetsveksten i jordbruket har tradisjonelt sett vært høy. Jordbrukssektoren har de siste ti årene hatt en vekst i arbeidsproduktiviteten på i gjennomsnitt 3,7 pst. årlig, ifølge Budsjettnemnda. Veksten har vært høyere i jordbruket enn for resten av økonomien. Gjennomsnittlig vekst i Fastlands-Norge de siste ti årene var 1,0 pst., ifølge Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene. Det er en del metodiske utfordringer ved produktivitetsberegninger som medfører at de ofte er beheftet med betydelig usikkerhet.

3.4.6 Overføringene til jordbruket

OECDs PSE-analyser (Producer Support Estimate) viser næringsstøttens andel av jordbrukets samlede brutto inntekt. Beregningene omfatter både budsjettstøtte og virkning av importvernet (skjermingsstøtte), dvs. forskjellen mellom verdensmarkedspris og norsk pris. I tillegg kommer verdien av særskilte skatte- og avgiftsordninger. Beregningene skal i prinsippet gi et totalmål for støtten til produsentene. For Norges del er jordbruksfradraget i skatteligningen et eksempel på en skatteordning som også inkluderes i beregningene. PSE-prosenten gir med andre ord en indikasjon på støttenivået. Den gir ikke grunnlag for en nøyaktig sammenligning mellom land, fordi det varierer hvor stor andel av jordbruksproduksjonen og hvilke virkemidler som er inkludert.

Netto overføringer i faste kroner var høyest i siste halvdel av 1980-årene, og har deretter hatt en nedadgående trend. Etter 2007 har det vært en viss økning i realverdien av totaloverføringene, ifølge OECD. Norge har, sammen med Sveits, Sør-Korea, Japan og Island, den mest omfattende jordbruksstøtten blant OECD-landene, jf. figur 3.16.

Figur 3.16 Utvikling i PSE-prosent for utvalgte land.

Kilde: OECD

Støttenivået i Norge målt ved PSE-prosenten har i gjennomsnitt vært mellom 50 og 55 de siste årene. Prosenten har variert en del fra år til år, i hovedsak pga. svingninger i verdensmarkedspriser på en rekke landbruksprodukter. Endringer i PSE-prosenten kan også skyldes endringer i det interne støttenivået og valutakurser. Nedgangen i Norges PSE-prosent i 2021 skyldes i hovedsak økende verdensmarkedspriser i beregningen av skjermingsstøtte. Tabell 3.12 gir en oversikt over PSE for Norge og sammenlignbare land.

Tabell 3.12 Gjennomsnittlig PSE-prosent for Norge og andre land

	1986-88	2000-02	2019-21	2019	2020	2021
OECD-gjennomsnitt	35	28	17	18	18	16
EU	38	30	19	20	19	18
Norge	71	69	53	55	53	50
Sveits	77	66	50	47	53	49
Island	77	64	57	57	57	58
Japan	57	54	41	42	44	38
Sør-Korea	62	53	47	45	48	49

Kilde: OECD (2022), Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2022

OECDs system for støtte målt i PSE kan ikke sammenlignes direkte med WTOs inndeling av internstøtte, bl.a. fordi WTO-beregningene benytter administrerte priser og verdensmarkedspriser fra 1986–1988 til å beregne «skjermingsstøtten». WTO-beregningene angir

derfor ikke et lands oppdaterte skjermingsstøtte. Når det gjelder Norges forpliktelser på internstøtte, vises det til kapittel 5.3.

CSE (Consumer Support Estimate) er et uttrykk for den implisitte skatt som pålegges forbrukerne som følge av landbrukspolitikken (negativ verdi fordi det er en overføring fra forbrukerne). Norges prosentvise CSE var i 2021 på -25 pst. I gjennomsnitt for OECD-land var CSE på -4 pst.

3.5 Miljø og klima – utvikling og rapportering

3.5.1 Utvikling innen miljø- og klimaområdet

I dette kapitlet rapporteres det på målsettingen om bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser. Det vises for øvrig til nettbasert miljø- og klimastatistikk fra Landbruksdirektoratet, miljøstatus.no, vann-nett.no og SSB, og Resultatkontrollen for gjennomføring av landbrukspolitikken.

3.5.1.1 Utvikling på miljøområdet

Norsk landbruk har lange tradisjoner for bærekraftig forvaltning som tar hensyn til miljø, kulturlandskap og biologisk mangfold. Utvikling i kunnskap og virkemidler har bidratt til at aktiviteten på mange områder er mer miljøvennlig i dag enn for 20–30 år siden. Måling av miljøvirkemidlene har stått sentralt. Nasjonalt miljøprogram ble etablert i 2004 for å bidra til bedre samordning og målretting av miljøarbeid i jordbruket. Hvert fjerde år oppdateres og videreutvikles programmet, sist gang i 2022 og nåværende nasjonale miljøprogram har sin virkeperiode fra 2023 til 2026.

Kulturlandskap og naturmangfold

Jordbrukets kulturlandskap er preget av både elementer fra historisk bruk og moderne drift. I innmark og utmark finnes en mosaikk av åker og eng, beitemark, tun, gjerder og andre typer natur- og kulturmiljøelementer. Jordbrukets kulturlandskap og kulturarv er et viktig fellesgode for samfunnet og har betydning for tilhørighet, tradisjon og verdiskaping. Ulike naturgitte forhold har gitt stor variasjon i produksjonsmåter og ressursutnyttelse i ulike deler av landet, med forskjellig særpregede kulturlandskap. Kulturlandskapet er i stadig endring. Effektivisering og opphør av drift gir utfordringer for kulturmiljøet. Norsk rødliste for arter 2021 viser at 29 pst. av truede arter i Norge er knyttet til kulturmark. Gjengroing, fremmede arter, oppdyrking og gjødsling er utfordringer for biologisk mangfold i kulturlandskapet. Plantevernmidler kan også være en trussel, særlig mot insekter. Tiltaksplan for ville pollinerende insekter, tiltaksplan for bekjempelse av fremmede arter og oppfølgingsplan for trua natur beskriver tiltakene som sektorene (herunder jordbruket) følger opp for å bedre utviklingen for natur. Norsk jordbruk bidrar til å holde arealer i hevd gjennom beiting, annen skjøtsel og bærekraftig bruk. Naturavtalen som Norge sluttet seg til i Montreal i desember 2022 inneholder både mål om at minst 30 pst. av land og hav på jorden skal bevares innen 2030 og mål om at all natur skal forvaltes bærekraftig. Avtalen skal følges opp med en stortingsmelding, og regjeringen har startet opp dette arbeidet.

Utslipp av næringsalter til vann

For mye næringsalter er blant de tre største negative påvirkningene på våre vassdrag og kystområder. De viktigste kildene til dette er utslipp fra separate avløpsanlegg i spredt bebyggelse som ikke tilfredsstillere rensekravene, restutslipp fra kommunale avløpsanlegg og arealavrenning fra jordbruk. I tråd med vannforskriften, som implementerer EUs vanddirektiv i norsk rett, fastsetter de regionale vannforvaltningsplanene miljømål for alt vann, både elver, innsjøer, kystvann og grunnvann. Oppdaterte regionale vannforvaltningsplaner med tiltaksprogram for perioden (2022–2027) ble fastsatt i 2022. I nasjonale føringer for vannforvaltningsarbeidet slås det fast at det i områder hvor iverksatte tiltak ikke er tilstrekkelige til at miljømålet nås, skal det innføres mer forpliktende krav. Landbruks- og matdepartementet delegerte i januar 2021 myndighet til statsforvalteren til å fastsette regionale krav om miljøforsvarlig drift av jordbruksareal etter jordlovens § 11. Delegeringen gir statsforvalteren mulighet til å iverksette regionale miljøkrav i særlig utsatte områder. Alle statsforvalterne er gjennom styringsdialogen med LMD bedt om å vurdere dette for vannforekomster der landbrukspåvirkningen er for stor til at vanddirektivets miljømål om god tilstand nås med dagens innsats. Oppfølging av Helhetlig plan for Oslofjorden står sentralt i dette arbeidet.

Ytterligere reduksjon av vannforurensning fra jordbruket (avrenning av jord, næringsstoff og plantevernmidler) er viktig. Samlet gjennomføring av ulike jordarbeidingstiltak, grasdekte arealer m.m. i kornområdene, har redusert erosjonsrisikoen på de dyrkede arealene. NIBIO⁴ viser til at jord- og fosfortap i et nedbørfelt påvirkes av mange faktorer som bidrar til å tilsløre effekten av jordarbeiding. Temperatur, nedbør og avrenning er viktige påvirkningsfaktorer, og særlig i forbindelse med vinterforhold kan været være avgjørende for hvor store jord- og fosfortapene blir det enkelte år. Oppsummeringen etter mer enn 25 år med overvåkingsdata i JOVA-programmet er at jord- og fosfortap varierer mye mellom år, noe som dels kan tilskrives variasjon i nedbør og temperatur og dels effekten av jordarbeiding. Utslag av jordarbeiding er størst når det er mye nedbør og stor avrenning og dermed høy risiko for jordtap. For problemstillinger knyttet til gjødsling er avrenningsmønsteret mindre preget av slike naturgitte forhold. I enkelte områder har en del foretak for mye gjødsel og lite spredeareal og/eller lagerkapasitet.

Ammoniakk (NH₃) bidrar til forsuring og overgjødsling i naturen, og er kilde til dannelse av klimagassen lystgass (N₂O) og til dannelse av små helseskadelige partikler i atmosfæren. Utslipp av ammoniakk fra jordbruket kommer særlig fra husdyrgjødsel i husdyrrom og gjødsellager, og under og etter spredning av husdyr- og mineralgjødsel. Utslippene av ammoniakk fra jordbrukssektoren har vært relativt stabile siden 1990. Ettersom utslipp fra øvrige sektorer har gått mer ned, står jordbruket for en vesentlig og økende andel av Norges samlede utslipp (95 pst).

Norge har gjennom Gøteborgprotokollen forpliktet seg til å begrense utslippene av ammoniakk. Forpliktelsen er også innlemmet i EØS-avtalen (Direktivet om nasjonale

---

⁴ NIBIO, rapport nr. 6/2020.

utslippstak for forurensninger til luft). Ifølge den reviderte Gøteborgprotokollen fra 2012 har Norge en forpliktelse fra 2020 og fremover om at de årlige utslippene av ammoniakk skal være minst 8 pst. lavere enn nivået i 2005. Dette tilsvarer et maksimalt årlig utslipp på 29 280 tonn (Miljødirektoratet, mars 2023). For 2021 var utslippene 30 778 tonn, dvs. 1500 tonn over forpliktelsen som gjelder fra 2020. Norges samlede utslipp av ammoniakk avtok fram til 2020, men utslippene økte fra 2020 til 2021 på grunn av høyere husdyrtall. Samlet for perioden har utslippene fra spredning av husdyrgjødsel avtatt noe pga. overgang til miljøvennlige spredemetoder og forsterket virkemiddelbruk på dette området gjennom tilskudd til spredning med hhv. nedlegging og nedfelling over Regionale Miljøprogram (RMP). De estimerte utslippene er basert på samme forholdsmessige fordeling av håndteringsmåter for gjødsel som i gjødselundersøkelsen 2018 (SSB 2020) og landbrukstellinga 2020 (SSB 2021). Utslippstallene gjenspeiler dermed ikke fullt ut den økende oppslutningen om miljøvennlige spredemetoder som har skjedd etter 2018, noe som kan tilsa at faktisk utslippsnivå er noe nærmere forpliktelsesnivået enn det estimatet viser.

3.5.1.2 Utvikling innen utslipp av klimagasser fra jordbruket. Klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak, første rapporteringsår 2023

All matproduksjon starter med fotosyntesen. I utgangspunktet er derfor alt jordbruk basert på omsetning av CO₂. Jordbruksaktiviteter og særlig husdyrhold er biologiske prosesser som også er opphav til utslipp og opptak av andre klimagasser, hovedsakelig i form av utslipp av metan (CH₄) og lystgass (N₂O). Jordbruket er den største kilden til utslipp av både metan og lystgass i Norge.

I 2019 inngikk Solberg-regjeringen og organisasjonene i jordbruket, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, en intensjonsavtale om å redusere klimagassutslipp og øke opptaket av karbon fra jordbruket med 5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter samlet for perioden 2021–2030.

I avtalen er det nedfelt et punkt om at det skal settes ned en regnskapsgruppe. Regnskapsgruppen skal føre regnskap for oppfølging av klimaavtalen, og skal gjøre opp status for avtalepartenes arbeid med å oppfylle avtalen i forbindelse med de årlige jordbruksforhandlingene. Rapporteringen skal gi grunnlag for at partene skal kunne vurdere om progresjon og utvikling er som forutsatt i klimaavtalen.

Rapporteringen er tredelt, med formål som angitt i tekstboksen.

Boks 3.1 Klimaavtalens system for regnskapsføring

- Klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak (årlig)

Utarbeides årlig og vil være en sammenstilling av utslippene som bokføres i det nasjonale klimagassregnskapet, fordelt på kilder og gasser. Dette omfatter jordbruksrealterte utslipp og opptak i sektorene jordbruk, arealbruk og energibruk.

- Gapanalyse (hvert tredje år)

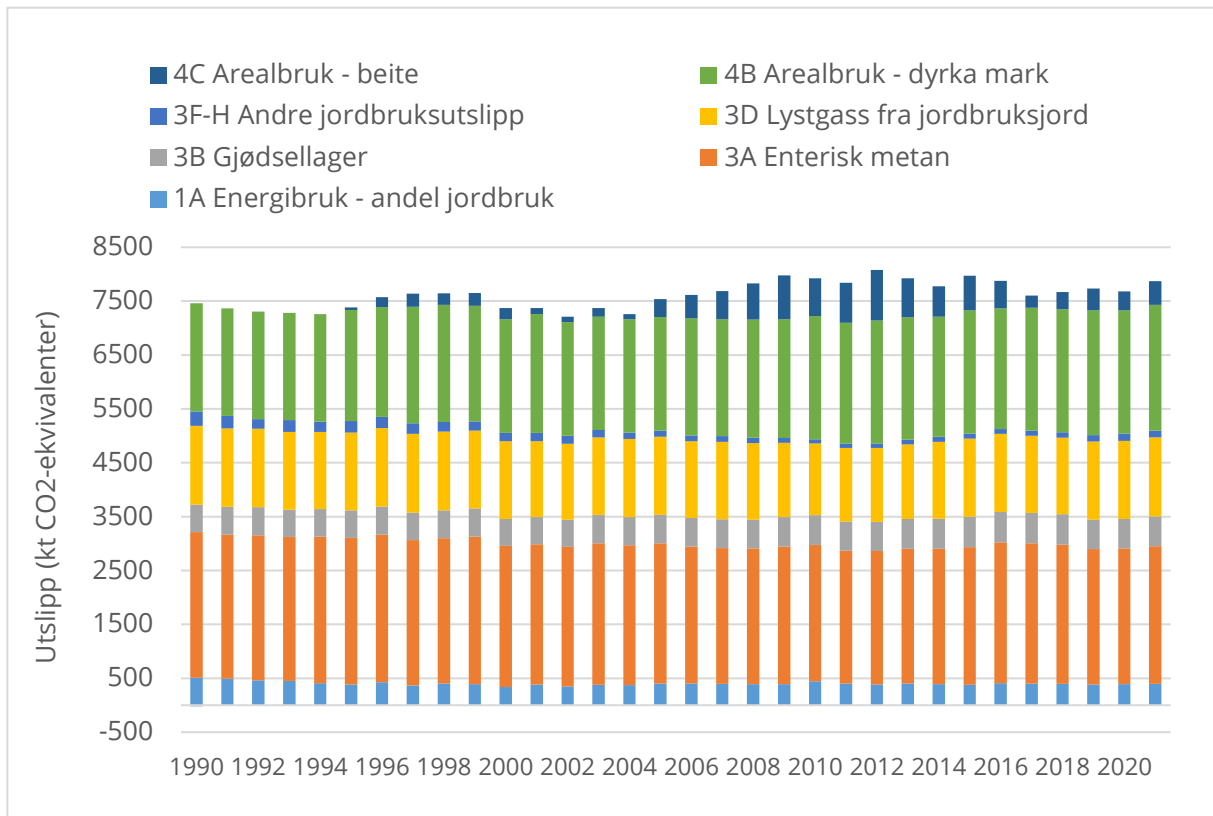
Tall fra klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak sammenlignes med referansebanen for klimaavtalen for å si noe om hvordan det har gått til nå. Nyeste utslippsframskriving sammenlignes med referansebanen for klimaavtalen for å svare på hvordan det forventes å gå i resterende del av avtaleperioden. I 2032 gjøres en sluttrapportering der klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak sammenlignes med referansebanen for klimaavtalen. Gapanalysen undersøker summen av utslipp omfattet av avtalen i forhold til målet om utslippsreduksjon, og skal være en tilnærming ovenfra og ned (top down). 2023 er første år for denne rapporteringen.

- Tiltaksrapportering

Tiltaksrapporteringen skal gi informasjon om gjennomføring av tiltak og synliggjøre effekter av tiltakene ved hjelp av beregninger og/eller aktivitetsindikatorer. Det vil være behov for aktivitetsindikatorer for å kunne forklare endringer i klimagassregnskapet fra år til år og resultat i gapanalysen. Tiltaksrapporteringen gjøres første gang i 2023, deretter vurderes det hvor ofte og i hvilket omfang det skal rapporteres på hhv. tiltaksgjennomføring og effekt av tiltak. Tiltaksrapporteringen undersøker gjennomføring og effekt av tiltak.

Klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak som utarbeides årlig gir oversikt over jordbruksrelaterte utslipp i sektorene jordbruk, energibruk og arealbruk slik det føres i det offisielle klimagassregnskapet. Det inkluderer ikke skog og utmarksbeite i arealbrukssektoren. Utenom utslippene fra energibruk og kalking, stammer utslipp og opptak i jordbruket fra biologiske prosesser. De faktiske utslippene påvirkes av mange forhold som vi ikke har full oversikt over. Noen av disse utslippene mangler vi metode eller data for å gjøre regning for. I den følgende teksten presenteres regnskapsgruppens første rapportering på klimaavtalen. En mer omfattende rapportering (gap-rapportering) vil bli presentert høsten 2023.

Siden 1990 har jordbruksrelaterte utslipp for de tre sektorene jordbruk, arealbruk og energibruk økt med 5,8 pst. Det totale utslippet i klimaavtalens regnskapsår 2021 var 7,9 mill. tonn CO₂-ekvivalenter. Mye av økningen siden 1990 er i arealbrukssektoren. Fra 2020 til 2021 økte utslippet med 2,5 pst. Det er imidlertid grunn til å tro at pandemien, med svært redusert grensehandel, har gjort 2020 og 2021 til spesielle år, og det er derfor krevende å bruke utslippsutviklingen i disse årene til å si noe om langsiktige trender. Figur 3.17 viser utviklingen for utslippene for alle kilder i klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak på aggregert CRF-nivå for årene 1990–2021.

Figur 3.17 Jordbruksrelaterte utslipp og opptak i sektorene jordbruk, energibruk og arealbruk i perioden 1990-2021, CO₂-ekv.

Kilde: Miljødirektoratet.

Klimagassutslippene fra jordbrukssektoren blir beregnet med metodikk i tråd med retningslinjene til FNs klimapanel (IPCC). Bokførte tall for utslipp av klimagasser fra jordbrukssektoren i Norge var på 4,6 mill. tonn CO₂-ekvivalenter i 2021, og utgjorde 9,4 pst. av de totale norske utslippene i 2021. Utslipp av klimagasser som krediteres jordbrukssektoren i utslippsregnskapet har blitt redusert med 4,7 pst. fra 1990 til 2021. Med grunnlag i intensjonsavtalen med jordbruket, arbeider regjeringen mot en reduksjon bokført i jordbrukssektoren på 4 mill. tonn CO₂-ekv. i inneværende 10-års periode. Dette innebærer at utslippene fra jordbruket må ned med ca. 9 pst. Hovedoppgaven til jordbruket er å produsere mat, og utslippene fra jordbruket kan ikke fullt ut fjernes. I lavutslippssamfunnet Norge i 2050 vil utslippene fra jordbruket være blant de siste utslippene som er igjen.

Utslipp av metan kommer i hovedsak fra dyrenes fordøyelse og fra lagring av husdyrgjødsel. Jordbruket står for vel halvparten av de norske metanutslippene. Fra 1990 til 2021 er utslipp av metan fra jordbruket redusert med 4,7 pst. Færre storfe, grunnet mer bruk av kraftfôr og økt effektivitet i melkeproduksjonen, er blant hovedårsaker til nedgangen. Utslipp av

lystgass kommer i hovedsak fra spredning av mineral- og husdyrgjødsel. Utslippene avhenger blant annet av lokale forhold som hvordan jorda bearbeides, nedbør, jordsmonn og hva som dyrkes, noe som gir utslippstall med stor usikkerhet. Utslippene av lystgass fra jordbruket ble redusert fra 1990 til 2010, men har siden økt igjen og ligger nå på samme nivå som i 1990. Utslipp fra energibruk i jordbruket er knyttet til oppvarming, samt traktorer og andre maskiner og redskaper. Energiforbruk til oppvarming er først og fremst oppvarming av veksthus og korntørker. Siden 1990 har utslippene av klimagasser fra jordbruksrelatert energibruk gått ned med 22 pst. Den viktigste grunnen er at fossile drivstoff i mindre grad brukes til oppvarming, siden det har blitt erstattet med elektrisitet. Mellom 2020 og 2021 har utslippet gått opp med 1,1 pst., hovedsakelig på grunn av økning i bruken av fossile brensler, og en nedgang i bruken av elektrisitet.

Siden 1990 har de jordbruksrelaterte utslippene i arealbrukssektoren økt med nesten 40 pst. Dette er særlig grunnet avskoging til beite som gir utslipp. Den største kilden til utslipp fra dyrka mark er drenert, organisk jord. Dette er arealer som tidligere har vært myr, som er drenert og oppdyrket.

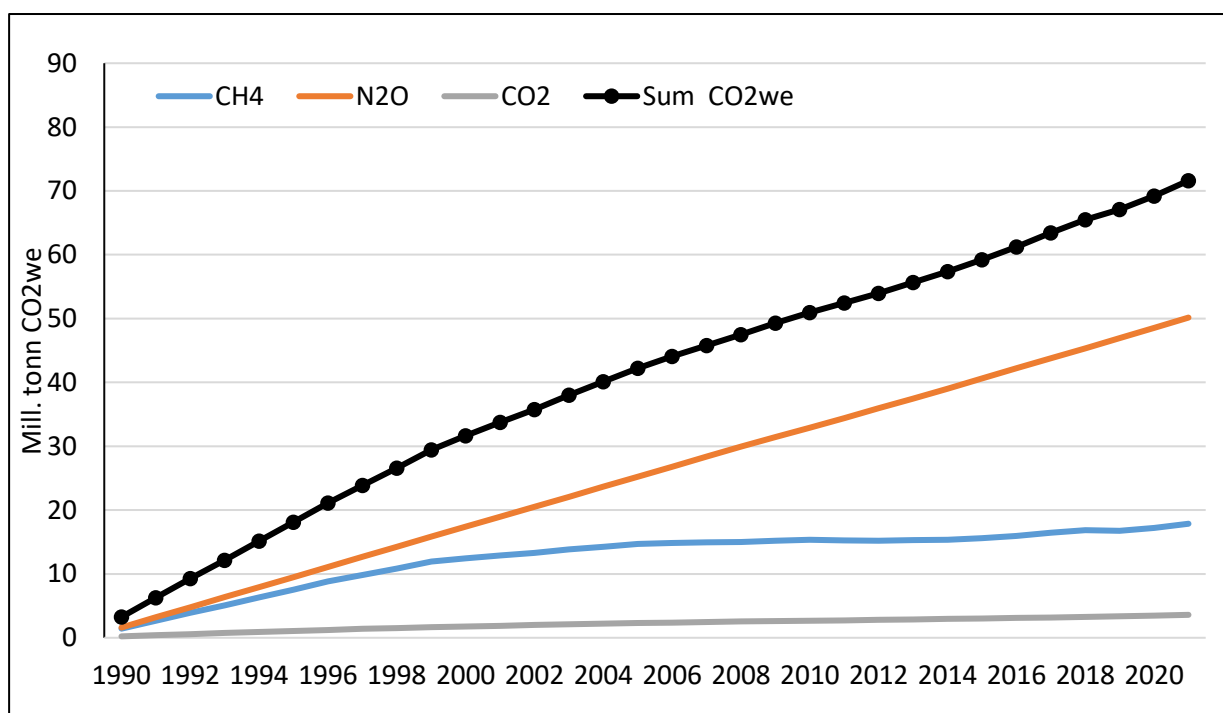
Klimagassen metan

En stor del av utslippene fra jordbruket er metan. Metan er en kraftig, men kortlivet klimagass. Konsentrasjonen av metan i atmosfæren er mer enn doblet siden førindustriell tid. Det at metan er en kortlivet klimagass gjør at det i hovedsak er utslippene de siste tiårene som bestemmer hvor stor oppvarmingseffekten av gassen er. Når metan omregnes til CO₂-ekvivalenter på vanlig måte, med GWP100-metodikk, reflekteres ikke fullt ut disse egenskapene. Etersom metan er kortlevd, vil avtakende metanutslipp over tid medføre avtakende innhold av metan i atmosfæren. Tilsvarende effekt for CO₂ krever at opptakene overstiger utslippene ettersom CO₂ akkumuleres i atmosfæren. Kutt i metanutslippene vil derfor ha en mer umiddelbar effekt enn kutt i CO₂-utslipp, noe som kan bidra til å hindre overskridelse av temperaturmål. Ifølge utslippsbaner i FNs klimapanel 6. hovedrapport, må CO₂-utslippene globalt kuttes med 80 pst. fra 2019 til 2040 for å nå 1,5-gradersmålet, mens metanutslippene må reduseres med 44 pst. Ved å omregne metan til CO₂-ekvivalenter på vanlig måte, fremstår det som at et gitt metanutslipp og et gitt CO₂-utslipp har samme effekt. I realiteten vil et avtakende metanutslipp tilsvare et opptak av CO₂.

Etersom metan er potent, vil et stigende metanutslipp ha en kraftig oppvarmingseffekt. De globale utslippene av metan har de siste tiårene økt raskt. Norge er med på det internasjonale metan-initiativet «Global Methane Pledge», der over 100 land har gått sammen for å redusere de globale metanutslippene med 30 pst. fra 2020-nivå innen 2030.

For å rapportere samlede utslipp og opptak av klimagasser, har partene til Parisavtalen blitt enige om å omregne alle klimagasser, inkludert metan, til CO₂-ekvivalenter med bruk av vekt faktoren GWP100 fra IPCCs femte hovedrapport. Retningslinjene for rapportering under Parisavtalen spesifiserer at land fra 2024 i tillegg kan bruke andre vekt faktorer for å rapportere supplementær informasjon om aggregerte utslipp og opptak. I så fall skal landene gi informasjon i sin dokumentasjon av utslippsregnskapet om verdiene brukt og hvilken av IPCCs hovedrapport de er fra. Det betyr med andre ord at man kan benytte alternative

vektfaktorer i tillegg til GWP100. Klimaforskere har de siste årene utviklet en ny metode, med benevnningen GWP*, for å beregne oppvarmingseffekten av kortlevde klimagasser over tid. Metoden tar utgangspunkt i den etablerte vekt faktoren GWP100 for å regne om utslipp til CO₂-ekvivalenter⁵. Figur 3.18 viser det akkumulerte bidraget fra jordbruket til oppvarming fra 1990 til 2021. Regnet på vanlig måte med GWP100, utgjør utslippet fra jordbruket om lag 146 mill. tonn CO₂-ekvivalenter i perioden, eller 9 pst. av de totale norske utslippene, og metanutslipp utgjør om lag halvparten av jordbruksutslippene. Figuren viser at oppvarmingsbidraget er omtrent halvparten (om lag 72 mill. tonn CO₂-we, warming equivalents), ettersom metanutslippene har falt noe i den samme perioden, og oppvarmingseffekten av det er om lag en fjerdedel av det som framkommer beregnet med GWP100. Gitt behovet for raskt å bremse oppvarmingshastigheten, er det også relevant å se på hva slags effekt ulike tiltak har på kort sikt (for eksempel 10 år). I 2020 publiserte Miljødirektoratet en rapport som ser på klimaeffekten på kort sikt av tiltakene i Klimakur 2030, hvor vekt faktoren GTP10 brukes. I løpet av en 10-årsperiode utpeker det seg da at tiltak som reduserer kortlevde klimaforurensere som metan, har stor klimaeffekt.

Figur 3.18 Akkumulert bidrag til oppvarming av klimagasser fra jordbruket

Kilde: Basert på utslippsdata fra SSB, det er bruk GWP100-verdien 28.

3.5.2 Rapportering innen miljø- og klimaområdet

Avlsprosjektet «Avl for klimavennlig storfe»

I jordbruksavtalen for 2017 ble det avsatt 15,5 mill. kroner til et 4-årig avlsprosjekt i regi av GENO, der GENO og samarbeidspartnere bidrar med en tilsvarende sum. Midlene skulle

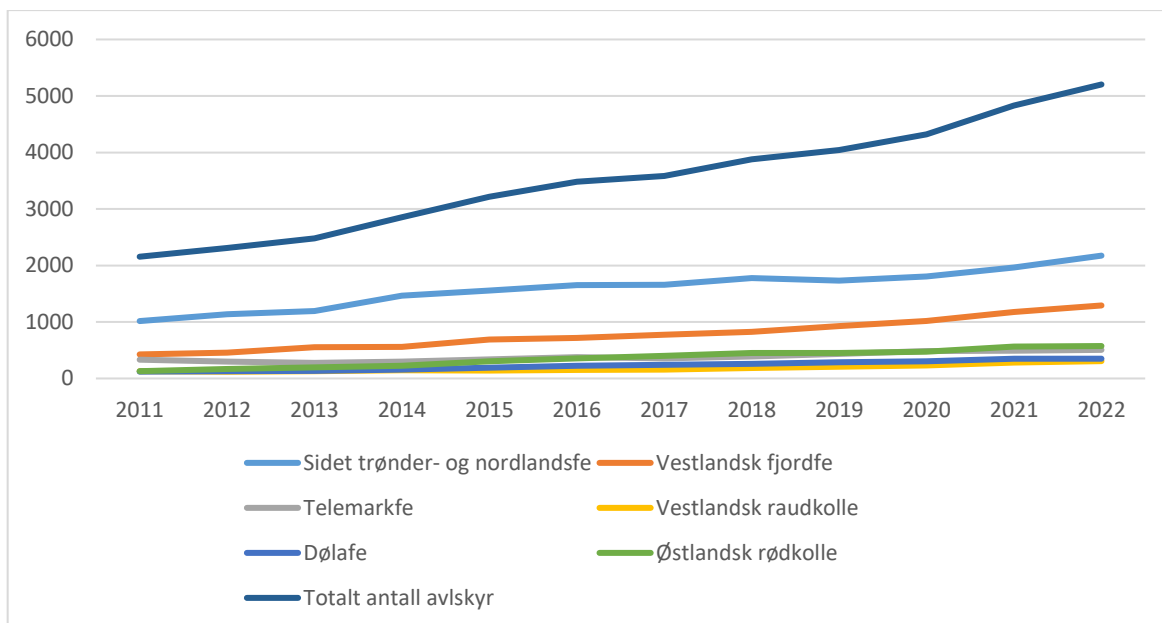
⁵Miljødirektoratet (2020): Metodikk for framstilling av klimaeffekt på kort og lang sikt

bidra til å utrede mulighetene for å inkludere lavere metangassutslipp i avlsarbeidet på NRF mjølkekyr, samtidig som det tas hensyn til andre egenskaper som produksjon, fruktbarhet, helse og økt føreffektivitet. Det er installert totalt 17 metangassmålere av typen GreenFeed for registrering, innsamling og lagring av metanutslippsdata på individnivå på 16 ulike lokasjoner rundt om i landet. Det er etablert rutiner for overføring, lagring og analyse av de innsamlede dataene. Dette vil etter prosjektperioden gå inn som en del av driften i avlsarbeidet på NRF. Det er foretatt over 400 000 målinger og over 800 ulike kyr med data er med i materialet. Mengde metan som måles stemmer med teorien om at 5-8 pst. av bruttoenergien i fôret i melkeproduksjon slippes ut som metan. Prosjektet har beregnet et gjennomsnittlig utslipp fra NRF melkekyr på 422 g CH₄/dag og en arvegrad på hele 0,34 for metanutslipp. Prosjektet er presentert og gjort kjent ved en rekke arrangementer, inkludert internasjonale vitenskapelige kongresser. GENO tar sikte på at første generasjons NRF kyr i produksjon som er valgt ut på grunnlag av metanutslipp kan skje i 2026-2027.

Metanmålerne flyttes nå og samlokaliseres i fjøs med utstyr for registrering av grovfôropptak i forsøket «Avl for økt føreffektivitet og utnyttelse av norske grovfôrressurser». Resultatene virker lovende og gir vinn-vinn for både klima og økonomi. Basert på disse avlstiltakene vil GENO utvikle en «Bærekrafts-avlsverdi» som grunnlag for seleksjon på NRF. GENO ønsker derfor å videreføre registreringsarbeidet utover prosjektperioden både på metan og fôropptak.

Genetiske ressurser – Bevaringsverdige husdyrraser

Hovedkriteriene for å definere en bevaringsverdig rase går frem av Norsk genressurssenters *Handlingsplan for bevaringsverdige husdyrraser 2020–2025*. Figur 3.19 viser utviklingen i antall avlshunndyr for storfe fra 2011–2022. For 2022 viser tallene en økning i de bevaringsverdige husdyrrasene innen storfe, sau, hest og geit. For første gang er ingen av de bevaringsverdige kurasene lenger vurdert som «kritisk truet». Ingen av rasene er likevel så tallrike at de ikke lenger kan karakteriseres som «ikke truet».

Figur 3.19 Utviklingen i antall avlshundyr, storfe, 2011-2022, Kuregisteret.

Kilde: Norsk genressurssenter

Nasjonalt program for jordhelse

Jordas fysiske, kjemiske og biologiske egenskaper er forutsetningen for produksjon av mat og biomasse. God jordhelse og økt innhold av karbon i jord har positive effekter for matproduksjonen, klimagassutslipp og vannmiljø i tillegg til en rekke andre essensielle økosystemtjenester. Jord i god tilstand bidrar til 13 av 17 bærekraftsmål og er av stor betydning for jordbruksystemets evne til å håndtere klimaendringene. Flere av punktene i Landbruksdirektoratets implementeringsplan for jordhelseprogrammet er nå implementert. Fra 2023 er jord og jordhelse innarbeidet som eget miljøtema i Nasjonalt miljøprogram og regionale miljøprogram med tilhørende nye jordhelsefremmende tiltak, og NIBIO har startet arbeidet med å etablere et overvåkingsprogram for jordbruksjord.

Arbeid med å redusere matsvinn

Mindre matsvinn vil bidra til å redusere klimagassutslipp ved at behovet for produksjon av alle typer matvarer reduseres. Norge har forpliktet seg til å følge opp FNs bærekraftsmål, herunder mål om at matsvinnet globalt skal halveres innen 2030. I 2017 ble det undertegnet en avtale om reduksjon av matsvinn mellom fem ministre, herunder landbruks- og matministeren, og en samlet matbransje. Bransjeavtalen omfatter alle ledd i verdikjeden for mat. I avtalen slutter partene seg til FNs bærekraftsmål om å halvere matsvinn innen 2030. I bransjeavtalen er myndighetene gitt ansvar for å sammenstille nasjonal statistikk om matsvinn i hovedrapporteringer for årene 2020, 2025 og 2030. Første hovedrapport ble lagt frem i desember 2021, og viser at reduksjonen i matsvinnet fra 2015 til 2020⁶er beregnet til å være om lag 10 pst., 5 prosentpoeng lavere enn delmålet satt for 2020 i bransjeavtalen.

Landbruksdirektoratet har ansvar for å kartlegge matsvinnet fra jordbrukssektoren, og la fram sin andre rapport *Matsvinn i jordbrukssektoren. Kartlegging for 2021*⁷ i februar 2023. Rapporten viser at matsvinnet for alle jordbruksproduksjoner i 2021 samlet er lavt og totalt utgjør 46 751 tonn, som er 1,9 pst. samlet for alle produksjoner. Det er variasjon mellom de ulike sektorene: Grøntsektoren (frukt, bær, grønnsaker og poteter) har det største matsvinnet innenfor jordbruket målt i mengder, og også i andeler (7,2 pst. i 2021). Innenfor kategoriene frukt-, bær, grønnsaker og poteter er det store variasjoner i produksjonsvolumer og andeler matsvinn mellom ulike produkter. Poteter utgjør en stor del av det totale kvantumet av grøntprodukter og har også høy andel matsvinn, og påvirker derfor sterkest grøntsektorens samlede matsvinn. Kornsektoren har den nest største mengden matsvinn innen jordbruket, og andelen matsvinn ligger også høyt (6,4 pst.). Kjøttsektoren har et relativt lavt matsvinn i mengde og andel (0,5 pst. i 2021). Innenfor kjøttsektoren er det mange produksjoner (kjøttslag) av ulik størrelse, og også variasjoner i matsvinnandeler. De største produksjonene (gris, kylling og storfe) har lave matsvinnandeler, og derfor er sektorens samlede matsvinnandel lavt.

Utredning om seterdrift

I jordbruksoppgjøret 2022 ble partene enige om å gi Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet og Riksantikvaren i oppdrag å gjennomføre en utredning som skulle ta for seg hvilke sider ved seterdriften som er viktig og realistisk å ta vare på for fremtiden. Direktoratene skulle formulere forslag til målsettinger og vurdere mulig innretning av virkemiddelbruk rettet mot seterdrift. Det ble opprettet en referansegruppe med representanter for jordbruksnæringen. Utredningen ble avlevert 1. mars 2023. Direktoratene stadfester at det er store natur-, kulturmiljø- og landskapsverdier knyttet til seterdrift, og at seterdrift bidrar til matmangfold og utnyttelse av utmarksressurser. Den langvarige og varierte bruken av naturressursene i seterområdene har til sammen skapt store estetiske, kulturhistoriske og biologiske kvaliteter som også opplevelses- og reiselivsnæringene drar stor nytte av. Direktoratene anbefaler at tilrettelegging for ressursutnyttelse og matproduksjon fortsatt må være bærebjelken i arbeidet med å ivareta seterdriften, og at det legges til rette for en langsiktig ivaretagelse av ressursutnyttelse og matproduksjon, samt fellesgodeproduksjon knyttet til seterdrift. Direktoratene foreslår følgende hovedmål for seterdrift: *Seterdrift med melkeproduksjon, med tilhørende miljøverdier og mattradisjoner, er fortsatt et viktig bidrag i norsk bærekraftig jordbruk.*

Direktoratene foreslår videre en rekke delmål for videre setersatsing og skriver at tilskudd til drift av seter gjennom regionale miljøtilskudd er det viktigste økonomiske virkemiddelet, men andre virkemidler målrettet mot spesifikke verdier bør også inngå i en satsing på seterdrift.

---

⁷ ⁷ Tilgjengelig fra: [Matsvinn i jordbrukssektoren kartlegging for 2021 Rapport 12 2023.pdf \(landbruksdirektoratet.no\)](https://landbruksdirektoratet.no/tilgjengelig-fra-matsvinn-i-jordbrukssektoren-kartlegging-for-2021-rapport-12-2023.pdf)

Regionale miljøprogram

Regionale miljøprogram (RMP) omfatter en sentral del av de mest målrettede miljøtiltakene og miljøvirkemidlene over jordbruksavtalen. Formålet er bevaring og skjøtsel av naturmangfold, kulturminner og kulturmiljøer i kulturlandskapet og å redusere forurensing til vann og luft. Det er fastsatt en nasjonal meny av tiltak som fylkene kan velge fra, basert på sine miljøutfordringer. Alle fylker har utarbeidet miljøprogram for sin region.

De regionale miljøprogrammene skal rulleres hvert fjerde år. Ny programperiode for regionale miljøprogram gjelder for perioden 2023 til 2026. I programmet skal det være en beskrivelse av miljøutfordringer i fylket og på bakgrunn av disse, prioriteringer for hvordan man vil følge opp med tiltak. Programmet skal også gi føringer for prioriteringer i de kommunale retningslinjene/kommunale tiltaksstrategier for tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-midler). Landbruksdirektoratet fastsatte i 2022 revidert nasjonal instruks som danner rammer for de regionale forskriftene.

I 2022 ble det, innenfor RMP, gjennomført tiltak på om lag 55 pst. av alle foretak (21 182 foretak) for 785 mill. kroner. Tiltaket Ingen jordarbeiding om høsten ble gjennomført på ca. 1,3 mill. dekar høsten 2022. Dette var en økning på 184 000 dekar fra 2021. Det er stor forskjell i oppslutning både mellom fylker og bruksstørrelse. I Viken og Innlandet er oppslutningen størst og det gjennomføres miljøtiltak over RMP på om lag 65 pst. av alle foretak som søker produksjonstilskudd. Statistikken viser økende oppslutning om RMP med økende foretaksstørrelse. På foretak over 250 dekar gjennomfører over 70 pst. miljøtiltak over RMP, på foretak over 1000 dekar er oppslutningen nesten 90 pst.

Oslofjordfylkene økte i 2022 tilskuddssatsene på sentrale vannmiljøtiltak som følge av ekstra avsetning i jordbruksoppgjøret. I Innlandet og Vestfold og Telemark var økningen i søkere på 1 pst. fra året før. I Oslo og Viken søkte 3 463 foretak om vannmiljøtiltak i RMP, en økning med 6 pst. (209 søkere) sammenlignet med 2021. Se tabell 3.13 for informasjon om økt oppslutning om vannmiljøtiltakene. Den sterke økningen i gjennomføring av vannmiljøtiltak i Oslo og Viken må sees i sammenheng med den sterke prioriteringen og økt bevilgning i jordbruksoppgjøret 2022.

Tabell 3.13 Oppslutning om vannmiljøtilak i Oslofjordområdet (Oslo og Viken, Vestfold og Telemark og Innlandet) i 2021 og 2022

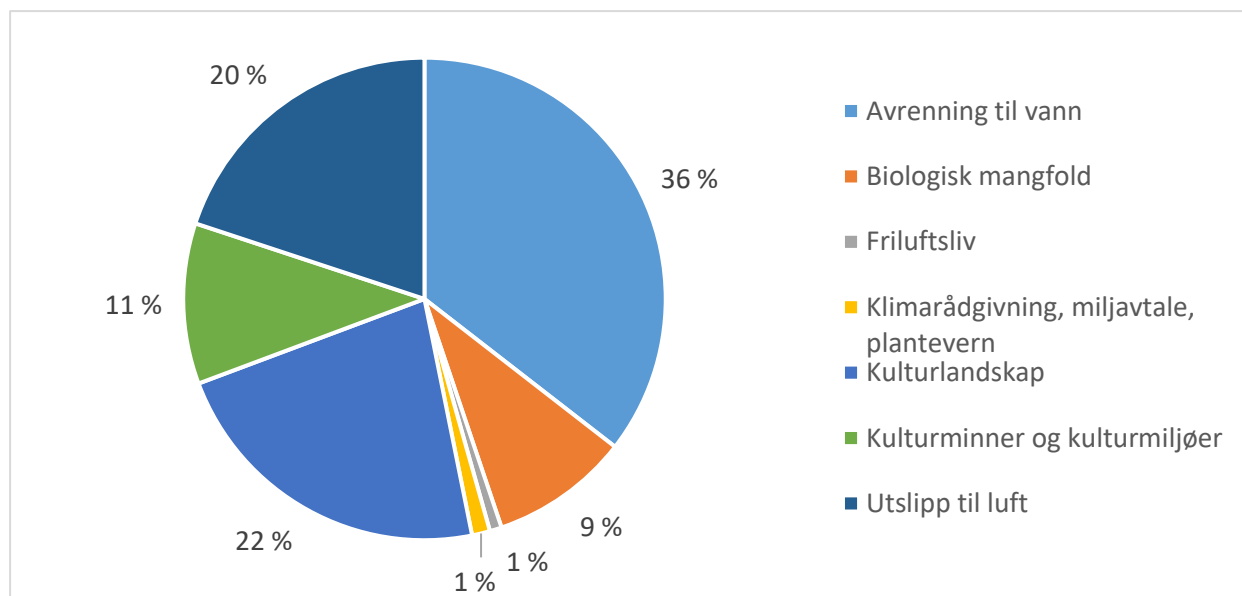
Fylke	2021 (dekar)	2022 (dekar)	Økning 2021-2022 i pst.
Oslo og Viken			
Ingen jordarbeiding om høsten ¹⁾	625 273	796 628	27%
Fangvekster ²⁾	54 477	87 184	60%
Vestfold og Telemark			
Ingen jordarbeiding om høsten ¹⁾	140 417	154 225	10%
Fangvekster ²⁾	13 765	19 591	42%
Innlandet			
Ingen jordarbeiding om høsten ¹⁾	246 768	254 361	3%
Fangvekster ²⁾	9 370	11 835	26%

1) Tiltakene «Ingen jordarbeiding om høsten», «direktesåing» og «ingen jordarbeiding på flomutsatt areal» er slått sammen.

2) Tiltakene «fangvekster som underkultur» og «sådd etter høsting» er slått sammen

Kilde: Landbruksdirektoratet

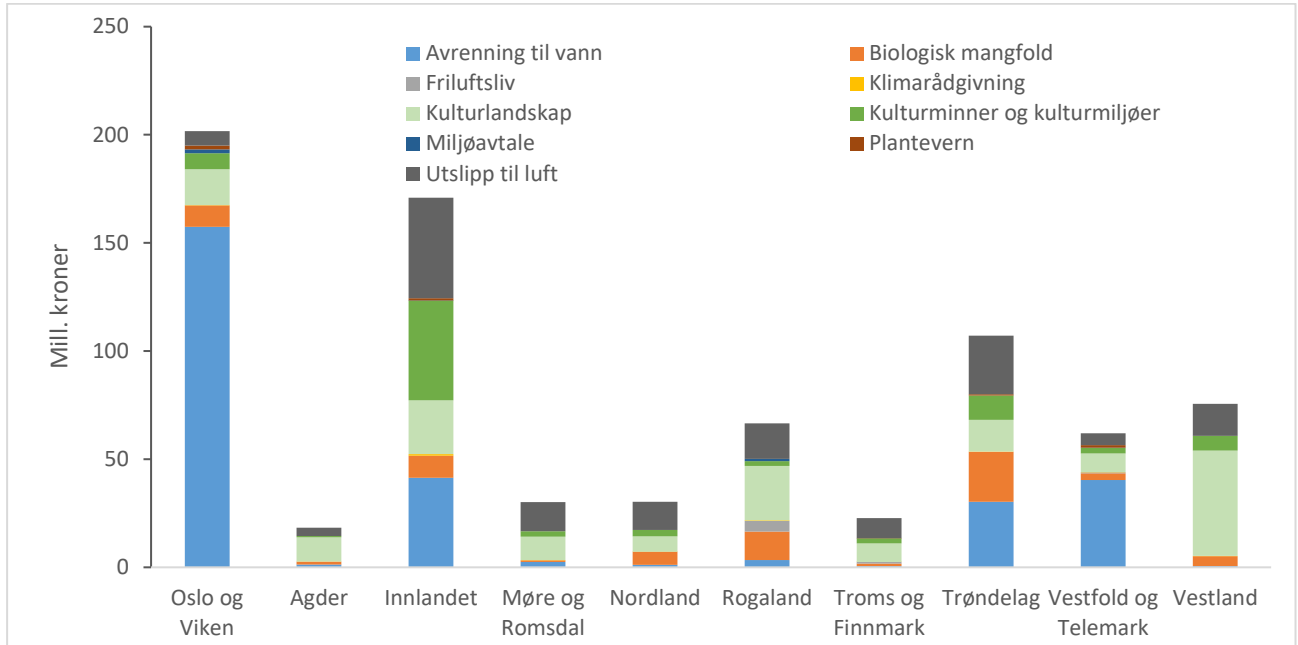
Figur 3.20 viser den nasjonale fordelingen av tiltak i RMP per hovedområde. De største tiltaksområdene var avrenning til vassdrag og kyst (36 pst.), kulturlandskap (22 pst.) og utslipp til luft (20 pst.). Som en følge av satsingen på Oslofjorden i jordbruksoppgjøret 2022, er det en betydelig økt andel av midlene som går til avrenning til vann og en noe lavere andel til kulturlandskapsformål enn året før. Siden den totale bevilgningen til ordningen økte med 185 mill. kroner, ble det i 2022 utbetalt mer midler til alle formål.

Figur 3.20 RMP-midler fordelt på hovedområder i 2022.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Det er stor variasjon i prioriteringer av tiltak mellom de ulike fylkene, jf. figur 3.21. Fylker med stor andel korndyrking bruker en betydelig andel av midlene til tiltak for å redusere erosjon og næringsstoffavrenning til vann og vassdrag, mens de øvrige fylkene særlig vektlegger tiltak som hindrer gjengroing og ivaretar verdifulle kulturlandskap og naturtyper. Den ulike prioriteringen av tiltak mellom fylker er i tråd med intensjonen for ordningen.

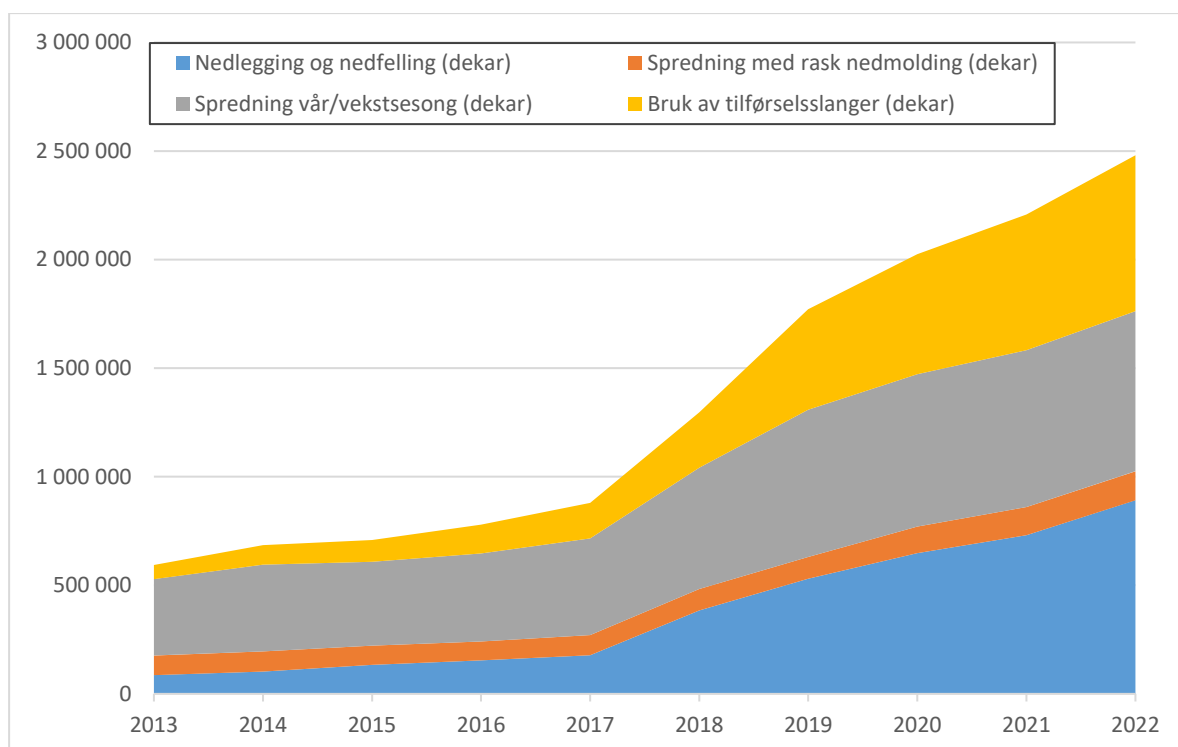

Figur 3.21 Fylkesvis fordeling av miljøtema i RMP i 2022.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Oppslutningen om tiltakene «Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel» har økt betydelig over flere år, og alle fylker har fra 2019 implementert tiltakene i Regionalt miljøprogram. Tiltakene bidrar til mindre utslipp av ammoniakk og lystgass, mindre avrenning av næringsstoff til vann og gir bedre utnyttelse av husdyrgjødsel. Om lag 20 pst. av midlene gikk til dette formålet i 2022, og tiltakene ble gjennomført på snaut 2,5 mill. dekar, en økning på om lag 270 000 dekar fra 2021, jf. figur 3.22.

Figur 3.22 Areal med innvilget tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel 2013-2022. Dekar.

Kilde: Landbruksdirektoratet

I jordbruksoppgjøret 2020 ble det bestemt at klimarådgiving skulle innlemmes som et tiltak i de regionale miljøprogrammene (RMP), gjeldende fra søknadsomgangen 2021. Tilskuddsordningen ble etablert for en treårig prøveperiode, og ordningen ble tilgjengelig i RMP i juni 2021. Alle som oppfyller kravene, kan få godkjenning som klimarådgiver. Per i dag er det 195 klimarådgivere med godkjente rådgivningsopplegg. Alle godkjente rådgivere er per nå fra Norsk landbruksrådgiving og TINE.

I 2022 søkte 388 bønder om tilskudd til klimarådgiving. Det forventes at flere bønder vil søke om klimarådgiving i kommende søknadsomganger, blant annet som følge av utrulling av klimakalkulatoren.

3.5.2.1 Rapportering på miljøvirkemidler i Landbrukets utviklingsfond

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Formålet med Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) er å ivareta natur- og kulturmiljøverdiene i kulturlandskapet, samt redusere forurensingen fra jordbruket. Ordningen skal gi mer målrettet innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger.

SMIL-ordningen forvaltes av kommunene og totalt ble det i 2022 innvilget 180,7 mill. kroner. Dette var en økning på nesten 8 mill. kroner fra 2021. Totalt var det 2 765 prosjekter som fikk innvilget tilskudd i 2022. Det ble innvilget tilsagn på mer enn årets innvilgningsramme. Dette skyldes bruk av udisponerte midler fra året før og inndratte

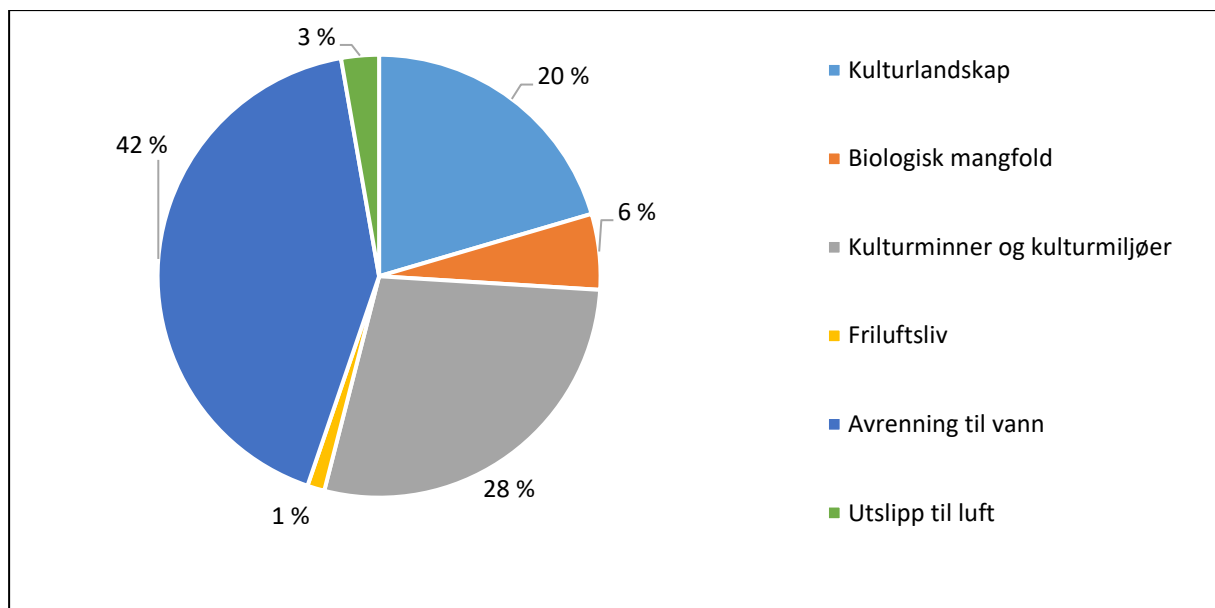
midler i løpet av året. Som en oppfølging av helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden ble det i jordbruksavtalen i 2022 besluttet å øke rammen med 23 mill. kroner. Disse midlene blir bevilget til prosjekter med oppstart i 2023.

Om lag 55 pst. av midlene ble i 2022 innvilget til tiltak for å ta vare på kulturlandskapet, mens 45 pst. av midlene gikk til tiltak for å redusere forurensing, jf. figur 3.23.

Miljøtemaet det ble innvilget mest tilskudd til i 2022 var avrenning til vann, totalt 76 mill. kroner (42 pst). jf. figur 3.23. Innenfor dette miljøtemaet ble det innvilget mest tilskudd til tiltaket *utbedring av hydrotekniske anlegg* (57,4 mill. kroner) og *erosjonssikring i og langs vassdrag* (8,4 mill. kroner).

Det ble innvilget 37 mill. kroner (20 pst.) innenfor miljøtemaet kulturlandskap/landskapsskjøtsel. Mange av prosjektene innenfor dette temaet gjelder gjerding og istandsetting av arealer for å legge til rette for slått og beite i verdifulle jordbrukslandskap. Innenfor miljøtemaet kulturminner og kulturmiljøer ble det totalt innvilget 50,6 mill. kroner, der det ble innvilget mest tilskudd til tiltaket *istandsetting av verneverdige bygninger* (36,1 mill. kroner).

En stadig større andel av midlene går til tiltak for redusert forurensning, spesielt utbedring av hydrotekniske anlegg. Dette kan forklares med behov for tilpasning til et endret klima og oppfølging av vannforvaltningsplaner. Det er også de siste årene gitt nasjonale føringer om at klimatilpasning, herunder hydrotekniske tiltak, skal prioriteres i områder der det er behov for det. Dette har totalt sett gitt en betydelig økning i oppslutningen om vannmiljøtiltak, både i antall tiltak og innvilget tilskudd. Som følge av store behov for å vedlikeholde hydrotekniske anlegg i enkelte områder, og sentrale føringer om at hydrotekniske tiltak skal prioriteres, er det flere kommuner som i liten grad innvilger tilskudd til kulturlandskapstiltak over SMIL-ordningen.

Figur 3.23 SMIL-midler fordelt på miljøtema/deltema i 2022. Prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Drenering

Formålet med tilskudd til drenering er å øke kvaliteten på tidligere grøftet jordbruksjord ved å gi tilskudd til drenering av dårlig drenert jord med potensial for økt jordbruksproduksjon, samt å redusere faren for erosjon og overflateavrenning av næringsstoffer til vassdrag. God drenering bedrer muligheten for produksjon og innhøsting i perioder med ekstremvær. NIBIO har påvist mangedoblet utslipp av lystgass fra dårlig drenert jord i nedbørsepisoder sammenlignet med moderat drenert jord⁸. På den annen side er det målt økte CO₂-utslipp etter drenering av organisk jord. Tilskudd til drenering kan gis til drenering av tidligere grøftet jord, og planert areal som ikke tidligere er grøftet. Gjennomføring av drenering skal ta hensyn til effekter for naturmangfold og automatisk fredede kulturminner.

Etter at tilskudd til drenering ble gjeninnført i 2014, har dreneringsaktiviteten økt betydelig, men med årlige variasjoner. Satsøkningen i 2017 medførte en umiddelbar og betydelig økning i oppslutning til ordningen. Satsen for drenering økte også i 2022, noe som kan forklare at arealet som ble omsøkt økte noe fra 2021 til 2022.

Det var 2030 foretak som fikk innvilget tilskudd til drenering i 2022, og det ble innvilget tilskudd for om lag 90 mill. kroner. Dette er en betydelig økning fra 2021, da det ble gitt tilskudd på ca. 70 mill. kroner. Av 90 mill. kroner i tilskudd brukes 63 mill. kroner til systematisk drenering, ca. 4 mill. kroner til profilering og omgraving og ca. 22 mill. kroner til usystematisk drenering og avskjæringsgrøfter. Basert på tilskuddsdata ble i underkant av

⁸ Bardalen. A. m-fl: Utslipsreduksjoner i norsk jordbruk. Kunnskapsstatus og tiltaksmuligheter. NIBIO Rapport 4 (149) 2018.

39 000 daa drenert i 2022, 4000 dekar mer enn året før. Om lag 80 pst. av tilskuddsmidlene går til drenering på eget/eid areal, og om lag 20 pst. på leid areal.

Levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg

Forskrift om tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg trådte i kraft i 2015. Ved å bruke husdyrgjødsel og andre organiske substrater, hovedsakelig matavfall til biogassproduksjon, bidrar man til reduserte utslipp av klimagasser fra jordbruket, samtidig som det produseres klimavennlig biogass som kan komme til erstatning for fossile drivstoff.

For søknadsomgangen 2023 (leveranser i 2022) har Landbruksdirektoratet mottatt 49 søknader om tilskudd, med en samlet anslått tilskuddsutbetaling på 10,5 mill. kroner. Dette er om lag samme nivå som året før. Av søkerne leverte 33 til Greve Biogassanlegg i Vestfold og Telemark, og fire av søkerne leverte til Renevo i Vestland. De resterende leverte til egne/mindre anlegg. Det er foreløpig relativt få biogassanlegg som tar imot husdyrgjødsel, og dette er en av de største hindringene for at ordningen ikke har oppnådd større omfang. Det finnes flere virkemidler for å øke produksjonen og bruken av biogass. I 2022 har Enova gitt støtte på til sammen 261 mill. kroner til biogassproduksjon (Hardanger Biogass, Lista Biogass, Renevo Etne, Renevo Jondal, Sømna Biogass). Koronasituasjonen har medført forsinkelse i planlegging og bygging av nye anlegg. Tilskuddssatsen for levering av husdyrgjødsel til biogass har vært økt flere ganger siden oppstarten og sist i jordbruksoppgjøret 2020, da satsen ble økt til 100 kroner per tonn husdyrgjødsel fra 2021. Landbruksdirektoratet har i sine prognoser en betydelig økning i oppslutningen til ordningene i de nærmeste årene. Det presiseres at ordningen er å betrakte som en ordinær ordning.

Tilskudd til tiltak i beiteområder og organisert beitebruk

Tilskudd til felles investeringer til tiltak i beiteområder og driftstilskudd til organiserte beitelag har som mål å fremme bruk av beiteressursene i utmarka, vedlikehold av kulturlandskap og redusere tap av dyr på utmarksbeite. Støtte til investeringer kan ses i sammenheng med midler til forebyggende og konfliktdempende tiltak mot rovviltskader over Klima- og miljødepartementet sitt budsjett, der dette er relevant. Avsetningen for 2022 var 26 mill. kroner, hvorav 6,5 mill. kroner ble øremerket CWD-tiltak. Interessen for ny teknologi er stor, og det er et betydelig økende antall søknader om støtte generelt og spesielt knyttet til Nofence.

Det ble utbetalt 36,6 mill. kroner i driftstilskudd fra RMP til 757 godkjente beitelag, noe som omfattet om lag $\frac{3}{4}$ av totalt antall sau og $\frac{1}{3}$ av totalt antall storfe som ble sluppet på utmarksbeite. Kartfestede data fra ordningen er grunnlaget for Beitelagskart på nett (BLN). BLN driftes av NIBIO og gir statistikk og grunnlag for rådgivning til næring og forvaltning om utmarksbeite, herunder om effekter av rovviltforvaltningen. Kartet viser hovedtrekk i beitedyrenes bruk av områdene.

Klima- og miljøprogrammet

Klima- og miljøprogrammet skal bidra til å oppnå landbrukspolitikkenes målsettinger på klima- og miljøområdet gjennom utredninger og informasjonstiltak som raskt kan formidles til landbruket. Den totale rammen for 2023 var 28,2 mill. kroner. Av dette øremerket partene i jordbruksoppgjøret 2022 16,2 mill. kroner øremerket til følgende prosjekter: 1) overvåkingssystem for jordbruksjord, 2) forbedringer i TEOTIL⁹, 3) forprosjekt om handlingsplan for nitrogenutnyttelse, 4) utredninger og arbeid i regnskapsgruppa for klimaavtalen og 5) prosjektet bærekraft som konkurransefortrinn i norsk grøntsektor. Det ble satt av 7 mill. kroner til regionale prosjekter.

Det resterende, 13,2 mill. kroner, ble lyst ut til nasjonale prosjekter, herunder 5 mill. kroner som ble øremerket prosjekter til den nye kategorien økologisk landbruk. Disse midlene ble lyst ut i tråd med retningslinjer som ble avklart i møte med avtalepartene i jordbruksoppgjøret på forsommeren i 2022. Det ble innvilget støtte til ti prosjekter innen fagområdene klimatilpasning, klimagassutslipp, jord, forurensing og kulturlandskap/biomangfold og økologisk landbruk. Det kom ikke inn mange nok kvalifiserte søknader til at hele rammen på 5 mill. kroner til økologiske prosjekter ble brukt opp.

De regionale midlene lyses ut med utgangspunkt i samme retningslinjer som de nasjonale, men med noen regionale tilpasninger. Fylkenes rapportering viser at midlene i hovedsak går til aktiviteter som retter seg direkte mot bønder.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområdene Røros bergstad og Circumferensen, Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap

Tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket ble etablert i 2009 med 20 områder og er gradvis utvidet til å omfatte 49 områder i 2022. Ulike skjøtselstiltak blir finansiert med midler over jordbruksavtalen og Klima- og miljødepartementets (KLD) budsjett. Til sammen var det satt av 38,5 mill. kroner til ordningen i 2022, der 15,5 mill. kroner ble bevilget over jordbruksavtalen og 23 mill. kroner over budsjettet til KLD. I 2023 er rammen fra KLDs budsjett redusert med 3 mill. kroner. Samlet ramme for 2023 er 35,5 mill. kroner. Det er besluttet å utvide ordningen med ytterligere to områder i 2023.

De utpekte områdene representerer variasjoner av kulturlandskap i jordbruket med store verdier knyttet til landskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer over hele landet. Aktiv landbruksproduksjon er viktig for gjennomføring av satsingen.

Tilskudd til tiltak i verdensarvområdene Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap ble etablert i 2008 og bidrar til å ivareta våre internasjonale forpliktelser om å ta vare på natur- og kulturarven i verdensarvområdene. Dette er områder hvor landbruket spiller en vesentlig rolle for verdensarvverdiene. Verdiene i områdene blir svekket om det aktive landbruket avtar eller opphører. Formålet med tilskuddet er å styrke landbruket i verdensarvområdene. Midlene kan benyttes til engangs-/investeringstiltak og drift/årlige tiltak. I 2022 var rammen

---

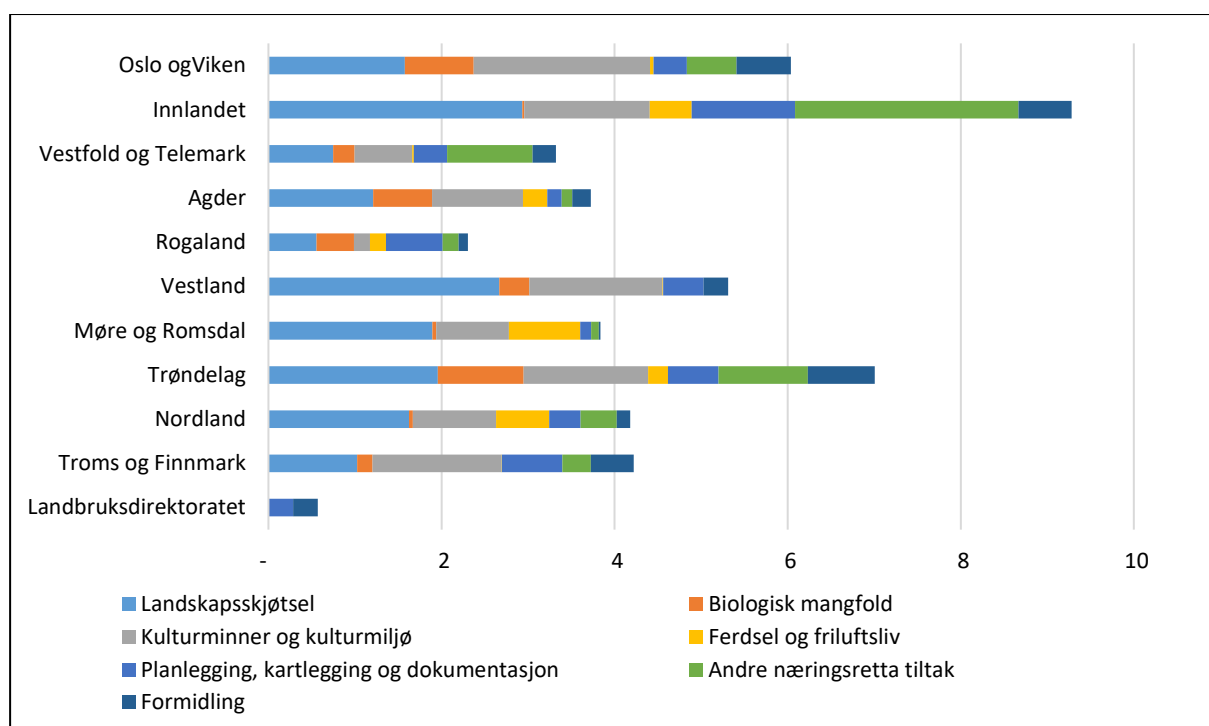
⁹ Teoretiske beregninger av tilførsler av nitrogen og fosfor til norske kystområder fra ulike kilder.

7,5 mill. kroner over jordbruksavtalen. KLD overførte i 2022 vel 28,0 mill. kroner til ulike tiltak til verdensarvområdene Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap rettet mot ulike forvaltnings- og skjøtselstiltak i verdensarvområdene, samt informasjonsarbeid og tilretteleggingstiltak for å ivareta forpliktelsene gjennom Verdensarvkonvensjonen.

I jordbruksoppgjøret i 2022 ble det besluttet å innlemme verdensarvområdet Røros bergstad og Circumferensen inn i landbrukets verdensarvordning. Avgrensingen av området ble slik det er definert i Unescos verdensarvliste, dvs. at buffersonen Circumferensen ikke er med i ordningen.

Begge ordninger har siden 2020 blitt forvaltet av kommunene.

Figur 3.24 viser tilsagn av prosjektmidler til utvalgte kulturlandskap i jordbruket og fordeling på miljøtemaer i 2022, inkl. midlene over KLDs budsjett.

Figur 3.24 Tilsagn midler til Utvalgte kulturlandskap, fylkesvis fordeling på miljøtema i 2022. Mill. kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler

Handlingsplanen for bærekraftig bruk av plantevernmidler gjelder for perioden 2021- 2025. Handlingsplanen redegjør for status på området og fastsetter mål og tiltak for å redusere avhengighet av plantevernmidler, og for å redusere risiko for negative virkninger av bruken av plantevernmidler på helse og miljø. Statusrapporten viser at det er flere utfordringer på plantevernmiddeområdet, blant annet gjenfinnes plantevernmidler i uønskede konsentrasjoner i miljøet.

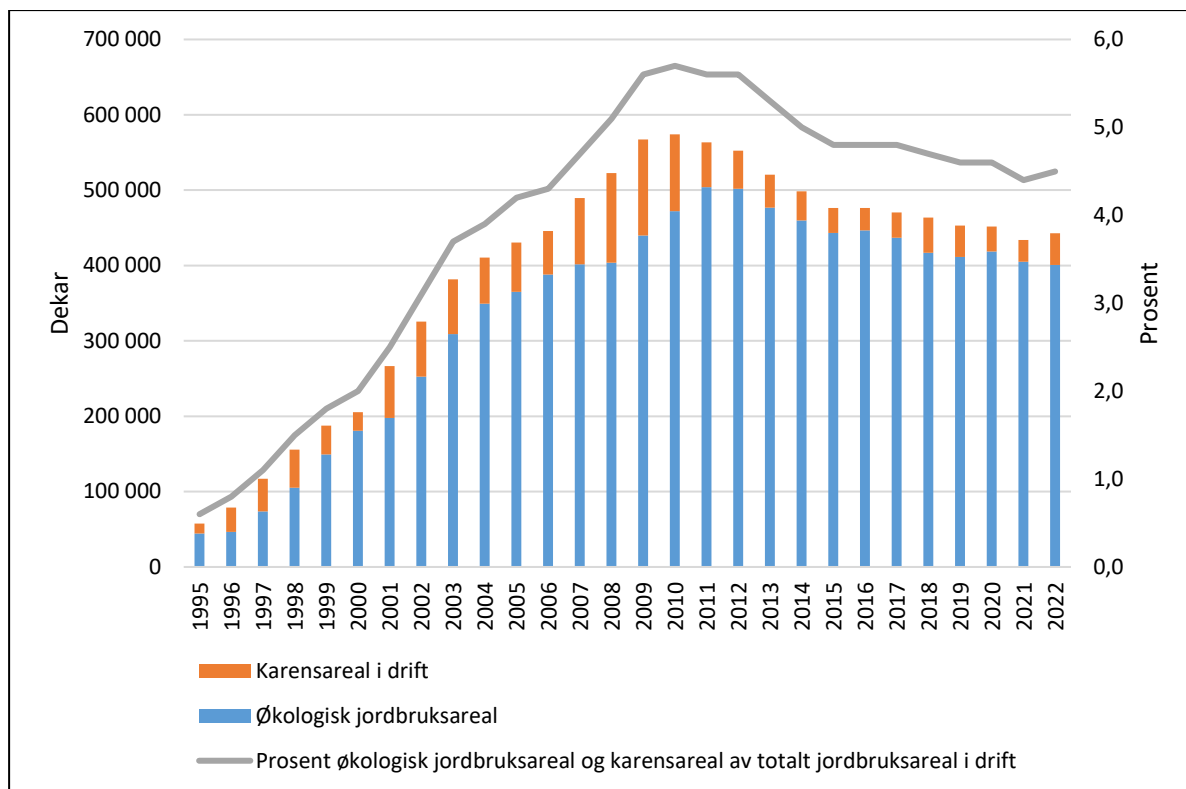
For 2022 var det avsatt 12 mill. kroner til å følge opp handlingsplanen. Referansegruppen har gitt overordnede føringer for hvilke temaer som skulle prioriteres i 2022. Temaene omfattet blant annet integrert plantevern, hensyn til pollinatorer, riktig bruk av plantevernmidler og utstyr, holdningsskapende arbeid og informasjon, kunnskap om plantevernmidler under norske forhold. Landbruksdirektoratet vurderte søknadene i samarbeid med Mattilsynet og tildelte midler til 16 prosjekter. For 2023 er det avsatt 14 mill. kroner til å følge opp handlingsplanen.

3.5.3 Økologisk jordbruk

Satsingen på økologisk jordbruk følger av Nasjonal strategi for økologisk jordbruk fra 2018. Målet for økologisk jordbruk er å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet. Oppfølgingen av strategien gjøres blant annet i de årlige jordbruksforhandlingene. I 2022 ble det utbetalt 125,7,2 mill. kroner i direkte tilskudd til økologisk primærproduksjon. Dette var en økning på 1,5 mill. kroner fra 2021 og er tilskudd som kommer i tillegg til ordinære tilskudd.

3.5.3.1 Areal – og produksjonsutvikling

Figur 3.25 viser utvikling i økologisk drevet areal og areal under omlegging (karensareal), samt økologisk jordbruksareal og karensareal som prosent av totalt jordbruksareal i drift 1995–2022. Andelen foretak med økologisk produksjon har holdt seg relativt stabil på 5 pst. de siste årene. I 2022 var det i underkant av 1900 jordbruksbedrifter med økologisk drift, og 400 900 daa jordbruksareal ble drevet økologisk. Medregnet karensarealet utgjorde dette 4,5 pst. av det totale jordbruksarealet. Det økologiske kornarealet økte med rundt 4 pst. fra 2021 til 2022, mens det var en liten nedgang i arealene til frukt, bær og grønnsaker.

Figur 3.25 Utvikling i økologisk areal og karensareal (dekar), samt økologisk jordbruksareal og karensareal som prosent av totalt jordbruksareal i drift, 1995–2022.

Kilde: SSB

3.5.3.2 Produksjon og omsetning

Produksjonen av økologisk korn, erter, oljefrø og åkerbønner var i 2022 rekordhøy, anslått av Landbruksdirektoratet til 18 000 tonn. Produksjonen av økologisk melk var på 44,7 mill. liter i 2022, noe som var 7,1 pst., eller 3,4 mill. liter, mindre enn året før. Anvendelsesgraden, dvs. andelen solgt videre som økologisk melk, ble i 2022 på 58,9, tilsvarende en økning på 4,4 prosentpoeng sammenlignet med 2021.

Det ble til sammen produsert rett i overkant av 2 600 tonn økologisk kjøtt fra storfe, svin, sau og lam i 2022. Dette var en økning på 2,2 pst. fra året før. Mens produksjonen av økologisk sau- og lammekjøtt gikk noe ned fra året før, økte produksjonen av både storfe og svin. Det har vært en sterk vekst i økologisk fjørfeproduksjon de siste fem årene, men veksten avtok noe i 2022. Det ble produsert litt over 670 tonn økologisk fjørfekjøtt i 2022, opp 4 pst. fra året før.

Produksjonen av økologiske egg gikk ned for andre året på rad. Årsaken var først og fremst sviktende salg i serveringsmarkedet grunnet nedstengning under pandemien, og videre har salget i dagligvaremarkedet gått ned, trolig grunnet prisstigning. Nedgangen i produksjonen var på litt over én pst. i 2022.

Omsetning av økologisk frukt, grønnsaker og poteter

Landbruksdirektoratets statistikk for omsetningen av økologiske poteter, grønnsaker og frukt er basert på data fra et utvalg grossister, og justert for å ta høyde for omsetning til forbrukermarkedet. Omsetning til industribedrifter og deler av serveringsmarkedet er ikke inkludert. Tallene er omregnet til tonn.

Omsetningen av norske økologiske frukt, grønnsaker og poteter ble redusert med 11 pst. fra 2021 til 2022, etter en svak omsetningsvekst i 2021. Til sammenlikning gikk omsetningen av konvensjonelt produsert frukt og grønt ned med 3 pst. i 2022. Omsetningen av poteter økte imidlertid med 15 pst., etter en kraftig nedgang året før. Det var en nedgang i omsetningen av de fleste av frilandsgrønnsakene fra 2021 til 2022.

Også andelen økologisk av totalomsetningen for de fleste grønnsaker gikk ned i 2022.

Av rotvekstene er omsetningen av gulrot størst, men omsetningsveksten har stagnert og omsetningen av økologisk gulrot i 2022 var rundt 1,9 pst. lavere enn året før. For enkelte produkter gikk omsetningen noe opp, som blomkål, knollselleri og kålrot, mens det var en betydelig nedgang i omsetningen av blant annet kepaløk, pastinakk og purre.

For de fleste grønnsaksprodukter er andelen økologisk av total omsetning liten, men det varierer mye fra produkt til produkt. De største økologiske kulturene i 2022, der rundt 20 pst. av total omsetning var økologisk, var urter i veksthus og rødbeter.

Økte strømkostnader har gitt økonomiske utfordringer for produsenter av både konvensjonelle og økologiske veksthusprodukter. Spesielt har dette hatt en innvirkning på omsetningen økologiske agurker og tomater, som gikk ned med henholdsvis 57 og 39 pst. i 2022.

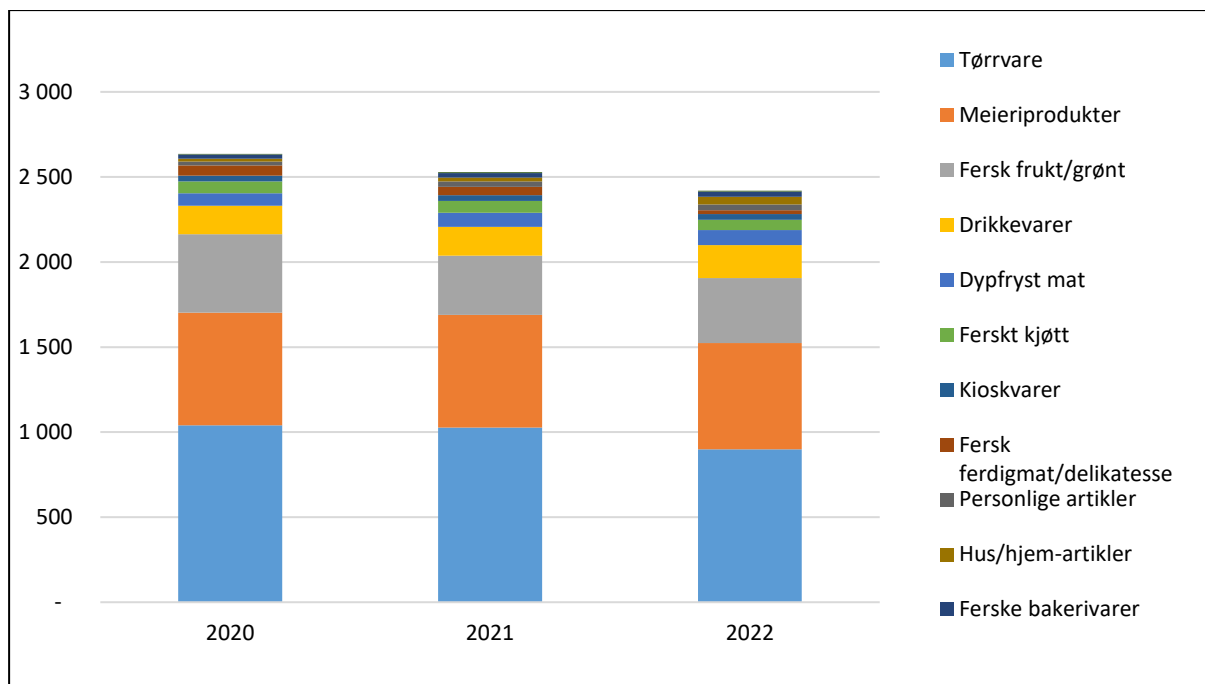
Produksjonen av økologisk eple og plomme var, som tidligere år, mindre enn etterspørselen, og den økologiske andelen av totalt omsatte mengder utgjorde 0,3 pst. for eple og 1,5 pst. for plomme.

Omsetning i forbrukermarkeder

Landbruksdirektoratet har de siste to årene innhentet tall for omsetning av økologiske varer i dagligvarehandelen direkte fra de tre største dagligvarekjedene.

Omsetningen av økologiske landbruksvarer i dagligvarehandelen i 2022 var på 2,4 mrd. kroner. Dette var en nedgang på 109 mill. kr, tilsvarende 4 pst., fra året før. Forbruket falt sannsynligvis mer enn dette, ettersom prisene på matvarer og alkoholfrie drikkevarer økte med 6,5 pst. i gjennomsnitt. Tallene tyder på at forbruket av økologiske dagligvarer nå er tilbake på det nivået det var på før pandemien.

De største varekategoriene i dagligvarehandelen er tørrvarer, meieriprodukter, fersk frukt og grønt og drikkevarer. Figur 3.26 viser salg av økologiske varer i dagligvarehandelen i mill. kroner, fordelt på varekategorier, 2020–2022.

Figur 3.26 Salg av økologiske varer i dagligvarehandelen i mill. kroner, fordelt på varekategorier, 2020–2022.

Kilde: Landbruksdirektoratet som har hentet tall fra NorgesGruppen, Coop og Rema

Omsetningen gjennom andre salgskanaler enn dagligvare gikk ned med 1,5 pst., hovedsakelig på grunn av redusert omsetning hos Vinmonopolet. I de øvrige andre salgskanalene steg omsetningen med 18,4 pst. I kroner var denne økningen på 98 mill. kroner, altså i samme størrelsesorden som nedgangen i dagligvarehandelen.

3.5.3.3 Utviklingsmidler

For prosjektåret 2022 var det avsatt 31 mill. kroner til utviklingstiltak innen økologisk landbruk. Landbruksdirektoratet ga tilsagn om tilskudd til totalt 18 utviklingsprosjekter i hele verdikjeden. Utvikling og utprøving av agronomiske tilpasninger som letter overgang til strengere regelverk er prioriterte områder for nye prosjekter. Det ble i 2022 gitt prosjektstøtte til et treårig prosjekt som skal se på utfordringer og mulige tilpasninger når veksthusprodusenter etter hvert får krav om å dyrke økologiske veksthusgrønnsaker i jord med bakkekontakt. Det ble også gitt prosjektstøtte til planlegging og gjennomføring av Landbrukets Økologikongress 2023. En del av midlene ble tildelt videreføring av prioriterte satsinger som veiledning av økologiske produsenter.

I jordbruksforhandlingene i 2022 ble det besluttet at aktivitetsområdene «Produktutvikling» og «Økologisk mat i storhusholdninger» skulle settes ut på anbud for perioden 2023 til 2025. Det er etter anbudsrundene inngått avtaler med Nofima og Matvalget (Debio-Info). I tråd med jordbruksforhandlingene i 2022 ble også en midtveiseevaluering av «Nasjonal strategi for økologisk jordbruk (2018–2030)» lagt ut på anbud i desember 2022. Oxford Research AS er tildelt oppdraget etter anbudsrunden.

Utredning om Økt norskandel i økologisk fôr

I jordbruksoppgjøret 2022 ble partene enige om å gjennomføre en utredning av norsk produksjon av økologisk korn og fôrvarer. Bakgrunnen for utredningen var nye krav i økologiregelverket som sier at økologiske husdyrprodusenter må ha en viss andel egenprodusert fôr eller fra regionen (Norge eller nærmeste naboland).

Andelen norske råvarer i økologisk kraftfôr ligger per i dag rundt 30 prosent. Den økologiske produksjonen av korn og proteinvekster i Norge er relativt stabil, selv om antallet produsenter går ned. Landbruksdirektoratet har i rapporten utredet hvordan egenprodusert økologisk fôr og total norsk produksjon av økologisk korn og kraftfôrråvarer kan økes. Direktoratet har kartlagt flaskehals, vurdert og foreslått ulike tiltak og pekt på nye kunnskapsbehov innenfor området.

Direktoratet peker i rapporten på det er en rekke flaskehals som forhindrer økt produksjon i Norge. De viktigste er (1) agronomiske utfordringer, som ugras og tilgang på gjødsel, (2) oppfatninger om muligheten for å oppnå lønnsom drift og (3) mottaks- og sorteringskapasitet ved kornmottakene, samt store ekstrakostnader i verdikjeden knyttet til lave volumer og få anlegg som mottar økologisk korn.

Landbruksdirektoratet peker på tre alternative retningsvalg:

- Fortsette i hovedsak som i dag – med satsing på rådgiving for bedre avlinger og supplerende import fra naboland.
- Rendyrke spydspissfunksjonen for økologisk fôr dyrking – med satsing på økologisk korn dyrking for å være pådriver for endring av den konvensjonelle kornproduksjonen. Flaskehals og ekstrakostnader kompenseres.
- Grunnleggende endringer i strukturen og virkemidlene for økologisk kornproduksjon – med tydelig grep for mer effektiv verdikjede, mer fokus på fôr dyrking på egen gård og klynge dannelse.

Av de to siste alternativene vurderer direktoratet at det første alternativet trolig har begrenset effekt på økt norsk økologisk fôrproduksjon, mens potensialet for økning trolig er større med det siste alternativet, men det påpekes også at virkningene kan være usikre og i verste fall negative. Uavhengig av retningsvalg peker direktoratet på fire generelle anbefalinger for å øke norsk produksjon av økologisk fôr:

- Stimulere til mer grovfôr og beite
- Styrke rådgiving
- Utvikle inntektskalkulator for økologisk kornproduksjon
- Etablere kjente prosedyrer ved stans i produksjon av økokraftfôr for økt beredskap

3.5.4 Andre politikkområder

3.5.4.1 Rådgiving og kunnskapsformidling i hele landet

For å bidra til god agronomi og økt kompetanse i landbruksnæringen, er det viktig at kunnskap og forskningsresultater er lett tilgjengelig for næringsutøverne.

Norsk Landbruksrådgiving (NLR) er en viktig kunnskapsprodusent for jordbruket og driver faglig utvikling og lokalt tilpasset rådgiving i landbruket i hele landet. NLR består per i dag av ti regionale, økonomisk og juridisk selvstendige, rådgivingsenheter, og en felles

serviceenhet (NLR Sentralenheten). Til sammen har enhetene omtrent 24 000 medlemmer og 330 ansatte fordelt på nærmere 100 kontorer. Formålet med støtten som gis til Norsk Landbruksrådgiving over jordbruksavtalen er å bidra til at alle bønder skal ha et likeverdig rådgivingstilbud i hele landet.

NLR har virksomhet innen hovedproduksjonene grovfôr, korn, frukt og bær, grønnsaker, potet, veksthus, og fagområdene HMS, landbruksbygg, økonomi, jordprøvetaking og gjødslingsplan, jord og hydroteknikk, maskinteknikk og presisjonslandbruk, økologisk landbruk, kulturlandskap, klimarådgiving og fornybar energi. I tillegg til rådgiving arrangerer NLR kurs, samlinger og fagdager med ulike tema innen ulike fagområder de har ansvaret for, og samarbeider med relevante fagmiljø og aktører. I 2021 skrev NLR 557 fagartikler der 171 var basert på egne forsøk og 386 på litteraturstudier.

For 2022 ble det satt av 98 mill. kroner til Norsk Landbruksrådgiving. Av disse midlene ble 38 mill. kroner overført direkte til regionene som et såkalt rammetilskudd, og sikrer drift i regionene. I tillegg ble det satt av egne midler til kunnskapsutvikling i regionene, som er utbetalt på bakgrunn av gjennomførte feltforsøk, markdager og fagartikler. De resterende midlene benyttes av NLR Sentralenheten. Av disse har en del midler gått til felleskostnader for regionene, slik som kjøp av bedriftshelsetjenester i forbindelse med HMS-avtaler, felles IT-kostnader, utvikling av fellesnettseder og intranett. Midlene finansierer også lønn til fagkoordinatorerne i NLR (ni ansatte fagkoordinatorer og en prosjektleder) og midler til rådgiving og kunnskapsoppbygging innen fagområdene HMS, landbruksbygg, økonomi, maskinteknisk rådgiving og økologisk landbruk.

I rapport fra Norsk Landbruksrådgiving om bruken av tilskuddet for 2022 vurderer de at målet om rådgiving i hele landet er oppnådd gjennom dagens kontorstruktur, selv om det i deler av landet er store avstander mellom rådgiver og medlem. Det pekes videre på at målet om likeverdig rådgiving er delvis oppnådd, da tilbudet i dag varierer noe mellom regionene.

I 2022 foretok Landbruksdirektoratet en gjennomgang av støtten som gis til Norsk Landbruksrådgiving over jordbruksavtalen. Gjennomgangen pekte bl.a. på at Norsk Landbruksrådgiving har en sentral plass i det norske landbruket ved å gi bønder og gartnere nødvendig og lokalt tilpasset rådgiving, og å drive kunnskapsformidling, men at den offentlige støtten bør målrettes bedre. Det ble videre pekt på at NLRs 10 regionale enheter er å betrakte som 10 selvstendig juridiske og økonomiske enheter. Dagens praksis med å tildele tilskuddet til NLR Sentralenheten, som så fordeler tilskuddet videre til de regionale enhetene, er forvaltningsmessig utfordrende sett opp mot Statens økonomireglement. Det ble fremhevet at samarbeidet mellom de ulike enhetene er svært varierende, og at det er krevende å foreta nødvendige prioriteringer ut fra et helhetsperspektiv. Dette er fordi store deler av tilskuddet forvaltes regionalt uten nærmere instruks gjennom nasjonalt forpliktende samarbeid enhetene imellom, eller fra NLRs sentralenhet.

Landbruksdirektoratet kom med en rekke anbefalinger for en mer målrettet virkemiddelbruk. Dette innebærer bedre tydeliggjøring av formålet med tilskuddet, bl.a. når det gjelder å presisere hva som menes med «likeverdig rådgivingstilbud i hele landet», samt tydeligere rapportering. Det ble også sett på områder der det i dag til en viss grad er

overlapp med andre aktører særskilt innen byggt teknisk rådgiving, økonomirådgiving og advokat- og regnskapstjenester.

I jordbruksoppjøret 2022 fulgte jordbruksavtalepartene opp med å sette tydeligere krav til Norsk Landbruksrådgiving om at dagens oppgaveløsning må bli mer samordnet, enhetlig og effektiv. Det ble også gitt 2 mill. kroner i støtte til igangsetting av en organisasjonsprosess i Norsk Landbruksrådgiving som skal sette organisasjonen bedre i stand til å oppfylle formålet med støtten.

4 Utvikling i foredlings- og omsetningsledd

4.1 Innledning

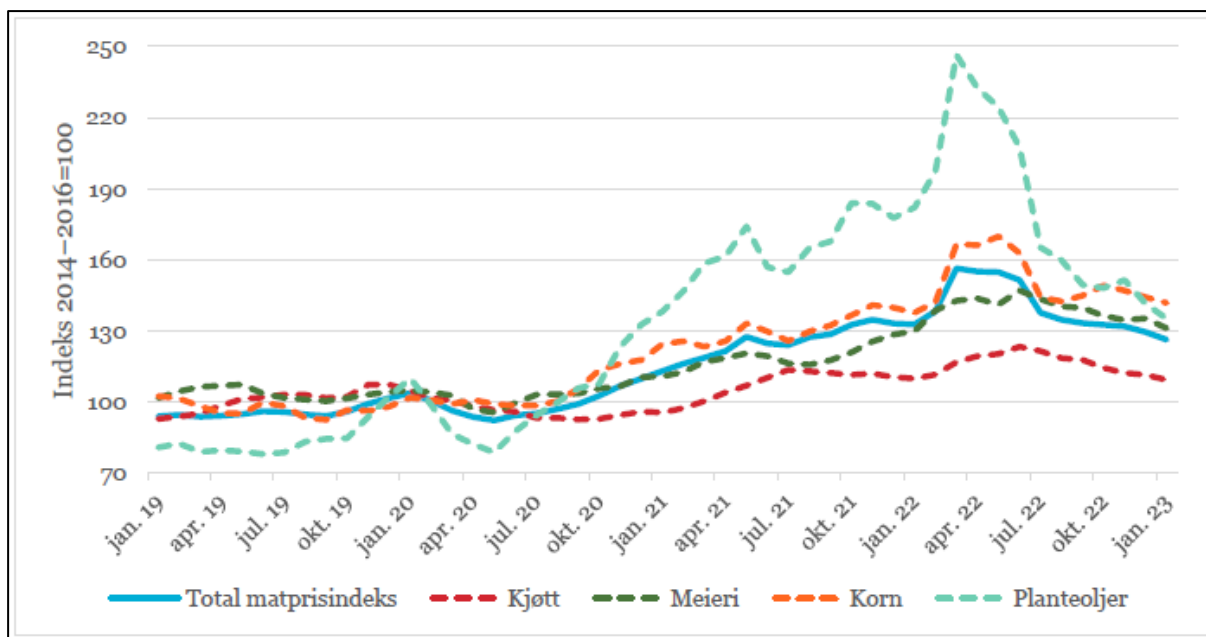
Jordbruks- og handelspolitiske forhold, markedsordninger og prisutvikling på råvarer har stor betydning for produksjonen både i jordbruket, i næringsmiddelindustrien og i omsetningen av jordbruksvarer i sluttmarkedet. Landbrukspolitikken, og utformingen av virkemidlene i jordbruksavtalen, må som følge av dette ha alle ledd i kjeden fra jord til bord som perspektiv. Næringsmiddelindustrien (uten drikkevarer) er Norges største industri, både regnet etter sysselsetting og etter verdiskaping. Verdiskapingen har ligget rundt 45-50 mrd. kroner de siste årene. Samlet sett sysselsetter næringsmiddelindustrien uten drikkevarer om lag 50 000 personer, mer enn dobbelt så mange som den nest største landbaserte industrien i Norge, metallvareindustrien, ifølge SSB.

Betydelige deler av næringsmiddelindustrien foredler norskproduserte råvarer, samtidig som den i økende grad er eksponert for internasjonal konkurranse.

4.2 Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder

Det har de siste årene vært uro i internasjonale matvaremarkeder med økte kostnader og økte, men senere fallende, matvarepriser. Allerede før Russlands invasjon av Ukraina steg kostnadene på viktige innsatsfaktorer til landbruket som energi, gjødsel, bygningsmaterialer og andre råvarer. Invasjonen forsterket denne utviklingen.

Den sterke økningen i matvareprisene internasjonalt de siste årene har særlig vært drevet av prisøkninger på planteoljer og korn. I mars 2022 nådde FAOs matvareprisindeks sitt høyeste nivå siden den ble etablert i 1990. Siden har indeksen sunket 12 måneder på rad. Totalt utgjør fallet det siste året 20,5 pst., i all hovedsak som følge av prisfall på planteoljer og korn. Fraktkostnader på bulkskip fikk et kraftig hopp etter krigsutbruddet. I andre halvår 2022 normaliserte global skipstrafikk seg, og fraktkostnadene falt betydelig. Ved inngangen til 2023 var kostnadene igjen tilbake til nivået før pandemiutbruddet.

Figur 4.1 FAOs prisindeks for matråvarer M1/19 – M1/23. Gjennomsnitt 2014–2016=100.

Energiprisene skjøt også fart i 2022 som følge av redusert tilgang på russisk olje og særlig gass. Økte priser på naturgass for ammoniakkproduksjon og redusert tilgang fra Russland på nitrogen, fosfor og kalium, medførte økte priser på mineralgjødsel tidlig i 2022. Utover våren sank gjødselprisene noe, men holdt seg gjennom året på et historisk høyt nivå. Gassprisene nådde toppen på sensommeren, og har siden normalisert seg og ligger nå lavere enn ved krigsutbruddet.

Selv om Russland og Ukraina er relativt små økonomier globalt, er de betydelige eksportører av viktige matvarer, innsatsvarer til matproduksjon, mineraler og energi. Korn og oljefrø er de viktigste varene i den globale matvarehandelen. Både Russland og Ukraina er globale nøkkeleksportører av nettopp disse varene. Kamphandlinger i fruktbare områder og stengte havner i Ukraina, bidro til et prissjokk på hvete og oljefrø i verdensmarkedet. Prisene sank likevel raskt utover våren, og har etter at EUs nye jernbaneløsninger for å frakte varer inn og ut av Ukraina og Svartehavsavtalen for å sikre skipstrafikken med korn fra Ukraina kom i stand, normalisert seg noe. De langsiktige konsekvensene for Ukrainas matproduksjon og framtidige eksportkapasitet er fortsatt usikre, men produksjonskapasiteten vil være betydelig redusert i overskuelig framtid. Det er også usikkerhet om Svartehavsavtalen der Russland gjentatte ganger har truet med å trekke seg om ikke nåværende sanksjoner lettes. Likeså er EUs «solidaritetsbaner» under et visst press. EU innførte midlertidig tollfrihet for alle ukrainske landbruksvarer i mai 2022. EU-kommisjonen innfører nå midlertidige begrensninger på import av ukrainsk hvete, mais, rapsfrø og solsikkefrø til Bulgaria, Ungarn, Polen, Romania og Slovakia, fordi det har skapt ubalanse og store utfordringer for lokale bønder og markeder. Ekstremvær og tørke i noen av de viktigste kornregionene i Europa, Kina og USA, bidro i 2022 også til utfordringer på tilbudssiden. I tillegg innførte store eksportland som bl.a. Russland, Indonesia, Kazakhstan, Romania og Argentina eksportrestriksjoner på jordbruksvarer. Høsten 2022 ga store

avlinger i Australia og Russland, og kornmarkedet virker nå noe mer balansert. Det var imidlertid problemer med mangel på enkelte grønnsaker i Europa, for eksempel tomat, som følge av ekstremvær i Sør-Europa.

Det norske forbrukermarkedet har vært stabilt og fungert som normalt tross uroen internasjonalt og den tiltakende inflasjonen. Norges matvareberedskap er god og robust. Konsekvensene av de internasjonale forholdene for Norge er først og fremst knyttet til kronekurs, prisutvikling på råvarer og innsatsfaktorer, og dermed også på matvarer for forbrukeren, og ikke bortfall av produksjon eller varer. Regjeringen følger nøye med på sentrale varestrømmer med viktige innsatsvarer for norsk matproduksjon, for å ha best mulig oversikt over tilførsler og flyt i leveransene.

En åpen og regelbasert verdenshandel er viktig for et lite land som Norge, og viktig for vår matvareberedskap. Norge samarbeider derfor med likesinnede land i multilaterale fora som WTO og FAO for å sikre et åpent, transparent og velfungerende matvaremarked, og argumenterer mot kortsiktige nasjonale eksportrestriksjoner og for viktigheten av en robust nasjonal produksjon.

Mens inflasjonen i Europa i fjoråret var drevet av de høye energiprisene, ser det nå ut til at det er matvareprisene som i større grad driver inflasjonen, ifølge Den Europeiske Sentralbanken. Da matproduksjon er energikrevende, reflekteres dette indirekte etterslepet nå i høye matvarepriser hos vårt viktigste importmarked, EU. Høy importavhengighet på energi og vedvarende inflasjon i EU vil fortsette å prege den europeiske økonomien framover. Utviklingen av krigen i Ukraina, fortsatt høy inflasjon og svak kronekurs taler for fortsatt høye priser på importvarer for norske forbrukere. Samtidig har de internasjonale matvareprisene, fraktkostnadene og priser på viktige innsatsmidler i matproduksjonen sunket jevnt det siste året og normalisert seg noe.

Verdens matvareprogram (WFP) har lenge varslet en matvarekrise, og reduserte i 2022 rasjoner til flere utsatte land som følge av de betydelig økte kostnadene ved nødhjelp. Prisøkningene og tilbudssvikt fra Ukraina og Russland som sentrale eksportører til mange utviklingsland, kommer på toppen av andre lokale og globale kriser som har gitt økt matmangel i verden de siste årene. Samtidig ble det vanskeligere for bønder over hele verden å produsere mat, fordi prisene på drivstoff, energi og kunstgjødsel har vært høye. Dette komplekset av utfordringer utgjør en økende trussel for importavhengige og politisk ustabile land – både humanitært, sosialt og sikkerhetspolitisk.

4.3 Prisutviklingen på matvarer

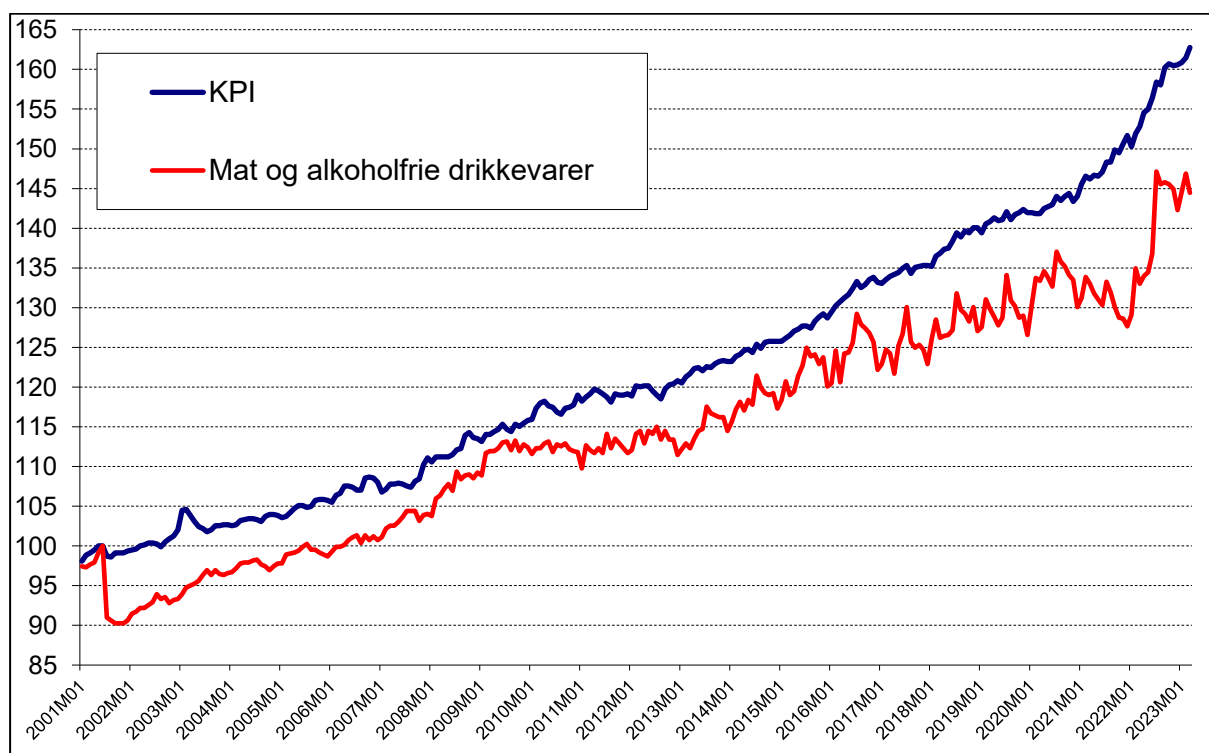
I 2022 var prisveksten høyere enn på flere tiår, og det gjaldt både for mat og alkoholfrie drikkevarer og for konsumprisindeksen (KPI).

Omsetningen i dagligvarehandelen i Norge var på 212 mrd. kroner i 2022 ifølge SSB. Dette er 2 pst. lavere enn omsetningen i 2020 og 2021. I 2020 og 2021 var grensehandelen sterkt redusert, det var mindre reising, endret forbruksmønster, og dermed økt omsetning i dagligvarebutikkene. I 2022 fikk vi en tiltakende prisvekst på matvarer, som bidro til å øke

omsetningen målt i kroner. Samtidig ble etterspørselsvolumet redusert til et mer «normalt» nivå etter de spesielle årene 2020 og 2021.

Etter momsreformen i 2001, har matprisene steget litt mindre enn generell prisvekst, jf. figur 4.2. I 2020 økte prisene på matvarer og alkoholfrie drikkevarer med 3,2 pst. Det var den største økningen siden den internasjonale matkrisen i 2008–2009. I 2021 falt prisene med 2 pst. I 2022 var årsveksten på 6,5 pst. for mat og alkoholfrie drikkevarer, mens konsumprisindeksen hadde en vekst på 5,8 pst. Tolvmånedersveksten i matprisene var oppe i 13 pst. i oktober 2022, mens den i mars 2023 var på 8,6 pst. Prisveksten på mat har de siste par årene vært lavere i Norge enn i de fleste landene rundt oss. Det er trolig sammensatte årsaker til dette. Importvernet medfører at forbrukerprisene for mat i Norge påvirkes mindre av internasjonale prissvingninger enn i mange andre land.

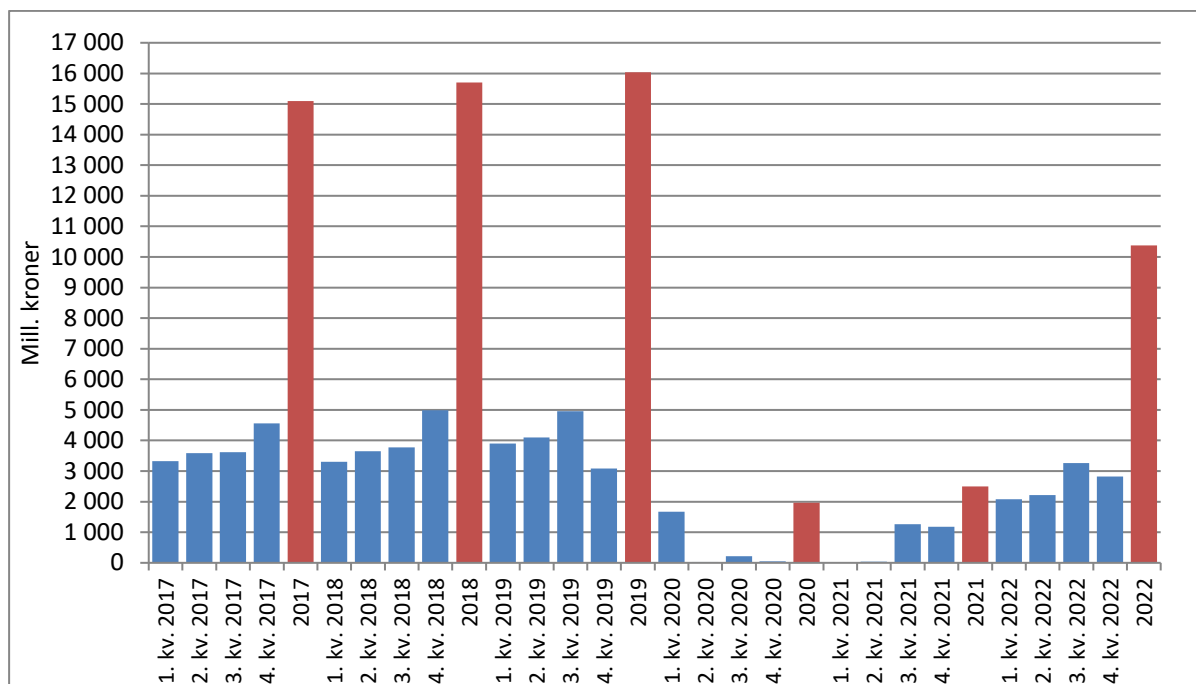
Figur 4.2 Utviklingen i konsumprisindeksen og indeksen for mat og alkoholfrie drikkevarer. Juni 2001=100.

Kilde: SSB

Nordmenn bruker en liten andel av inntekten på mat, til tross for at prisnivået er høyt. Det høye prisnivået skyldes blant annet høyt kostnads- og lønnsnivå, kostbar distribusjon og konkurranseforhold. I tillegg er norske råvarepriser høyere enn i nabolandene, blant annet som følge av landbrukspolitikken, herunder tollvernet. Ifølge Eurostat/SSB lå prisnivået på matvarer og alkoholfrie drikkevarer i Norge 50 pst. over nivået for EU27 i 2021. Av matvarene er det fisk som, relativt sett, er billigst sammenlignet med våre naboland. Prisnivået på alle varer og tjenester til konsum i husholdningene var 56 pst. høyere i Norge enn gjennomsnittet i EU27 i 2021.

Grensehandelen

Etter mange år med vekst i grensehandelen, ga koronatiltakene fra 12. mars 2020 nær full stans i grensehandelen i forbindelse med dagsturer til utlandet. Fra 2019 til 2020 falt grensehandelen med 88 pst. Også i begynnelsen av 2021 førte reiserestriksjonene til at det ikke ble foretatt dagsturer over grensa. I andre halvår 2021 tok grensehandelen seg litt opp etter at restriksjonene ble hevet, og endte totalt på 2,5 mrd. kroner i 2021, iflg. SSB, jf. figur 4.3. I 2022 endte grensehandelen på 10,4 mrd. kroner, det vil si 35 pst. lavere enn i 2019.

Figur 4.3 Grensehandel per kvartal og år 2017–2022. Mill. kroner.

Kilde: SSB

Privatimport av matvarer gjennom grensehandel har tidligere ikke inngått i statistikken for matforbruk. Fra 2020 har NIBIO innarbeidet et grovt anslag på omfanget av grensehandelen, til beregningen av selvforsyningsgraden, og revidert tidsseriene. Gjennom stopp i grensehandelen blir uregistrert import i noen grad erstattet av ordinær import. Uten anslaget på omfanget på grensehandelen ville endringer i innkjøpsmønsteret framstått som forbruksvekst. SSB jobber med å lage en ny og forbedret grensehandelsstatistikk, basert på et større utvalg og resultatene vil bli publisert på ulike varegrupper.

4.4 Industri og konkurranseforhold

Produksjonen i norsk jordbruk og næringsmiddelindustri har vært jevnt økende over tid. Koronapandemien i 2020–2022 medførte imidlertid store endringer i etterspørselen pga. stengte grenser med lite reising, lavere etterspørsel fra serveringsmarkedene og ingen grensehandel. Det siste året har den høye prisveksten påvirket etterspørselen etter matvarer. Ifølge tall fra Budsjettnemnda for jordbruket ble engrosforbruket av kjøtt redusert fra 2021 til 2022, og melkeforbruket har gått betydelig ned.

Storfeproduksjonen økte i 2022, men engrosforbruket ble redusert. Dette førte til store lageroppbygginger. Produksjonen av svinekjøtt endte på rundt 134 500 tonn i 2022, som var nesten samme nivå som året før, mens salget ble redusert. Produksjonen av saue- og lammekjøtt gikk ned med 11 pst. i 2022. Den totale produksjonen av sau- og lammekjøtt i 2022 endte på om lag 23 500 tonn. Produksjonen av slaktekylling endte på 105 600 tonn i 2022, og var omtrent på samme nivå som året før. Norge har overskudd av egg. Produksjonen av egg har vært stabil de siste årene, og var 74 000 tonn i 2022.

Det ble i 2022 produsert 1 453,4 mill. liter melk, en reduksjon på 5 pst. fra 1 530,2 mill. liter året før. Forbruket ble redusert etter den høye etterspørselen under pandemien. Forholdstallet for disponibel kvote ble redusert fra 1,07 til 0,99 for å justere tilbudet til etterspørselen. Det medførte tilpasninger der både antall melkekyr og gjennomsnittlig ytelse ble redusert fra 2021 til 2022. Forbruket av drikkemelk per person ble redusert med 6,1 pst, ifølge Opplysningskontoret for meieriprodukter. Reduksjonen i forbruket av ost var på 4,2 pst. per person. Forbruket av importert ost per person ble også redusert i 2022, men mindre enn forbruksreduksjonen for ost totalt.

Importen av landbruksvarer til Norge øker i verdi, men har de siste årene vært relativt stabil i volum. I 2022 ble det importert jordbruksvarer til en verdi av 102,9 mrd. kroner, en økning på 14,9 pst. fra året før. Varer som ble importert tollfritt utgjorde 90 mrd. kroner i importverdi. Dette viser at det meste av importen består av varer som ikke produseres i Norge eller som er nødvendige innsatsvarer til næringsmiddelindustrien.

Veksten i import av råvarer til fiskefôr utgjør historisk sett en betydelig andel av veksten i importen av landbruksvarer. Av mengden importerte fôrråvarer, utgjør råvarer til fiskefôr om lag 2/3, mens råvarer til kraftfôr utgjør om lag 1/3. Av jordbruksvarene ble det i 2022, målt i verdi, importert mest råvarer til fiskefôr. Denne importen utgjorde nesten 29 pst. av jordbruksvareimporten. Import av frukt og grønnsaker utgjorde 12 pst. av importverdien, mens importen av brus, øl, vin og brennevin utgjorde 10 pst. Norge har en betydelig import av grøntprodukter som poteter, grønnsaker, frukt, bær og nøtter med en samlet importverdi i 2022 på rundt 12,5 mrd. kroner. Dette er for en stor del grøntprodukter som ikke produseres i Norge, for eksempel tropiske produkter, eller produkter der det ikke er markedsdekning av norsk vare eller tilgang til norsk vare kun i deler av året. Importverdien av bakervarer var rundt 6,6 mrd. kroner i 2022, opp 10 pst. fra 2021, mens importmengden gikk ned med rundt 2,4 pst.

Om lag 57 pst. av importen av landbruksvarer kommer fra EU. Sverige og Danmark var størst i 2022 med en samlet importverdi til Norge på 17,2 mrd. kroner. I størrelsesorden 24 pst. av importen i 2022 kom fra land som omfattes av den norske ordningen for generelle tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland (GSP-ordningen). Brasil er her dominerende med sin eksport av proteinråvarer til fiskefôr.

Eksporten av jordbruksvarer fra Norge var i 2022 på 16,8 mrd. kroner, en økning på 18 pst. fra 2021. Prisstigningen det siste året har bidratt til at eksporten målt i verdi i flere tilfeller har økt, mens eksporten målt i mengde har gått ned. De viktigste eksportvarene målt i verdi var fiskefôr, fiskemel, fiskeolje og soyamel og -olje produsert av importerte soyabønner. Av sentrale norske jordbruksvarer var eksporten av meieriprodukter den største målt i verdi.

Bearbeidingsindustrien/RÅK-industrien

Primærproduksjonen er avhengig av en konkurransedyktig næringsmiddelindustri som kundebase, og næringsmiddelindustrien er avhengig av råvarer som er konkurransedyktige på både pris og kvalitet. Anslagsvis 75 pst. av matkornet, 25 pst. av melkeproduksjonen og 10 pst. av eggproduksjonen i Norge inngår i produksjonen av RÅK-varer. Også en betydelig del av norsk frukt- og bæravling går til produksjon av RÅK-varer. For norsk næringsmiddelindustri er det en utfordring å beholde eller øke markedsandelen innenfor det voksende markedet for bearbeidede landbruksvarer. Framtidig utvikling i industrien avhenger av både nasjonale rammebetingelser (råvarepriser, kronekurs og rentenivå) som industrien opererer under, internasjonal konkurranse og industriens egen evne til effektivisering og omstilling.

For de råvarene og ferdigvarene som omfattes av RÅK-ordningen, blir råvareprisforskjeller mellom norsk og internasjonal pris kompensert ved utbetaling av tilskudd når tollsatsen alene ikke kompenserer for råvareprisforskjellen. Prisutjevningen skjer nå i form av prisnedskrivning av innenlandske jordbruksråvarer som benyttes til produksjonen av ferdigvarer. Fra utgangen av 2020 falt muligheten for å gi eksportstøtte til bearbeidede landbruksvarer bort.

Bearbeidede landbruksprodukter som omfattes av RÅK-ordningen, er spesielt utsatt for økt importkonkurranse. Importen har over tid vært økende. I 2022 ble det importert RÅK-varer til en verdi av 18,9 mrd. kroner. Dette er en økning på 9 pst. fra 2021. Samtidig har importmengden for første gang på mange år gått ned, med 1 pst. fra fjoråret. Det kan skyldes at det i 2022 har vært noe svakere importkonkurranse for RÅK-varer enn tidligere år, grunnet de betydelige prisøkningene på mange råvarer internasjonalt. Blant annet registrerte man redusert import av store varegrupper som brødvarer og bakverk, øl, müsli og sukkervarer. Videre var det også en nedgang i import av kosttilskudd og næringsmidler til framstilling av drikkevarer. Storparten av importen av RÅK-varer til Norge kommer fra EU, og da særlig våre nærmeste naboland. Utviklingen i råvareprisene i Norge sammenlignet med EU er derfor avgjørende for konkurransevilkårene i industrien, som f.eks. bakeindustrien, og for avsetning av norske jordbruksprodukter.

I samme periode ble det eksportert RÅK-varer til en verdi av 4,15 mrd. kroner. Eksportmengden økte med 19 pst., mens verdien økte med 21 pst. Eksportmengden har økt for RÅK-varer som bakverk, brødvarer, andre kornprodukter og sauser. For supper, syltetøy, sjokolademasse og modifisert stivelse er eksportmengden redusert. Disse varene utgjør tradisjonelt en liten andel av den totale norske RÅK-eksporten.

I 2022 ble det utbetalt om lag 187 mill. kroner i PNS (prisnedskrivning) for salg av 106 600 tonn RÅK-varer. Mens avtaket av tilskuddsberettigede råvarer økte med 9 pst. fra fjoråret, falt utbetalingene med 10 mill. kroner. Dette skyldes i hovedsak lavere PNS-satser som følge av høyere internasjonale priser på råvarene som inngår i RÅK-ordningen. I fjorårets jordbruksoppgjør ble partene enige om at bevilgningen til RÅK-ordningen skulle økes med 10 mill. kroner øremerket utvidelse av vareomfanget. Fra 1. januar 2023 er vaniljesaus, vaniljekrem og rømmedressing inkludert i RÅK-ordningen. Til sammen gir disse varene i

dag avsetning for omtrent 12 mill. liter melk, eller i underkant av 1 pst. av årlig norsk melkeproduksjon.

Utvikling i matvarekjeden

De tre store dagligvarekjedene kontrollerer nærmere 97 pst. av dagligvaremarkedet i Norge. I 2022 hadde NorgesGruppen 43,5 pst. av markedet, Coop 29,6 pst. og REMA1000 hadde 23,5 pst. Bunnpris har 3,5 pst. av markedet og har innkjøps- og distribusjonsavtale med NorgesGruppen. Et fåtall frittstående aktører og netthandel dekker det resterende av markedet.

Andelen av dagligvarehandelens egne merkevarer (EMV) er i jevn vekst og utgjør en stadig større del av dagligvarekjedenes omsetning. Fra 2011 til 2022 er verdiandelen økt fra 12,3 pst. til 18,2 pst. ifølge tall fra Nielsen. EMV-andelen har økt mest innen kategorier av ferskvarer som egg, ferske deiger/farser, fjørfekjøtt og kjøttpålegg. På varekategorier som ferskt rent kjøtt og ferske deiger/farser ligger andelen EMV på mellom ca. 65–80 pst. Definisjon og omfang av EMV er omdiskutert. Det er igangsatt en kartlegging av dagligvarekjedenes EMV, der Samfunnsøkonomisk Analyse AS har foreslått en definisjon av EMV. Nærings- og fiskeridepartementet har videre lyst ut et oppdrag for å analysere virkningene av EMV på konkurransen, priser og utvalg i verdikjeden for mat.

Dagligvarekjedene satser også på oppkjøp av industri og har etablert seg innen bl.a. bakeri-, grønt- og kjøttsektoren. Vertikal integrasjon sammen med stor markedskonsentrasjon i alle tre salgskanaler (dagligvare, storhusholdning og bensin, kiosk og servicehandel), er samlet med på å gi dagligvarekjedene stor kontroll i verdikjeden.

Virksom konkurranse i alle ledd i verdikjeden er nødvendig for at norske forbrukere skal ha både kvalitetsmessig god mat, et størst mulig vareutvalg og i ulike priskategorier. Regjeringen prioriterer arbeidet med konkurranseforholdene i dagligvaremarkedet høyt. Det er iverksatt flere kartlegginger og tiltak for å bedre konkurranseforholdene i dagligvarebransjen. Foruten de nevnte kartleggingene knyttet til EMV omfatter dette bl.a. kartlegging av prisdannelse, styrking av Dagligvaretilsynet, utredning av nytt markedsetterforskningsverktøy til Konkurransetilsynet.

4.5 Matpolitikken

All mat som blir omsatt i Norge skal være trygg, og uten farlige smitte- og fremmedstoffer. Mattryggheten sikres gjennom tiltak langs hele produksjonskjeden fra jord og fjord til bord. Geografiske forhold, et kjølig klima, lite livdyrimport og gode overvåkings- og kontrolltiltak som næringen slutter opp om, er viktig for mattryggheten. Mangeårig og godt samarbeid mellom myndigheter og næring er også av stor betydning. Sammenlignet med andre land, har Norge lite forekomst av matbåren sykdom. Forekomsten av smittestoffer og fremmedstoffer i mat er lavt.

God plante- og dyrehelse er grunnleggende for mattrygghet, og en viktig innsatsfaktor for norsk landbruks verdiskaping, konkurranseevne og en langsiktig og bærekraftig matproduksjon. Norge har generelt god landdyrhelse sammenlignet med andre land. I 2022

var det to utbrudd av høypatogen fugleinfluenza og Newcastle sykdom i kommersielle fjørfehold. Utbruddene ble slått ned uten videre spredning. Økningen av forekomst og tilstedeværelse av denne og flere andre sykdommer i Europa medfører økt trusselbilde for norske dyrehold. Forekomst av sykdommer hos husdyr som er overførbare til mennesker, direkte eller gjennom mat, er begrenset. Det er en fordel både for folkehelsa og for konkurranseevnen i husdyrnæringene.

Den norske plantehelsen er fortsatt god, men det er grunn til å være bekymret over at det introduseres nye planteskadegjørere med importerte varer hvert år. Import av planter fra land utenfor Europa, import av trær og treemballasje, samt netthandel og privat import representerer en særlig risiko.

En gunstig situasjon når det gjelder planteskadegjørere og god plantehelse legger til rette for lav bruk av plantevernmidler. Det arbeides kontinuerlig med å redusere bruk og risiko ved bruk av plantevernmidler. Overvåkingsprogrammet for rester av plantevernmidler i næringsmidler viste ingen funn av rester av plantevernmidler over grenseverdien i norske produkter i 2021.

Antibiotikaresistens er i dag en av de alvorligste truslene mot menneskers og dyrs helse i verden, og en viktig problemstilling innenfor «Én verden – én helse»-tankegangen. Et høyt forbruk av antibiotika øker forekomsten av resistente bakterier. Bruken av antibiotika i norsk husdyrhold er svært lav i internasjonal sammenheng. Den gode situasjonen i landbruket skyldes blant annet god helse hos dyrene, noe som fører til redusert behov for antibiotika, samt en svært restriktiv praksis for bruk av antibiotika. Som oppfølging av regjeringens nasjonale strategi mot antibiotikaresistens for perioden 2015–2020, ble det i 2016 laget en egen handlingsplan med tiltak mot antibiotikaresistens i landbruket. Et viktig mål for landbruket var å redusere forbruket av antibiotika til produksjonsdyr med 10 pst. innen 2020, noe som ble oppnådd allerede i 2018. Etter dette har det vært en ytterligere nedgang i forbruket. Fra 2013 til 2021 var nedgangen i salget av antibakterielle veterinærpreparater som i hovedsak benyttes til de viktigste matproduserende artene (storfe, gris, sau, geit og fjørfe) på 25 pst.

Det er også viktig å hindre at den resistente bakterien LA-MRSA etableres i norsk svinhold. Dette har man så langt lyktes med. Husdyrnæringa har en egen handlingsplan for forebygging av antibiotikaresistens hos produksjonsdyr.

Regjeringen besluttet i 2020 å videreutvikle regjeringens nasjonale strategi mot antibiotikaresistens. Arbeidet ble forsinket pga. pandemien, men har nå startet opp igjen. Dette tverrsektorielle arbeidet ledes av Helse- og omsorgsdepartementet. Den nye strategien vektlegger tilgang på antibiotika (smalspektret), ansvarlig bruk, og har en én-helse-tilnærming, der menneskers, dyrs og miljøets helse ses i sammenheng. Rapporten «Antibiotikaresistens – kunnskapshull, utfordringer og aktuelle tiltak», skrevet av en tverrsektoriell ekspertgruppe ledet av Folkehelseinstituttet i 2021, vil danne et viktig grunnlag for strategiarbeidet, og gi et helhetlig perspektiv knyttet til målretting av det videre arbeidet mot antibiotikaresistens.

Matpolitikken skal ivareta flere forbrukerhensyn enn helse og mattrygghet. Oppmerksomheten om dyrevelferd er stor i befolkningen, og regjeringen har satt i gang arbeid med en stortingsmelding om dyrevelferd, som etter planen skal legges fram i 2024. Dyrevelferden i Norge er gjennomgående god, selv om vi også har utfordringer. Det har vært jobbet systematisk med bedring av dyrevelferden de senere årene. I de fleste produksjoner er det nå etablert dyrevelferdsprogram som inkluderer obligatoriske veterinærbesøk og kontroll gjennom slakteriene. I gjennomgangene gjør veterinærene funn, som følges opp med utbedringer, endringer av rutiner for fôring, stell, sykebehandling eller avlivning. Effekten måles gjennom kontrollsystemene. Utvidet sykdomsregistrering (USR) i kjøttkontrollen, matkjedeinformasjon og helseregisteringssystemer er eksempler på slike kontrollsystemer. Systemene gjør at utviklingen kan følges tett. Mattilsynet, slakteriene og veterinærene vil kunne reagere når registreringer beveger seg i feil retning. Mattilsynet gjennomfører i tillegg omfattende tilsynskampanjer for, om nødvendig, å kunne iverksette ytterligere forbedringstiltak. Godt samarbeid mellom Mattilsynet og næringa, blant annet om HMS-tjenester og med slakteriene, bidrar til at dyrehold med risiko for vanskjøtsel kan oppdages. Virkemidlene for å fremme dyrevelferd er styrket de senere årene, herunder innføring av overtredelsesgebyr. Mattilsynet har inngått en samarbeidsavtale med politiet. Det er etablert dyrekrimfunksjoner i alle av Mattilsynets fem regioner og samtlige 12 politidistrikt. Evaluering av prosjektet med dyrekrimfunksjon i Mattilsynets Region Midt har vist at etableringen av dyrekrimfunksjoner har gitt bedre samhandling mellom etatene og ført til strengere straffepåstander i saker om dyrevelferd, i tråd med Høyesteretts praksis.

Merking av mat er viktig for at forbrukerne skal få riktig informasjon om matvarene. Et mangfoldig matmarked og lovfestet matinformasjon som er riktig, relevant og lett tilgjengelig, er viktige forutsetninger for at forbrukerne skal kunne ta informerte valg. Det pågår flere prosesser i EU knyttet til merking av mat. Disse følges opp av berørte departementer i Norge.

5 Importvernet og internasjonale forhold

5.1 Importvernet for landbruksvarer

Handel er grunnleggende for økonomisk vekst og utvikling. Utviklingen over tid har gått i retning av reduserte handelsbarrierer og økt handel. De senere årene har det imidlertid vært mindre framdrift i liberaliserende prosesser. Handelspolitikken har vært preget av uløste problemer i WTO og tiltakende handelskonflikter mellom sentrale land i verdenshandelen. Det siste året har vist internasjonale utviklingstrekk i retning av svekket grunnlag for de økonomiske og institusjonelle rammene for global handel.

Etter to år med pandemi, redusert økonomisk aktivitet, høye priser og pressede forsyningslinjer, forventet man at 2022 skulle bli et mer normalt år. Men den globale pandemien, Russlands angrep på Ukraina og en klimakrise som gjør seg stadig mer gjeldende, har understreket erkjennelsen av at forsyningslinjer kan være sårbare. Dette ser ut til å kunne gi enda steilere geopolitiske motsetninger, som kan endre handelen mellom ulike land og regioner. Den russiske invasjonen av Ukraina ga rekordhøye priser på matvarer og innsatsvarer globalt, og viste at stormakter fortsatt er villige til å bruke mat og innsatsmidler som redskap for politiske og militære målsetninger. På tross av at markedene har normalisert seg noe, vil krigens forløp og dens konsekvenser sannsynligvis fortsette å skape usikkerhet og ustabile markeder. Krigen i Ukraina utgjør en ekstra trussel for verdens mest sårbare, da både Ukraina og Russland er viktige eksportører av både mat og innsatsmidler til matproduksjon. Mindre mat i markedet gjør at prisene øker, og allerede ustabile og sårbare områder rammes hardest. Dette skjer i en tid der usikkerhet knyttet til matforsyning i verden øker. I 2022 er 828 mill. mennesker definert som underernærte, 150 mill. flere enn før pandemien. 193 mill. er akutt matusikre. Usikkerheten på verdensmarkedet er nærmere omtalt i kapittel 4.2.

Norge har våren 2023 en rekke pågående handelsforhandlinger gjennom EFTA som kan påvirke markedsadgangen for landbruksvarer til Norge. Fra norsk side kan det i slike forhandlinger være krevende avveininger mellom offensive interesser som økt markedsadgang for industrivarer og fisk, og våre defensive interesser knyttet til beskyttelse av sensitive norske jordbruksproduksjoner.

Regjeringen vil ivareta norske landbruksinteresser i internasjonale handelsforhandlinger hvor landbruk inngår, i samsvar med regjeringens mål for landbrukspolitikken.

5.2 Import av landbruksvarer

Verdien av jordbruksvarer importert til Norge utgjorde 102,9 mrd. kroner i 2022, en økning på 14,9 pst. fra året før. Økningen skyldes høye verdensmarkedspriser. Den totale importmengden var noe redusert. Importen av jordbruksvarer utgjorde 10 pst. av Norges totale vareimport.

Den største andelen av importen av jordbruksvarer i 2022 kom fra EU med en importverdi på 59 mrd. kroner, dvs. 57 pst. av vår totale landbruksimport målt i verdi. Blant EU-landene

er det våre nærmeste naboland som dominerer importen. Brasil er vårt største importmarked for jordbruksvarer utenfor EU, fulgt av Storbritannia og Russland.

Verdien av importen av jordbruksvarer fra utviklingsland utgjorde 24,9 mrd. kroner i 2022, en økning fra 19,3 mrd. kroner i 2021. Mye av dette skyldes verdiøkningen på råvarer til kraftfôr og fiskefôr, hvor prisene på verdensmarkedet steg kraftig i 2022. Andelen av total import fra u-land målt i mengde sank marginalt. Import fra u-land utgjorde 24 pst. av totalimporten av jordbruksvarer. En betydelig del av denne importen kommer fra Sør-Amerika og Asia, i hovedsak fôrråvarer til havbruksnæringen. Våre største importmarkeder blant utviklingslandene i 2022 var Brasil, Kina, Peru, Hviterussland og India.

Toll- og kvotefri markedsadgang for produkter fra de fattigste landene er, og har lenge vært, et sentralt tiltak i norsk utviklings- og handelspolitikk. Alle land kategorisert som de minst utviklede landene (MUL) på OECDs DAC-liste og lavinntektsland med mindre enn 75 mill. innbyggere, til sammen 50 land, omfattes i dag av nulltoll-ordningen. Andre utviklingsland, fra lavinntekts- til øvre mellominntektsland, får også vesentlige tollreduksjoner ved eksport til Norge gjennom GSP-ordningen. Namibia, Botswana og Eswatini har i tillegg særskilte eksportmuligheter for storfekjøtt og sauekjøtt til Norge, innenfor årlige tak på 3 700 tonn for storfekjøtt og 400 tonn for sauekjøtt.

Importen fra MUL-landene utgjorde 1,3 pst. av den totale importen av jordbruksvarer i 2022 med en samlet verdi på 1,31 mrd. kroner. Import av fiskefett- og oljer, roser, kaffe og frukt og grønt fra det afrikanske kontinent dominerer under denne landgruppen.

5.3 WTO Landbruksavtalen

Uruguay-runden, med multilaterale forhandlinger om regelverk knyttet til handel, resulterte i opprettelsen av Verdens Handelsorganisasjon (World Trade Organisation – WTO) 1. januar 1995. Samtidig ble det etablert egne avtaler om landbruk (Landbruksavtalen) og om sanitære og plantesanitære forhold (SPS-avtalen). Landbruksavtalen legger viktige rammebetingelser for den nasjonale landbrukspolitikken gjennom forpliktelser og rettigheter på de tre områdene markedsadgang, internstøtte og eksportsubsidier.

Markedsadgang

Norges forpliktelser når det gjelder øvre tillatte tollsatser og importkvoter framgår av Norges bindingsliste til WTO (vedlegg til St.prp. nr. 65 (1993–1994)).

Internstøtte

WTOs landbruksavtale skiller mellom støtte som er underlagt forpliktelser om reduksjon (såkalt gul støtte), og støtte som ikke er underlagt slike forpliktelser (såkalt blå og grønn støtte). For den sistnevnte kategorien støtte eksisterer det ingen øvre beløpsbegrensning, men støtteordningene må oppfylle visse kriterier for å være unntatt fra begrensningen.

Grønn støtte har liten eller ingen innvirkning på produksjon og handel, og er unntatt reduksjonsforpliktelser. For Norges del omfatter denne kategorien støtte til bl.a.

miljøprogrammer og velferdsordninger. For 2021 var notifisert grønn støtte på 9,1 mrd. kroner.

Blå støtte er ordninger under programmer som skal begrense produksjonen, og som er basert på faste arealer eller avlinger, eller på et fast antall dyr. Blå støtte er unntatt fra reduksjonsforpliktelsene. For 2021 var notifisert blå støtte på 6,3 mrd. kroner.

Samtlige interne støttetiltak til fordel for jordbruksprodusenter som ikke er omfattet av ett av unntakene, er underlagt begrensninger som er uttrykt ved hjelp av et samlet mål for støtte, AMS (Aggregate Measurement of Support), også omtalt som gul støtte. Gul støtte er verdien av differansen mellom norske målpriser og faste referansepriser fra perioden 1986–1988 multiplisert med tilhørende volumer, i tillegg til prisstøtte over budsjett, fratrukket særavgifter. Norges maksimalt tillatte gule støtte er på 11,449 mrd. kroner.

For å overholde begrensningene for gul støtte er målprisene faset ut for storfekjøtt, sau og lam, egg og senest svin fra 1. juli 2021. Handlingsrommet for gul støtte vil ha betydning for vurderinger knyttet til gjenværende målpriser framover.

For 2021 var det notifiserte nivået i gul boks 10,3 mrd. kroner. Nedgangen fra 2020 skyldes avviklingen av målpris for svinekjøtt i 2021. Beregnet beløp for 2021 inkluderer ikke effektene av jordbruksoppgjøret i 2022.

Eksportstøtte

På ministerkonferansen i Nairobi i desember 2015 ble det gjort vedtak om å avvikle bruken av eksportstøtte for landbruksvarer. For Norge innebar vedtaket at våre ordninger for eksportstøtte senest måtte avvikles innen utgangen av 2020. Dette er formalisert i Norges reviderte bindingsliste til WTO (godkjent 28.2.2018).

Landbruksforhandlingene

Landbruksforhandlingene er en del av den brede forhandlingsrunden som ble vedtatt på WTOs ministerkonferanse i Doha i 2001. Forhandlinger i 2008 om en ny landbruksavtale stoppet da det viste seg at avstanden mellom enkelte av aktørene, på sentrale punkter, var for stor.

På ministerkonferansen på Bali i desember 2013 oppnådde WTOs medlemsland enighet på flere områder. På landbruksområdet ble det enighet om ministerbeslutninger vedrørende tollkvoteadministrasjon og matvaresikkerhet for utviklingsland. I tillegg ble det enighet om en ministererklæring om å utvise tilbakeholdenhet i bruken av alle former for eksportstøtte i påvente av en endelig avtale der støtteordninger ble eliminert. Som nevnt ovenfor, ble det ved den påfølgende ministerkonferansen i Nairobi i desember 2015 gjort vedtak om endelig avvikling av eksportstøtte for landbruksvarer. Ministerkonferansen i Buenos Aires i desember 2017 brakte ingen nye resultater på landbruksområdet.

Smitteverntiltak og den uavklarte situasjonen i forbindelse med koronapandemien har påvirket forhandlingene de siste årene, og det 12. ministermøtet (MC12) ble utsatt flere ganger, før det endelig ble avholdt i juni 2022.

På bordet til ministerkonferansen i 2022 lå det en tekstpakke bestående av tre deler: Et arbeidsprogram for videre forhandlinger under landbrukskomiteens spesialsesjon, en beslutning om å unnta leveranser til Verdens Matvareprogram (WFP) dersom land innfører eksportrestriksjoner og en politisk erklæring om matsikkerhet.

Det var ikke mulig å komme til enighet om arbeidsprogrammet for videre forhandlinger, til tross for at det foreliggende tekstutkastet lå nært opp til forpliktelsene som allerede ligger i WTOs landbruksavtale. Dette illustrerer at avstanden mellom medlemmene er betydelig. Landbruk står imidlertid uansett sentralt i forhandlingene i WTO, og mange land har som hovedprioritet å komme til enighet om et resultat om en videre landbruksreform som inkluderer reduksjoner i støtte og beskyttelse. Dette endres ikke selv om det ikke ble noen enighet om et arbeidsprogram.

Daværende forhandlingsleder, ambassadør Gloria Abraham Peralta fra Costa Rica, fratrådte etter MC12. Ny forhandlingsleder, ambassadør Alparslan Acarsoy fra Tyrkia, ble ikke formelt valgt før 27. januar i år. Det har derfor vært relativt sett lite aktivitet i landbruksforhandlingene i etterkant av MC12. Arbeidet har imidlertid startet opp igjen under den nye forhandlingslederen våren 2023.

Hovedfokuset så langt er diskusjoner om nye måter å angripe reformmandatet på. Russlands krig mot Ukraina har påvirket de internasjonale markedene for landbruksvarer og prisnivået på sentrale landbruksvarer og innsatsfaktorer. Situasjonen har bidratt til å sette matsikkerhet høyere på dagsorden i WTO.

Videre er bærekraft et sentralt tema i alle politiske fora, også WTO. Særlig gjelder dette diskusjonen om subsidier, med referanse til Kunming-Montreal avtalen som ble inngått under det 15. toppmøtet under konvensjonen om biologisk mangfold. Avtalen innebærer blant annet at landbrukssubsidiens effekt på biologisk mangfold skal vurderes, og at partene til avtalen skal vurdere sin virkemiddelbruk i lys av denne.

Både hensynet til matsikkerhet, og til beskyttelsen av miljø, er positivt nevnt i fortalen til WTOs landbruksavtale, og er således ikke noe nytt. De senere års utvikling vil imidlertid kunne innebære at bærekraft og matsikkerhet vektlegges sterkere i den landbrukspolitiske reformen i WTO.

Neste ministermøte vil bli avholdt i Dubai i slutten av februar 2024, og det forventes at aktiviteten i landbruksforhandlingene vil øke utover høsten. Diskusjonene er fremdeles i startgropen, men det er hittil lite som tyder på at medlemmenes posisjoner har endret seg i vesentlig grad. De medlemmer som alltid har argumentert langs linjene om at subsidier og beskyttelse må reduseres ytterligere gjør det samme nå, om enn under nye overskrifter som klima, miljø og naturmangfold. Det vil derfor trolig være krevende å komme frem til enighet om materielle resultater før neste ministermøte.

5.4 EUs landbrukspolitikk

EU-landbruket har vært preget av økte kostnader til energi, gjødsel, bygningsvarer og andre råvarer i 2022/2023. Krigen i Ukraina har forsterket dette ytterligere. EU har normalt stor import av vegetabiliske oljer og fôrråvarer fra Ukraina. Økte kostnader på ulike

innsatsfaktorer har medført økte priser på jordbruksvarene i EU. Gjennomsnittlig økte produsentprisene i EU med 24 pst. i 2022, mest for korn, egg og melk.

For å kompensere for de høye kostnadene i jordbruket vedtok landbruksministrene i EU i mars 2022 en krisepakke til jordbruket på 510 mill. euro som medlemslandene kunne disponere ut fra nasjonale behov. Medlemslandene fikk også aksept for noe større fleksibilitet i bruk av nasjonale støtteordninger. Videre ble det bestemt at som en midlertidig ordning for 2022, kunne en del av det arealet som var tenkt avsatt til biologisk mangfold isteden brukes til produksjon av proteinvekster. Denne ordningen er videreført for kommende sesong.

På tross av de høye kostnadene i jordbruket har det for mange bønder vært en god inntektsutvikling i jordbruket i EU. Dette gjelder spesielt for produsenter av melk og korn.

EU iverksatte 1. januar 2023 en ny landbrukspolitikk som gjelder fram til utgangen av 2027.

Den nye landbrukspolitikken har ni målsettinger. Disse er å sikre en rimelig inntekt for bøndene, øke konkurransekraften, styrke bondens posisjon i verdikjeden, tiltak knyttet til klima, miljø, landskap og biologisk mangfold, sikre rekruttering, utvikle nye arbeidsplasser i distriktene, sikre trygg og sunn mat og fremme kunnskap og innovasjon.

EU legger stor vekt på klima- og miljø i sin landbrukspolitikk. 40 pst. av EUs landbruksbudsjett er øremerket klimatilskott. Videre skal 25 pst. av den direkte støtten under budsjettet brukes på et eget miljøprogram. EU er også svært opptatt av at næringslivet omstilles i en grønnere retning. For mange sektorer har de derfor iverksatt detaljerte krav for at sektorene skal defineres som bærekraftige. På grunn av at EUs nye landbrukspolitikk først ble iverksatt den 1. januar 2023 har EU så langt ikke iverksatt krav overfor jordbrukssektoren. Slike krav kan imidlertid komme i fremtiden.

Det legges også opp til en bedre utjevning av arealstøtten mellom EU-landene, dvs. at støtten økes i de land som har hatt støtte under gjennomsnittlig støttenivå. Dette betyr overføring av økonomiske midler fra vest til øst i EU. Kommisjonens forslag om reduksjoner i støtten til bruk som får mer enn 60 000 euro, og videre et støttetak på 100 000 euro, ble ikke godtatt av medlemslandene.

En vesentlig endring er også at ansvaret for gjennomføringen av landbrukspolitikken i større grad er overført til medlemslandene. Hvert enkelt medlemsland har utarbeidet en strategi som beskriver nasjonale utfordringer og virkemidler de vil benytte for å nå EUs felles landbrukspolitiske målsettinger. Strategiplanene ble vedtatt av Kommisjonen høsten 2022. Kommisjonen legger opp til å ha en midtveis-evaluering av strategiplanene med medlemslandene i 2024.

Det legges også opp til økt fleksibilitet for medlemslandene når det gjelder virkemidlene for bygdeutvikling, bl.a. støtte til innovasjon, modernisering og styrket konkurransekraft.

Den gjennomsnittlige alderen på bøndene i EU er høy og økende. EU har derfor en ordning hvor bønder under 40 år kan få ekstra støtte i fem år etter overtakelsen.

Som en del av EUs grønne giv («Green Deal») la Kommisjonen i mai 2020 frem en strategiplan for utvikling av jordbrukssektoren fra jord til bord («Farm to Fork»). Planen

skal bidra til forbedret kosthold, helse og miljø. Strategien omfatter hele verdikjeden, dvs. innsatsvarer, produksjon, videreforedling, transport, distribusjon og forbruk.

I strategien er målsettingen at EU innen 2030 skal redusere bruken av plantevernmidler med 50 pst., bruken av gjødsel med 20 pst. og bruken av antibiotika med 50 pst. Kommisjonen har videre foreslått at 25 pst. av EUs jordbruksareal innen 2030 skal være økologisk. Dagens nivå er vel 9 pst.

Flere medlemsland har etterlyst konsekvensanalyser av strategien fra «jord til bord». Enkelte medlemsland frykter at landbruket får høyere kostnader som vanskelig kan tas ut i økt forbrukerpris, og at EU kan miste konkurransekraft både på hjemmemarkedet og på eksportmarkedet. Kommisjonen mener at strategien nettopp sikrer bøndene økt konkurransekraft, fordi det legges om til produksjon av trygge produkter med høy kvalitet som EUs innbyggere og også eksportmarkedene i økende grad etterspør. For å gi jordbruket like konkurransevilkår med importerte jordbruksvarer, er EU opptatt av at importerte produkter må tilfredsstille de samme produksjonsvilkår som i EU. Dette vil derfor bli lagt til grunn i bilaterale handelsavtaler og forsøkt forhandlet fram i WTO.

Landbrukspolitikken er ikke en del av EØS-avtalen, men utviklingen av EUs felles landbrukspolitikk har likevel betydning for norsk landbruk og næringsmiddelindustri. Prisutviklingen og politikktutformingen i EU på jordbruksprodukter påvirker omfanget av import, grensehandel og konkurransekraften til næringsmiddelindustrien. EUs store regelverkspakker på matområdet, som «Farm to Fork», er delvis EØS-relevant. Utviklingen av lovverk og virkemidler i EU på dette området henger tett sammen, kan dekke flere sektorer og kan derfor også ha indirekte følger for norske landbruksinteresser. Regelverksutformingen i EU og mulig EØS-relevans følges tett av Landbruks- og matdepartementet.

5.5 Forhandlinger om handelsavtaler

Norge har inngått 30 bilaterale frihandelsavtaler med til sammen 41 land. I tillegg har Norge som en del av EFTA ferdigforhandlet avtaler med Mercosur (Brasil, Argentina, Uruguay og Paraguay) og Moldova. Avtalen med Mercosur er ikke formelt undertegnet, da det blant annet gjenstår noen avklaringer knyttet til miljøkapittelet i avtalen. Avtalen med Moldova forventes undertegnet ved EFTAs ministermøte i Liechtenstein i sommer. Det er i meget liten grad gitt konsesjoner på landbruksvarer i frihandelsavtalene som går på bekostning av norsk produksjon.

EFTA forhandler nå nye handelsavtaler med India, Malaysia, Thailand, Kosovo og Vietnam. Fremdriften er varierende, men gjennomgående er de ulike prosessene konstruktive. Norge gjenopptok også de bilaterale handelsforhandlingene med Kina i 2017, men med beskjeden fremdrift. Forhandlinger med India og Thailand er gjenopptatt etter lange opphold. Det er ikke utsikter til snarlig ferdigstilling av en avtale med Vietnam. Forhandlingene om en frihandelsavtale med Kosovo startet sommeren 2022.

EFTA er videre i reforhandlinger av eksisterende avtaler med Chile, Det Palestinske Området, Egypt, SACU (Sør-Afrika, Namibia, Botswana, Eswatini og Lesotho), og Mexico.

Det er ulik framgang i disse prosessene. I etterkant av det russiske angrepet på Ukraina har EFTA og Ukraina blitt enige om at eksisterende frihandelsavtale oppdateres. For Ukraina er liberalisering av handelen med varer et uttalt mål. EFTA-landenes felles holdning er at en eventuell oppdatering av frihandelsavtalen med Ukraina skal skje innenfor rammene av landenes respektive landbrukspolitikk.

Storbritannia trådte ut av EU og EØS-avtalen 31. januar 2020. Samme dag trådte en midlertidig bilateral handelsavtale i kraft. En permanent frihandelsavtale ble iverksatt 1. desember 2021. For landbruk innebærer avtalen i hovedsak en videreføring av de handelsbetingelser som gjaldt mellom Norge og Storbritannia da Storbritannia var EU-medlem. Importkvoter for import fra Storbritannia ble etablert der dette ikke går på bekostning av norsk produksjon. Det ble blant annet ikke gitt importkvoter på grasbaserte produksjoner som kjøtt av storfe og sau/lam. Importkvoten på 299 tonn ost til Storbritannia innebar også en tilsvarende reduksjon av importkvoten til EU.

Nye handelsavtaler forelegges Stortinget før iverksettelse.

6 Hovedtrekk i tilbudet

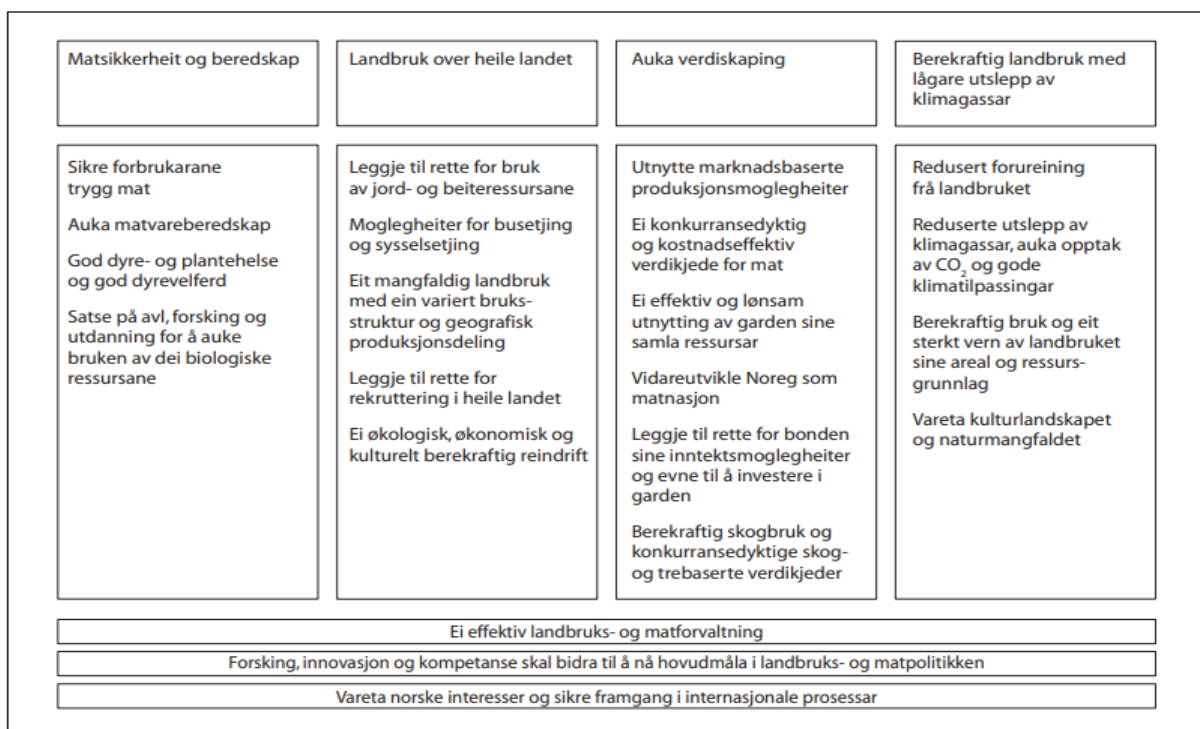
6.1 Mål og rammer for oppgjøret

Kapittel 1–5 gjennomgår premissgrunnlaget for forhandlinger om ny jordbruksavtale. I kapittel 2 omtales jordbrukskapitlet i Hurdalsplattformen kort, og noen sentrale deler av Næringskomiteens beskrivelse av mål og rammer for jordbrukspolitikken ved behandlingen av jordbruksoppgjøret i 2022.

Hovedavtalen sier at jordbruksavtalens formål er å regulere tiltak som er egnet til å fremme fastlagte mål for jordbruket, og som ikke er uttømmende regulert ved lov, stortingsvedtak eller forskrift. Hovedavtalen sier også at jordbruksavtaler står tilbake for lover og stortingsvedtak, og kan heller ikke kreves gjennomført i strid med traktater som er bindende for staten.

Hovedmålene i jordbrukspolitikken

Gjeldende mål for landbrukspolitikken er gjengitt i Landbruks- og matdepartementets budsjettproposisjon for 2023, jf. figur 6.1. Jordbruksoppgjørets oppgave er å utvikle virkemidlene med sikte på en best mulig måloppnåelse, samlet sett.

Figur 6.1 Målene for landbrukspolitikken

Jordbruksavtalen bidrar til bærekraftig omstilling av sektoren

FNs bærekraftsmål vedtatt i 2015 er verdens felles handlingsplan for bærekraftig utvikling frem mot 2030, og utgjør en overbygning for alle land og samfunnsområder. Målene for landbruks- og matpolitikken er i likhet med bærekraftsagendaen tuftet på en gjensidig avhengighet mellom sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft. Landbruks- og

matpolitikken skal i hovedsak bidra til å nå bærekraftsmål 2 om matsikkerhet og bærekraftig landbruk. En variert bruksstruktur som er tilpasset Norges naturressurser og geografi, gir de beste mulighetene til å produsere mat på en bærekraftig og klimavennlig måte over hele landet.

FNs bærekraftsmål 17 «Samarbeid for å nå målene» handler blant annet om gode samarbeidsmekanismer og institusjoner. I Norge er de årlige jordbruksforhandlingene mellom staten og næringsorganisasjonene i jordbruket med på å sikre utforming av de langsiktige rammevilkårene for jordbruket og norsk matproduksjon i felleskap. Avtaleinstituttet som samarbeidsmodell har bred politisk oppslutning i Stortinget.

Jordbruksavtalen er i praksis et verktøy for å oppnå bærekraft i jordbrukssektoren. Virkemidlene omfatter en rekke ulike ordninger som skal bidra til oppnåelse av målene i landbrukspolitikken og økonomisk, miljømessig og sosial bærekraft.

Økonomisk bærekraft

Regjeringen vil prioritere arbeidet med å bedre inntektsmulighetene. Forutsigbare rammevilkår og inntektsutvikling er grunnleggende forutsetninger for at jordbruksproduksjonen skal oppnå tilstrekkelig økonomisk bærekraft og sikre god rekruttering til næringen. Investeringsvirkemidlene er prioritert høyt for å kunne bidra til økonomisk bærekraftig utvikling og omstilling av små og mellomstore bruk i hele landet og for å imøtekomme dyrevelferdshensyn.

Miljømessig bærekraft

Årets jordbruksoppgjør har en tydelig klima- og miljøprofil med styrking av særskilte virkemidler knyttet til utviklings- og omstillingstiltak på området. Tilbudet har en tydelig prioritering av grøntnæringen, der det også legges til rette for å styrke samarbeidet i hele verdikjeden. Økt omsetning og forbruk av norsk frukt og grønt bidrar til økt verdiskaping basert på norske ressurser, mer mangfold for forbrukeren og god helse.

Sosial bærekraft

For den enkelte næringsutøver i jordbruket er sosial bærekraft sterkt knyttet til forutsigbare rammevilkår, gode velferdsordninger og inntektsutvikling.

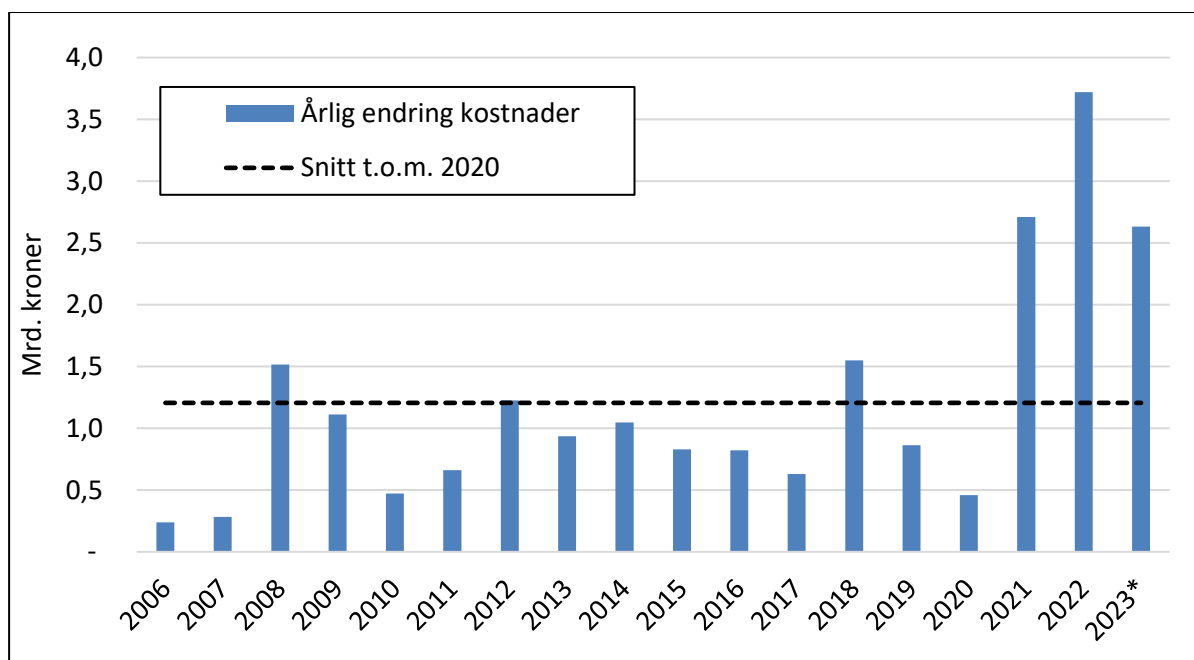
For samfunnet for øvrig handler sosial bærekraft i jordbruket bl.a. om hvilke samfunns-goder jordbruksnæringen bidrar til totalt sett. Et sentralt mål for norsk landbrukspolitikk er målet om landbruk i hele landet. Det innebærer en tydelig kobling til distriktpolitikk og landbrukets bidrag til matproduksjon, sysselsetting, verdiskaping og lokalsamfunns-utvikling i hele Norge. I statens tilbud videreføres den særskilte satsingen på å styrke landbruket i Nord-Norge.

En ekstraordinær situasjon

Norges og verdens matproduksjon har stått i en ekstraordinær situasjon de siste årene. Koronapandemien, flaskehalser i logistikk, kraftige prisøkninger på energi og andre

innsatsfaktorer nasjonalt og internasjonalt, ekstremvær og krigen i Ukraina, har satt matproduksjonen på prøve. Verdens matpriser nådde i mars 2022 sitt høyeste nivå noensinne iflg. FAO. Pandemitiltakene ga en midlertidig vekst i hjemmemarkedet som bidro til økte inntekter fra kjøtt- og meieriprodukter. Jordbruket har opplevd en ekstraordinær kostnadsvekst for gjødsel, fôr, strøm, drivstoff, frakt, emballasje, bygningsmaterialer m.m., jf. figur 6.2. Dette bidro, sammen med regjeringens ambisjon om å løfte inntektsmulighetene i jordbruket vesentlig, til fjorårets ekstraordinære jordbruksavtale. Den la til rette for en økning i samlede inntektsmuligheter over to år på 10,9 mrd. kroner. Årets forhandlinger dreier seg på vanlig måte om én avtaleperiode, i en situasjon hvor kostnadsveksten er i ferd med å flate ut, og delvis falle. Det gjør at det kan legges til rette for inntektsvekst med en klart lavere økonomisk ramme enn i 2022.

Figur 6.2 Årlig endring i produksjonskostnader i jordbruket, iflg. Totalkalkylen, registrert regnskap. Mrd. 2022-kroner.

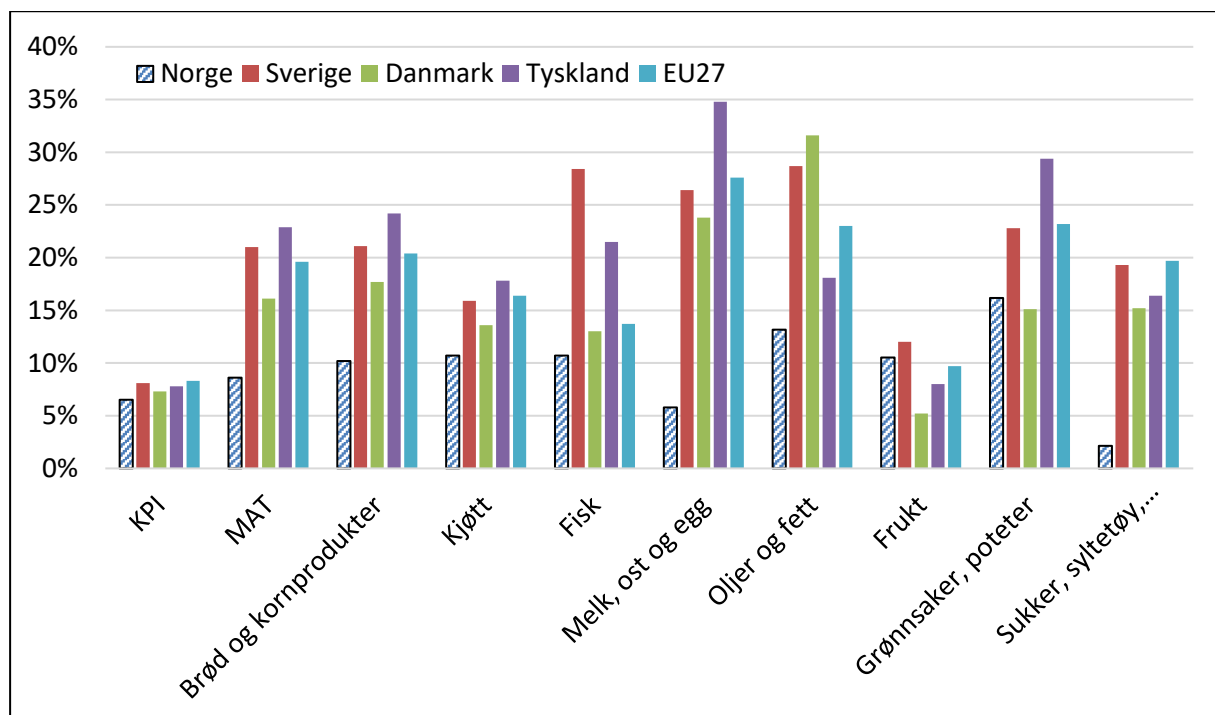
Siden FAOs matprisindeks nådde toppen i mars 2022, har den falt 12 måneder på rad og er ned med vel 20 pst. i mars 2023, sammenlignet med mars 2022. Europeiske kornpriser har falt med om lag 40 pst. i samme periode. Produsentprisene på melk økte sterkt i Europa en periode, men har begynt å falle, og fallet ventes å fortsette. Prisene på naturgass, som er avgjørende i produksjon av gjødsel, har falt med over 80 pst. fra toppen i august 2022. Strømstøtten gjør også at jordbruket, som den eneste næringen i Norge, har en maksimalpris på strøm på 70 øre/kWh. Samtidig er den norske krona svekket. Kronesvekkingen bidrar, isolert sett, til økte priser på importerte driftsmidler, men også styrket konkurransekraft mot import av matvarer.

Disse forholdene gjør at de ytre rammene for årets oppgjør er helt annerledes enn i 2022. Kostnadsutviklingen er mer normalisert, og fallende internasjonale råvarepriser gjør at konkurransekraften til norske jordbruksprodukter forverres. Statens forhandlingsutvalg

viser til protokollen fra fjorårets avtale, hvor partene la til grunn at deler av prisøkninger og kostnadskompensasjon kan reverseres dersom kostnader og verdensmarkedspriser går tilbake til mer normale nivåer.

Inflasjon, svekket kjøpekraft og matpriser

Jordbruksavtalen i 2022 viser at regjeringen prioriterer jordbruket og norsk matproduksjon høyt. Regjeringen vil bidra til trygghet for norsk matproduksjon, selvforsyning og matberedskap i en usikker verdenssituasjon og med klimaendringer som truer stabiliteten i matproduksjonen. Vi opplever nå en meget høy inflasjon. Økte levekostnader og svekket kjøpekraft i befolkningen må også få betydning i jordbrukspolitikken. Regjeringen har stor oppmerksomhet på utviklingen i forbrukerprisene på mat. Ved at kostnadsøkningene i stor grad ble kompensert med økt budsjettstøtte, bidro fjorårets oppgjør til at matprisene i Norge, så langt, har økt vesentlig mindre enn i våre naboland. Figur 6.3 viser tolv månedersveksten fra mars 2022 i Norge sammenlignet med EU og våre naboland.

Figur 6.3 Tolv månedersveksten i forbrukerpriser på mat, fra mars 2022 til mars 2023.

Hensynet til å øke inntektsmuligheter i jordbruket må veies opp mot hensynet til prisutviklingen på mat og hensynet til statsbudsjettet. Regjeringen har økt bevilgningene til jordbruket både for å gjennomføre målrettede jordbrukspolitiske tiltak og for å øke inntektsmulighetene i jordbruket. Fra regjeringen Solbergs budsjett for 2022 til statens tilbud for 2024 vil budsjettstøtten over jordbruksavtalen øke med 8,9 mrd. kroner, fra 17,5 til 26,4 mrd. kroner. I tillegg kommer 2 mrd. kroner i ekstrabevilgning i 2022 og strømstøtten til primærprodusenter i jordbruket, veksthusnæringen og vanningslag. Dette

viser at dagens regjering prioriterer økte inntektsmuligheter for jordbruket og trygghet for norsk matproduksjon meget høyt, samtidig som hensynet til matprisene veier tungt.

Prioritere klima og miljø

Den menneskeskapte klima- og naturkrisen er vår tids største utfordring, og jordbruksavtalen må vris i en mer klima- og miljøvennlig retning. Satsing på klima og miljø må inngå i de nødvendige avveiningene mellom de landbrukspolitiske målene.

Oppfølging av klimaavtalen mellom staten og jordbruket må prioriteres, sammen med oppfølging av Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden, med en betydelig styrking av midler til vannmiljøtiltak. Det legges også opp til en satsing på kulturlandskap, bruk av beite og artsmangfold.

I statens tilbud økes bevilgningene til de målrettede klima- og miljøordningene betydelig. Det foreslås en særskilt økning på både Regionale miljøprogram, SMIL og Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket. Av en økning på 200 mill. kroner til Regionale miljøprogram er 80 mill. kroner øremerket særskilt satsing på Oslofjorden. Tilbudet prioriterer også tiltak som skal styrke oppslutningen om klimatiltak, samt kunnskapsgrunnet som skal bidra til oppfølging av klimaavtalen mellom staten og jordbruket, herunder bruk av metanhemmere i fôret til drøvtyggere under norske forhold. Utslipp av metan fra husdyrholdet utgjør en stor del av klimagassutslippene fra jordbruket. For å nå målene i klimaavtalen må tiltakene for å redusere metanutslipp forsterkes vesentlig. Økt bærekraft i sektoren kan bidra til oppfyllelse av de andre landbrukspolitiske målene, eksempelvis gjennom bedre ressursutnyttelse, klimatilpasning og omdømme. Statens forhandlingsutvalg foreslår å avsette 9 166 mill. kroner til ordninger med klima- og/eller miljøformål i 2024, dette er 974 mill. kroner mer enn det som ble avsatt for 2023.

Internasjonale forhold

Internasjonale forhold påvirker i økende grad rammebetingelsene for jordbruket og matindustrien. Tilstrekkelig konkurransekraft er fundamentet for et omfattende norsk jordbruk, en høy selvforsyningsgrad og for måloppnåelsen på alle områder jf. målene for landbrukspolitikken gjengitt i figur 6.1. Importen av jordbruksprodukter har økt over tid, men falt litt for ost og bearbeidede produkter, som omfattes av ordningen med råvarepris-kompensasjon (RÅK-varer) i henhold til EØS-avtalens protokoll 3. Nytt prisfall internasjonalt og gjenåpning for grensehandel etter pandemien, normaliserer igjen konkurransesituasjonen.

Over tid er det gjennomført flere tilpasninger i markedsordningene i jordbruket for å holde virkemidlene i tråd med WTO-regelverket. Adgangen til reguleringseksport er avviklet, administrerte priser for kjøtt og egg er avviklet og sektorene har en volumbegrenset adgang til fellesfinansiert reguleringslagring. Nå er over halvparten av markedsinntektene i jordbruket i sektorer som ikke har målpriser og virkemidler for markedsprisstøtte. Det innebærer at jordbruksavtalens mulighet til å forhandle om og regulere priser er sterkt redusert. Det reduserer også muligheten for å forhandle om og påvirke inntektsutviklingen.

Norges maksimale adgang til «gul støtte»/AMS (Aggregate measurement of support) er på 11,449 mrd. kroner. Taket kan ikke inflasjonsjusteres. Landbruksdirektoratet anslår at med gode kornavlinger ligger Norges gule støtte for 2023 litt over 11 mrd. kroner, noe som innebærer at handlingsrommet er lite. Statens forhandlingsutvalg forutsetter at en ny jordbruksavtale må være innenfor Norges internasjonale forpliktelser, jf. Hovedavtalen, og er enig i kravet fra Norges Bondelag om at det må settes ned en arbeidsgruppe som skal vurdere nødvendige endringer i markedsordninger og målprissystemet for gjenværende sektorer, for å holde jordbruksavtalen innenfor Norges forpliktelser. Samtidig må partene i disse forhandlingene vurdere hvordan markedsordningen for korn skal videreføres, etter fjorårets endringer i en ekstraordinær situasjon.

Norges Bondelag krever at regjeringen utnytter handlingsrommet i WTO-avtalen, og så fort som mulig legger om til prosenttoll der det gir best beskyttelse. Statens forhandlingsutvalg viser til at toll ikke er et forhandlingstema.

Økt selvforsyning

Regjeringen har som mål å øke den norske selvforsyningsgraden til 50 pst. Årets forhandlinger må videreføre arbeidet med å øke selvforsyningsgraden. Norge har høy selvforsyning av husdyrprodukter og relativt lave selvforsyningsgrader for energirike plantevekster til mat. Med dagens konsum utgjør sistnevnte om lag 2/3 av energiinntaket. Ut over det jordbruksavtalen kan bidra med, viser flere utredninger at vesentlig økning i selvforsyningsgraden avhenger av endringer i kostholdet i retning plantevekster til mat som kan produseres i Norge. Økning av selvforsyningsgraden handler først og fremst om:

- Å forbedre og øke produksjonen av planteprodukter, både planteprodukter til mat og til fôr. Dette må skje i et helhetlig samarbeid mellom alle leddene i verdikjeden for mat. Aktørene må gå sammen om forskning, agronomi, produktutvikling og rammevilkår. Eksempler på gode tiltak er blant annet Matkorninitiativet, Tines grovfôrprosjekt, rådgivning for bedre dyrking, prosjektet Økt Norsk og utvikling av nye norskproduserte planteprodukter til mat.
- Å styrke konkurransekraften mot import; RÅK-produkter, meierivarer, frukt og grønt. Stor forbedring i inntektsmulighetene vil ikke bidra til å øke selvforsyningsgraden hvis ikke konkurransekraften forbedres. Da vil heller selvforsyningsgraden falle, og produksjonsapparatet i Norge vil bli dårligere utnyttet.

Inntekt

I inntektspolitikken prioriterer regjeringen å redusere inntektsforskjellen mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet høyt. Høringen av NOU 2022:14 Inntektsmåling i jordbruket (Gryttenutvalget) ble avsluttet i januar. Utvalgets hovedoppgave var å vurdere avgrensninger og forutsetninger for å sammenligne næringsinntekt i jordbruket med lønn for arbeidstakere. Operasjonalisering av slike avgrensninger og forutsetninger er krevende. Det er nødvendig at operasjonaliseringen har tilstrekkelig tillit i næringen, hos myndigheter og i samfunnet, og står seg over tid.

Siden denne prosessen pågår, har Landbruks- og matministeren gjort det klart at årets oppgjør ville bli gjennomført på ordinær måte, uten endringer i grunnlagsmaterialet. Statens

forhandlingsutvalg har, som Norges Bondelag i kravet, basert tilbudet på det omforente grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda for jordbruket. Statens forhandlingsutvalg viser til at dette ikke er til hinder for nivåheving i jordbrukets inntektsmuligheter.

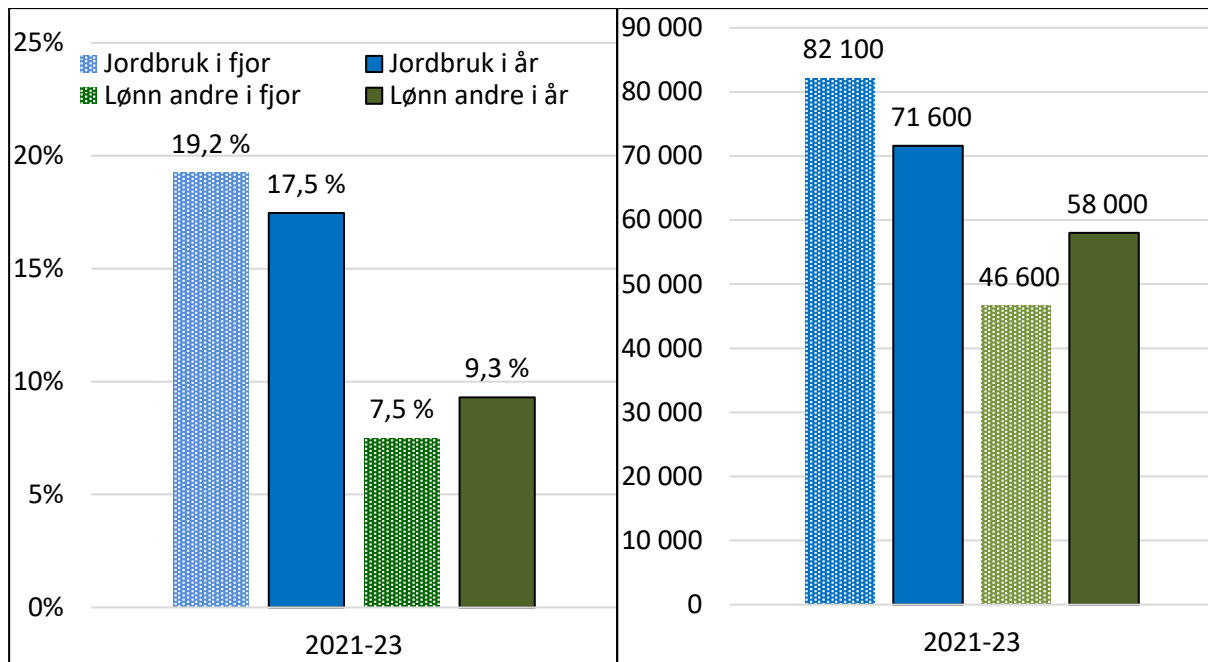
6.2 Grunnlagsmaterialet

Grunnlagsmaterialet til jordbruksforhandlingene er utarbeidet etter de samme prinsippene som de siste vel 20 årene. Enkelte tidsserier i kalkylen er revidert med grunnlag i SSBs landbruksundersøkelse for 2021, noe som gjør at den ligger på et litt lavere nivå enn i fjor, også bakover i tid. Grunnlagsmaterialet viser betydelig inntektsvariasjon i Totalregnskapet, både mellom bruk og fra år til år, bl.a. som følge av ekstremvær, pandemi, markedsutvikling og variasjon i renter, energi-, fôr- og gjødselpriser. Over halvparten av markedsinntektene i jordbruket er nå fra sektorer som ikke har noen offentlig administrert målpris. Jordbruksoppgjøret kan bare gi næringen inntektsmuligheter, og oppgjørets direkte innflytelse på prisdannelsen har vært avtakende over tid. Budsjettnemnda understreker at prognosen for inntektsutviklingen til 2023 er uvanlig usikker. Inntektsutviklingen i jordbruket må vurderes over flere år.

Det totale jordbruksarealet har vært nokså stabilt etter 2014. Iflg. normalisert regnskap har produksjonen av planteprodukter de siste 10 årene økt med om lag 10 pst., mens husdyrproduksjonene bare har økt svakt, etter en midlertidig økning under pandemien. Investeringene har ligget noenlunde stabilt, målt i faste priser. Det har i enkelte områder vært oppbremsing i bygningsinvesteringene, mens omsetningen av maskiner og redskaper i 2022 var rekordhøy. Lønnsomheten i jordbruket er i gjennomsnitt lav, men varierer mye. Årets referansebruksberegninger viser svakest utvikling for melkeproduksjon. Det skyldes reduserte melkekvoter etter økning ifm. pandemien, vekst i produksjons- og rentekostnader og små endringer i melkepris til produsent, som følge av at økningen i målprisen i fjorårets oppgjør ble motvirket av bl.a. økte kostnader ved inntransport og lavere etterbetaling fra Tine.

6.3 Inntektsutviklingen

Etter en beregnet inntektsvekst per årsverk på 14,4 pst. (58 900 kroner) i 2022, prognoserer Budsjettnemnda en ytterligere inntektsvekst på 2,7 pst., (12 700 kroner) per årsverk i 2023. Endringen fra 2021 til 2023 fremgår av figur 6.4. Resultatet inkluderer verdien av jordbruksfradraget, slik Stortinget har forutsatt. En litt svakere inntektsutvikling enn beregnet i jordbruksoppgjøret i fjor, skyldes særlig at kostnadene (inkl. renter) anslås å øke med nesten 7 mrd. kroner fra 2021 til 2023. Kostnadsveksten er særlig stor for gjødsel, kraftfôr, energi, renter og bygningsmaterialer. Før endringer i jordbruksavtalens målpriser og andre prisendringer i 2023, anslås brutto inntektsvekst til 8,7 mrd. kroner i samme periode. På inntektssiden er det i hovedsak inntekter fra kjøtt, korn og direkte tilskudd som øker, mens inntektene fra melkeproduksjon reduseres.

Figur 6.4 Inntektsutviklingen i jordbruket og årslønn for lønsmottakerne, forutsatt i fjor og beregnet i år for perioden 2021–2023 (Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk inkludert effekt av jordbruksfradraget).

Figur 6.4 viser inntektsutviklingen fra 2021 til 2023 for jordbruket og gjennomsnittlig vekst i årslønn. For perioden 2021 til 2023 er utviklingen beregnet å være 1,7 prosentpoeng (10 500 kroner) svakere enn lagt til grunn i fjor. Variasjon i inntekter og kostnader, og periodisering i Totalkalkylen, har betydning for utviklingen fra år til år, men i den situasjonen vi har vært det siste året, vurderer forhandlingsutvalget resultatet som innenfor påregnelige feilmarginer. Anslagene for 2023 innebærer at jordbruket er anslått å få en vekst i kjøpekraft per årsverk på 5,6 pst. fra 2021 til 2023, mot en reduksjon på 1,6 pst. for lønsmottakere i samme periode. Årslønn for andre grupper ble 11 400 kroner høyere enn prognosen i fjor. Fjorårets jordbruksoppgjør skulle legge til rette for å tette det gjennomsnittlige inntektsgapet til lønsmottakerne med om lag 40 000 kroner, sammenlignet med en inntekt i jordbruket i 2022 hvor svikten ift. forutsetningene året før var kompensert. Svakere vekst for jordbruk og sterkere lønnsvekst for andre grupper utgjør 21 900 kroner, tilsvarende 888 mill. kroner.

6.4 Økte inntektsmuligheter

Staten tilbyr en ramme for oppgjøret på 3 341 mill. kroner, jf. tabell 6.1. Svikten i forhold til fjorårets forutsetninger blir kompensert, og avstanden til andre grupper reduseres med 40 000 kroner på toppen av en kronemessig lik utvikling som andre grupper.

Tabell 6.1 Økonomisk ramme for statens tilbud. Mill. kroner.

	Mill. kroner
Endring i målpriser	732
Endret bevilgning på kap. 1150	2 297
Overførte midler	48
Endret verdi av jordbruksfradraget	264
Sum, mill. kroner	3 341

Tilbudet innebærer økning i målpriser, som med fullt årsutslag utgjør 732 mill. kroner. Fordelingen av målprisøkningen på produkter framgår av tabell 6.2. Videre tilbyr staten en økning i bevilgningen til jordbruksavtalen på 2 297 mill. kroner. I tillegg finansieres tilbudet med 48 mill. kroner i ledige midler som ikke ligger inne i grunnlagsmaterialet og et anslag på økt verdi av jordbruksfradraget på 264 mill. kroner. Anslaget på verdi av jordbruksfradraget er usikkert, fordi det ikke finnes tallgrunnlag for å vurdere hvordan enkeltbruk vil plassere seg i forhold til regelverket for fradragsrett. Det gjelder spesielt ved en så stor økning i vederlaget til arbeid og kapital som i dette tilbudet. Det må antas at en større andel vil gå i taket for fradrag og dermed ikke få noen økt verdi av fradraget. Statens forhandlingsutvalg har derfor redusert den beregnede verdien noe, sammenlignet med Budsjettnemndas beregningsmetode. Det vises videre til at Statens forhandlingsutvalg har fått opplyst fra Norges Bondelag at det er feil i anslaget for økt verdi av jordbruksfradraget i kravet.

Tilbudet legger til rette for en økning i inntektsmulighetene på om lag 19 pst., eller om lag 91 000 kroner per årsverk, fra 2023, før oppgjør, til 2024. Målprisøkningene fra 1. juli vil gi inntektseffekt allerede i 2023, og den resterende økningen kommer i 2024.

Statens forhandlingsutvalg vil peke på at nettoinntekten i jordbruksforetakene ikke kan vedtas, fordi den avhenger av en rekke andre forhold, herunder bøndenes egne valg. En høy ramme vil kunne gi større kostnadsvekst, og dermed i seg selv bidra til at forutsetningene om inntektsutvikling ikke oppfylles. Det er dessuten risiko for at en høy ramme gir insentiver til overproduksjon både på kort og lang sikt.

Tabell 6.2 viser tilbudets forslag til endringer i målpriser fra 1. juli 2023.

Tabell 6.2 Målprisendringer fra 1. juli 2023.

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 404	5,91	0,28	393,1
Poteter	79,0	6,38	0,42	33,2
Grønnsaker og frukt	4 176,2		7,6%	317,4
Norsk matkorn	204,7	4,75	-0,06	-11,4
Sum målprisendringer				732,3

Forslaget til økning i målpriser anslås å gi en økt utgift til mat på om lag 340 kroner for en gjennomsnittshusholdning i året. For anslaget på prisvekst i sektorer uten målpris anslås en

effekt på om lag 325 kroner. Det isolerte utslaget av økningen i råvarepriser på prisindeksen for mat og alkoholfrie drikkevarer anslås til 0,9 pst. Statens forhandlingsutvalg er bekymret for konkurransekraften for norske jordbruksvarer når prisforskjellene mellom Norge og andre land øker.

Tekniske forutsetninger

Statens forhandlingsutvalg har i hovedsak lagt til grunn de samme tekniske forutsetningene som i kravet, med unntak av gjødselprisene, jf. tabell 6.3. Bl.a. med grunnlag i utviklingen i prisene på urea internasjonalt, nylige reduksjoner i gjødselprisene i Europa og utviklingen i prisene på naturgass, anslår Statens forhandlingsutvalg en prisreduksjon på 40 pst. Det gir en kostnadsreduksjon for gjødsel som er 360 mill. kroner større enn i Norges Bondelags krav. Dette innebærer at samme inntektsvekst kan legges til rette for med tilsvarende lavere ramme. I sum innebærer det at Statens forhandlingsutvalg anslår en vekst i totale kostnader på 790 mill. kroner, som er en klart lavere økning enn de foregående årene.

Statens forhandlingsutvalg vil også peke på at Norges Bondelags anslag for prisvekst for «andre driftsmidler» og prisforutsetningen for investeringer i maskiner, redskaper og bygninger synes høy. I den situasjonen vi nå er, synes det for konservativt å trendframskrive historisk prisvekst. Anslagene er imidlertid usikre, og forhandlingsutvalget har etter en samlet vurdering benyttet samme anslag som i kravet med unntak av for gjødselprisen, der forhandlingsutvalget med grunnlag i nylige reduksjoner i gjødselprisene i Europa, utviklingen i prisene på naturgass og kontakt med bransjen, anslår en prisreduksjon på 40 pst.

Med de forutsetningene Statens forhandlingsutvalg har lagt til grunn, viser linje B i tabellen at det kreves en ramme på om lag 850 mill. kroner å legge til rette for kronemessig lik inntektsvekst i jordbruket som for lønsmottakerne. Deretter legges det inn kompensasjon for svikten i forhold til forutsetningene i fjor (linje C) på 888 mill. kroner. I tillegg innebærer forslaget et tilbud om 40 000 kroner i ytterligere nivåheving av inntektsmulighetene. Med dette reduseres avstanden til andre grupper betydelig.

Tabell 6.3 Tekniske forutsetninger for tilbudet.

	Grunnlag Mill. kr	Volum	Pris	Sum Mill. kr
1. Produksjonsvolum	42 618	0,5 %		210
2. Prisendring på varer uten målpris	21 211		3,3 %	700
3a Gjødsel	3 225	10 %	-40 %	-1 100
3b Kraftfôr	9 924	0,5 %	3,3 %	380
3c Energi	4 357			0
3d Andre driftskostnader	14 482	0,5 %	5,3 %	840
4. Sum driftskostnader	31 988			120
5. Kapitalslit og leasing	9 326			400
6. Normalisert realrentekostnad	705			269
7. Arbeidsforbruk	19 523	-1,1 %		-210
8. Lik prosentvis vekst som andre grupper	19 313		4,4 %	850
A. Sum lik prosentvis vekst som andre grupper				519
9. Kronemessig lik inntektsutvikling	40 100		29 400	330
B. Sum lik kronemessig vekst				849
C. Kompensasjon for avvik ift. i fjor				888
D. Nivåheving	40 100		40 000	1 604
SUM, ramme, mill. kroner				3 341

6.4.2 Utslag på referansebrukene

Budsjettnemndas sekretariat har beregnet det kvantumsfaste isolerte utslaget av pris- og tilskuddsendringer i tilbudet for 2024, inkludert forutsetninger om pris- og kostnadsendringer og økt utnytting av jordbruksfradraget.

Tabellen viser fullt utslag for kalenderåret 2024 sammenlignet med 2022, og med 2023 før oppgjøret. Tekniske forutsetninger er som i Norges Bondelags krav.

Tabell 6.4 Beregnet kvantumsfast helårsvirkning på referansebrukene av pris- og tilskuddsendringer, inkl. anslåtte kostnadsendringer til 2024, inkl. endret verdi av jordbruksfradraget. Kroner per årsverk.

Referansebruk ¹	2021	2022	2023 før oppgjør	2024	21 til 24	23 til 24
1 Melk. 33 årskyr	429 200	449 000	374 100	494 000	64 800	119 900
2 Korn. 507 daa	401 400	775 800	574 600	755 300	353 900	180 700
3 Sau. 169 vinterfôra	286 400	364 100	472 600	530 500	244 100	57 900
4 Melkegeit. 146 årsgeiter	458 200	494 800	457 500	550 500	92 300	93 000
5 Svin og korn. 49 avlssvin	609 000	754 100	920 800	968 500	359 500	47 700
6 Egg og planteprodukter. 6831 høner	516 500	570 500	533 400	579 300	62 800	45 900
7 Poteter 128 daa + korn 284 daa	501 500	580 400	501 200	671 500	170 000	170 300
8 32 ammekyr	308 600	386 900	452 300	521 400	212 800	69 100
9 51 dekar frukt og bær	530 400	550 900	646 700	712 000	181 600	65 300
10 115 dekar grønnsaker + korn	447 500	553 200	433 100	579 700	132 200	146 600
11 Fjorfeslakt og planteprodukter	747 500	980 800	925 800	990 300	242 800	64 500
12 Økologisk melk. 32 årskyr, landet	481 100	516 700	479 800	620 200	139 100	140 400
13 Melk. 16 årskyr, landet	366 700	390 800	385 900	468 100	101 400	82 200
14 Melk. 53 årskyr, landet	500 600	513 600	372 800	515 900	15 300	143 100
15 Melk. 71 årskyr, landet	593 900	615 300	458 700	616 900	23 000	158 200
16 Melk. 42 årskyr, Østlandet (1 og 3)	535 900	573 700	465 900	603 200	67 300	137 300
17 Melk. 30 årskyr, Østlandet (5a)	390 400	405 400	331 600	446 000	55 600	114 400
18 Melk. 36 årskyr, Jæren (2)	451 000	472 800	378 600	496 100	45 100	117 500
19 Melk. 30 årskyr, Vestlandet (5b)	417 200	428 800	367 700	478 000	60 800	110 300
20 Melk. 44 årskyr, Trøndelag (4)	431 500	449 000	320 000	447 100	15 600	127 100
21 Melk. 29 årskyr, Nord-Norge (6,7)	442 700	454 300	382 000	531 400	88 700	149 400
22 Korn. 331 daa, Østlandet	393 400	762 200	544 000	728 300	334 900	184 300
23 Korn. 782 daa, Østlandet	523 800	894 100	732 400	902 900	379 100	170 500
24 Sau. 159 vinterfôra, Sør-N. (5a,5b)	258 600	329 400	434 900	491 900	233 300	57 000
25 Sau. 177 vinterfôra, Nord-N. (6,7)	333 500	408 500	509 100	578 000	244 500	68 900
26 Sau. 86 vinterfôra, landet	121 500	163 200	233 900	272 300	150 800	38 400
27 Sau. 288 vinterfôra, landet	388 000	480 200	558 900	645 800	257 800	86 900
28 Ammeku 29 kyr (5a, 5b, 6, 7)	326 200	383 000	437 700	504 400	178 200	66 700
29 Ammeku 35 kyr (1, 3, 4)	292 300	400 400	448 000	509 300	217 000	61 300
30 Ammeku 45 kyr, landet	368 300	463 600	524 600	606 300	238 000	81 700

¹ Parentesene angir hvilken arealtilskuddssone de ulike referansebrukene er plassert i.

6.5 Hovedprioriteringer

Et betydelig løft for miljø og klimaarbeidet

I regjeringens politiske plattform heter det også at regjeringen vil sørge for bedre bærekraft i landbruket gjennom økt bruk av utmarksbeite, setring, klimatilpassing, og investering i jord. Jordbruksavtalen skal vris i en mer klima- og miljøvennlig retning. Statens forhandlingsutvalg vektlegger i årets jordbruksforhandlinger følgende på miljø- og klimaområdet i statens tilbud:

- Oppfølging av klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket med styrking av kunnskapsgrunnlaget om klimatiltak, spesielt knyttet til metanhemmere i fôr og tilskuddsordninger som bidrar til reduserte utslipp og økte opptak. Støtte videreutvikling av klimakalkulatoren

- Oppfølging av Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden med betydelig styrking av tilskuddsmidler som skal stimulere til avrenningsreducerende tiltak. I tillegg foreslås det å igangsette arbeidet med en handlingsplan for bærekraftig nitrogenforvaltning.
- Statens forhandlingsutvalg foreslår videre en styrking av ordninger som vil bidra til en betydelig økt miljø- og klimainnsats i norsk jordbruk, både i form av målrettede tiltak og forbedring av kunnskapsgrunnlaget, herunder vesentlige økninger på ordningene Regionalt miljøprogram, SMIL-ordningen og Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket.

Sterk prioritering av melkeproduksjon

Staten har prioritert melkeproduksjon høyt i årets tilbud med betydelig økning av blant annet distriktstilskudd for melk og husdyrtilskudd for melkekyr, samt økt målpris. Økning i investeringsmidler er også viktig for utviklingen i norsk melkeproduksjon.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at produksjonstaket i melkeproduksjon senkes til 750 000 liter for kumelk og 400 000 liter for geitemelk.

Satsing på de unge i næringa

Stabil rekruttering av nye næringsutøvere er nødvendig for å nå målene i norsk landbrukspolitikk. Jordbruksavtalen i sin helhet er det viktigste bidraget fra regjeringens side til å opprettholde gode rammevilkår og grunnlag for økt lønnsomhet i landbruket, og slik det viktigste verktøyet for å legge til rette for god og stabil rekruttering til næringen. I statens tilbud er følgende ordninger og satsinger særskilt rette mot unge næringsutøvere:

- Styrking av investeringsvirkemidlene med 80 mill. kroner, inkludert videreføring av generasjonsskiftetilskudd med særskilte bestemmelser for unge under 35 år.
- Stimulering til økt vekst og verdiskaping for landbruksbaserte næringer innen lokalmat, reiseliv mm. over Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping.
- Styrke velferdsordningene over jordbruksavtalen for å bidra til rekruttering til jordbruket.
- Bidra til kompetanseutvikling bl.a. gjennom støtte til voksenagronomen, mentortjenesten hos NLR og regionale tilskuddsmidler til rekruttering og kompetanseheving. Igangsette en evaluering av voksenagronomen, inkludert en vurdering av hvordan unge og nye bønders kompetansebehov best kan løses fremover i tid.

Økt konkurransekraft for grøntnæringen og økt forbruk av norsk frukt og grønt

Statens tilbud legger til rette for en styrking av grøntsektoren med mål om økt konkurransekraft, økt forbruk av norsk frukt og grønt, mer mangfold for forbrukeren og god helse.

I statens tilbud er følgende ordninger og satsinger rettet mot grøntsektoren;

- Økte målpriser for frukt, bær og grønnsaker innenfor en ramme på 7,6 pst. og økt målpris på potet med 42 øre per kilo. Pristilskudd grønt foreslås økt med 36,8 mill. kroner. Arealtilskuddet til grønnsaksproduksjon foreslås økt med 22,1 mill. kroner. Tilskudd til fellesanlegg frukt foreslås økt med 2 mill. kroner.

- Støtte til investeringer innen grøntsektoren, inkl. småskala grøntproduksjon er prioritert
- Avsetting av 8 mill. kroner til prosjekter som bidrar til bærekraft i grøntsektoren over klima- og miljøprogrammet.
- Prioritere nasjonale tilretteleggingsmidler til prosjekter i grøntsektorens verdikjede
- 4 mill. kroner i økning til Opplysningskontoret for frukt og grønt for et forsterket arbeid med å øke forbruket av norsk frukt og grønt. Tverrsektorielt arbeid skal vektlegges.
- Støtte til energirådgiving i veksthus i regi av Norsk Gartnerforbund videreføres

Velferdsordninger

Regjeringen prioriterer en styrking av velferdsordningene i jordbruket. Det er viktig for rekruttering, ferie og fritid, sikkerhet ved sykdom og bidrar til å opprettholde god dyrevelferd. I statens tilbud er følgende ordninger og satsinger:

- For tilskudd for avløsning økes satsene med 5 pst., mens maksimalbeløpet per foretak økes med 30 000 kroner til 126 580 kroner.
- Avløsertilskuddet ved sykdom og fødsel mv. styrkes med heving av maksimal dagsats til 2 450 kroner, dvs. en økning på 350 kroner.
- For landbruksvikarordningen heves tilskuddet per årsverk med 10 600 kroner. Videre utvikling av velferdsordningene utredes i en partssammensatt arbeidsgruppe fram mot neste jordbruksoppgjør.

Styrking av landbruket i Nord-Norge

Landbruk og landbruksbasert virksomhet har stor betydning for verdiskaping og sysselsetting i mange kommuner i Nord-Norge. Regjeringens nordområdepolitikk har bl.a. som mål å snu den negative befolkningsutviklingen, utnytte de lokale verdiene til å skape vekst og gjøre nordområdene til sentrum for grønn omstilling. I fjorårets jordbruksoppgjør ble det igangsatt en særskilt satsing for å mobilisere næring, kompetansemiljøer og virkemiddelapparat til å bremse den negative utviklingen i landbruket i nord og bidra til økt utnyttelse av regionale fortrinn og muligheter knyttet til det arktiske landbruket. I årets tilbud foreslår staten:

- å videreføre den områderettede satsingen for å utvikle potensiale for landbruk i nord med tilhørende verdikjeder.
- styrking av tilskudd som direkte bidrar til å bedre produsentøkonomi i landsdelen
- styrking av investeringsvirkemidlene. I Troms og Finnmark er det ikke et øvre kronemessig tak for tilskudd, slik det er i øvrige deler av landet.

Landbrukets utviklingsfond

Landbrukets utviklingsfond omfatter virkemidler innen næringsutvikling, kunnskapsutvikling og klima- og miljøtiltak. Statens forhandlingsutvalg prioriterer bl.a. investeringsvirkemidler for å imøtekomme løsdriftskravet for små og mellomstore melkebruk. I tilbudet styrkes ordningen med 80 mill. kroner til 1230,5 mill. kroner. Det er en samlet økning på 81 pst. i denne regjeringsperioden. I tillegg prioriteres ordninger med klima- og miljøinnretning, skogbrukstiltak og en særskilt satsing på Nord-Norge. Bevilgningen til fondet økes med 340 mill. kroner til 2 399 mill. kroner for 2024, og styrkes med 98 mill.

kroner for 2023. Tilskudsrammen fra fondet økes med 240 mill. kroner til 2 561 mill. kroner i 2024. Det er nødvendig å styrke fondet for å bedre fondets egenkapital.

7 Nærmere om viktige politikkområder

7.1 Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Ordningene under LUF omfatter virkemidler innenfor næringsutviklings- og miljøtiltak, herunder bl.a. tilskuddsordninger, utviklingsprogrammer og prosjekter.

7.1.1 Økonomisk oversikt over fondet

Regnskap og prognoser for utviklingen av fondet er basert på Landbruksdirektoratets årsrapport for fondet som ble avgitt 15. mars 2023. Per 31. desember 2022 var fondets egenkapital 603 mill. kroner. Tabell 7.1 viser kapitalsituasjonen i LUF.

Fondet har ansvar for innvilgede, men ikke utbetalte tilskudd. Ansvar per 31. desember 2022 er beregnet til 2 368 mill. kroner. I tillegg kommer ansvar for rentestøtteordningen som per 31.12.2022 er beregnet til 150 mill. kroner.

Tilskuddsrammen fra fondet har i flere år vært vesentlig høyere enn bevilgningen inn til fondet, noe som har medført et relativt stort negativt årsresultat for fondet i flere år. Ettersom fondet har hatt en solid egenkapital med årlig tilførsel av innbetalinger i form av tilbakebetaling av investeringslån, har det vært mulig å budsjettere med et visst negativt årsresultat fra jordbruksavtalepartenes side. Investeringslånene vil være tilbakebetalt i løpet av de nærmeste årene og det vil etter det kun være bevilgning til fondet over jordbruksavtalen som tilfører fondet midler.

I de siste års jordbruksoppgjør har det blitt gjort flere tiltak for å styrke fondets egenkapital. I fjorårets jordbruksoppgjør ble bevilgningen til fondet økt med 50 mill. kroner mer enn tilskuddsrammen fra fondet. Fondet ble også styrket med engangsmidler i 2022 på 57,3 mill. kroner. Det ble videre lagt til grunn at egenkapitalen som et minimum bør være 200 mill. kroner, for å være sikker på å kunne dekke fremtidige utbetalingsforpliktelser.

Videre har ubenyttede rammer på enkelte ordninger blitt inndratt. I fjorårets jordbruksoppgjør ble det enighet om at det fra årsskifte 2023/2024 skal innføres en praksis med at ubenyttede rammer på ordninger forvaltet av Landbruksdirektoratet, statsforvalteren og Innovasjon Norge skal inndras til fondet.

Årsresultatet for 2022 ga et positivt resultat på nærmere 60 mill. kroner. Det positive resultatet kommer blant annet av at bevilgningen til fondet ble økt i 2022. Prognosene for 2023-2027 tilsier at fondet, gitt uendret bevilgning inn og tilskuddsramme ut av fondet vil få økte utbetalinger og vil gå med underskudd. Med utgangspunkt i dette vil man i 2027 ikke ha nok egenkapital til å betale ut årlige forventede forpliktelser. Kapitalsituasjonen for LUF må styrkes videre. Landbruksdirektoratet anbefaler sterkt i sin årsrapport om fondet at fondskapitalen og likviditeten til fondet styrkes gjennom økt tilførsel av midler, slik at fondet kan betjene ansvaret og forventede utbetalinger. Alternativt anbefales det at tilskuddsrammen fra fondet reduseres, for å styrke fondet på lengre sikt.

Det er utfordrende å fastsette gode utbetalingsprognoser for et fond som har 26 ulike tilskuddsordninger under seg. I tråd med føringer fra fjorårets jordbruksoppgjør må det

legges opp til at ubenyttede rammer på enkelte ordninger skal inndras ved årsskifte. Dette må imidlertid skje etter en nærmere vurdering av de enkelte ordningene, og med innspill fra bl.a. Landbruksdirektoratet. Statens forhandlingsutvalg foreslår at problemstillingen drøftes nærmere i forhandlingene.

Det foreslås at fondet styrkes med 98,05 mill. kroner i engangsmidler for 2023. For 2024 foreslås det at bevilgningen til fondet økes med 340 mill. kroner og settes til 2 398,6 mill. kroner. Tilskuddsrammen fra fondet økes med 240 mill. kroner til 2 561 mill. kroner. Med dette vil 100 mill. kroner bidra til en styrking av fondets egenkapital. Den utfordrende situasjonen til fondet vil fortsette flere år fremover og det vil være behov for å følge opp med ytterligere tiltak for å styrke fondet fremover i tid.

Tabell 7.1 Framføring av kapitalsituasjonen for LUF for 2022–2024. Mill. kroner.

	Regn- skap 2022	Progn. 2023	Progn. 2024	Progn. 2025	Progn. 2026	Progn. 2027
Bevilgning	1 578,6	2 058,6	2 398,6	2 398,6	2 398,6	2 398,6
Engangsmidler	57,3	98,1				
Renteinntekter	7,8	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Andre inntekter ¹	25,5	23,5	23,5	23,5	23,5	23,5
Bevilgning kap. 1149	42,4	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0
SUM INNTEKTER	1 711,6	2 208,1	2 450,1	2 450,1	2 450,1	2 450,1
Utbetalinger av tilskudd fra fondet jf. årsrapport LUF 2022	1 609,4	2 108,5	2 247,0	2 238,1	2 272,5	2 354,2
Utbetalinger kap. 1149	42,4	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0
Endring i tilskuddsramme ²		60,0	240,0	240,0	240,0	240,0
SUM UTBETALINGER	1 651,8	2 188,5	2 507,0	2 498,1	2 532,5	2 614,2
RESULTAT	59,8	19,6	-56,9	-48,1	-82,4	-164,1
<i>Utvikling i egenkapital</i>	602,6	622,2	565,3	517,2	434,8	270,7
Innestående i Norges Bank, inkl. a konto IN	638,3	578,0	561,3	514,2	432,3	268,4
Utestående investeringslån	9,0	6,2	4,0	3,0	2,5	2,2
Tapsfond risikolån BU	-44,4					
Kortsiktig gjeld	-0,3					

1. Omfatter overføringer fra to statsforvaltere til ordningen Verdensarv, samt overføring fra Reindriftens utviklingsfond til ordningen konfliktforebyggende arbeid og overføring fra Miljødirektoratet til ordningen Utvalgte kulturlandskap.
2. Endring i tilskuddsrammen for 2024 (ut over prognose satt i årsrapport for LUF 2022) kommer trolig ikke til utbetaling i sin helhet i 2024.

7.1.2 Tilskuddsramme for LUF

Tabell 7.2 viser tilskuddsramme for LUF i 2024, samt endring i tilskuddsramme fra 2023 til 2024. Tilskuddsrammen for fondet for 2024 foreslås økt med 240 mill. kroner og settes til totalt 2 561 mill. kroner. Utbetalingsforpliktelser for rentestøtteordningen på 40 mill.

kroner og utbetalinger til Landbruksdirektoratets administrasjon av fondet på 4,2 mill. kroner fremgår ikke av tilskuddsrammen.

Tabell 7.2 Tilskuddsramme for LUF. Mill. kroner.

	2023	Ekstra 2023	2024	Endring 2023- 2024
Bedriftsrettede midler til investering og utvikling	1150,5		1230,5	80,0
Nasjonale tilretteleggingsmidler inkl. grøntprosjekter	16,0		16,0	0,0
Regionale tilretteleggingsmidler	40,0		41,0	1,0
Områderettet innsats				
Bærekraftig matproduksjon i nord	17,0		17,0	0,0
Fjellandbruket	3,0		3,0	0,0
Rekruttering og kompetanse i landbruket				
Regionale kompetansenettverk for lokalmat	14,7		14,7	0,0
Regionale tilskudd til rekruttering og komp.heving	14,0		14,0	0,0
Nasjonal modell for voksenagronom	17,0		17,5	0,5
Mentorordning	4,0		0,0	-4,0
Forskning og utvikling	77,0		87,0	10,0
PRESIS- Presisjonsjordbruk i praksis	4,0		4,0	0,0
Stiftelsen Norsk mat	66,0		70,0	4,0
Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping	84,3		84,3	0,0
Bondens marked og Norsk Gardsost	4,0		3,0	-1,0
Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologit utvikling i landbruket	162,0	60,0	232,0	70,0
Skogbruk	260,0		283,0	23,0
Oppfølging av handlingsplan mot villsvin	3,0		1,5	-1,5
Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	1,5		1,5	0,0
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	170,0		205,0	35,0
Drenering	68,0		68,0	0,0
MetanHUB	0,0		10,0	10,0
Klimasmart landbruk	10,0		10,0	0,0
Tilskudd til tiltak i beiteområder	31,0		31,0	0,0
Handlingsplan for plantevernmidler	14,0		14,0	0,0
Klima- og miljøprogram	37,0		40,0	3,0
Biogass	13,0		22,0	9,0
Verdensarvområdene og Utvalgte kulturlandskap	25,0		26,0	1,0
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	15,0		15,0	0,0
SUM tilskuddsramme¹	2321,0	60,0	2561,0	240,0

1 I tillegg til tilskuddsrammen må det med utgangspunkt i utbetalingsprognosene for fondet, jf. Landbruksdirektoratets årsrapport for fondet, avsettes en ramme på 40 mill. kroner til rentestøtteordningen og 4,2 mill. kroner til Landbruksdirektoratets administrasjon av fondet. Disse avsetningene er inkludert i fremtidige utbetalingsprognoser for fondet.

En vesentlig del av tilskuddsrammen for LUF er i 2024 avsatt til ordninger som skal stimulere til næringsutvikling, investering og bedriftsutvikling i landbruket, rekruttering og kompetanseheving. Skogbruk, og ordninger knyttet til klima- og miljøtiltak, utgjør en annen

sentral del av tilskuddsrammen til fondet. Statens forhandlingsutvalg prioriterer investeringstilskudd for å imøtekomme dyrevelferdskrav, ordninger med klima- og miljøinnretning, skogbrukstiltak og en distriktsrettet satsing mot nordområdene.

7.2 Rekruttering, næringsutvikling og verdiskaping i landbruket

Flere av virkemidlene som ligger under Landbrukets utviklingsfond er viktige for å følge opp ambisjonene i Hurdalsplattformen knyttet til utvikling og investering innen landbruksnæringen, økt produksjon og omsetning av lokalmat og -drikke og økologisk mat, samt utdanning, kompetanseheving og landbruksforskning.

Sentrale mål for virkemidlene er å legge til rette for flere gründere, flere vekstkraftige bedrifter og innovative næringsmiljøer i landbruket. Risikoavlastende virkemidler er et viktig bidrag til en mer konkurransedyktig og framtidsrettet landbruksproduksjon over hele landet. Flere av virkemidlene har videre som mål å lette oppstartsutfordringer og bidra til kompetanseutvikling i næringen. Ordningene har derfor betydning for rekrutteringen til landbruket.

7.2.1 Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midler)

Midlene til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midlene) har et todelt formål; å bidra til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommene, med mål om økt sysselsetting, og å bidra til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket. Gjennom investeringer og moderniseringer i driftsapparatet og bruk av ny teknologi, oppnås effektivisering og produktivitetsvekst i landbruket.

En annen viktig begrunnelse for modernisering av driftsapparatet er hensynet til dyrevelferd. Investeringsbehov med bakgrunn i dyrevelferdshensyn skal derfor prioriteres høyt for IBU-ordningen. Det understrekes at støtte til slike investeringer omfatter alle typer produksjoner, herunder også de kraftfôrkrevende produksjonene. Det legges til grunn at dette også følges opp i de regionale partnerskapene i deres prioriteringer av virkemiddelbruken.

Modernisering av driftsapparatet gir også mulighet for en mer miljøvennlig produksjon og mindre utslipp av klimagasser, eksempelvis energieffektivisering og bedre utnytting av avfall, restråstoff og biologiske ressurser.

Det er et særskilt behov for å støtte investeringer på små og mellomstore melkebruk for å imøtekomme kravet om løsdrift for storfe, som trer i kraft i 2034. Tall fra Tine og Kukontrollen viser at 72,1 pst. av melka i 2022 ble produsert i løsdriftsfjøs. 49,0 prosent av besetningene var imidlertid fortsatt i båsfjøs. Det har de seneste årene vært stor pågang etter investeringsvirkemidlene i de fleste fylkene. Blant annet som følge av kraftig kostnadsvekst, har pågangen etter investeringstilskudd i melkeproduksjon i flere fylker gått ned det siste året.

Det er behov for å gjøre kraftfulle tiltak for å sikre opprettholdelse av melkeproduksjon og produksjonsmiljø i hele landet. En betydelig andel av de gjenværende båsfjøsene er på små og mellomstore bruk på Vestlandet og i deler av Innlandet, der ressursgrunnlaget tilsier at

det er krevende å øke produksjonen vesentlig for å oppnå tilfredsstillende økonomi i driften. I Hurdalsplattformen ble det signalisert tydelige ambisjoner om å styrke investeringsvirkemidlene i landbruket. Med økningen som ligger inne i statens tilbud er den samlede økningen for IBU i denne regjeringsperioden hittil på 81 pst. I tillegg ble det i fjorårets jordbruksoppgjør gjort flere endringer for å tilrettelegge for flere økonomisk bærekraftige investeringsprosjekt, særlig innen melkeproduksjon. Maksimal tilskuddssats ble hevet til 40 pst. og øvre grense for tilskudd ble hevet til 3,5 mill. kroner per prosjekt. Det ble også innført et tilskudd til ressurskartlegging i forkant av selve investeringsprosjektene. Dette skal bidra til at planleggingen av investeringene blir bedre. Videre ble to utredningsprosjekter igangsatt for å få bedre kunnskap om eventuelle geografiske variasjoner i byggekostnader og forholdet mellom offentlig og privat finansiering av investeringsprosjektene. Kunnskap og erfaringer fra prosjekter der man har jobbet systematisk for å legge til rette for flere økonomisk bærekraftige investeringsprosjekter, som «Innlandsfjøset», bør utnyttes og spres i rådgivingsapparatet.

Det er en ambisjon å øke produksjon og forbruk av norsk frukt og grønt. Støtte til frukt-, grønt- og veksthusnæringen skal fremdeles være et tydelig prioritert område, herunder også støtte til investeringer innen småskala grøntproduksjon.

IBU-ordningen er også et målrettet virkemiddel for å fremme rekruttering til næringen, både fordi yngre gårdbrukere investerer i større grad enn eldre, og delvis fordi mange eldre som investerer gjør det for å legge til rette for neste generasjon. Næringsutøvere under 35 år er prioritert i deler av regelverket. I 2022 gikk 30 pst. av investeringstilskuddene til personer under 35 år. Det har også vært en kraftig økning i generasjonsskiftetilskudd over ordningen. Generasjonsskiftetilskuddet er ment som et investeringstilskudd til mindre investeringer på gården i forbindelse med et generasjonsskifte. Tilskuddet kan også innvilges til en forstedel av en etappevis utbygging, f.eks. knyttet til løsdriftsfjøs, men der det ikke er avklart om man vil eller kan foreta hele investeringen. Det nye tilskuddet til ressurskartlegging er også et tilskudd som er godt tilpasset unge bønder som har overtatt gård og har behov for å kartlegge muligheter og alternativer før en ev. større investering. Innovasjon Norge gir i dag inntil 2 mill. kroner i generasjonsskiftetilskudd.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det skal kunne gis tilskudd til utprøving og innføring av mobile enheter og robotisering over IBU-ordningen. Spørsmålet har i flere runder også blitt fremmet av andre, særskilt av grøntnæringen. IBU-ordningen har hittil ikke gitt støtte til mobile installasjoner eller frittstående maskiner. Over Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket, som ligger under Bionova, gis det i dag tilskudd til utprøving av teknologi og løsninger på gårdsnivå som enda ikke er hylleware. Innføring av et slikt tilskudd reiser derfor både spørsmål om en tydelig faglig begrunnelse for om offentlig støtte til mobile enheter i landbruket skal prioriteres, hvilke ordning det er naturlig at en slik ev. støtte skal forvaltes under og hvilke avgrensinger som ev. må gjøres, knyttet til slik støtte.

Det foreslås at virkemiddelapparatet, herunder Innovasjon Norge og Landbruksdirektoratet og eventuelt flere, samarbeider om en vurdering i form av en skriftlig rapport på dette området som ferdigstilles innen 31.12.2023.

Det er en generell føring for IBU-midlene å prioritere klima- og energieffektive løsninger. I perioden 2020–2023 har det blitt gitt et ekstra tilskudd for å premiere landbruksbygg innen tradisjonelt landbruk som har tre som byggemateriale. Tilskuddet foreslås videreført i sin nåværende form.

God håndtering av gjødsel i forbindelse med husdyrproduksjon er viktig både for å forhindre forurensning og for å kunne få til en best mulig utnytting av gjødsel som ressurs. Det foreslås at øvre grense for tilskudd til bygging av gjødsellager heves til 250 000 kroner per prosjekt.

I takt med utbygging av biogassanlegg, vil biorest fra biogassproduksjon fremover kunne bli en stadig viktigere gjødselkilde for landbruket, herunder også biorest fra annet organisk materiale enn husdyrgjødsel. I mangetilfeller kan det være hensiktsmessig at det etableres felles lager for biorest i istedenfor lager på den enkelte gården. Fordi fellesanlegg vil kunne bli kostbare, foreslår Statens forhandlingsutvalg at øvre tilskuddsgrense for slike fellesanlegg settes til 200 000 kroner per landbrukseiendom som er medeier i anlegget.

Risikolån – toppfinansiering i områder med lavt pantegrunnlag

Norges Bondelags forhandlingsutvalg viser i sitt krav til behov for bedre toppfinansiering, særskilt i distriktsområder der pantegrunnlaget er lavt. Ordningen med risikolån landbruk over IBU-ordningen er et supplerende verktøy som kan benyttes til å redusere risikoen i investeringsprosjekt, særskilt i områder med lavt pantegrunnlag. Innlån skjer gjennom Innovasjon Norges generelle innlånsvirksomhet, mens tapsavsetningen skjer fra IBU-ordningen og er balanseført i regnskapet til Landbrukets utviklingsfond. Gjennomgangen av ordningen fra 2017 viste at 79 pst. av alle risikolån gitt i perioden 2006–2016 ble gitt innenfor sone 3 i det distriktpolitiske virkeområdet. I disse områdene med lavt pantegrunnlag, vil en slik toppfinansiering i begrenset grad være mulig i det private markedet. I tillegg til muligheter for risikolån over IBU-ordningen, har landbruket gjennom Innovasjon Norge også tilgang på lavrisikolån bevilget over Nærings- og fiskeridepartementets budsjetter. Historisk sett har det blitt gitt mye lavrisikolån i områder der lokalbankene har lite tilbud (f.eks. Nord-Norge og nord i Trøndelag). Det vises også til den pågående utredningen om forholdet mellom offentlig og privat finansiering av investeringsprosjektene som skal ferdigstilles innen 31.12.2023. Statens forhandlingsutvalg ser derfor ikke grunn til å gjøre endringer på dette området nå.

Fylkesvis fordeling av midler, ujevn etterspørsel etter tilskudd og fylkesvise variasjoner i støttenivå

IBU-midlene blir fordelt mellom fylkene etter en fordelingsnøkkel som bl.a. skal ta hensyn til landbruksproduksjonen i fylket og distriktshensyn. Etterspørselen etter midler er ujevn mellom fylkene. Mens noen fylker over år opplever stor etterspørsel og av den grunn må gi lavere støtteutmåling per prosjekt, har andre fylker over år lavere etterspørsel og kan gi høyere støtteutmåling i prosjektene. Det er uheldig når det blir stor ulikhet i støtteutmåling mellom fylkene på ellers like prosjekter pga. ulikhet i tilgjengelige rammer. For å håndtere denne problemstillingen har Innovasjon Norge i juni hvert år kommet med forslag til en viss

omfordeling av rammene. I praksis er det relativt små summer som har blitt omfordelt. Ved årsskiftet 2022/2023 stod det igjen til sammen 96 mill. kroner i ubenyttet IBU-ramme. I tillegg til at rammen har økt vesentlig de siste årene, kan dette være et uttrykk for en noe avventende holdning blant bøndene som følge av økte kostnader. Det er naturlig at det ses på hvordan de ubenyttede rammene i fylkene kan fordeles på en bedre måte slik at midlene kommer til sin anvendelse der det er behov. Dette kan gjøres i forbindelse med den forestående oppsplittingen av fylkene Viken, Troms og Finnmark og Vestfold og Telemark.

Statens forhandlingsutvalg ønsker å drøfte disse problemstillingene med Norges Bondelags forhandlingsutvalg. Det er også ønskelig å drøfte Norges Bondelags forhandlingsutvalg sitt forslag om økning i prosentsatser og kronetak for ordningen.

Samlede føringer for 2024

Statens forhandlingsutvalg foreslår at rammen for IBU-ordningen økes med 80 mill. kroner til 1 230,5 mill. kroner. Økningen må særskilt ses i lys av behovet for omstilling på grunn av krav til dyrevelferd. Det er behov for oppgradering av driftsapparatet innenfor alle produksjoner for å imøtekomme krav til dyrevelferd. Behovet er størst når det gjelder omstilling til løsdriftsfjøs for storfe, særskilt for små- og mellomstore melkebruk.

Forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket skal legges til grunn for forvaltningen av midlene. Ut over føringene som går fram av dagens forskrift foreslår Statens forhandlingsutvalg følgende nasjonale føringer for forvaltningen av IBU-midler i 2024:

- Små og mellomstore bruk skal prioriteres ved tildeling av støtte. Innen melkeproduksjon er det særlig behov for å prioritere fornying av fjøs med inntil 30 kyr.
- Støtte til investeringsprosjekt som gir økt matproduksjon skal prioriteres til produksjoner med markedspotensial.
- Hensyn til dyrevelferd skal prioriteres høyt. Dette gjelder for alle typer produksjoner og produksjonsformer.
- Investeringer som følge av EUs økologiregelverk prioriteres.
- Støtte til investeringer innen korn, frukt-, grønt- og veksthusnæringen skal prioriteres.
- Det kan gis investeringstilskudd til bygging av gjødsellager med fast toppdekke eller minimum 10 måneders lagringskapasitet for husdyrgjødsel, samt lager med fast toppdekke til biorest og øvrig organisk gjødsel. Det kan også gis tilskudd til anlegg med gjødselseparator. Tilskuddet er avgrenset til 25 pst. av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket, med en øvre grense på 250 000 kroner per prosjekt. Ved investering i felleslager for biorest settes øvre grense for tilskudd per landbrukseiendom til 200 000 kroner.
- Prosjekt med energi- og klimaeffektive løsninger skal prioriteres.
- I vurderingen av lønnsomhet i investeringsprosjektene må det tas hensyn til det samlede næringsgrunnlaget på bruket.
- Maksimal prosentsats for tilskudd til investeringer settes til 40 pst. av godkjent kostnadsoverslag for investeringen. Øvre grense for tilskudd settes til 3,5 mill. kroner per prosjekt. Den øvre grensen gjelder ikke i Troms og Finnmark.
- Det kan gis inntil 100 mill. kroner i risikolån der tapsavsetningen skjer innenfor rammen av IBU-midlene.

- Strategiske føringer fra det regionale partnerskapet er avgrenset til prioritering mellom ulike produksjoner og mellom ulike områder i den enkelte regionen/fylket. Faglagene skal inngå i de regionale partnerskapene.

I kravet fra Norges Bondelags forhandlingsutvalg er det foreslått en rekke mindre presiseringer i IBU-regelverket, både knyttet til endringer i forskrift og i nasjonale føringer generelt. IBU-ordningen har etter hvert svært mange føringer både gjennom forskrift og andre nasjonale føringer og gjennom regionale føringer. På nasjonalt nivå er det behov for å foreta en gjennomgang av hva som bør være forskriftsfestet innenfor ordningen og hva som ikke bør være det.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at Innovasjon Norge, sammen med representanter fra avtalepartene, tar en gjennomgang av de nasjonale føringene med sikte på forenkling. Arbeidet ferdigstilles innen 1.10.2023.

7.2.2 Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler)

Formålet med midlene er å bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket gjennom tilretteleggende tiltak som bidrar til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi. Målgruppe for ordningen er bl.a. organisasjoner, forsknings- og utviklingsinstitusjoner, samt fylkeskommuner og kommuner. Ordningen forvaltes av Landbruksdirektoratet, og forskrift om tilskudd til nasjonale tilretteleggingstiltak til næringsutvikling og kompetanseheving i landbruket ligger til grunn for forvaltningen av midlene.

Midlene må ses i sammenheng med bedriftsrettede virkemidler innen næringsutvikling forvaltet av Innovasjon Norge, samt regionale tilretteleggingsmidler innen næringsutvikling og kompetanseheving forvaltet av fylkeskommunen. I 2023 ble ordningen styrket med 10 mill. kroner, både gjennom overføring av tilskuddsmidler for å styrke utviklingen innen økologisk landbruk og for å legge til rette for en særskilt prioritering av prosjekter som bidrar til utvikling innen grøntnæringen.

Satsingen som er igangsatt for å øke konkurransekraften og etterspørselen etter norsk frukt og grønt må videreføres. Gjennom tilskuddsmidlene over ordningene er det igangsatt en rekke forprosjekter og hovedprosjekter som det kan være aktuelt å støtte videre.

Det er viktig å prioritere prosjekter som kan bidra til en positiv utvikling innen produksjon og omsetning av økologiske varer.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen for 2024 videreføres med 16 mill. kroner. Følgende områder og prosjekter gis prioritet ved søknadsutlysning i 2024:

- Prosjekter innen grøntsektorens verdikjede som følger opp de anbefalte innsatsområdene i rapporten «Grøntsektoren mot 2035».
- Utviklingsprosjekter innen økologisk landbruk.

7.2.3 Regionale tilretteleggingsmidler i landbruket (RT-midler)

De regionale tilretteleggingsmidlene skal bidra til utvikling og fornying av det tradisjonelle landbruket og understøtte utvikling av andre landbruksbaserte næringer gjennom

utviklings- og mobiliseringstiltak. Midlene skal støtte opp om innledende faser og arbeid knyttet til landbruksbasert næringsutvikling regionalt, og kan gis til bl.a. kommuner, organisasjoner og forsknings- og utviklingsinstitusjoner. Ordningen forvaltes av fylkeskommunene. Forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving ligger til grunn for forvaltningen av ordningen. Det er til en viss grad overlapp mellom disse midlene og midlene til rekruttering og kompetanseheving, jf. kap. 7.3.5. Begge ordningene er forvaltet av fylkeskommunen og under samme forskrift, men med enkelte mindre ulikheter i bestemmelsene for ordningene. Det foreslås at det ses på muligheten for å slå sammen ordningene for å legge til rette for forenkling og bedre forvaltning av midlene totalt sett.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen til regionale tilretteleggingsmidler i landbruket settes til 41 mill. kroner i 2024. Økningen må ses i sammenheng med at det ikke er avsatt nasjonale midler til å støtte opp om Bondens marked regionalt jf. kap. 7.2.10. Det forutsettes ellers at den strategiske innretningen på bruken av tilretteleggingsmidlene er godt samordnet med den strategiske innretningen for de bedriftsrettede virkemidlene regionalt, og at arbeidet er godt forankret i de regionale partnerskapene.

7.2.4 Områderettet innsats

For å legge til rette for målrettet innsats i områder som har særskilte utfordringer har det blitt avsatt midler til særskilte områderettede tiltak. I jordbruksoppgjøret for 2023 ble det satt av 17 mill. kroner til en ny satsing på bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord. I tillegg ble det satt av 3 mill. kroner til fjellandbruket. Disse to områderettede satsingene har politisk vært et sentralt virkemiddel for å synliggjøre regional innsats med utgangspunkt i potensial og utfordringer for disse områdene.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre satsingen på fjellandbruket med 3 mill. kroner i 2024. Satsingen skal forankres i regionalt partnerskap for landbruk, og ses i sammenheng med de regionale tilretteleggingsmidlene som fylkeskommunene forvalter. I utredningen om seterdrift er bl.a. spørsmålet om kobling mellom satsingen på fjellandbruket og tilskudd til seterdrift vurdert. Statens forhandlingsutvalg ser det ikke som hensiktsmessig å integrere forvaltning av tilskudd til seterdrift i fjellandbrukssatsingen, hvor formålet er å finansiere fellestiltak for å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping i fjellandbruket.

Bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord

Matproduksjon, et levedyktig landbruk og rikholdige areal- og naturressurser er en ryggrad for bosettingsstrukturen i nord. Landbruket i nord er særskilt sårbart med få kompetansemiljøer, små produsentmiljøer, og til dels store avstander mellom bønder. Det gir utfordringer med hensyn til å sikre rekruttering ved generasjonsskifte, gode kunnskaps- og kompetansemiljøer og å sikre innovasjon og utvikling i næringen. Dette var bakgrunnen for at det i jordbruksoppgjøret i 2023 ble etablert en ny satsing for bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord på 17 mill. kroner som skal evalueres etter tre år. Minimum 5 mill. kroner ble øremerket forskning og øvrig kunnskapsutvikling i regi av NIBIO. Formålet med satsingen er å bidra til å styrke sårbare produsentmiljøer i Finnmark,

Troms og Nordland, motvirke bruksnedgang, øke arealbruken, heve kompetansen til landbruksnæringen og verdikjeden for mat, samt å utnytte regionale fortrinn og muligheter innen arktisk landbruk. Troms og Finnmark fylkeskommune koordinerer satsingen i samarbeid med bl.a. Nordland fylkeskommune, organisasjonene i landbruket, statsforvaltere, Sametinget, NIBIO og øvrige forsknings- og kunnskapsmiljøer. Regionalt partnerskap landbruk i Nord-Norge er godt i gang med å følge opp satsingen, herunder organisering og gjennomføring av arbeidet.

Som del av dette har også fylkeskommunene i Troms og Finnmark og Nordland besluttet å tildele egne regionale utviklingsmidler for å forsterke satsingen ytterligere. Partnerskapet vil jobbe videre med satsingen med utgangspunkt i fire arbeidspakker: «Fra båsfjøs til løsdrift», «Økonomi og lønnsomhet», «Økt bruk av utmarksbeite i nord» og «Øke totalberedskapen gjennom økt matproduksjon».

Landbruks- og matdepartementet er i ferd med å ferdigstille forskriften for forvaltningen av virkemidlene. Fra 1.1.2024 vil Troms fylkeskommune overta det forvaltningsmessige ansvaret for ordningen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at satsingen videreføres med 17 mill. kroner i 2024, og minimum 5 mill. kroner av disse øremerkes NIBIO.

7.2.5 Rekruttering og kompetanseheving i landbruket

Agronomisk kompetanse og kunnskapsbasert driftsledelse er viktig for et bærekraftig landbruk, og for å nå målet om økt matproduksjon. Et godt opplærings- og utdannings-system bidrar til å tilby utøverne i landbruket rett kompetanse. I tillegg til det formelle utdanningssystemet, er ulike rådgivingstjenester, nettverk, kurs og mentorordninger m.m. viktige kilder til kompetanseheving for næringsutøverne i landbruket. Kompetansebehovet i næringen er variert og avhenger bl.a. av type produksjon. En rekke av ordningene over jordbruksavtalen bidrar til å styrke kompetansen i næringen, spesielt ordninger innenfor Landbrukets utviklingsfond.

I tillegg til ordningene som omtales nedenfor, omfatter IBU-ordningen, Utviklingsprogrammet, de nasjonale tilretteleggingsmidlene, de regionale kompetansenettverkene for lokalmat og avsetningen til skogbruk, kompetansehevende tiltak for den enkelte næringsutøver. Rådgivingstjenesten i regi av Norsk landbruksrådgiving er sentral for kompetanseheving i landbruket, og en bidragsyter til kunnskapsbasert utvikling av produksjonsgrunnlaget på den enkelte gård.

Rekruttering til utdanningsprogrammet naturbruk i videregående skole, har vist en jevn økning i antall søkere over flere år. Målrettede rekrutteringstiltak og større oppmerksomhet om betydningen av grønne næringer, kan ha bidratt til denne utviklingen. Imidlertid er det få søkere til disse fagene sammenlignet med andre fag i videregående skole, og søkningen til landbruksfagene på Vg2 og Vg3 har gått ned de siste årene. Den relativt svake rekrutteringen til landbruks- og gartnerutdanningen i videregående skole kan få konsekvenser for kompetansen i landbruket.

7.2.5.1 Fylkesvise midler til rekruttering og kompetanseheving

Fylkeskommunene forvalter virkemidler til styrking av innsatsen innenfor rekruttering og kompetanseheving i landbruket. Prioriterte områder for ordningen er støtte til etterutdanning i landbruket, og tiltak som retter seg inn mot rekruttering, likestilling og omdømmebygging.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å sette av 14 mill. kroner for 2024. Jf. kap. 7.2.3 foreslås det at det ses på muligheten for å slå sammen RT-ordningen med denne ordningen, for å legge til rette for forenkling og bedre forvaltning av midlene totalt sett.

7.2.5.2 Nasjonal modell for voksenagronomen

Landbruket er en kompetansekrevede næring som fordrer at man har oppdatert kunnskap i ulike produksjoner, i tillegg til praktisk erfaring og kunnskap. Mange av de som etablerer seg i næringen i dag har en annen utdanning enn landbruksfaglig utdanning. I tillegg til de ordinære utdanningsløpene er det derfor nødvendig med fleksible løsninger for kompetanseheving. En fleksibel landbruksutdanning er også et viktig tiltak for de som ikke har noen tilknytning til landbruket fra før, men som ønsker seg inn i næringen. Det er stor interesse for voksenagronomordningen og etter flere år med vekst i deltakelsen, ser det nå ut til at den er stabilisert på et nivå som gir mulighet for et økonomisk bærekraftig og forutsigbart tilbud for fylkeskommunene.

Voksenagronomen, som ble etablert i 2018, er et toårig samlingsbasert opplæringsløp for deltagere over 25 år som har brukt opp retten sin til videregående opplæring. I utgangspunktet legges opplæringsloven til grunn. Det betyr at man etter to år avlegger eksamen og får den samme sluttkompetansen med yrkestittel agronom som det ordinære elever i videregående skole får etter 3 år på naturbruk (Vg1 naturbruk, Vg2 landbruk og gartner og Vg3 landbruk). Når det gjelder gartneropplæringen, «voksengartneren», tilsvarer det første året Vg2 landbruk og gartner i ordinær skole, og det andre året det som tidligere het Vg3 gartner i skole. Etter omlegging av skoleløpet i ordinær videregående skole, der Vg3 ble endret til en toårig læretid, gir ikke lenger «voksengartneren» formell sluttkompetanse. Partene bli i fjor enige om at opplæringsmodellen for «voksengartneren» skal fortsette på samme måten som i dag, og evalueres etter fem år.

Faglig råd for naturbruk har gitt innspill til at opplæringsløpet for landbruksopplæringen i videregående skole bør endres fra tre år i skole med sluttkompetanse yrkestittel agronom til et fireårig løp, inkludert læretid, med sluttkompetanse fagbrev. På den bakgrunn er Utdanningsdirektoratet i gang med å utrede om agronomopplæringen i videregående skole bør endres. Det vil være flere fordeler med et opplæringsløp som ender med sluttkompetanse fagbrev. En slik endring vil imidlertid få konsekvenser for voksenagronomen, ved at dagens modell ikke lenger vil gi en formell sluttkompetanse, slik situasjonen nå har blitt for gartneropplæringen. Videre er det spørsmål i om dette kan få konsekvenser for det samlede tilbudet og fagmiljøet på naturbruk i de videregående skolene. Basert på årets søkertall vil det, i fylkeskommunal regi, være flere som følger opplæringen på Vg3 landbruk på voksenagronomen enn i det ordinære skoleløpet i skoleåret 2023–2024.

Evaluering av voksenagronomen og vurdering av opplæringsstruktur i videregående skole

Våren 2024 uteksamineres det femte kullet voksenagronomdeltagere. Statens forhandlingsutvalg foreslår å evaluere erfaringene med voksenagronomordningen, med hensyn til målgruppe, faglig innhold, modell og formell vs. uformell sluttkompetanse.

Det foreslås videre at det i evalueringen av voksenagronomordningen inngår en vurdering av konsekvenser av et mulig endret opplæringsløp innen landbruk i videregående skole.

Det er viktig for unge og nye bønder å få mulighet til å skaffe seg relevant og oppdatert kompetanse, både gjennom voksenagronomen og gjennom ordinært skoleløp. Videre er det et stort behov for kompetente avløsere, både i forbindelse med svangerskap, og svangerskapspermisjon, ferie og fritid.

Derfor foreslås det å sette av midler til en evaluering av ordningen som også omfatter en analyse av hvordan utdanningsbehov best kan løses for unge og nye bønder, og for avløsere. Dette er også en oppfølging av ambisjonen i Hurdalsplattformen om å «gjennomgå og betre landbruksutdanninga på alle nivå».

For 2024 foreslår Statens forhandlingsutvalg å sette av 17,5 mill. kroner til den nasjonale modellen for voksenagronomopplæring. Av dette skal 0,3 mill. kroner gå til drift av felles pedagogiske og digitale løsninger for hele landet, basert på prosjektet som ble igangsatt i forbindelse med etableringen av voksenagronomordningen. Videre skal 0,5 mill. kroner settes av til en evaluering av ordningen, herunder en vurdering av strukturen i landbruksopplæringen i videregående skole.

7.2.5.3 Mentorordning i landbruket

Norsk landbruksrådgiving har siden 2017 hatt ansvar for et forsøk med en lavterskel mentorordning i landbruket, i samarbeid med faglagene regionalt og Innovasjon Norge. Fra 2020 har ordningen vært en nasjonal ordning. Målet med tiltaket har vært å bistå unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter innenfor landbruket eller landbruksbaserte næringer, med kompetanseheving gjennom personlig veiledning i en oppstart – eller utviklingsfase. Tilrettelegging for nettverk mellom adeptene som deltar i mentorordningen har vært vektlagt. Fra 2024 innlemmes støtten til tiltaket på 4 mill. kroner i tilskuddet som gis til Norsk Landbruksrådgiving over post 77.13 *Tilskudd til rådgivning*. Støtten vil være et bidrag til at Norsk Landbruksrådgiving kan videreføre en tjeneste knyttet til mentorbistand for unge produsenter.

7.2.5.4 Regionale kompetansenettverk for lokalmat

Kompetansenettverksordningen for lokalmat finansieres over LUF og forvaltes av noen utvalgte fylkeskommuner, som fordeler midler til fem regionale aktører som er ansvarlige for aktivitetene i kompetansenettverkene jf. tabell 7.5.

Målgruppen for ordningen er små matbedrifter med inntil 10 ansatte. Dette kan være primærprodusenter eller næringsmiddelbedrifter med mål om å utvikle, foredle og selge kvalitetsprodukter basert på lokale råvarer eller reiselivsbedrifter som har utviklingsprosjekter i samarbeid med lokalmatprodusenter. I tillegg til det matfaglige tilbudet hos kompetansenettverkene kan man få hjelp til å løse markedsutfordringer gjennom Norsk Mat sitt tilbud innen markeds tjenester. De fem ansvarlige fylkeskommunene skal bidra til god

koordinering mellom kompetansenettverkene, mellom fylkene som hører til i det enkelte nettverkets virkeområde, og opp mot andre kompetansetilbud i regionen. Det legges videre til grunn at kompetansenettverkene samarbeider med Norsk Mat om synliggjøring av det samlede tilbudet via lokalmat.no

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen til drift av de fem kompetansenettverkene for lokalmat holdes uforandret på 14 mill. kroner i 2024. I tillegg kommer 0,7 mill. kroner til administrasjons- og gjennomføringskostnader. Fordeling av tilskudd mellom nettverkene framgår av tabell 7.3.

Tabell 7.3 Regionale kompetansenettverk og ansvarlige fylkeskommuner

Ansvarlig fylkeskommune	Kompetansenettverk for lokalmat	Dekker følgende fylker	Forslag 2023 mill. kr.
Rogaland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Sør-Norge	Agder og Rogaland	2,40
Viken fylkeskommune	Kompetansenettverket i Øst-Norge	Vestfold og Telemark, Oslo, Viken og Innlandet	3,55
Vestland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Vest-Norge	Vestland	2,40
Trøndelag fylkeskommune	Kompetansenettverket i Trøndelag.	Trøndelag og Møre og Romsdal	2,90
Troms og Finnmark fylkeskommune	Kompetansenettverket i Nord-Norge.	Nordland og Troms og Finnmark	2,75

7.2.6 Forskning og utvikling

Midler til forskning og utvikling over jordbruksavtalen har som formål å støtte utvikling av ny kunnskap og teknologi til landbruks- og matsektoren. Forskning av høy kvalitet og med relevans for sektorens næringsliv skal bidra til økt matproduksjon, trygg mat, god dyrevelferd og til økt bærekraft og konkurransevne i sektoren.

Som prioriterte forskningstema foreslås økt innsats innenfor temaene klima, matsikkerhet og beredskap, og kunnskapsutvikling som bygger opp under Norges langsiktige behov for høyere selvforsyningsgrad. Det er særskilt behov for tiltak som kan bidra til reduksjon av klimagassutslippene i jordbruket, herunder kunnskap som kan bidra til å redusere utslipp av lystgass og metan. Forskning på bærekraftig fôr basert på norske ressurser vil være et annet prioritert område, og vil inngå i arbeidet med det målrettede samfunnsoppdraget om bærekraftig fôr som ble lansert i Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning. Det er i dag knyttet stor usikkerhet til den globale matforsynings situasjonen, som sannsynligvis vil få konsekvenser i lang tid fremover. Det er viktig å ha et langsiktig perspektiv både med hensyn til stabil tilgang på innsatsfaktorer, og utvikling av mer bærekraftige løsninger. Forskningsprosjekter finansiert over ordningen skal resultere i anvendte løsninger med stor nytte for næringen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen øker med 10 mill. kroner til 87 mill. kroner til forskning og utvikling for 2024. Det vises ellers til videreføring av avsatte midler til forsknings- og utredningsprosjekter til NIBIO under kap. 7.2.4 innenfor satsingen på

bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord, samt det pågående prosjektet PRESIS jf. kap. 7.2.7.

Støtten til det norsk-svenske samarbeidet innen hesteforskning skal videreføres på samme nivå som tidligere.

Det foreslås at minst 6 mill. kroner brukes til utredninger. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det gjennomføres følgende utredninger:

- Som en oppfølging av Helhetlig plan for Oslofjorden er det behov for styrket kunnskapsgrunnlag om avrenning fra skogarealer og identifisering av eventuelle effekter av skogsdrift. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at en utredning knyttet til dette gjennomføres innen 1.3.2024.
- Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes av 1 mill. kroner til kartlegging av tilgangen på avløserer og landbruksvikarer og hvordan den kan styrkes. Dette inkl. hvordan de ulike avløserlagene har valgt sin tilpasning ut fra størrelsen på geografisk ansvarsområde, tetthet av jordbruksforetak, type produksjoner mv.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det totale utredningsbehovet drøftes i forhandlingene.

7.2.7 PRESIS

Landbruket har over tid fått et omfattende tilbud av teknologiske løsninger. Det er nødvendig å tilpasse løsningene til norske produksjonsforhold og til bondens behov. Videre er det viktig med nøytrale råd om nye teknologiske løsninger. I den forbindelse har NIBIO sammen med en rekke samarbeidspartnere etablert prosjektet «Presisjonsjordbruk ut i praksis», forkortet PRESIS. Formålet er å utvikle et helhetlig system som skal sørge for at alle norske gårdbrukere som ønsker får tilgang på brukervennlige, teknologiske tjenester som er godt testet og tilpasset norske forhold, og som sikrer bondens eierskap til lagringsløsninger for innsamlede data. Dette er informasjonstjenester som har potensial til å redusere klima- og miljøbelastninger fra jordbruket, og/eller gi økt effektivitet og bedre driftsøkonomi på gårdsnivå. Skreddersydd brukerstøtte og rådgivning i skjæringspunktet mellom ny teknologi og agronomi er en integrert del av systemet.

NIBIOs samarbeidspartnere i prosjektet er Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norsk Landbruksrådgivning. I tillegg deltar pilotbønder i forbindelse med utprøving av ny teknologi. Prosjektet må sikre god dialog med andre aktører med tilgrensende digitaliseringsprosjekt, for eksempel Klimasmart landbruk.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det avsettes 4 mill. kroner for 2024, som er prosjektets siste år. Ved avslutning av prosjektet må det gjøres en vurdering av hvordan resultatene fra prosjektet kan tas videre ut i praksis.

7.2.8 Stiftelsen Norsk Mat

Stiftelsen Norsk Mat (SNM) har som formål å styrke konkurransevnen til norsk matproduksjon og å skape preferanse for norsk produsert mat. Det skjer gjennom arbeid med kvalitetssikring, kompetanse og synliggjøring av norske konkurransefortrinn og opprinnelse overfor matprodusenter, handel og forbrukere. Stiftelsen har i oppgave å administrere og

videreutvikle Kvalitetssystem i landbruket (KSL), godkjennings- og merkeordningen for Inn på tunet, merkeordningene Nyt Norge, Beskyttede Betegnelser og Spesialitet, generisk informasjon om økologisk mat, samt drift og utvikling av databasen lokalmat.no. Stiftelsen skal også drifte det nasjonale nettstedet for Inn på tunet.

Det oppdaterte KSL-verktøyet, som nå inne i sitt tredje driftsår, har bidratt til effektivisering gjennom god dataflyt for bønder, varemottakere, rådgiver og tilsyn. Antall spørsmål i egenrevisjonen er redusert med 25 pst., og det er rom for ytterligere forenklinger framover. Stiftelsen viser til at det ligger et stort effektiviseringspotensial i å supplere fysiske revisjoner med digitale revisjoner, og vil inneværende år starte et prosjekt som skal teste ut en slik løsning for 150 revisjoner.

Statens forhandlingsutvalg understreker at drift og utvikling av KSL er stiftelsens hovedoppgave, og legger til grunn at stiftelsen prioriterer videre utvikling av KSL.

Stiftelsen må fortsette arbeidet med å videreutvikle merkeordningen Nyt Norge. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at merkeordningen samfinansieres mellom Omsetningsrådet, merkebrukerne og dagligvarehandelen, i tråd med planen styret i Norsk Mat har lagt opp til. Utover dette må stiftelsen også ivareta arbeid med de øvrige merkeordningene, godkjenningsordningen for Inn på Tunet, kunnskapsbasert informasjon om økologisk mat, måling av salg av lokalmat, samt drift av lokalmat.no.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen til Stiftelsen Norsk Mat økes totalt med 4 mill. kroner til 70 mill. kroner for 2023.

7.2.9 Utviklingsprogrammet – landbruks og reindriftsbasert vekst og verdiskaping

Utviklingsprogrammet - landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping (Utviklingsprogrammet) skal bidra til vekst og verdiskaping innen lokal mat og drikke, reiseliv, herunder jakt- og fisketurisme, reindriftsnæringen, Inn på tunet, innlandsfiske og andre næringer basert på landbrukets og reindriftens ressurser. Innovasjon Norge, forvalter programmet, som er et sentralt virkemiddel for å oppnå målsettingene i landbrukspolitikken, og da spesielt for å bidra til vekst, verdiskaping og sysselsetting i distriktene. Det er videre etablert en styringsgruppe for utviklingsprogrammet. Styringsgruppen skal behandle spørsmål av overordnet og strategisk karakter, herunder strategier, handlingsplaner, resultatoppfølging og resultatkontroll, vedta fordeling av budsjettammer for de enkelte delområdene og angi retning for bruk av midler for de enkelte delområdene. Styringsgruppen skal også forankre Utviklingsprogrammet, dets prioriteringer og aktiviteter i respektive organisasjoner

Programmet tilbyr finansiering til bedrifter som ønsker å vokse, støtte til etablering av forpliktende bedriftsnettverk, samt støtte til tilpassede kompetansetiltak til bedriftene. Utviklingsprogrammet kan også støtte kompetanse- og produktutvikling for aktører som ønsker å selge jaktoplevelser, og for de som ønsker å videreforedle og selge viltkjøtt. I tillegg skal nasjonale og regionale omdømmetiltak i programmet bidra til å øke kunnskap

om de næringene programmet dekker, både hos forbrukere, i markedet og i samfunnet generelt, og til å øke kompetanse og bygge stolthet i næringen.

Det gode utviklingen nye næringer er et resultat av at man over lang tid har bygget stein på stein i et samarbeid mellom det offentlige og næringen selv. Veksten på lokalmatområdet, inkludert reindriftsprodukter, har vært svært stor over mange år. I dag har lokalmat blitt et område dagligvarehandelen profilerer seg på og som reiselivet etterspør. Siden 2001 har virkemidlene i Utviklingsprogrammet vært helt sentrale i denne utviklingen. Bedriftene som produserer lokalmat, reiselivsopplevelser og Inn på tunet- tjenester mm. bidrar positivt på norsk landbruks omdømme. Videre bidrar bedriftene til økt verdiskaping og sysselsetting i distriktene. Muligheten for å etablere nye næringer på sitt gårdsbruk, har også bidratt til at flere unge ønsker å overta gården.

Finansieringsvirkemidler

Dagens utviklingsprogram støtter de bedriftene innenfor andre næringer som ønsker å vokse. I 2022 var det en nedgang i søknadstilfanget fra vekstbedrifter. Årsaken er sannsynligvis ettervirkninger av pandemien, kombinert med usikkerhet knyttet til kostnadsøkninger. For 2023 melder IN at interessen for vekststøtte igjen er økende, særlig fra lokalmatprodusentene. IN har planer om å starte et mobiliseringsarbeid for å øke etterspørsel av programmets ordninger generelt og finansieringsordningene spesielt, med særlig mål om å nå fram til reiselivsaktører og Inn på Tunet-tilbydere.

Utvikling av næring knyttet til høstbare viltressurser skal fortsatt vektlegges i programmet. Erfaringene fra Inn på tunet-løftet 2 og annet utviklingsarbeid med Inn på tunet skal nyttiggjøres inn i utviklingsprogrammets samlede portefølje og i videre arbeid med vekstbedrifter, nettverk og omdømmearbeid. Innenfor reiselivsområdet bør det blant annet gjøres en vurdering av mulighetene for å se innsatsen rettet mot landbruk og reindrift i sammenheng.

Omdømmeporteføljen

Omdømmeporteføljen ble revidert i 2022. I hovedsak innebærer dette at porteføljen i større grad skal bidra til regional utvikling, og at innsatsen skal kobles tettere mot regionenes næringsutviklingsplaner. Sentrale omdømmeprosjekter har de siste årene vært Matstreif, deltakelse på Internationale Grüne Woche (IGW), Det norske måltid og støtte til regionale matfestivaler. Matstreif ble gjennomført for siste gang i 2023. Dersom næringen i Oslo-regionen selv ønsker dette, kan det isteden etableres en regional matfestival.

Det har over en 15-års periode blitt gitt støtte til mat- og drikkekonkurransen Det norske måltid (DNM). Siden 2014 har støtten gått til bedriften Moril AS, som eier DNM, og prosjektet har siden 2020 vært et nasjonalt omdømmeprosjekt. Innovasjon Norge er vedtaksmyndighet for støtte som har blitt gitt til Moril AS for å arrangere Det Norske Måltid. Innovasjon Norge har i sin saksbehandling vurdert at det er betydelig juridisk risiko knyttet til å gi ytterligere offentlig støtte til DNM i 2023. Med bakgrunn i dette gis det ikke videre støtte til Det norske Måltid over Utviklingsprogrammet.

Norges deltagelse på Internationale Grüne Woche (IGW) er et viktig tiltak som blant annet skal bidra til regional utvikling innenfor lokalmat og reiseliv. Et krav for deltakelse er at

regionene skriftlig synliggjør hvordan IGW-deltakelsen skal kobles opp mot øvrig næringsutviklingsarbeid i regionen. Det har blitt arbeidet for å skalere ned IGW-deltakelsen noe. I 2023 ble antall deltakende regioner redusert fra 3 til 2. Videre skal regiondagen i 2023 gjennomføres i Norge. Tiltakene som ble gjennomført i 2023 skal evalueres.

Kompetansebehov

Innovasjon Norge, Stiftelsen Norsk Mat og Landbruksdirektoratet er alle sentrale tilbydere av kompetansetiltak til lokalmatprodusenter. De har i fellesskap gjort en vurdering av innretningen av dagens kompetansetilbud. Bakgrunnen er en tilsynelatende nedgang i interessen for de kompetansetilbudene som finnes. De viser til at tilbudet til bedriftene er spredt på mange aktører både nasjonalt og regionalt, noe som gjør tilbudet uoversiktlig. Det har i tillegg skjedd en rivende utvikling på lokalmatområdet siden eksisterende kompetansetilbud ble etablert, og det finnes nå et mangfold av store og små lokalmatprodusenter som opererer i ulike markeder og som har ulike kompetansebehov. Det er derfor grunn til å tro at deler av kompetanseporteføljen bør justeres for å tilpasse kompetansetilbudet til endrede behov.

Med bakgrunn i dette foreslår Statens forhandlingsutvalg at det gjennomføres en kartlegging av lokalmatprodusentenes kompetansebehov og om dagens tilbud er dekkende.

Styringsgruppen for utviklingsprogrammet

Jordbruket viser til at styringsgruppen for programmet bør videreføres, men har forslag til justeringer av arbeidet. Statens forhandlingsutvalg er enig med jordbruket i at styringsgruppen ikke fungerer optimalt slik den er innrettet i dag, og mener det er mest hensiktsmessig er at styringsgruppen legges ned. Det er imidlertid en verdi i at virkemiddelaktører og ulike forvaltningsnivå møtes, blant for å oppdatere hverandre på status på området, diskutere utvikling og muligheter for samarbeid.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen til Utviklingsprogrammet videreføres med en bevilgning på 84,3 mill. kroner for 2024 og inviterer til en diskusjon rundt organiseringen av arbeidet framover.

7.2.10 Støtte til Bondens marked og Norsk Gardsost

Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen til Norsk Gardsost og Bondens Marked Norge i 2024 med hhv. 1 mill. kroner og 2 mill. kroner. Tilskuddet skal benyttes til aktivitet innenfor organisasjonens virke. Støtten skal bidra til å opprettholde aktivitet og fremme kunnskap om og forståelse for norsk landbruksproduksjon og matkultur, og med det være et synlig bidrag til utviklingen av Norge som matnasjon. Bevilgningen til de regionale Bondens Marked videreføres ikke, men det vises til at Bondens marked regionalt kan søke støtte over Regionale tilretteleggingsmidler forvaltet av fylkeskommunene som er styrket med 1 mill. kroner.

7.2.11 Inn på tunet

Inn på Tunet- løftet er et treårig prosjekt som har pågått i perioden 2019–2022. Noen aktiviteter fortsetter ut i første halvår 2023. Total ramme for løftet er 12 mill. kroner som

har vært finansiert over LUF. En stor del av løftet har vært å gjennomføre fire pilotprosjekter som ble avsluttet i desember 2023. Det er utarbeidet et digitalt veiledningsmaterieell for kjøp av Inn på tunet- tjenester, der erfaringene fra pilotprosjektene er trukket inn.

Siste strategi for Inn på tunet er fra 2012. Det er et godt momentum for å utarbeide en ny strategi på området nå, slik at ny kunnskap fra løftet kan tas videre raskt. Å få på plass en nasjonal strategi på området er også viktig fordi det innenfor Inn på tunet er en lang rekke nasjonale og regionale aktører som har et tilretteleggings- eller utviklingsansvar. For å lykkes er det derfor viktig med god koordinering og ansvarsfordeling mellom aktørene. I tillegg er det behov for en god tverrsektoriell forankring.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det, med utgangspunkt dette, utarbeides en ny nasjonal strategi for Inn på tunet i løpet av 2024. I arbeidet må det vurderes om det er resultater fra Inn på tunet-løftet 2 som også kan være relevant for Ut på vidda-tilbudene. Hovedansvaret for å utarbeid strategien legges til Landbruksdirektoratet, i samarbeid med relevante aktører. Mandat for arbeidet utarbeides av avtalepartene i etterkant av forhandlingene.

7.2.12 Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket

Verdiskapningsprogrammet er fra 2023 lagt til BIONOVA. Programmet har som mål å bidra til produksjon og bruk av fornybar energi internt i landbruket og salg av biovarme til andre samfunnssektorer. Programmet skal også støtte uttesting av ny produksjonsteknologi, som kan redusere klimagassutslippene og øke konkurransekraften for landbruket. Dette vil gi økt verdiskaping basert på landbrukets egne ressurser og bidra til å nå regjeringens mål i klima- og energipolitikken.

Bioenergi er en sentral del av for fornybardelen av programmet. Programmets målområde omfatter også anlegg som kombinerer biovarmeproduksjon med strømproduksjon fra solceller. Videre gis det støtte til prosjekter med ren strømproduksjon fra solceller til næringsformål på landbrukseiendommen. Det kan også gis støtte til kombinerte el-/varmeanlegg basert på biobrensel, såkalte CHP-anlegg. Det stilles de samme kravene til lønnsomhet som for rene bioenergianlegg. Slike løsninger gir gårdsbruk muligheter for å bli selvforsynt med energi. Et annet utviklingsområde er produksjon av biokull som sideprodukt til bioenergi. Dette er særlig interessant som et klimatiltak, gjennom binding og lagring av karbon i jord.

Utviklingen av gårdsbaserte biogassanlegg er også et prioritert område innenfor programmet. Utviklingen har nådd et punkt hvor det er mulig å oppnå tilstrekkelig lønnsomhet for biogassanlegg, men det er relativt store gjødselvolum som skal til for å forsvare investeringer i biogass. Innblanding av andre råstoffkomponenter som f.eks. fiskeslam, gir en produksjonsgevinst. Det er også en trend at lønnsomheten for solcelleanlegg blir bedre.

Programmet skal bidra til å introdusere ny klima- og miljøvennlig teknologi i landbruket. Dette gjelder utviklings- og utprøvningsprosjekter knyttet til uttesting av ny produksjonsteknologi og nye løsninger på gårdsnivå. Det er en naturlig kobling mot Bioøkonomiordningen under BIONOVA og innsatsen rettet mot agritech-bedrifter, også for utvikling av hjemmemarkedet.

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at verdiskapingsprogrammet for fornybar energi, som en del av BIONOVA, skal videreutvikles til å ta et mer helhetlig ansvar for gode løsninger når det gjelder klima, miljø og energi for landbruket. Programmet kan gjennom dette gi et aktivt bidrag til at målet i klimaavtalen med jordbruket nås. Framover forventes det økt investeringsbehov i biorestlager og gårdsanlegg, gitt at det legges opp til økt utnyttelse av husdyrgjødsel til produksjon av biogass. Verdiskapingsprogrammets innretning gir gode muligheter for å bidra til å introdusere ny teknologi og bruk av fornybar energi i landbruket, samt bruk av landbrukets ressurser til produksjon av energi til andre sektorer og samfunnsområder.

Årets ramme for programmet ble disponert i mars, og mer enn 400 søknader ble liggende ubehandlet. Statens forhandlingsutvalg foreslår å bruke 60 mill. kroner av ledige midler til verdiskapingsprogrammet for 2023, og at avsetningen økes med 70 mill. kroner for 2024.

7.2.13 Skogbruk

Skogressursene er viktige for sysselsetting og verdiskaping i Norge. En ansvarlig og langsiktig forvaltning av skogressursene er en forutsetning for å produsere skog med kvalitetstømmer og slik bidra til framtidig verdiskaping og karbonbinding. Skogen er også viktig for friluftsliv, naturmangfold og kulturminner, samt for å redusere risiko for flom, skred og ras. Gode avveininger mellom aktivitet og miljøhensyn i skogbruket står sentralt i regjeringens skogpolitikk.

Skog i vekst tar opp CO₂, og aktiv skogskjøtsel med planting, gjødsling og ungskogpleie gir økt CO₂-opptak. Skogens positive klimabidrag går frem av Regjeringens klimastatus og -plan (særskilt vedlegg til Prop. 1 S (2022-2023)). Regjeringen vil bruke skogen aktivt som en del av klimapolitikken.

Med bakgrunn i at hogsten har økt de siste årene, øker også behovet for planting og ungskogpleie. Skogkultur er viktig for fremtidig virkestilgang, verdiskaping og CO₂ opptak i norske skoger. Klimaplan 2021–2030 peker på at økt skogkulturinnsats kan gi betydelige klimabidrag framover. Regjeringen vil øke tilskuddene til skogplanting, ungskogpleie og andre skogkulturtiltak for å øke CO₂-opptaket og sikre ressursgrunnlaget for industrien. Regjeringen vil vurdere nye klimatiltak i forvalta skog som har høyt potensiale for økt opptak og er enkle å implementere. Dette gjelder spesifikt styrket ungskogpleie og stubbebehandling mot rotråte.

Et velfungerende skogsveinett er avgjørende for en lønnsom verdikjede og for tilgang til fornybart råstoff til det grønne skiftet. Nybygging av skogsveier og standardheving av gamle veier legger til rette for rasjonell og kostnadseffektiv transport. Veiinvesteringene bidrar også til å gjøre skogsveinettet mer robust mot klimaendringer og klimarelaterte

skader. Ved bygging av skogsveger skal det tas nødvendige hensyn til naturmangfold, kulturminner og andre miljøverdier, i tråd med forskrift om planlegging og godkjenning av landbruksveger for å vise at eventuelle naturverdier hensyntas. Satsingen på skogsbilveinet for å tilpasse det til endrede klimaforhold og moderne tømmertransport videreføres.

Bærekraftig skogbruk krever et godt kunnskapsgrunnlag for å gjøre avveininger mellom økonomi og miljø og sikre god måloppnåelse. Det er viktig at beslutninger gjøres med grunnlag i kunnskap som er basert på dokumenterbar og etterprøvbar informasjon om de naturressursene som skal forvaltes. Viktige kilder er Landsskogtakseringen, Kilden (skogportalen), Askeladden (kulturminner og kulturmiljø) og Naturbase. Skogeiere har ansvar for å følge opp foryngelse og ivaretagelse av nøkkelbiotoper, samt andre hensyn som friluftsliv og kulturmiljøverdier.

Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer er det grunnleggende virkemiddelet for å sikre god oversikt over skogressursene og dermed et godt beslutningsgrunnlag for skogtiltak og verdiskaping. Samtidig er dette viktig for å sikre god nok kunnskap om hvor de viktige miljøverdiene er slik at de kan tas hensyn til, og for å kunne dokumentere skogbrukets miljøinnsats. Skogbruksplanleggingen er modernisert de siste årene, blant annet når det gjelder miljøregistreringsmetodikk i samsvar med inndelings- og beskrivelsessystemet fra Natur i Norge - Artsdatabanken og når det gjelder bedre overvåking av nøkkelbiotoper. I en utredning fra Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet fra 2021, om forvaltning av den eldste skogen og nøkkelbiotopene, er det foreslått forbedringer i opplegget for miljøregistreringer som departementet skal følge opp.

Tilskudd til miljøtiltak i skogbruket skal bidra til at miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner i skogen blir ivarettatt og videreutviklet. For eksempel kan midlene gå til langsiktig bevaring og skjøtsel av nøkkelbiotoper, kompensasjon for økte driftsutgifter og fjerning av utenlandske treslag av hensyn til miljøverdier, samt skjøtselstiltak for å ivareta landskap, friluftsliv og kulturminner. Tiltakene skal gjennomføres i tråd med forskrift om næringsutvikling og miljøtiltak i skogbruket. Til tross for at det er informert bredt om ordningen, har det vært lavere etterspørsel enn den avsatte rammen de siste årene.

Landbruksdirektoratet har på oppdrag fra LMD utredet innrettingen på ordningen for miljøtiltak i skogbruket under LUF. Denne ble lagt fram til jordbruksoppgjøret 2022.

For å bidra til økt og mer effektiv bruk foreslår Landbruksdirektoratet blant annet å forenkle søknadsprosedyrer, beskrive klarere hva som inngår i ordningen, og videreføre en beløpsgrense per prosjekt, men å løfte denne noe. Videre anbefaler direktoratet at ubrukte midler det enkelte år skal kunne tilbakeføres til ordinære skogkulturtiltak. Departementet vil følge opp utredningen på egnet måte, bl.a. med mål om å øke etterspørselen til miljømidlene, slik at det blir mindre ubrukte midler enn i dag.

Kompetansehevende tiltak er sentralt for gjennomføringen av skogpolitikken. Skogkurs - Skogbrukets Kursinstitutt - er en viktig aktør i denne sammenheng, og retter seg mot både offentlig og privat veiledningsapparat, skogeiere, skogsarbeidere og entreprenører over hele

landet. Løpende kompetanseheving er en forutsetning for skogeiernes muligheter til selv å kunne legge til rette for økt verdiskaping med basis i eiendommens ressurser. Som en del av dette har Skogkurs også kurs om jakt, vilt, viltkjøtt og utmarksnæring.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke avsetningen til skogbrukstiltak med 23 mill. kroner, til 283 mill. kroner for 2024. Av dette øremerkes 5 mill. kroner til miljøtiltak. Fordelingen mellom de ulike virkemidlene vil gjøres etter drøftinger mellom avtalepartene. Skogbrukets næringsorganisasjoner inviteres til å delta.

7.2.14 Tiltak mot villsvin og oppfølging av Handlingsplan mot villsvin

Regjeringen har fastsatt et mål om færrest mulig villsvin spredt ut over et minst mulig område i Norge. Handlingsplan mot villsvin 2020–2024, beskriver en rekke tiltak og virkemidler som bygger opp under dette målet. Handlingsplanen følges opp av Miljødirektoratet og Mattilsynet på sine respektive ansvarsområder. Fellingsstatistikk og overvåkingsdata tyder på at villsvinbestanden – og den økende trenden siden 2012 – trolig ble snudd til nedgang i jaktåret 2021/2022. Det er ikke rapportert om økt utbredelse. Denne utviklingen må ses i sammenheng med nedgang i den svenske villsvinbestanden.

Det er nødvendig å holde trykket på villsvin oppe blant grunneiere og jegere. Statens forhandlingsutvalg viser til søknad fra Villsvinprosjektet om behov for å videreføre deler av prosjektet i en driftsfase. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes av 1,5 mill. kroner til tiltak mot villsvin i 2024, en halvering fra 2023. Midlene er en del av en helhetlig innsats for å redusere forekomst og utbredelse av villsvin.

7.2.15 Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift

Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift forvaltes av Statsforvalteren i Trøndelag. Formålet med tilskudd til konfliktforebyggende tiltak er å redusere konflikter mellom reindrift og jordbruk, i tillegg til konflikter mellom reindrift og andre berørte parter.

Konfliktforebyggende er regulert i forskrift til reindriftsavtalen. I Reindriftsavtalen 2023/2024 ble det enighet om å åpne for søknader om tilskudd til vedlikehold av gjerder som får godkjent sluttrapport fra og med 2023. Slik søknad kan sendes første gang fem år etter at sluttrapport for prosjektet er godkjent. Det er et vilkår for tilskudd til vedlikehold at gjerdet er i bruk, er løpende vedlikeholdt, i god stand og har fungert etter hensikten. Det gis et tilskudd på 10 kroner per løpemeter gjerde.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes av 1,5 mill. kroner til ordningen over jordbruksavtalen, en avsetning på samme nivå som over reindriftsavtalen. 0,1 mill. kroner av totalrammen settes av til administrasjon, fordelt likt på reindriftsavtalen og jordbruksavtalen.

7.3 Miljø og klima

I Hurdalsplattformen er klima- og miljøsatsingen i landbruket formulert slik:

«Klimagassutsleppa frå landbruket skal reduserast og opptaket av karbon aukast, samstundes som vi aukar sjølvforsyninga og tilpassar produksjonen til eit endra og vanskelegare klima. Ein variert bruksstruktur som er tilpassa Noreg sine naturressursar og geografi, gir dei beste moglegheitene til å produsere mat på ein berekraftig og klimavennleg måte. Det er òg viktig for å sikre god dyrevelferd, auka mattryggleik og betre beredskap.»

I regjeringens politiske plattform heter det også at regjeringen vil sørge for bedre bærekraft i landbruket gjennom økt bruk av utmarksbeite, setring, klimatilpassing, og investering i jord.

Det er viktig for regjeringen å prioritere arbeidet med grønn omstilling og ivareta et bærekraftig landbruk, både knyttet til arbeid med miljørettede tiltak og reduksjon av klimagasser, herunder oppfølging av intensjonsavtalen om klima med jordbruket og biobasert sirkulærøkonomi. Jordbruksavtalen skal vris i en mer klima- og miljøvennlig retning. Miljø- og klimasatsingen over jordbruksavtalen skal bidra til å opprettholde kulturlandskapet og til å redusere miljøbelastningen fra jordbruket, herunder utslipp til luft og vann. Flere av miljøordningene bidrar også til bedre agronomi. Statens forhandlingsutvalg vektlegger i årets jordbruksforhandlinger følgende på miljø- og klimaområdet i statens tilbud:

- Oppfølging av klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket med styrking av kunnskapsgrunnlaget om klimatiltak, spesielt knyttet til metanhemmere i fôr og tilskuddsordninger som bidrar til reduserte utslipp og økte opptak.
- Oppfølging av Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden med betydelig styrking av tilskuddsmidler som skal stimulere til avrenningsreduserende tiltak. I tillegg foreslås det å igangsette arbeidet med en handlingsplan for bærekraftig nitrogenforvaltning.
- Statens forhandlingsutvalg foreslår videre en styrking av ordninger som vil bidra til en betydelig økt miljø- og klimainnsats i norsk jordbruk, både i form av målrettede tiltak og forbedring av kunnskapsgrunnlaget, herunder vesentlige økninger på ordningene Regionalt miljøprogram, SMIL-ordningen og Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket.
- Statens forhandlingsutvalg foreslår en betydelig satsing på frukt og grønt

Regjeringen har også etablert Bionova som skal være et viktig verktøy både for oppfølging av intensjonsavtalen om klima og for å utvikle den biobaserte sirkulærøkonomien.

Konkretisering av statens forhandlingsutvalg sine prioriteringer blir omtalt under de ulike ordningene.

Samlet oversikt over miljø- og klimasatsing i jordbruksavtalen for 2024

Statens forhandlingsutvalg foreslår å avsette 9 166 mill. kroner til ordninger med klima- og/eller miljøformål i 2024, dette er 974 mill. kroner mer enn det som ble avsatt for 2023.

Tabell 7.4 gir en oversikt over den samlede satsingen på miljø- og klimaområdet i statens tilbud.

Tabell 7.4 Oversikt over ordninger på jordbruksavtalen med klima- og/eller miljøformål, mill. kroner i 2024

Kap. 1150		2023	2024	Endring
Post 50	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	170	205	35
Post 50	Drenering av jordbruksjord	68	68	0
Post 50	Tiltak i beiteområder	31	31	0
Post 50	PRESIS	4	4	0
Post 50	Klima- og miljøprogram	37	40	3
Post 50	Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområdene	25	26	1
Post 50	Biogass	13	22	9
Post 50	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	162	232	70 ¹
Post 50	MetanHUB		10	10
Post 50	Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler	14	14	0
Post 74.16	Beitetilskudd	1 349,0	1 763,7	414,7
Post 74.17	Areal- og kulturlandskapstilskuddet	5 360,5	5 558,2	197,7
Post 74.19	Regionale miljøprogram (RMP)	786,1	986,1	200
Post 74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	146,6	162,6	16
Post 73.13	Pristilskudd økologisk melk	0	18	18
Post 50	Utviklingsmidler økologisk landbruk	15	15	0
Post 77.13	Energirådgiving i veksthussektoren	1	1	0
Sum virkemidler innen miljø- og klima		8 176,2	9 166,6	974,4

1) I tillegg 60 mill. kroner i ledige midler i 2023.

Overordnede rammebetingelser på klima- og miljøområdet

Norge har meldt inn et forsterket klimamål under Parisavtalen om å redusere utslippene med minst 55 pst. innen 2030, sammenlignet med nivået i 1990. Regjeringen har nylig sendt et forslag til Stortinget om endring av klimaloven som følge av denne innmeldingen. Av Parisavtalen går det frem at vi må bedre evnen til å møte negative klimaendringer og kutte klimagassutslipp på en måte som ikke truer matproduksjonen. Mens både Norge og EU fortsatt hadde klimamål for 2030 om 40 pst. utslippsreduksjon, inngikk Norge en forpliktende klimaavtale med EU om å samarbeide om å oppfylle våre respektive klimamål for 2030, herunder innenfor ikke-kvotepiktig sektor, der jordbruket er plassert. Også EU forsterket sitt klimamål i 2021 og har nylig vedtatt nytt klimaregelverk. Norge vil gå i dialog med EU for å avklare vilkårene for norsk deltakelse i det oppdaterte EU-regelverket. For at regelverket skal gjelde for Norge, må Stortinget gi sitt samtykke. Av regjeringens politiske plattform fremgår det at regjeringen ikke vil innføre avgift på klimagassutslipp som følger av biologiske prosesser. Videre vil regjeringen oppfylle staten og landbrukets avtale om kutt av klimagassutslipp i landbruket ved hjelp av nye verktøy. Det viktigste nye verktøyet er Bionova, en finansieringsmekanisme som blant annet skal støtte klimatiltak i landbruket.

Klimaplan for 2021–2030 (Meld. St. 13 (2020–2021)) inneholdt en plan for å oppfylle Norges forpliktelse for 2030 under Parisavtalen, i samarbeid med EU. Denne klimaplanen ble behandlet i Stortinget 8. april 2021, i samsvar med Innst. 325 S (2020–2021) til Meld.

St. 13 (2020–2021). I klimaplanen slås det fast at intensjonsavtalen om klima mellom regjeringen og jordbruket fra 2019 er ligger til grunn for det videre klimaarbeidet i landbruket, og at et bærekraftig og levende landbruk i hele landet er en viktig del av det grønne skiftet, og det grønne næringslivet som Norge skal ha i tiårene fremover. Videre fremgår det av Klimaplan 2021–2030 at norsk jordbruk skal produsere det forbrukerne etterspør på en klimasmart og bærekraftig måte. Jordbruket har selv levert en klimaplan, Landbrukets klimaplan, som synliggjør hvordan jordbruket vil følge opp intensjonsavtalen om klima. Utviklingen av virkemidler skal følges opp i de årlige jordbruksoppgjørene. I Stortingets behandling av Klimaplan 2021–2030 var det bred enighet om at intensjonsavtalen først og fremst skal innfris gjennom tiltak som forbedrer norsk matproduksjon, og at den viktigste oppgaven i klimasammenheng er å redusere utslippene uten at klimaomstillingen fører til karbonlekkasje. Det må derfor legges vekt på å redusere utslippene per produserte enhet. Å bedre kunnskapen og praksisen for opptaket av karbon i jord, jordhelse og bærekraftig bruk av jordbruksarealene, blir et viktig arbeid framover. I 2020 sluttet Norge seg til «Fire promille-initiativet», som ble lansert under klimatoppmøtet i Paris i 2015.

Klimaloven forplikter regjeringen til årlig å rapportere til Stortinget på klimamåloppnåelse. Regjeringens klimastatus og -plan, som legges fram som et særskilt vedlegg til statsbudsjettet hvert år, er regjeringens svar på denne forpliktelsen. Klimastatus og -plan viser hvordan regjeringen ligger an til å nå klimaforpliktelser og -mål, samt oppsummerer regjeringens klimapolitikk for måloppnåelse.

Klimaendringer kan gi nye muligheter for produksjon som bøndene vil utnytte, men endringene vil også medføre stor usikkerhet. Utvikling av tilpasset teknologi, forskningsbasert og praktisk agronomisk kunnskap, er en forutsetning for å lykkes under mer krevende værforhold. Det fremgår av regjeringsplattformen at regjeringen vil styrke klimaberedskapen. Varmere klima fører med seg et uforutsigbart værmønster der flom og skred, skogbranner, jorderosjon, steinsprang og tørke vil forekomme oftere. Samfunnssikkerheten utfordres og tilgangen på livsviktige naturressurser trues. Behovet for klimaforebygging- og klimatilpasning er stort og økende. NOU 2022:3 «På trygg grunn» tydeliggjør også behovet for at samfunnet er bedre rustet mot naturhendelser. Også i jordbruket er det viktig med innsats som bidrar til å binde jordsmonnet, lagrer karbon, beskytter mot erosjon og som er viktig for overvannshåndtering og flomdemping. Regjeringen vil fremme en stortingsmelding om klimatilpasning i løpet av 2023.

Jordbruksavtalen omfatter flere økonomiske virkemidler som skal stimulere til redusert avrenning til vassdrag og kyst, eksempelvis gis det tilskudd for at kornarealer og vassdragsnære arealer ikke jordarbeides om høsten. I tråd med vannforskriften, som implementerer EUs vanndirektiv i norsk rett, fastsetter de regionale vannforvaltningsplanene miljømål for alt vann, både elver, innsjøer, kystvann og grunnvann. Oppdaterte vannforvaltningsplaner, med tilhørende tiltaksprogrammer, er vedtatt for årene 2022–2027. Planarbeidet viser at jordbruk fremdeles er en av hovedpåvirkerne på vannet i Norge, og en av hovedårsakene til at miljømålene ikke er nådd for mange av vannforekomstene. Det er behov for en betydelig

styrket innsats mot forurensning fra jordbruk i planperioden 2022–2027 for å oppnå målet om god tilstand i alle landbrukspåvirkede vannforekomster.

Det er et viktig landbrukspolitisk mål å sikre bærekraftig ressursforvaltning med et sterkt vern av jordsmonnet, og bedre ivaretagelse av kulturlandskapet og naturmangfoldet. Stortinget har fastsatt et mål om at årlig omdisponering av dyrka mark skal under 3 000 dekar innen 2025, og regjeringen skal ifølge Hurdalsplattformen vurdere om målet skal settes til 2 000 dekar. Landbruket har et ansvar for å følge opp disse målene gjennom god forvaltning og drift av sine arealer.

I jordbrukslandskapet er det store verdier knyttet til naturmangfold og kulturmiljø. Jordbruket har et eget ansvar for å ta vare på dem, jf. nytt nasjonalt mål på kulturmiljøfeltet; «Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk.» Landbruksarealene er viktige områder for utøvelse av friluftsliv, og det er derfor viktig å gi allmennheten mulighet for ferdsel i landskapet.

I desember 2022 ble partslandene til Konvensjonen om biologisk mangfold enige om et nytt globalt rammeverk for naturmangfold. Avtalen inneholder fire hovedmål som skal nås innen 2050 og 23 mål som skal nås innen 2030. Mange av målene har direkte relevans for landbruk, herunder mål om restaurering av forringet natur, opprettholdelse av genetisk mangfold, reduksjon av forurensning og matsvinn, og insentiver og subsidier som kan skade naturmangfold. I tillegg er det et spesifikt mål om bærekraftige primærnæringer. Alle målene er globale, og skal nås gjennom globale initiativ og nasjonale bidrag. Landene skal redegjøre for sine nasjonale bidrag gjennom oppdaterte nasjonale handlingsplaner og strategier. For å følge opp det globale rammeverket, vil regjeringen legge frem en stortingsmelding med en ny nasjonal handlingsplan for naturmangfold. Denne skal være klar til det neste partsmøtet under Konvensjonen om biologisk mangfold høsten 2024.

Regjeringen følger opp tiltaksplanen for bekjempelse av fremmede skadelige arter (2020–2025) og tiltaksplanen for pollinerende insekter (2021–2028). Det er også et tverrsektorielt samarbeid om tiltak for truet natur. Sektorvise tiltak for biologisk mangfold skal bidra til å nå det nasjonale målet om at ingen arter og naturtyper skal utryddes, og at utviklingen til truet natur, nær truet natur og naturtyper skal bedres.

7.3.2 Intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket

I juni 2019 inngikk staten og organisasjonene i jordbruket en intensjonsavtale med mål om å redusere klimagassutslippene og øke opptak av karbon tilsvarende 5 mill. tonn CO₂-ekv. samlet for årene 2021–2030. Avtalen omfatter klimatiltak som kan tilskrives all jordbruksaktivitet innen sektorene jordbruk, transport, oppvarming og arealbrukssektoren (unntatt skog) i det offisielle utslippsregnskapet. Det er etablert en regnskapsgruppe, bestående av avtalepartene, som skal gjøre opp status for progresjon og utvikling i arbeidet med å følge opp avtalen. Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet utgjør sekretariatet for regnskapsgruppa. Regnskapsgruppas rapport for arbeidet i 2022 kan leses i kap. 3.5.1.2.

Det er etablert et tredelt rapporteringssystem, som til sammen vil gi et faglig grunnlag for å vurdere om progresjon og utvikling er som forutsatt i avtalen. Klimaavtalens første gap-rapportering og tiltaksrapportering vil ferdigstilles høsten 2023.

Regnskapsgruppa skal også bidra til å utvikle kunnskapsgrunnlaget om klimagassutslipp og opptak fra jordbruket og effekt av tiltak, ved å initiere utviklingsprosjekter og følge med på relevant forskning som kan ligge til grunn for videreutvikling av nasjonal utslippsmetodikk.

Regnskapsgruppa skriver i sitt innspill til jordbruksforhandlingene at det fremover bør prioriteres kunnskapsutvikling knyttet til følgende områder:

- Utslipp av lystgass fra jord: Det er behov for flere målinger av utslipp for å utvikle utslippsfaktorer som er representative for norske forhold og som fanger opp tiltak bedre.
- Tilsetningsstoffer i fôr for reduserte metanutslipp fra drøvtyggere: Det er behov for mer kunnskap om klimaeffekt og praktisk bruk under norske forhold.
- Utslipp fra gjødsellager: Det er stor usikkerhet knyttet til utslippsfaktorene for ammoniakk, lystgass og metan fra norske gjødsellager. Det er behov for flere målinger under norske forhold.
- Karbonlagring i jord: Per i dag mangler det metodikk og overvåking som trengs for å dokumentere ev. resultater som oppnås. Det pågår flere forskningsprosjekter som kan gi bedre datagrunnlag og bidra til at effekt av tiltak som påvirker karbonlagring i jord kan dokumenteres og fanges opp i klimagassregnskapet.

I tillegg til arbeidet med rapportering, planlegger regnskapsgruppa å sette ut et prosjekt på lystgass høsten 2023. Formålet med prosjektet er å vurdere kunnskapsbehov for å forbedre metodikken som brukes for å beregne utslipp av lystgass fra jordbruksjord og hva som skal til av dokumentasjon for å innføre ny metodikk.

Statens forhandlingsutvalg viser til at regnskapsgruppa støtter opp om oppfyllelsen av intensjonsavtalen ved å bidra til resultatkontroll og et dekkende klimagassregnskap der flere klimatiltak og relevante aktiviteter på sikt kan fanges opp av regnskapet. Statens forhandlingsutvalg støtter opp om prioriteringene fra regnskapsgruppa gjennom statens tilbud.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes av 1,5 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet i 2024 til prosjekter prioritert av regnskapsgruppa, også jf. punktene over. Inntil 0,5 mill. kroner kan brukes til bistand fra SSB og NIBIO i arbeidet med rapportering og utviklingsprosjekter.

7.3.3 Tiltak for å redusere utslipp av metan og lystgass fra jordbruket

De dominerende utslippskildene fra jordbruket er utslipp av metan fra drøvtyggere og husdyrgjødsel, og utslipp av lystgass fra gjødsel og gjødslet mark. Statens forhandlingsutvalg mener det er viktig at det settes stort trykk på tiltak som kan bidra til å redusere utslippene fra jordbruket, samtidig som målene for landbrukspolitikken ligger til grunn. I tråd med målet i intensjonsavtalen for klima må det derfor tilstrebes en utvikling som bidrar til reduserte utslipp per produserte enhet og som ivaretar behovet for å redusere de samlede utslippene fra sektoren.

Det pågår mye viktig arbeid for å redusere metanutslippene fra husdyrproduksjonen. Bedre kvalitet på grovfôret er ett tiltak som gir mindre metanproduksjon fra vomma på kua. Bedre grovfôr kan også redusere behovet for kraftfôr. Prosjektet Grovfôr 2020 viste at det er store variasjoner i grovfôrkvaliteten på relativt like gårder, hvilket tilsier at mange bønder har potensial for å bedre grovfôrkvaliteten. Videre foregår det arbeid med avl på mer klimavennlige NRF-kuer i regi av GENO. GENO har ambisjoner om at første generasjons NRF kyr i produksjon som er valgt ut på grunnlag av metanutslipp kan skje i 2026–2027.

Tilsetningsstoffer i fôret til drøvtyggere forskes det mye på, både i Norge og internasjonalt. Forskingen viser et høyt potensial for utslippsreduksjoner, opptil 30 pst. Denne typen fôrtilsetninger finnes allerede på markedet, men det er behov for mer utprøving av hvordan tilsetningene kan tas i bruk under rådende drifts- og fôringsregimer i Norge, og hvordan bruk og effekt kan dokumenteres under norske forhold.

God dyrehelse og fruktbarhet hos dyrene er også viktig for å begrense klimagassutslippene per produsert enhet. Ifølge rapporten «Klimaendringer og Landbruk» (2016) bruker friske dyr anslagsvis 10-15 pst. mindre energi enn syke dyr. Friske dyr er mer effektive og har lavere utslipp pr. produsert enhet. Norge har en husdyrhelse i verdenstoppen.

Etablering av MetanHUB

Norges Bondelag viser i sitt krav til et nylig etablert utviklingsprosjekt for implementering og oppfyllelse av mål om reduksjon av metanutslipp jordbruksnæringen, der Tine er prosjekteier og andre aktører i jordbruket er med. Formålet med prosjektet er å bruke av metanhemmere som bidrag til å oppfylle landbrukets Klimaplan. Det skal gjøres gjennom kunnskapsbygging, uttesting og en trinnvis implementering av metanhemmere for drøvtyggere under norske forhold.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en satsing på metanhemmere i fôr sammen med andre relevante tiltak gjennom en metanHUB, jf. omtale i kravet fra Norges Bondelag og prosjektbeskrivelse fra Tine. En norsk satsing og bred tilnærming må til for å finne bruksmåter som bygger opp under det norske husdyrholdet og ressursgrunlaget basert på grovfôr og beite. Bruken må være forenlig med god dyrevelferd, mattrygghet og forbrukeraksept. En metanHUB med deltakelse fra fagmiljøer og aktørene i næringa kan bidra til å utvikle kunnskap og praksis til hjelp for et sunt, godt og klimavennlig norsk husdyrhold, som fortsatt nyttiggjør våre naturgitte ressurser og ivaretar kulturlandskapet.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å støtte prosjektet MetanHUB med 10 mill. kroner over LUF i 2024. Det tas sikte på å støtte prosjektet i henhold til prosjektbeskrivelsen til og med 2027, men bevilgninger er avhengig av prioriteringer i de enkelte jordbruksoppgjør i perioden. Midlene tildeles etter søknad til Landbruksdirektoratet. Det foreslås at det etableres en styringsgruppe for prosjektet bestående av Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, LMD, KLD og Tine SA.

I henhold til prosjektbeskrivelsen skal prosjektet inkludere ulike dyregrupper som melkeku, ammeku, okser, kviger, melkegeit og sau. Prosjektet skal ha tett kontakt med Mattilsynet når det gjelder forsøk og sikker råstoffkvalitet og i tråd med regelverk, trygg mat og dyrevelferd. Prosjektet skal årlig rapportere på fremdrift, resultater og økonomistatus til

avtalepartene. Statens forhandlingsutvalg foreslår at prosjektet ikke skal avgrenses til de to produktene Bovaer (3-NOP) og Asparagopsis armata, for å ta høyde for at det kan utvikles andre nye lovende produkter i prosjektperioden.

Særlig innsats for raskt å redusere metanutslippene

Statens forhandlingsutvalg mener at det er svært viktig at det settes inn kraftfull innsats for å redusere metanutslippene fra jordbruket, både for å redusere klimagassutslippene fra jordbrukssektoren og for å nå målet for intensjonsavtalen om klima. Det er også et mål å vri jordbruksavtalen i en mer miljø- og klimavennlig retning, og vi har forpliktelser i WTO som skal oppfylles.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å ta sikte på at husdyrtilskuddene til storfe og småfe i løpet av en femårsperiode konverteres fra et rent husdyrtilskudd til også å være knyttet til krav som reduserer klima- og miljøbelastningen fra husdyrproduksjonen betydelig. Konverteringen kan gjøres gradvis ved at det over perioden legges til flere krav som til sammen knyttes til en økende andel av tilskuddet. De opptrappende vilkårene kan være klimarådgivning og bruk av klimakalkulator, bruk av metanhemmere i fôret, gjødslingspraksis etc. Dette vil gi et sterkt insentiv til norske bønder til å legge om sin produksjon i en mer miljø- og klimavennlig retning og til en etterspørselsdrevet utvikling av klimavennlige løsninger til norsk jordbruk. Statens forhandlingsutvalg ønsker å diskutere disse problemstillingene med Norges Bondelag i forhandlingene.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at Landbruksdirektoratet, frem til jordbruksoppgjøret 2024, får i oppdrag å utrede hvordan husdyrtilskuddet kan utvikles til å ha en klima- og miljøbegrunnelse. I utredningen må det utarbeides en implementeringsplan og det må også gjøres en vurdering av hvordan en slik ordningen kan forvaltes. I tillegg til en vurdering av insentiver for å ta i bruk metanhemmere i fôr, må utredningen også se hen til øvrig utviklingsarbeid for klimavennlig avl, fôr, gjødsel, husdyrrom mv. slik at tiltakene kan bygge opp under hverandre. Avtalepartene må involveres i arbeidet i form av en referansegruppe.

Behov for bedre kunnskap om utslipp av lystgass fra jord

Jordbruksarealer påvirker klima fordi de er netto kilder til utslipp eller opptak av CO₂, avhengig av driftsmåte, og fordi de slipper ut lystgass (N₂O), som «drives» av nitrogengjødsling og påvirkes av driftsmåte. Det er et stort behov å finne driftsmåter og nye tiltak som reduserer jordbrukets klimabelastning ved å minimere utslipp, ikke bare av metan, men også CO₂ og N₂O. En forutsetning for å oppnå dette er å kunne kvantifisere utslippene under realistiske agronomiske forhold. Tradisjonelt måles dette «manuelt» ved å måle akkumulasjon av gassene i et kammer som settes på jordoverflaten. Dette er svært arbeidskrevende og tillater derfor bare sporadiske målinger fra få utvalgte punkter på et areal. Konsekvensen av dette er at utslippsberegningene blir usikre, og ubrukelige for å verifisere tiltakseffekter. Dette viser at det er behov for robotisert måling av gassutveksling mellom jord og atmosfære.

Det foregår en rivende utvikling av feltroboter til mange ulike formål i jordbruket. NMBU har planer om å utvikle en ny versjon av feltroboten for klimagassmålinger. Den nye

versjonen skal bli mer kompakt og lettere enn den første. Det betyr at den med letthet kan fraktes fra gård til gård på en tilhenger. Feltrobotene vil anvendes for å kvantifisere N₂O-utslipp i feltforsøk for å prøve ut effekten av nyutviklet bioteknologi for å redusere utslipp (N₂O-spisende bakterier). Dette skal i første omgang gjøres i feltforsøk ved NMBU, og deretter på gårds-nivå når teknologien er oppskalert. Felt-robotene kan (og vil) selvsagt anvendes for å kvantifisere effekten av andre agronomiske tiltak på CO₂- og N₂O-flux. Et lovende tiltak er å bruke N₂O-reduserende symbiotiske bakterier på leguminosor (kløver, bønner, erter etc).

Statens forhandlingsutvalg mener at gode målinger av lystgassutslipp er avgjørende for å verifisere at tiltak har effekt, og hvor stor effekten er. Bred dokumentasjon av effekt under norske forhold er avgjørende for oppslutning om ulike N₂O-tiltak, for utvikling av virkemidler og for at det skal være mulig å godskrive tiltaket som klimatiltak i utslippsregnskapet. Statens forhandlingsutvalg ønsker å diskutere hvordan man kan sørge for god kunnskapsutvikling på dette området videre.

7.3.4 Oppfølging av helhetlig plan for Oslofjorden

Rapporten «Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord med et aktivt friluftsliv» ble lagt fram i mars 2021. Jordbruket og kommunale avløp tilfører en vesentlig andel nitrogen til Oslofjorden. Tilførselene fra jordbruket kommer fra arealer i nedbørsfeltene som drenerer til fjorden, og omfatter nesten hele Østlandet. Med bakgrunn i den alvorlige situasjonen for vannmiljøet i Oslofjorden, ble avtalepartene i 2022 enige om at 70 mill. kroner av den økte bevilgningen til RMP skulle gå særskilt til vannmiljøtiltak i fylkene Oslo, Viken, Vestfold-delen av Vestfold og Telemark og Innlandet. Avsetningen skulle stimulere til større oppslutning om vannmiljøtiltak i jordbruket og for å følge opp helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden, se kap 3.5.2 for omtale av oppslutningen til vannmiljøtiltak i Oslofjordområdet i 2022. For å redusere påvirkninger fra jordbruket brukes både lokale, regionale og nasjonale miljøkrav, tilskudd til frivillige tiltak og rådgivning. Regelverket omfatter blant annet hjemler for at kommunen og statsforvalterne kan stille strengere krav til miljøtiltak i særlig utsatte områder. Statsforvalteren i Oslo og Viken har vedtatt 60/40-regelen i Østfold, Akershus og Oslo, gjennom forskrift om krav til jordarbeiding og miljøtiltak i nedbørfelt til sårbare vassdrag, Oslo, Akershus og Østfold. Forskriften pålegger alle bønder å ha minst 60 pst. av jordbruksarealet i stubb eller gras om høsten, uavhengig av om det er flatt eller hellende terreng. Flere statsforvaltere, blant annet Statsforvalteren i Innlandet og Statsforvalteren i Vestfold og Telemark er nå i gang med å vurdere om det er behov for miljøkrav i sitt område og hvordan det i så tilfelle skal innrettes.

Avtalepartene ble enige i jordbruksoppgjøret 2022 om å gi NIBIO i samarbeid med NIVA i oppdrag å gjøre nødvendige oppdateringer i TEOTIL-modellen, som skal gi bedre og sikrere data om avrenning fra jordbruket. Dette vil styrke grunnlaget for bedre vannmiljøforvaltning innen landbruket og målretting av tiltak og virkemidler, innenfor f.eks. Oslofjordområdet, men også generelt for å nå målene i vannforskriften. Arbeidet skal ferdigstilles innen 31.12.2023.

Statens forhandlingsutvalg mener arbeidet i jordbruket med å følge opp Oslofjordplanen fortsatt må styrkes, og foreslår en betydelig økning både på RMP-rammen og SMIL-rammen som skal stimulere til økt oppslutning om vannmiljøtiltak i jordbruket, spesielt knyttet til Oslofjordområdet. Når det gjelder RMP foreslås det at 80 mill. kroner av en total økning på 200 mill. kroner i 2024 øremerkes vannmiljøtiltak i fylkene som drenerer til Oslofjorden. Dette er tiltak som gjennomføres i 2023, men som kommer til utbetaling i 2024. Det foreslås videre å styrke SMIL-ordningen med 35 mill. kroner i 2024, der kommuner innenfor nedbørsfeltet til Oslofjorden skal prioriteres i fordelingen av midler. Som en oppfølging av Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden er det også behov for styrket kunnskapsgrunnlag om avrenning fra skogarealer og identifisering av eventuelle effekter av skogsdrift. Det foreslås derfor at det avsettes midler til utredning over forskningsmidlene i kap 7.2.6 til dette.

7.3.5 Nasjonalt miljøprogram

Landbruksdirektoratet fastsatte 1.9.2022 revidert Nasjonalt miljøprogram (NMP). NMP skal bidra til å nå nasjonale mål, herunder mål om et bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser og ivareta internasjonale forpliktelser gjennom å målrette miljøarbeidet i jordbruket. NMP 2023-2026 gir enn samlet fremstilling av hvordan myndighetene legger til rette for jordbrukets oppnåelse av mål for miljø og klima. Dette inkluderer tilrettelegging på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Tiltakene i programmet bidrar til et åpent og variert jordbrukslandskap, til at et bredt utvalg av landskapstyper og særlige verdifulle biotoper og kulturmiljøer ivaretas og skjøttes, samt til at jordbruksproduksjonen fører til minst mulig forurensing og tap av næringsstoffer til luft og vann. Ordningene som ligger i NMP forvaltes på ulike nivåer. Ordningene som forvaltes nasjonalt har generelle krav knyttet til seg, og skal bidra til å gi generelle miljøgoder som eksempelvis åpent kulturlandskap. Miljøkravene er innlemmet i Kvalitetssystemer i landbruket (KSL). Ordningene som forvaltes regionalt og lokalt skal ivareta utfordringer som krever større grad av målretting enn det som er mulig i de nasjonale tilskuddene.

Nasjonalt miljøprogram er inndelt i ni miljøfaglige tema, der jordbruket har et sektoransvar. Disse er en videreføring fra tidligere nasjonale miljøprogram. For hvert tema er det utformet mål som viser til en ønsket tilstand eller utvikling.

Handlingsplan for bærekraftig nitrogenutnyttelse i jordbruket

Nitrogen er en nødvendig innsatsfaktor i jordbruket, og er nødvendig i arbeidet for matsikkerhet og beredskap. Regjeringen har i Hurdalsplattformen varslet arbeid for økt selvforsyningsgrad. Tilgang på nitrogen for planter og husdyrproduksjon, samt god utnyttning av nitrogenet, er avgjørende for å lykkes med dette arbeidet. Samtidig er overskudd av nitrogen fra jordbruket en miljøbelastning, og forstyrrer økosystemer både på land og i vann. God forvaltning av nitrogenet som ressurs er en forutsetning for bærekraftig landbruk. Landbruket er forpliktet til å arbeide for redusert miljøbelastning fra nitrogen, gjennom Göteborgprotokollen/EUs direktiv om nasjonale utslippstak for forurensninger til luft (NH₃ og NO_x), Klimaavtalen for jordbruket (N₂O), EUs Vanndirektiv og Nitratdirektiv.

Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet fikk i oppdrag fra jordbruksoppkjøret 2022 å utrede tiltak og virkemidler for helhetlig og bærekraftig nitrogenforvaltning i jordbruket. Utredningen skal ligge til grunn for en eventuell handlingsplan for god nitrogenutnyttelse. Utredningen tydeliggjør at bærekraftig nitrogenforvaltning i jordbruket i stor grad handler om å utnytte nitrogenet godt, og med dette minimere N-overskudd som utgjør et uutnyttet produksjonspotensial, og samtidig en miljørisiko. Statens forhandlingsutvalg anbefaler at det utarbeides en nitrogenhandlingsplan for jordbruket. Handlingsplanen bør være utarbeidet med en helhetlig tilnærming til nitrogenkretsløpet og relevante nasjonale og internasjonale mål. Statens forhandlingsutvalg foreslår at Landbruksdirektoratet får i oppdrag å utforme en slik handlingsplan i tett samarbeid med Miljødirektoratet. Det foreslås at avtalepartene utgjør en referansegruppe for arbeidet. Arbeidet bør ellers legge til rette for god involvering av ulike aktører (inklusive forskningsmiljøer) som har en rolle i forvaltningen av nitrogen.

Det foreslås at Landbruksdirektoratet, i samråd med Miljødirektoratet, innen 1.9.2023 utarbeider et forslag til mandat for arbeidet, i tråd med anbefalingene i utredningen. Forslaget forelegges avtalepartene før det ferdigstilles. Handlingsplanen skal ferdigstilles innen 31.12.2024.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å sette av inntil 2 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet til kjøp av utredningstjenester, møtegodtgjørelse mm.

Satsing på seterdrift

I jordbruksoppkjøret 2022 ble partene enige om å gi Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet og Riksantikvaren i oppdrag å gjennomføre en utredning som skulle ta for seg hvilke sider ved seterdriften som er viktig og realistisk å ta vare på for fremtiden. Se kap. 3.5.2 for omtale av utredningen.

Statens forhandlingsutvalg er enige med Norges Bondelag i at seterdrift er en viktig del av norsk matproduksjon, og at en ytterligere nedgang i antall aktive setre er bekymringsverdig. Seterutredningen konkluderer med at støtten over Regionale miljøprogram (RMP) er den viktigste støtten for seterbrukeren, men og at andre insitammenter er viktige.

Statens forhandlingsutvalg mener det er viktig at det legges til rette for seterdrift fremover som sørger for langsiktig ivaretagelse av ressursutnyttelse og matproduksjon knyttet til seterdrift. Det foreslås derfor at det etableres følgende mål for norsk seterdrift: *Seterdrift med melkeproduksjon, med tilhørende miljøverdier og mattradisjoner, skal fortsatt være et viktig bidrag i norsk bærekraftig jordbruk.*

Statens forhandlingsutvalg viser til at det er etablert en rekke eksisterende virkemidler som støtter opp om norsk seterdrift, og i statens tilbud til jordbruksforhandlingene foreslås det å styrke satsingen knyttet til disse virkemidlene

- RMP: Øke minstesatsen for tilskudd; 80 000 kr/seter for setring i 4 uker, 100 000 kr/seter for setring i 6 uker. RMP-ordningen foreslås styrket, jf. kap 7.3.6.
- SMIL: Det er gjennom SMIL-ordningen rom for lokal prioritering av tiltak knyttet til seterdrift. SMIL-ordningen foreslås styrket, jf. kap. 7.3.7.

- Beitetilskudd: Det foreslås en betydelig styrking av utmarksbeitetilskuddet, jf. vedlegg 1.
- Setersatsingen må også sees i sammenheng med satsingen på Fjellandbruket og områderetta innsats, jf. kap. 7.3.4.

Satsing på jord gjennom Jordprogrammet, Soil Mission og implementering av overvåkingssystem

Nasjonalt jordprogram ble lansert i 2020, jf. rapporten Nasjonalt program for jordhelse. Flere elementer i jordprogrammet er nå implementert: Nasjonalt Miljøprogram og Regionale miljøprogram har fått jord og jordhelse som eget miljøtema med tilhørende nye jordhelsefremmede tiltak, NIBIO har startet arbeidet med å etablere et jordovervåkingssystem, og jord er en egen fagkategori for utlysinger i klima- og miljøprogrammet.

Jord er også på dagsorden i internasjonalt samarbeid der Norge deltar. En særlig satsing er samfunnsoppdrag jord innen Horisont Europa, der norske fagmiljøer aktivt deltar. Målet med samfunnsoppdrag jord er å skaffe kunnskap, praksis og politikk som trengs for å oppnå god jordhelsestatus for matjord og jordsmonn. Det skal skje ved å opprette 100 «Levende laboratorier» (Living Labs) og «fyrstårn» (lighthouses) mot overgangen til bedre jordhelse i Europa innen 2030. Det innebærer å utvikle og ta i bruk kunnskapen om jordhelse i virkelige situasjoner, i levende laboratorier, og demonstrere løsninger i fyrstårn, dvs. foregangsprosjekter.

Arbeid med jordhelse og levende laboratorier møter mye interesse også blant bønder. Slikt arbeid innebærer imidlertid en økonomisk byrde ut fra kostnader og tidsbruk, mens nytten kommer gradvis. I nasjonalt jordprogram var det foreslått å etablere et utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis. Slikt utviklingstilskudd kan være egnet for å tilgodese merarbeid bl.a. ved å utvikle dyrkingspraksis som fremmer jordhelse og delta i levende laboratorier.

EU har lagt fram forslag til felles regelverk og standarder for sertifisering av økt opptak og lagring av karbon. Noe av tanken med det er å legge grunnlag for å utbetale støtte basert på oppnådde resultater. Statens forhandlingsutvalg vurderer at initiativene er relevante også i Norge, noe som krever at vi ruster system for å kunne overvåke endringer og forbedringer, og det vises til forslag som er fremmet om utredningsmidler på området.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at Landbruksdirektoratet fram mot jordbruksoppgjøret 2024 får i oppdrag å utrede hvordan et utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis kan utformes og iverksettes. Utredningen må ferdigstilles innen 1.3.2024.

Nasjonal tilskuddsordning for bevaringsverdige husdyrraser

Norge har gjennom Konvensjonen for biologisk mangfold forpliktet seg til en bærekraftig forvaltning, som inkluderer husdyrgenetiske ressurser. Å sikre de bevaringsverdige husdyrrasene bidrar til å beholde valgmuligheter og livsgrunnlag for framtidens landbruk, og samtidig gjøre det mulig å benytte rasenes spesielle egenskaper i kommersiell sammenheng.

I Norge er 18 av de nasjonale småfe-, storfe- og hesterasene i landbruket regnet som bevaringsverdige, og definert som truet eller kritisk truet etter standarder fra FNs

organisasjon for ernæring og landbruk (FAO). Det genetiske materialet hos disse husdyrrasene vil kunne gå tapt dersom de ikke lenger benyttes i landbruksproduksjonen og inngår i videre avl.

Tilskuddsordningen er rettet mot besetninger som holder de husdyrrasene som regnes som truet eller kritisk truet. Når en av de bevaringsverdige husdyrrasene ikke lenger er så fåtallige at de regnes som truet eller kritisk truet, vil de, etter en helhetsvurdering, tas ut av tilskuddsordningen. Tilskuddet til bevaringsverdige husdyrraser vurderes å ha en god effekt. Dyretallet i rasene har i de senere år økt i takt med økning i tilskuddet. Ingen av de bevaringsverdige rasene var i 2022 så store at de ikke vurderes som truet.

Norsk genressurssenter er faglig kompetansesenter for forvaltning av bevaringsverdige genetiske ressurser for mat og landbruk og yter faglig bistand til alle aktører i det nasjonale bevaringsarbeidet. Norsk genressurssenter, rase- og avlslag for den enkelte rasen og interesseorganisasjoner samarbeider om å gi avlslråd. Det sentrale avlsmålet i de bevaringsverdige husdyrrasene er først og fremst å øke avlspopulasjonene til de ikke lenger regnes som truet samtidig som innavløkningen holdes på et moderat nivå og slik sikre at de funksjonelle egenskapene som helse og fruktbarhet ikke degenereres.

Norges Bondelag foreslår i sitt krav et differensiert tilskudd mellom ammeku- og melkebesetninger som holder bevaringsverdige storfe. Statens forhandlingsutvalg mener differensieringen gjennom ordinært husdyrtilskudd er tilstrekkelig, differensiering vil også gi uforholdsmessig økte forvaltningskostnader. Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke satsen for bevaringsverdig storfe med 200 kroner per dyr og at satsene videreføres uendret for øvrige dyreslag. Se tabell 7.5 for satser per dyr. Det vises også til tilskuddet til hestesentrene, tilskudd til genressurstiltak og midler til NIBIOs forvaltningsstøtte over statsbudsjettet.

Tabell 7.5 Tilskudd til bevaringsverdige raser, kroner per dyr. Post 74.14.

Dyreslag	Sats, kr. per dyr
Storfe (minst 7/8 av en av rasene dølafe, sidet trønder- og nordlandsfe, telemarkfe, vestlandsk fjordfe, vestlandsk raudkolle og østlandsk rødkolle)	3 910
Sau (blæset, dala, fuglestadbrogete, grå trønder, rygja og steigar)	310
Geit (kystgeit)	610
Hest (unghest under 3 år av nordlandshest/lyngshest, fjordhest, dølahest)	1 200

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler gjelder i perioden 2021–2025.

Handlingsplanen redegjør for status på området og fastsetter mål og tiltak for å redusere avhengighet av plantevernmidler, og for å redusere risiko for helse og miljø ved bruk av slike midler. Det er flere utfordringer på plantevernmiddelområdet, blant annet gjenfinnes plantevernmidler i miljøet i uønskede konsentrasjoner.

Referansegruppen viser til at det er udekte behov på flere viktige områder i handlingsplanen. Dette gjelder blant annet integrert plantevern og alternative metoder til kjemiske

plantevernmidler, tiltak for redusert avdrift og avrenning av plantevernmidler til vann, informasjons- og holdningsskapende arbeid rettet mot de som bruker plantevernmidler, prosjekter knyttet til helse- og miljørisiko for næringsutøvere og omgivelser, og riktig bruk av verneutstyr og egnede beskyttelsestiltak mot eksponering.

Referansegruppen foreslår prioriteringer for utlysningen det enkelte år, for å sikre at mål og tiltak som er fastsatt for fem års perioden følges opp på en systematisk måte.

Referansegruppen viser til internasjonale forpliktelser og nasjonale behov og tilråder at det settes av 14 mill. kroner for 2024 til oppfølging av handlingsplanen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre avsetningen 14 mill. kroner for 2024 til oppfølging av handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler.

Oppfølging av Nasjonal pollinatorstrategi og Tiltaksplan for pollinerende insekter (2021)

Gjennom flere tilskuddsordninger i landbruket gjennomføres det en lang rekke tiltak som har tilrettelegging for gode leveområder for pollinatorer som hovedmål eller delmål. Nedenfor presenteres en samlet oversikt over tiltak som legger til rette for pollinatorer og deres leveområder.

- Gjennom Regionale miljøprogram (RMP) gis det tilskudd til å så pollinatorvennlige frøblandinger og/eller skjøtte pollinatorvennlige soner på jordbruksarealer.
- Det gis også prosjektmidler gjennom SMIL-ordningen og RMP-tilskudd til andre tiltak som legger til rette for gode leveområder for pollinatorer.
- Det kan gis tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK), inkludert tilskudd til skjøtsel av skog i kantsoner og i sammenheng med kulturminner.
- Gjennom Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og Verdensarvsatsingen gis det tilskudd for å bidra til å sikre blant annet naturmangfold gjennom langsiktig skjøtsel og drift.
- Gjennom Klima- og miljøprogrammet gis det midler til prosjekter som øker kunnskapen om pollinatorer i jordbrukslandskapet, og bidrar til tilrettelegging og skjøtsel for pollinerende insekter.

Som oppfølging av den nasjonale pollinatorstrategien og tiltaksplanen for ville pollinerende insekter, ble Forskrift om tilskudd til frøavl m.m. til å omfatte pollinatorvennlige frøblandinger gjeldende fra juli 2022. I første omgang ble forskriften utvidet til å omfatte de regionalt tilpassede artene som er under oppformering. Forskriften innrettes slik at artslisten kan utvides ved behov.

Arbeid med å redusere matsvinn

I februar 2023 la Landbruksdirektoratet frem statistikk over matsvinn i jordbrukssektoren for 2021, jf. omtale i kap. 3.5.2. Det er gjennomgående lavt matsvinn i jordbrukssektoren, særlig for produksjonene kjøtt, melk og egg, noe som blant annet skyldes en moderne jordbrukssektor med høy kvalitet i produksjonen og systematisk kvalitetsarbeid. Grøntsektoren har et samlet matsvinn på 7,2 pst. av total produsert mengde, og med store variasjoner innen de ulike produksjonene. For å redusere klimagassutslipp og følge opp FNs bærekraftsmål og bransjeavtalen for å redusere matsvinn om å halvere matsvinnet innen 2030, er det nødvendig å jobbe med å redusere matsvinnet i jordbrukssektoren ytterligere.

Avtalepartene var enige i jordbruksoppgjøret 2022 om å gi Landbruksdirektoratet et oppdrag om å utarbeide mer utfyllende kunnskapsgrunnlag om årsaker til matsvinn og foreslå tiltak for å redusere matsvinnet innen grøntsektorens primærledd. Ettersom reduksjon av matsvinn i jordbrukssektoren til dels er avhengig av at det må gjennomføres tiltak i andre ledd i verdikjeden, er det nødvendig å involvere relevante aktører fra andre deler av verdikjeden i et slikt arbeid. Det ble satt av 0,5 mill. kroner til arbeidet for 2023, og det skal leveres rapport til jordbruksoppgjøret 2024.

7.3.6 Regionale miljøprogram (RMP)

Nasjonalt miljøprogram legger rammene for utforming av de regionale miljøprogrammene. De regionale miljøprogrammene skal gi en målretting av miljøinnsatsen i jordbruket ut over det som er mulig gjennom generelle nasjonale ordninger. Hvert fylke har egne 4-årige miljøprogram som prioriterer innsatsen rettet mot miljøutfordringene i fylket. De regionale miljøprogrammene har tiltak med tilhørende tilskudd til foretak innenfor følgende områder: Redusere forurensning til vann og luft, ivareta kulturlandskap og kulturminner, legge til rette for friluftsliv og tilgjengelighet, ivareta biologisk mangfold, utslipp til luft, plantevern og miljøavtale. I de regionale miljøprogrammene skal miljøutfordringer i fylket beskrives. Med utgangspunkt i disse, skal det gjøres prioriteringer av tiltak for oppfølging av tiltak. Programmet skal også gi føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategiene for bruk av SMIL-midler.

Evaluering av pilotperioden for klimarådgiving

Tilskudd til klimarådgiving ble innført som tiltak i RMP i jordbruksoppgjøret 2021. Det ble da bestemt at ordningen skulle ha en pilotperiode på tre år. Siste søknadsomgang i pilotperioden vil være søknadsomgangen 2023, med utbetaling i 2024. Statens forhandlingsutvalg mener det er viktig å evaluere tiltaket på bakgrunn av erfaringene i denne perioden. Som grunnlag for vurderinger knyttet til videreføring av ordningen bør den evalueres til jordbruksoppgjøret 2024. Av hensyn til eventuelle endringer som følge av evalueringen bør pilotperioden utvides med ett år, altså til og med søknadsomgangen 2024. Det foreslås å sette av 0,5 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet i 2024, til å gjennomføre en ekstern evaluering. Evalueringen må ferdigstilles til jordbruksoppgjøret 2024.

Bevilgning til regionale miljøprogram

Statens forhandlingsutvalg mener det er ytterligere behov for å øke miljøinnsatsen i jordbruket, og foreslår at rammen for RMP økes med 200 mill. kroner for 2023, jf. tabell 7.8. Av økningen på 200 mill. kroner er 80 mill. kroner øremerket til fylkene Oslo og Viken, Vestfold og Telemark og Innlandet for å følge opp Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden slik at disse fylkene kan stimulere ytterligere til økt tiltaksgjennomføring. Statens forhandlingsutvalg forventer også betydelig økt oppslutning om vannmiljøtiltak i Rogaland. Statens forhandlingsutvalg foreslår å følge opp seterutredningen og jordbrukets krav om økt støtte til seterdrift. Det foreslås at nye minimumssatser blir 80 000 kr/seter for setring i 4 uker og 100 000 kr/seter for setring i 6 uker.

Bevilgningen innebærer en økning på 120 mill. kroner til den generelle RMP-potten for 2024 som skal fordeles etter vedtatt fordelingsnøkkel. I denne økningen er det også dekning for økt minimumssats for setertilskudd, økt oppslutning om klimarådgiving, miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel og ivaretagelse av naturmangfold og kulturlandskap.

Det er statsforvalterne sitt ansvar å gjøre en forsvarlig og best mulig prognosering som tar høyde for økt oppslutning når foreløpige satser øker betydelig som følge av økt ramme.

Den totale avsetningen til regionale miljøprogram blir 986,1 mill. kroner for 2023.

Tabell 7.6 Fordeling av midler til regionale miljøprogram for søknadsomgangen 2023 med utbetaling 2024. Mill. kroner.

Fylker	Mill. kroner 2023	Mill. kroner 2024 ¹
Oslo og Viken	202,1	275,3
Innlandet	170,6	217,1
Vestfold og Telemark	62,7	84,2
Agder	18,4	21,4
Rogaland	66,4	77,5
Vestland	75,9	88,7
Møre og Romsdal	30,4	35,5
Trøndelag	106,3	124,1
Nordland	30,3	35,3
Troms og Finnmark	23,1	27,0
Sum	786,1	986,1

¹ I fordelingen øremerket Oslofjorden er det tatt hensyn til at kun Vestfolddelen av Vestfold og Telemark har avrenning til Oslofjorden

7.3.7 Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Formålet med SMIL-ordningen er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket. Midlene kan ses i sammenheng med tiltak i RMP og midler fra miljøforvaltningen til istandsetting av naturtyper og kulturmiljø, Kulturminnefondet, tiltak for pollinerende insekter og fjerning av fremmede skadelige arter. Tiltakene som bidrar til å redusere forurensning under SMIL-ordningen kan også bidra til bedre agronomisk driftspraksis og tilpasning til klimaendringer. SMIL-ordningen forvaltes av kommunene og tilskudd gis som engangsstøtte til investeringer og utbedringer.

Ordningen støtter også viktige klimatilpasningstiltak for å sikre god håndtering av overflatevann og riktig dimensjonering av hydrotekniske anlegg, inkludert fangdammer.

Det er svært stor etterspørsel etter midler og kommunene må gjøre strenge prioriteringer mellom gode tiltak. Ordningen har god måloppnåelse når det gjelder å ta vare på miljøverdier. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å øke avsetningen til SMIL-ordningen med 35 mill. kroner, slik at den totale avsetningen blir 205 mill. kroner i 2024.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at kommunene med arealer som drenerer til vassdrag som renner ut i Oslofjorden får en større del av økningen, slik at kommunen kan prioritere tilskudd til vannmiljøtiltak, dvs. hydrotekniske tiltak og tilskudd til fangdammer. Det er samtidig viktig at fordelingen til kommunene i tilstrekkelig grad hensyntar de ulike formålene med SMIL og det vises også til at det er muligheter til å gi investeringsstøtte til seterdrift over ordningen.

Tilskudd til drenering av jordbruksjord

Godt drenert jord er avgjørende for å kunne øke matproduksjonen i årene som kommer, og viktig for å tilpasse jordbruket til et endret klima med mer nedbør. Drenering bidrar også til å gjøre arealene bedre rustet til perioder med ekstremvær. God dreneringstilstand i jorda motvirker jordpakking, gir i all hovedsak lavere risiko for utslipp av lystgass og høyere avlingsnivå. Om lag 424 000 dekar jordbruksareal er drenert siden ordningen ble innført i 2013. Det er kun arealer som er tidligere drenert som er berettiget tilskudd over ordningen.

Det er tilstrekkelig med midler på ordningen, så statens forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen holdes uendret på 68 mill. kroner i 2024. Av hensyn til blant annet vannmiljøutfordringer, skal arealer med korn, grønnsaker og poteter fortsatt prioriteres ved fordeling av midler. Statens forhandlingsutvalg understreker at tilskuddet er ment å være et insitament for å igangsette drenering, men at hoveddelen av kostnadene må dekkes av tiltakshaver.

Klimasmart Landbruk

Landbrukets Klimaselskap ble etablert av næringen i 2016. I 2017 ble selskapet etablert som et samvirke bestående av faglagene i jordbruket, og 14 varemottakere og avlsorganisasjoner. I 2022 meldte Norsk Bonde- og Småbrukarlag seg ut av Landbrukets Klimaselskap. I dag er det Landbrukets Klimaselskap SA som er prosjekteier og drifter klimakalkulatoren. Det er i perioden 2017 – 2023 stilt om lag 62 mill. kroner på kapittel 1150 til disposisjon for Landbrukets Klimaselskap og utvikling av klimakalkulator for ulike jordbruksproduksjoner. Fra og med 2021 er det etablert tilskudd til klimarådgiving på gårdsnivå over Regionale miljøprogram.

Det ble satt en rekke vilkår for tildelingen av midler til Klimasmart Landbruk i jordbruksoppgjøret 2022, blant annet fikk Landbruks- og matdepartementet en observatørrolle i styret. Selskapet ble videre bedt om å levere en rapport med følgende innhold til jordbruksoppgjøret 2023:

- Plan for videre drift og utvikling av klimakalkulatorene, herunder ansvarsfordeling og finansiering.
- Plan for hvordan sikre forsvarlig faglig oppdatering av modellene fremover i tid.
- Plan for samordning av beregningene i Klimasmart landbruk med beregninger i det nasjonale klimagassregnskapet.
- Plan for hvordan man kan sikre god oppslutning om klimakalkulatoren fra aktørene, dvs. både jordbruksforetak og eierbedrifter.

Rapporten ble oversendt avtalepartene den 20. mars 2023. I løpet av 2023 skal kalkulatorer for de produksjonene med de største utslippene være satt i drift. For 2024 er målet å utvikle operative kalkulatorer på geitemelk, kalkun og flere produksjoner innen grønt, frukt, bær og drivhus. Det er også et mål å få synliggjort flere tiltak i kalkulatoren, som biogass og biorest, fornybar energiproduksjon, karbonlagring, gjødselhåndtering og en kobling mot Regionalt miljøprogram. Videre skal kalkulatoren for svin videreutvikles, det skal gjøres oppdatering av værdata og jordsmonnskartlegging mv.

Statens forhandlingsutvalg viser til at Tine har mobilisert sine melkeprodusenter til å ta i bruk klimakalkulatoren gjennom å gi et bærekraftstillegg for de som tar i bruk kalkulatoren. Per mars 2023 har 77 pst. (ca. 7 000) av Tines melkeprodusenter kjørt klimaberegning på sin gård. Norges Bondelag skriver i sitt krav at flere varemottakere har varslet tilsvarende grep, og de forventer at 20 000 produsenter har tatt i bruk klimakalkulatoren innen utgangen av 2024 og 85 pst. av de som søker produksjonstilskudd innen utgangen av 2025.

Statens forhandlingsutvalg mener at klimakalkulatoren har to viktige funksjoner: 1) Bonden selv får kunnskap om hva som bør gjøres for å redusere utslippene på egen gård og 2) Kalkulatoren skal gi datafangst som kan bidra til et bedre klimagassregnskap.

Statens forhandlingsutvalg mener at Landbrukets Klimaselskap har en viktig jobb i arbeidet med å få faglig oppdaterte modeller til grunn for klimakalkulatorene, at det sørges for kontinuerlig oppdatering når det er nødvendig og at selskapet har en tilfredsstillende økonomisk situasjon. Det er videre viktig at oppslutningen om kalkulatorene blir høy, så man får en tilstrekkelig datafangst.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en avsetning på samme nivå som i 2023, 10 mill. kroner til Klimasmart Landbruk i 2024. Midlene tildeles etter søknad til Landbruksdirektoratet. Midlene skal gå til utvikling og nødvendig oppdatering av kalkulatorene. Statens forhandlingsutvalg mener at det er avgjørende at de involverte aktørene bidrar økonomisk til finansieringen av prosjektet.

Tilskudd til tiltak i beiteområder (organisert beitebruk)

Ordningen stimulerer til effektivt samarbeid mellom dyreeiere og til realisering av nødvendig infrastruktur for næringsutvikling i husdyrproduksjoner basert på utmarksbeiteressursene. Utviklingen med færre sauebruk og utfordringer knyttet til rovvilt er viktige hensyn som denne ordningen skal ivareta. Det kan gis tilskudd til investeringer i fysiske anlegg i beiteområder, teknologi/elektronisk overvåkingsutstyr og til planleggings- og tilretteleggingsprosjekter.

Til bekjempelse av skrantesjuka (CWD) ble det øremerket 6,5 mill. kroner for 2023. Statsforvalteren i Viken i samarbeid med Statsforvalteren i Vestland og Statsforvalteren i Vestfold og Telemark har ansvaret for forvaltning av disse midlene.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen til ordningen holdes uendret på 31 mill. kroner i 2024. Av disse øremerkes 6,5 mill. kroner til CWD-tiltak i Nordfjella og på Hardangervidda. Forhandlingsutvalget foreslår at øremerking av 1 mill. kroner av avsetningen videreføres til Norsk Sau og Geit sitt arbeid med rådgivning av beitelag.

Klima- og miljøprogrammet - bærekraftig jordbruk gjennom god agronomi

Klima- og miljøprogrammet skal gjennom utredninger og informasjonstiltak bidra til å oppnå landbrukspolitikkenes målsettinger på klima- og miljøområdet. Økt kunnskap om utfordringer og tiltak, effektive virkemidler for næringsutøverne, god kunnskapsoverføring fra forskning til praktisk jordbruk og oppdatert rådgivning overfor næringsutøverne innen temaene klimagassutslipp, klimatilpasning, jord, vannmiljø og kulturlandskap, er sentrale elementer. Ny kunnskap som kommer fram gjennom prosjektene, skal raskt implementeres i praktisk jordbruk.

I jordbruksoppgjøret 2022 ble det bestemt å øremerke 5 mill. kroner av avsetningen til prosjekter som bidrar til kunnskapsutvikling innen økologisk jordbruk, blant annet gjennom utredninger, forsøk og utprøvinger av driftsmetoder. Dette var en oppfølging av flytting av midler fra Utviklingstiltak for økologisk landbruk til Klima- og miljøprogrammet. Mange søknader til nasjonale prosjekter har målsettinger som passer i flere kategorier. Landbruksdirektoratet erfarte i siste søknadsrunde at det kan være krevende å knytte søknader kun innen f.eks. økologisk kategori. Statens forhandlingsutvalg foreslå derfor å fjerne denne øremerkingen fra 2024, men det må fremkomme tydelig gjennom utlysningen av nasjonale midler at prosjekter innen økologisk landbruk skal prioriteres ved søknadsbehandling.

For 2024 foreslås det å fortsatt prioritere prosjekter som bidrar til å styrke kunnskapsgrunnlaget knyttet til jordbrukets klimautfordringer. Det er også viktig med bedre kunnskapsgrunnlag knyttet til oppfølging av vannforskriften, bl.a. for å bedre målretting av tiltaksgjennomføringen. Prosjekter som bidrar til bærekraft i grøntsektoren skal også prioriteres i henhold til jordbruksoppgjøret 2022, der det ble bestemt å avsette 8 mill. kroner over 3 år på Klima- og miljøprogrammet til dette.

Videre foreslår Statens forhandlingsutvalg følgende avsetninger i 2024:

- Avsetning på 1,5 mill. kroner til arbeid i regnskapsgruppen som skal følge opp klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket. Herunder 1 mill. kroner til utredningsarbeid og 0,5 mill. kroner til bistand fra SSB og NIBIO i arbeidet med rapportering og utviklingsprosjekter.
- Avsetning på 0,5 mill. kroner til evaluering av pilotperioden for klimarådgiving. Se omtale under RMP.
- Avsetning av inntil 2 mill. kroner til arbeid med Handlingsplan for bærekraftig nitrogenforvaltning. Det kan også benyttes noe midler til arbeid med å utrede utviklingstilskudd jordhelse over denne avsetningen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til Klima- og miljøprogrammet med 3 mill. kroner slik at samlet avsetning blir 40 mill. kroner i 2024.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og Røros bergstad og Circumferensen, Verdensarvsatsingen Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyan

Tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområdene Røros bergstad og Circumferensen, Vegaøyan og Vestnorsk fjordlandskap er sektorovergripende satsinger som skal ivareta verdifulle jordbrukslandskap i Norge hvor aktiv landbruksdrift er

nødvendig for å ivareta kulturlandskapsverdiene i disse områdene. Klima- og miljødepartementet er også med og finansierer tiltakene med 20 mill. kroner i 2023.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket består i 2023 av 51 områder som er et representativt utvalg av verdifulle jordbrukslandskap over hele landet. Tilskuddet går til tiltak for å ta vare på variasjonen i jordbrukets kulturlandskap, med store verdier knyttet til landskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer. Siden 2020 har tilskuddet blitt forvaltet av kommunene. Det er god måloppnåelse og erfaring med disse helhetlige områdesatsingene.

I jordbruksoppkjøret i 2022 ble det besluttet å innlemme verdensarvområdet Røros bergstad i landbrukets verdensarvordning. Avgrensingen av området ble slik det er definert i Unescos verdensarvliste, dvs. at buffersonen Circumferensen ikke inngår i ordningen. Da buffersonen også har store verdier for bergstaden og verdensarven, foreslår statens forhandlingsutvalg nå at også buffersonen innlemmes i ordningen. Med målrettede tiltak og prioriteringer vil en kunne styrke landbruket og med det ivareta større verdier i verdensarvområdet.

Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å øke bevilgningen til 2024 med 1,0 mill. kroner, fra 9,5 mill. kroner til 10,5 mill. kroner for å innlemme også buffersonen Circumferensen i verdensarvsatsingen. Bevilgningen til tilskudd i utvalgte kulturlandskap i jordbruket foreslås opprettholdt med 15,5 mill. kroner. Samlet foreslås bevilgningen for 2024 økt til 26,0 mill. kroner.

Biogass

Husdyrgjødsel er en ressurs til produksjon av biogass. Når husdyrgjødsel blir brukt i produksjon av biogass reduseres lagringstiden til gjødselen, og dermed reduseres utslipp av metan og lystgass fra gjødsellager. Bruk av husdyrgjødsel til biogassproduksjon kan også bidra til bedre foredling og utnyttelse av fosfor og nitrogen og redusert behov for bruk av mineralgjødsel. Gjødselen kan leveres til kommersielle biogassanlegg eller behandles i småskala biogassanlegg på egen gård. Biogassproduksjonen i Norge har økt betydelig de siste årene. Biogassproduksjon på gårdsanlegg utgjør foreløpig en svært liten andel av den totale biogassproduksjonen. Biogass fra gårdsanlegg blir i dag hovedsakelig brukt til å produsere strøm/varme til eget forbruk og bioresten blir utnyttet som gjødsel.

Forskrift om tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg trådte i kraft i 2015. Tilskuddssatsen har vært økt i flere omganger siden oppstarten. På grunn av forsinkelser med bygging og oppstart av nye anlegg som følge av koronasituasjonen, har veksten vært svakere enn antatt de siste årene. Det forventes betydelig økt søknadspågang i 2024, og det er prognosert et behov for å øke avsetningen til ordningen med 9 mill. kroner. Statens forhandlingsutvalg er kjent med at det er en rekke biogassanlegg under etablering som skal ta imot husdyrgjødsel. Forbedret teknologi og økte energipriser har ført til at markedssituasjonen for biogass er styrket. Dette innebærer også økt etterspørsel etter husdyrgjødsel som substrat til biogassproduksjonen. Forbedret markedssituasjon og økende prognosert søknadsomfang tilsier at det kan være hensiktsmessig å gjennomgå ordningen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at avsetningen til ordningen økes med 9 mill. kroner til 22 mill. kroner for 2024. Statens forhandlingsutvalg vil understreke at ordningen er å betrakte som en permanent ordning, men grunnet forbedret markedssituasjon og økende prognosert søknadsomfang foreslår Statens forhandlingsutvalg at Landbruksdirektoratet i samarbeid med Miljødirektoratet frem til jordbruksoppkjøret 2024 gjennomgår rammebetingelser, tilskuddsutforming og saksbehandlingssystemet for ordningen. Det foreslås at det etableres en referansegruppe bestående av representanter for avtalepartene.

7.4 Økologisk jordbruk

Ifølge Hurdalsplattformen er regjeringens ambisjon å stimulere til økt produksjon og omsetning av lokalmat og -drikke og økologisk mat. Arbeidet med utvikling av økologisk jordbruksproduksjon bygger på Nasjonal strategi for økologisk jordbruk fra 2018. Strategien har tre innsatsområder: Kunnskap og kompetanse, legge til rette for økologisk produksjon og utvikling av en effektiv verdikjede. Økologisk landbruk er en spydspiss for det øvrige landbruket når det gjelder å drive frem nye, bærekraftige løsninger.

Midtveisvurdering av Nasjonal strategi for økologisk jordbruk

Midtveisevalueringen av Nasjonal strategi er igangsatt, og gjennomføres av Oxford Research. Sluttrapporten skal ferdigstilles til november 2023. De elementene Norges Bondelags forhandlingsutvalg ber om å få inn i evalueringen ligger allerede i mandatet for arbeidet. Både partene og relevante fagmiljø vil bli involvert i arbeidet. Med utgangspunkt i det som kommer fram i evalueringen vil behovet for endringer i strategien bli vurdert.

Tall for omsetning av økologiske varer

Landbruksdirektoratet publiserte fram til 2018 tall for omsetning av økologiske varer i dagligvarehandelen, og har etter dette jobbet med å få på plass et nytt datagrunnlag. Til rapporten *Produksjon av økologiske jordbruksvarer - Rapport for 2022* har Landbruksdirektoratet innhentet tall fra dagligvarekjedene og bearbeidet dem selv. Landbruksdirektoratet jobber for å få på plass en måling av omsetning av økologiske varer, men har i arbeidet møtt på hindringer bl.a. i regelverket til Datatilsynet. Dette innebærer at det vil bli krevende å på kort sikt kunne levere ønsket statistikk for omsetning av økologiske varer, utover det som presenteres i Landbruksdirektoratets økorapport allerede.

Faktabasert informasjon

Stiftelsen Norsk Mat har ansvaret for å arbeide med faktabasert informasjon om økologisk mat rettet mot forbruker, og de er gitt et koordinerende ansvar for å systematisere og tilgjengeliggjøre fakta og dokumentasjon om økologisk mat. Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre avsetningen til dette arbeidet med 2 mill. kroner i 2024, over bevilgningen til Stiftelsen Norsk mat. Omsetningsrådet oppfordres til fortsatt å delta i spleiselaget med staten om den forbrukerrettede informasjonsvirksomheten og bidra med støtte til dette arbeidet.

Tilskudd til økologisk jordbruksproduksjon

Statens forhandlingsutvalg foreslår å innføre pristilskudd for økologisk melk på 0,40 kr/liter, tilsvarende 18 mill. kroner. Videre foreslås det å øke arealtilskuddet til økologisk frukt, bær og grønnsaker med 175 kroner per dekar, korn med 100 kroner per dekar, grovfôr med 5 kroner per dekar og økologisk areal i 1. karens med 50 kroner per dekar. Det foreslås videre at satsene for økologisk husdyrproduksjon økes med hhv. 250 kroner per melkeku og 250 kroner per ammeku. Nye satser går frem av vedlegg 1.

Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk jordbruk skal gå til prosjekter rettet mot å løse opp i flaskehalsen i verdikjeden for økologisk produksjon og forbruk. I tråd med føringene fra jordbruksavtalen 2022, ble prosjektmidler som tidligere lå på Utviklingstiltak inne økologisk jordbruk fordelt på tre prosjektordninger. Endringen har fungert etter hensikten i den forstand at det har kommet til nye søkere, og at noen av prosjektene når nye målgrupper. Det legges til grunn at denne tredelingen videreføres. Over ordningen med utviklingstiltak til økologisk jordbruk har Landbruksdirektoratet gjennomført to anbudsrunder på til sammen 7 mill. kroner. Tema for tilbudene var «Veiledningstilbud for økologisk mat og bærekraftige måltider i storhusholdning» og «Produktutvikling av økologisk mat og drikke fra norsk jordbruk», der Matvalget (Debio Info) vant den første og NOFIMA vant den andre. Anbudet ble lagt ut med en treårig horisont, noe som innebærer at 7 mill. kroner er bundet over posten i perioden 2023–2025.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre bevilgningen på 15 mill. kroner for 2024.

7.5 Oppfølging av WTO-forpliktelsene

I henhold til WTO-avtalen har Norge en forpliktelse til å ikke overstige 11,4 mrd. kroner i konkurransevridende støtte, «gul boks». Etter Hovedavtalen for jordbruket, kan jordbruksavtaler ikke inngås i strid med internasjonale avtaler som er bindende for staten. Forslaget til målprisendringer er innenfor gjeldende forpliktelser, men det vil være et begrenset handlingsrom for videre målprisutvikling i 2024.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det settes ned en partssammensatt arbeidsgruppe som skal utrede endringer i målprissystemet for jordbruksprodukter i lys av WTO-avtalen, herunder alternative prismodeller for melk og korn. Arbeidsgruppen skal vurdere konsekvenser av endringene på bakgrunn av landbrukspolitiske mål. Arbeidsgruppen skal levere rapport i forkant av jordbruksoppjøret 2024.

7.6 Korn, kraftfôr og mel

Internasjonale priser på korn og kraftfôrråvarer økte betydelig etter koronapandemien, og etter Russlands angrep på Ukraina i februar 2022. Russland og Ukraina er store eksportører av korn og andre råvarer, og invasjonen og hindringer av eksport via Svartehavet har gitt og gir stor usikkerhet om utviklingen i de globale matvaremarkedene. Internasjonale

kornpriser nådde et historisk høyt nivå i mai 2022. I mars 2023 har disse falt med 18 pst. målt i dollar fra dette toppnivået, ifølge tall fra Verdensbanken.

Økt norsk produksjon av korn til både mat og fôr er en nøkkel til å nå målene om å øke selvforsyningsgraden, slik regjeringen legger opp til i Hurdalsplattformen. Å styrke lønnsomheten i kornproduksjonen er et viktig element i å opprettholde arbeidsdelingen i jordbruket, slik at arealene som er best egnet til korn- og grøntproduksjon brukes til det, mens tyngden av den grasbaserte husdyrproduksjonen blir liggende i distriktene. Dette er avgjørende for å utnytte det totale produksjonspotensialet i norsk jordbruk best mulig og dermed også for selvforsyningsgraden. Ambisjonen om å styrke lønnsomheten i kornproduksjonen gjenspeiles i statens tilbud. Når det legges opp til å redusere målprisene med 5–10 øre i 2023, etter økningen på 90–100 øre i 2022, samtidig som gjødselprisene forventes å reduseres med 40 pst., vil dette kunne legge til rette for økte inntektsmuligheter og økt lønnsomhet i kornproduksjonen.

I forkant av jordbruksoppkjøret i 2022 bidro kostnadsveksten, særlig på gjødsel, til stor økonomisk usikkerhet for kornprodusentene. Regjeringen valgte allerede i mars 2022 å kommunisere at tilbudet i jordbruksoppkjøret ville inneholde tiltak som kompenserte for den ekstra veksten i gjødselprisene i månedene etter tilleggsforhandlingene høsten før, og bidra til lønnsomhet. Mange produsenter valgte å så hvete. I jordbruksoppkjøret ble målprisene på mat- og fôrkorn økt med henholdsvis 1 krone og 90 øre. Fasiten for 2022-sesongen endte med tidenes høyeste kornavlinger på Østlandet. For referansebruket med 507 dekar korn ble resultatet i 2022 beregnet til 775 800 kroner i vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk inkludert inntektsvirkningen av jordbruksfradraget. en økning på 93 pst. fra 2021. Sannsynligvis var det store variasjoner i resultatene mellom ulike bruk, og tidspunkt for kjøp av gjødsel var utslagsgivende for resultatet.

Både avlingsmengde og kvalitet varierer betydelig mellom år, avhengig av vær og vekstforhold gjennom veksts sesongen. Etter 2018-sesongen med svært lave avlinger på grunn av tørke, fulgte 2019 og 2020 med relativt gode avlinger. Avlingene i 2021 var noe lavere med prognosert salgsavling på 1 181 000 tonn, og var med det om lag 10 pst. lavere enn året før. I 2022 oppnådde man svært høye avlinger, med en prognosert salgsavling på 1 421 000 tonn.

Markedsregulator (Felleskjøpet Agri) har pekt på at det er marked for mer hvete til fôr og mat, og noe økt behov for havre. Dersom hveten ikke holder matkvalitet og må klassifiseres som fôrhvete, er det gode anvendelsesmuligheter for fôrhvete som karbohydratråvare i kraftfôret.

Norske bakevarer møter sterk konkurranse fra import av bearbejdede produkter som halvfabrikata, kjeks, ferdige deiger med videre. Om lag 31 pst. av alt forbruk av matkorn skjer gjennom RÅK-produkter. Andelen har økt fra 25 pst. i 2011. Ivaretagelse av konkurransekraften overfor import for norsk matkorn er avgjørende for å kunne øke selvforsyningsgraden.

7.6.1 Midlertidig endring i markedsordningen for korn

Ved jordbruksoppkjøret i 2022 var internasjonale kornpriser på nivå over norsk målpris og nedskrevet engrospris. Ordningene og virkemidlene som til sammen utgjør korn- og kraftfôrpolitikken er basert på at norske priser er betydelig høyere enn verdensmarkedspris. Det var derfor behov for å gjøre tilpasninger i markedsordningen for korn.

Partene ble enige om en løsning der prisnedskrivningstilskuddet for korn ble videreført og økt tilsvarende økning i prisen for fôrkorn, samt at prisnedskrivning også kunne benyttes for importert karbohydratråvare. Endringen skulle sikre at råvarekostnadene for karbohydratråvare til kraftfôr ikke skulle endres som følge av endrede målpriser på korn, eller ustabile priser på karbohydratråvarer internasjonalt. Endringene skulle heller ikke medføre at importert karbohydratråvare ble mer attraktiv som energiråvare i kraftfôr. Løsningen er fleksibel på den måten at prisnedskrivningen for importert vare går mot null og erstattes av en tollsats innenfor de auksjonerte tollkvotene, dersom internasjonale priser faller. Tilsvarende øker prisnedskrivningssatsen med økende verdensmarkedspris. Ordningen bidrar ikke til økt import, siden den gjelder importerte karbohydratråvarer innenfor de tollkvoter som fastsettes ut fra behovet for å supplere norsk korn/karbohydratråvare inn i kraftfôret.

Over tid er det grunn til å forvente at internasjonale priser vil finne et nytt normalnivå som er lavere enn i dag, og lavere enn norsk kornpris. Tiltak satt inn i denne ekstraordinære situasjonen må derfor være midlertidige. Det er særlig viktig at ikke norsk landbruks konkurransekraft svekkes som følge av videreføring av ekstraordinære tiltak, etter at markedene finner sitt nye normalnivå. Internasjonale priser på karbohydratråvarer i kraftfôr har blitt redusert siden ordningen ble innført i 2022. Men fortsatt høye priser på blant annet melasse og roesnitter, og svak kronekurs, gjør at Statens forhandlingsutvalg vurderer at ordningen bør videreføres til 2024, for å bidra til fortsatt forutsigbarhet for råvarekostnadene til kraftfôr. Under forhandlingene ønsker Statens forhandlingsutvalg å drøfte ordningen, om den kan ha utilsiktede virkninger og om det eventuelt er behov for justeringer.

Tabell 7.7 viser effekt på råvarepris for kraftfôr ved redusert fôrkornpris og redusert prisnedskrivningstilskudd på 10 øre, sammen med uendret ordning for prisnedskrivning av importert karbohydratråvare. Sammen med økte frakttilskudd for korn/kraftfôr gir det en svak reduksjon i råvarekostnaden for kraftfôr.

Tabell 7.7 Effekt på råvarepris kraftfôr

	1000 tonn	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Endret råvarekostnad norsk kraftfôr pga. redusert kornpris	1047,6	-0,10	-104,8
Redusert prisnedskrivning norsk korn til kraftfôr		-0,10	104,9
Endret bevilgning frakt korn/kraftfôr			-35,0
Sum endret råvarekostnad kraftfôr	2 108,13	-0,017	-34,9

I Norge ligger prisene for mathvete relativt sett betydelig høyere enn prisene på fôrkorn, sammenlignet med hva som er tilfelle på det internasjonale markedet. Med det prisbildet som nå observeres for europeisk hvete, mener statens forhandlingsutvalg at det er riktig å gjeninnføre matkorntilskuddet. Tiltaket vil være et viktig bidrag for å styrke konkurransekraften og sikre avsetningen av norsk matkorn. Det bidrar dermed til styrket norsk selvforsyning. Tabell 7.8 viser effekten av at matkornprisen i snitt reduseres med 5,6 øre per kg, prisnedskrivningstilskuddet for norsk korn reduseres med 10 øre per kg og at det settes et matkorntilskudd på 30 øre per kg. I sum gir dette en prisreduksjon for norsk matkorn til videreføring på 25,6 øre per kg.

Tabell 7.8 Effekt på råvarekostnad matkorn

	Kroner per kg
Prisendring matkorn	-0,056
Endret prisnedskrivning	0,100
Endret matkorntilskudd	-0,300
Endret råvarekostnad matkorn	-0,256

Statens forhandlingsutvalg vurderer at prissvingningene for oljefrø internasjonalt tilsier at det fortsatt vil være krevende å sette en målpris på oljefrø på riktig nivå. Det foreslås derfor å fortsatt suspendere målpris for oljefrø og la denne svinge med importprisen, med en referansepris som slår inn dersom importpris fratrukket prisnedskrivningstilskudd faller under denne.

Statens forhandlingsutvalg vil presisere at endringene i markedsordningen for korn, som ble innført ved jordbruksoppgjøret i 2022, fortsatt må anses å være av midlertidig karakter. De internasjonale prisene på korn og kraftfôrråvarer vil trolig på sikt normaliseres under norsk nivå. Det er også noen prinsipielle og markedsmessige utfordringer ved å fullkompensere for høyere priser internasjonalt enn i Norge. Statens forhandlingsutvalg viser til omtale av arbeidsgruppe for målprisgjennomgang, der en gjennomgang av markedsordningen for korn vil være en del av mandatet.

7.6.2 Målpriser

Det er markedsmessig rom for å dyrke mer matkorn i Norge, og økt matkornproduksjon er et av de mest effektive tiltakene for å øke norsk selvforsyning og beredskap. Det er videre viktig å legge til rette for å bli mest mulig selvforsynt med kraftfôrråvare gjennom økt produksjon av fôrkorn og proteinvekster. Det er forventet en betydelig nedgang i gjødselprisene for vekstsesongen 2023/2024. Isolert sett gir det rom for lønnsomhetsforbedring i kornproduksjonen. Statens forhandlingsutvalg foreslår å redusere målprisen for mathvete med 5 øre per kg. For øvrige kornslag foreslår statens forhandlingsutvalg at målprisene reduseres med 10 øre per kg, dvs. 5 øre mer enn målprisene på mathvete.

7.6.3 Arealtilskudd korn

I jordbruksoppgjøret 2022 ble arealtilskuddene til kornproduksjon vesentlig styrket i alle AK-soner, og mest i sone 5–7. I år legger Statens forhandlingsutvalg opp til at arealtilskuddene til kornproduksjon holdes stabilt på samme nivå i alle soner.

7.6.4 Fraktilskuddsordningene til korn og kraftfôr

Fraktilskuddsordningene til korn og kraftfôr er et viktig virkemiddel for å bidra til å utjevne regionale prisforskjeller på kraftfôr. Tilskuddene bidrar dermed til målsettingen om landbruk i hele landet.

I jordbruksoppgjøret 2022 ble bevilgningene til fraktilskuddsordningene til korn og kraftfôr økt med til sammen 25,2 mill. kroner. I sitt innspill til årets jordbruksoppgjør viser markedsregulator Felleskjøpet Agri til en økende underdekning det siste året på grunn av økte fraktkostnader. I kravet fra Norges Bondelag ligger det en økning på 25 mill. kroner i tilskudd til frakt av korn og 15 mill. kroner i økning i tilskudd til frakt av kraftfôr.

Statens forhandlingsutvalg er enig med Norges Bondelag i at kostnadsøkningen tilsier at fraktilskuddsordningene må styrkes. Dette er viktig for å legge til rette for landbruk i hele landet. Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningene til fraktordningen for korn med 20 mill. kroner og fraktordningen for kraftfôr med 15 mill. kroner, til sammen 35 mill. kroner.

7.6.5 Tilskudd til lagring av såkorn

For å sikre tilstrekkelig tilgang på såkorn, kan det gis tilskudd til beredskapslagring av såkorn med en sats på 0,90 kroner per kg. Prognosen for 2023 er på 10 mill. kroner. Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre satsen og nivået på bevilgningen. Tilskudd til lagring av såkorn bevilges over tilskudd til frøavl, jf. kap. 7.6.4.

7.7 Frukt, bær, grønnsaker og poteter

Produksjon av frukt, bær, grønnsaker og poteter er i vekst. I 2022 hadde sektoren en samlet produksjonsverdi på nærmere 7,5 mrd. kroner. Markedet er i vekst og alle forbrukeranalyser tilsier vekst innenfor grøntområdet i mange år fremover. Grøntsektoren har imidlertid betydelig konkurranse fra import og norskandelen innenfor sektoren er i dag under 40 pst.

Produksjonen av frukt, bær, grønnsaker og poteter er svært væravhengig, og kan variere mye mellom år. Næringen ble også sterkt påvirket av koronapandemien i 2020 og 2021. Innføringen av strømstøtte for jordbruksforetak, veksthus og vanningslag gjorde at næringen fikk stabile prisbetingelser på en viktig innsatsfaktor i produksjonen. Tall fra Landbruksdirektoratet viser at rundt 300 veksthusforetak og 70 vanningslag fikk strømstøtte i 2022. Det finnes ikke tall for hvilken produksjon jordbruksforetakene som fikk strømstøtte hadde, men totalt 13 000 jordbruksforetak fikk utbetalt strømstøtte. Det er rimelig å anta at flere av disse var grøntprodusenter.

I den nye folkehelsemeldingen (Meld. St 15 (2022–2023)) er det et mål å øke andelen som følger kostrådene, for å utjevne sosiale forskjeller innen kosthold. Andelen av befolkningen som spiser de anbefalte «5 om dagen» har gått betraktelig ned, og er nå på 18,2 pst. Økt inntak av frukt og grønt er et område som bl.a. følges gjennom intensjonsavtalen mellom helsemyndighetene og matbransjen om tilrettelegging for et sunnere kosthold, bl.a. gjennom økt inntak av frukt, bær og grønnsaker.

Grøntsektoren har et stort potensial for innovasjon og økt markedsandel, og har satt seg ambisiøse vekstmål mot 2035. Næringen har samlet seg og fått en felles strategisk plattform gjennom Forum for Norsk Grønt. Jordbruksavtalen omfatter virkemidler og tiltak som kan bidra til å nå de ambisiøse målene, fra produksjonsrettede tilskudd til virkemidler innen forskning, utvikling, rådgiving og investering. I tillegg til styrking av produsentleddet må det jobbes mer med sektorovergripende tiltak, og tiltak langs hele verdikjeden fra produsent til forbruker.

Statens forhandlingsutvalg mener det er viktig å videreføre satsingen på tiltak som kan bidra til økt innovasjon og vekst for grøntsektoren, og mener statens tilbud vil bidra til dette. I årets tilbud legges det opp til å øke målprisene for frukt, bær og grønnsaker innenfor en ramme på 7,6 pst. og målprisen på potet med 42 øre per kilo. Pristilskudd grønt foreslås økt med 36,8 mill. kroner. Arealtilskuddet til grønnsaksproduksjon foreslås økt med 22,1 mill. kroner. Tilskudd til fellesanlegg frukt foreslås økt med 2 mill. kroner.

I tillegg er grøntsektoren, inkl. småskalaproduksjon, prioritert over investeringsvirkemidlene. Prosjekter innen grøntsektorens verdikjede gis prioritet innenfor de nasjonale tilretteleggingsmidlene jf. kap. 7.3. Statens forhandlingsutvalg foreslår også å videreføre tilskuddet til Norsk Gartnerforbunds arbeid med energirådgivning i veksthusnæringen, og å øke overføringene til Opplysningskontoret for frukt og grønt med 4 mill. kroner. For en helhetlig omtale av satsing på økt konkurransekraft for grøntnæringen og økt forbruk av norsk frukt og grønt, vises det til kap. 6.4.

Forslag til endringer framgår av vedlegg 1.

7.7.1 Midlertidig heving av øvre prisgrense for grøntprodukter

Som følge av den ekstraordinære veksten i produksjonskostnader, ble partene 25. april 2022 enige om å gi produsentene mulighet for å heve øvre prisgrense fra 12 til 19 pst. over målprisen for tomat for perioden 9.5.22–30.6.22, dvs. innenfor gjeldende jordbruksavtale. Prisgrensen ble videreført for perioden 1.7.22–30.6.23 i fjorårets jordbruksoppgjør. Norges Bondelag krever en videreføring av den øvre grensen for grøntprodukter. Endringen ga næringen mulighet til å ta ut høyere priser i markedet i en periode. Som følge av den urolige situasjonen på verdensmarkedet og den sterke økningen i produksjonskostnader, krever Norges Bondelag at prisgrensen videreføres på 20 pst.

Statens forhandlingsutvalg er enig i vurderingene i Norges Bondelags krav, og foreslår å videreføre den øvre prisgrense for grøntprodukter på 20 pst. for perioden 1.7.23–31.6.4.

7.7.2 Opplysningskontoret for frukt og grønt

Opplysningskontoret for frukt og grønt (OFG) har som formål å stimulere til økt forbruk av frukt, bær, grønnsaker og potet. OFG finansieres i hovedsak av midler over jordbruksavtalen i tillegg til støtte fra Helsedirektoratet til skolefruktprosjektet. OFG skal være en aktiv part i at nasjonale målsettinger for grøntsektoren og for helsesektoren nås. Norskpreferanse er førende for OFGs arbeid gjennom hele året ved å fremme norske sesong- og lagringsprodukter. OFG har vært en aktiv part i oppfølgingen av Grøntutvalgets rapport «Grøntsektoren mot 2035» og de ambisiøse målsettingene som sektoren satte seg der. Det pågående prosjektet «Økt etterspørsel etter norsk grønt» som OFG har igangsatt sammen med Stiftelsen Norsk mat er et eksempel på det.

Med bakgrunn i OFGs viktige rolle i arbeidet med å fremme forbruk av norsk grønt, sunt og bærekraftig kosthold til barn og unge, foreslår statens forhandlingsutvalg at avsetningen til OFG økes med 4 mill. kroner for 2024. Det forventes at den betydelige støtten som OFG får over jordbruksavtalen kan benyttes inn i det videre arbeidet med økt norskandel i forbruk av frukt, grønt, bær og potet. Innenfor OFGs formål må det tverrsektorielle arbeidet styrkes.

7.8 Melk

Melkeproduksjon er en bærebjelke i det norske landbruket. Produksjonen foregår i hele landet, i alle landets fylker og de fleste kommuner, og står for en stor del av landbruket samlede sysselsetting og verdiskaping. For å bidra til produksjon, inntektsutjevning og landbruk over hele landet, er flere av de viktige tilskuddsordningene differensiert geografisk, etter bruksstørrelse, eller begge deler. Differensieringen skal utjevne forskjeller i produksjonsbetingelser, og dermed også i inntektsmuligheter.

Tallene fra Budsjettnemnda for jordbruket viser at økonomien i melkeproduksjonen forventes redusert i 2023. Dette skyldes en kombinasjon av flere faktorer, blant annet volumreduksjon som følge av redusert etterspørsel og redusert etterbetaling fra Tine sammenlignet med 2022. Dette sammen med generell økning på større kostnadsposter som gjødsel, kraftfôr, energi og renteutgifter.

Som følge av at kravet til løsdrift trer i kraft fra 2034, og svært mange fjøs fortsatt er båsfjøs, står mange produsenter foran store investeringsbeslutninger. I jordbruksoppgjøret i 2022 ble IBU-midlene økt med 271 mill. kroner, til 1 150,5 mill. kroner. Føringen om at det i melkeproduksjon er særlig behov for å prioritere fornying av fjøs med inntil 30 kyr ble videreført. Statens forhandlingsutvalg viser til økningen som er foreslått på årets IBU-midler i kap. 7.2.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke målprisene på melk med 28 øre per liter. Distriktstilskudd melk økes med 165 mill. kroner, og husdyrtilskuddet for melkekyr økes innenfor en ramme på 326,8 mill. kroner. Videre styrkes distrikts- og strukturprofilen gjennom en økning i driftstilskudd melk med 285,3 mill. kroner for foretak med ku- og geitemelkproduksjon. Statens forhandlingsutvalg foreslår videre en styrking av kulturlandskapstilskuddet og beitetilskuddene, noe som også kommer melkeprodusentene

til gode. I tillegg foreslår Statens forhandlingsutvalg en vesentlig styrking av velferdsordningene, jf. kap. 7.11. Endringene framgår av vedlegg 1.

7.8.1 Kvoteordningen for melk

Formålet med kvoteordningen for melk er å tilpasse melkeproduksjonen til avsetningsmulighetene i markedet innenfor de målsetninger Stortinget har fastsatt, herunder distriktsprofil og variert bruksstruktur.

7.8.1.1 Oppfølging av rapport om kvoteordningen for melk

I fjorårets jordbruksoppgjør ble partene enige om å nedsette en arbeidsgruppe for å gjennomgå kvoteordningen for melk. Arbeidsgruppens mandat gikk blant annet ut på å kartlegge utvikling og organisering av produksjon på flere kvoter og beskrive og vurdere tiltak for å redusere prisnivået på kvoter og øke andelen eide kvoter. I tillegg skulle arbeidsgruppen beskrive og vurdere et redusert kvotetak. Rapporten ble avlevert 16. mars 2023.

Kvoteordningen for melk har blitt justert flere ganger siden innføringen i 1983, ofte for å øke fleksibiliteten til produsentene. Andelen grunnkvote som inngår i produksjon på flere kvoter har vært om lag 37 pst. fra 2012 og frem til i dag. Arbeidsgruppen peker på at den stabile andelen isolert sett tyder på at det verken har blitt mer eller mindre attraktivt for melkeprodusentene å produsere på flere kvoter i denne perioden. For den enkelte melkeprodusent er beslutningen om å produsere selv eller bortdisponere kvoten sin, i stor grad avhengig av hvorvidt avkastningen til egen produksjon overstiger alternativ inntjening ved bortdisponering.

Som følge av at flere av tiltakene for å redusere pris/øke andel eid kvote innebærer å begrense muligheten for å bortdisponere kvoter, ble det vurdert om det var mulig å gjeninnføre et eget regelverk for samdrifter. Arbeidsgruppen var imidlertid enige om at å gjeninnføre egne regler for samdrifter ikke vil la seg gjøre med de forvaltningsmessige utfordringene som vil oppstå.

Tiltakene som ble vurdert innebærer gjennomgående regelverksendringer som berører kvotenes omsettelighet, kvoteeiers råderett over kvoten, samt kvotepris ved omsetning og bortdisponering. Noe som reiser problemstillinger blant annet knyttet til mulighet til å gi lover/forskrifter tilbakevirkende kraft, krav om erstatning, panterett og mulighet til prisregulering. Arbeidsgruppen gikk også gjennom gjeldende skatterett ved kjøp/salg og bortdisponering av melkekvote.

Arbeidsgruppen vurderte åtte tiltak rettet mot bortdisponering av melkekvote, blant annet å avgrense perioden kvoten kan bortdisponeres, salg av kvote til staten ved bortdisponering og statlig regulering av pris på bortdisponering. Det ble også vurdert fire tiltak for omsetning av kvote, blant annet kun statlig eller privat omsetning og statlig regulering pris på omsetning. Alle tiltakene som ble vurdert, har uønskede konsekvenser, for eksempel mindre fleksibilitet for produsent og/eller kvoteeier. Det er også vanskelig å se i hvilken

retning prisene for bortdisponering og omsetning vil utvikle seg som resultat av de ulike forslagene, da det er flere faktorer som spiller inn på prisdannelsen.

Dagens produksjonstak er uavhengig av produksjonstype (ku eller geit) og innebærer at en enkelt produsent kan ha en disponibel kvote på 900 000 liter. Arbeidsgruppen legger til grunn at ved en eventuell reduksjon i produksjonstaket, vil foretak som i dag disponerer mer grunnkvote beholde denne produksjonsrettigheten også i fremtiden. Det pekes videre på at en kraftig reduksjon i kvotetaket vil medføre en todeling av kvotesystemet, og kunne skape utfordringer blant annet for produsenter som er i en utvidelsesprosess.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at produksjonstaket senkes til 750 000 liter for kumelk og 400 000 liter for geitemelk, og at Landbruksdirektoratet får i oppdrag å avklare detaljene i nytt regelverk, herunder også konsekvensen for lokalforedlingsforetak.

7.8.1.2 Inndragning av kvote solgt til staten

Grunnet fortsatt overproduksjon av geitemelk, foreslår Statens forhandlingsutvalg å følge opp Norges Bondelags krav om at geitekvote solgt gjennom den statlige ordningen i 2023 ikke skal videreselges. Videre foreslår statens forhandlingsutvalg at kumelk solgt gjennom den statlige ordningen i 2023 ikke skal videreselges, som følge av det reduserte totalbehovet for kumelk. Som fastsatt i jordbruksavtalen, finansieres inndragningen over omsetningsavgiften for melk.

7.8.2 Høring av satser i prisutjevningsordningen

Landbruksdirektoratet har sendt forslag til satser i prisutjevningsordningen for melk for kommende avtaleperiode på høring, jf. høringsbrev av 31. mars 2023. Satsene i prisutjevningsordningen fastsettes av Landbruksdirektoratet etter ordinære forvaltningsmessige prosedyrer, men avtalepartene i jordbruksoppgjøret kan gi føringer. Endringene i satsene innebærer at avgiftene i prisgruppe 2 økes med fire øre per liter, mens tilskuddene i gruppe tre og fire henholdsvis økes med to øre og reduseres med fire øre per liter. For biproduktene reduseres tilskuddene for smørproduktene til både dagligvare- og industrimarkedet med 30 øre. Oppsummert innebærer Landbruksdirektoratets høringsforslag at prisgruppene får økt avgiftene eller redusert tilskuddene med i gjennomsnitt 0,3 øre/liter i kommende satsperiode, mot 12,1 øre i inneværende satsperiode. Til grunn for forslaget ligger ønske om å opprettholde nåværende likviditet i prisutjevningsordningen grunnet usikker markedssituasjon og å unngå større fremtidige endringer i oppbygging og nedbygging.

Statens forhandlingsutvalg understreker at innretning og virkemidler innenfor prisutjevningsordningen for melk, herunder de konkurransefremmende tiltakene, ikke er forhandlingstema i jordbruksforhandlingene.

7.9 Kjøtt og egg

For å bidra til landbruk over hele landet med en differensiert bruksstruktur og tilpasset variasjon i klima og geografi, foreslår Statens forhandlingsutvalg flere satsøkninger i tilskuddsordninger rettet mot norsk husdyrhold.

Prognosene for markedsbalansen for kjøtt og egg i 2023 viser at norsk produksjon i 2023 vil være om lag 1 700 tonn lavere enn etterspørselen. Ved årsskiftet 2022/2023 var det imidlertid nær 4 900 tonn storfekjøtt på reguleringslager, mens det ved utgangen av uke 16 var 3 520 tonn på frossent kjøtt på reguleringslager. Markedsregulator må sørge for å betjene markedet for ferskt kjøtt samtidig som en oppnår en reduksjon av kvantumet frossent kjøtt innlagt på reguleringslager.

Det er behov for suppleringsimport av 1 600 tonn svinekjøtt. For sau/lam er det et mindre overskudd, mens det for egg er behov for å gjennomføre reguleringstiltak for å begrense overskuddet.

I tillegg til virkemidlene som omtales nedenfor, vil Statens forhandlingsutvalg vise til at økningene som foreslås for avløsertilskuddet og frakttilskuddene for hhv. egg og slaktedyr er viktige for jordbruksforetak med kjøtt- og eggproduksjon.

7.9.1 Ammeku – storfekjøtt

Markedsbalansen for storfekjøtt er avhengig av utviklingen i både melkeproduksjonen og driftsomfanget i jordbruksforetakene med ammekuproduksjon, men nær 70 pst. av kjøttet dekkes gjennom storfeholdet i melkeproduksjon. Forbruket av rødt kjøtt prognoseres redusert med fram mot 2027. Statens forhandlingsutvalg foreslår en heving av satsene for distriktstilskudd storfe (sone 4 og 5), driftstilskudd til spesialisert kjøttfeproduksjon, beitetilskuddene og kulturlandskapstilskuddet, jf. vedlegg 1. Heving av distriktstilskuddet med 2 kr per kg er en del av satsingen på jordbruket i Nord-Norge. Statens forhandlingsutvalg har prioritert å øke utmarksbeitetilskuddet og det generelle beitetilskuddet framfor heving av satsen for ammekyr i tilskudd husdyr.

Kvalitetstilskudd for storfekjøtt

Ved jordbruksforhandlingene i 2022 var partene enige om å utrede kvalitetstilskuddet for storfekjøtt ut fra to ulike forhold. Dette gjelder hhv. om en skal benytte slakterienes desimalgradering i kvalitetsklassifiseringen av storfeslaktet som grunnlag for utmålingen av tilskuddet, og forslag til hvordan man kan unngå å overskride fastsatt maksimalt antall støtteberettigede enheter.

Tilskuddet utbetales med kroner 5,50 per kg for storfekjøtt av kvalitet O og med kroner 10,50 per kg for kjøtt av kvalitet O+ og bedre. Det kan være liten kvalitetsforskjell på to slakt som ligger hhv. rett over og rett under kravene til hhv. klasse O og klasse O+, men det vil være stor forskjell mellom tilskuddsutbetalingen for slaktene. Slakteriene har innført klassifisering av storfeslakt med kvalitetsgradering fastsatt på desimalnivå.

Landbruksdirektoratet har utredet om bruk av kvalitetsgradering på desimalnivå kan brukes som grunnlag for tilskuddutmålingen. Direktoratet har utredet flere modeller som alternativ til dagens tilskuddutmåling med mål om å innføre en jevnere satsløype. Innføring av en ny modell kan gi omfordelinger i tilskuddstildelingen, særlig for produsenter med storfe av melke-/kombirase. Direktoratet viser også til at slakteriforetakene ikke planlegger å bruke desimalgraderingen som grunnlag for utbetalingen av avregningspris til produsent.

Dette innebærer at en endring av modell for tilskuddsutmålingen vil innebære store kostnader for foretakene, særlig for de mindre slakterianleggene.

På dette grunnlaget foreslår Statens forhandlingsutvalg at tilskuddsutmålingen for kvalitetstilskuddet ikke endres med grunnlag i den nylig innførte desimalklassifiseringen.

Landbruksdirektoratet har også utredet hvordan avtalepartene kan sikre at det ikke gis tilskudd for mer enn fastsatt maksimalt antall støtteberettigede enheter på 50,5 mill. kg storfekjøtt. For at Norge skal overholde WTO-regelverket er det viktig at dette «taket» ikke overskrides.

Et forslag går ut på at partene ved jordbruksforhandlingene hvert år, vurderer behovet for tiltak ut fra prognosert produksjonsomfang kommende år. Dersom prognosene viser risiko for produksjon ut over fastsatt tak, skal kvalitetstilskuddet kun utbetales for en redusert andel av leveransene av slakt per jordbruksforetak gjennom året. Direktoratet viser til at iverksetting av tiltaket ventes å kreve systemendringer med tilhørende kostnader for slakteriforetakene, det antas derfor at tiltaket tidligst kan innføres fra 01.01.2024.

Prognosene for 2023 viser utbetaling av tilskuddet for 48,8 mill. kr storfekjøtt, og ut fra trendene i markedet vil det heller ikke i 2024 være risiko for å overskride taket på 50,5 mill. kg. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det prognosebaserte systemet innføres som tiltak i løpet av 2024, for å hindre at taket overskrides i framtiden. Dette krever endringer hos slakteriforetakene og Landbruksdirektoratet. Forslaget innebærer at storfekjøtt klassifisert med fettgruppe 4- ikke tas ut av tilskuddsgrunnlaget.

7.9.2 Produksjon av sau og lam

Prognosene for 2023 viser at vi har balanse mellom norsk produksjon og etterspørsel. Markedsregulator viser til at økonomien i saueholdet er dårligere enn i de andre husdyrproduksjonene, samtidig som det ut fra markedssituasjonen ikke er rom for produksjonsøkning i de kommende årene.

Mange saueholdere driver i relativt liten skala, og det er vist til at antall jordbruksforetak med sau er synkende, særlig i Nord-Norge. Statens forhandlingsutvalg foreslår en heving av distriktstilskuddet for sau på 2 kr per kg for å motvirke denne utviklingen. For sau/lam er også økningene i de to beitetilskuddene viktig med en heving av satsen på 75 kr per dyr i utmarksbeitetilskuddet og 25 kr per dyr i det generelle beitetilskuddet for å styrke økonomien i produksjonen. Det foreslås også en begrenset økning i lammeslakttilskuddet på 20 kr per lam.

For ull foreslår Statens forhandlingsutvalg en heving av gjennomsnittssatsen for all tilskuddsberettiget ull med 3 kr per kg. Det legges videre til grunn at Landbruksdirektoratet ved differensieringen av gjennomsnittssatsen med satser for de ulike kvalitetsklassene prioriterer høy sats for de beste ullkvalitetene.

Tilskudd for lammeslakt – unntak for slakterier uten godkjent klassifisør

Ved jordbruksoppgjøret 2022 var partene enige om å avvikle unntaksordningen for slakterianlegg som slaktet færre enn 2 000 sau/lam foregående år. Disse slakteriene kunne

utbetale kvalitetstilskuddet uten å ha godkjent klassifisør til stede mens slaktingen foregår. Tilskuddet har blitt utbetalt ut fra gjennomsnittlig kvalitet på lammene som er levert til slakterianlegg med klassifisør. Denne gjennomsnittssatsen er nær full sats for kvalitetstilskuddet, men uten at slaktet er kvalitetsgradert.

Partene vektla i 2022 at en utvikling med økt slaktekvantum ved disse slakteriene, kan bidra til at en større andel lam av dårlig kvalitet oppnår nesten fullt kvalitetstilskudd, noe som kan redusere legitimiteten for tilskuddsordningen. For å bidra til å unngå at lammekjøtt av dårlig kvalitet kan oppnå tilskuddet, vedtok avtalepartene ved jordbruksforhandlingene i fjor at unntaksordningen skal avvikles med virkning fra 1. juli 2023.

Etter fjorårets forhandlinger framkom det imidlertid ny informasjon om at kostnadene med innføring av nytt utstyr til klassifisering mv. vil medføre store kostnader for disse mindre slakteriforetakene. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at unntaksordningen likevel kan videreføres fra og med 2. halvår 2023. Men det legges til grunn at tilskuddssatsen som disse slakteriene kan formidle, ikke lenger skal være knyttet til gjennomsnittlig kvalitet ved de store slakteriene, og i stedet fastsettes særskilt av partene. Satsen må legges på et lavere nivå enn hittil i forhold til den satsen som utbetales for lam som har vært klassifisert. Med denne tilpasningen legger Statens forhandlingsutvalg til grunn at en fortsatt vil oppnå målet partene i 2022 hadde med å avvikle unntaket, som var å unngå at slakt som ikke blir klassifisert skal kunne gi nær fullt kvalitetstilskudd. Med en relativt lav tilskuddssats vil en unngå en utvikling med større økning i slaktekvantumet ved slakteriene som ikke klassifiserer dyra.

For 2024 foreslår Statens forhandlingsutvalg en økning av satsen for lammeslakttilskuddet til 545 kr per slakt av kvalitet O+ og bedre. Ut fra overnevnte grunnlag foreslås 470 kr per slakt som sats for 2024 for dyr levert til de mindre slakteriene uten klassifisering, dvs. om lag 14 pst. lavere satsnivå.

Unntaksordningen for de mindre slakteriene uten godkjent klassifisør ble vedtatt avviklet fra 1. juli 2023. Videreføring av unntaksordningen innebærer derfor at partene også må fastsette en sats for den i 2. halvår 2023. Satsen for lammeslakttilskuddet er 525 kr per lam i 2023. Statens forhandlingsutvalg foreslår å sette en sats på 453 kr per lam levert til slakterier uten godkjent klassifisør for andre halvår 2023. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at dette ikke har noen provenyvirkning. Forslag til nye satser for små slakterier for 2. halvår 2023 og 2024 framgår av vedlegg 1.

Tilskudd for kjeslakt

Kvalitetstilskuddet for kjeslakt gis for kje over 3,5 kg. Det er blitt vist til at de relative slaktekostnadene for så små slakt er store og at kvaliteten på produktet kan være klart redusert i forhold til slakt av noe større kje. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å heve vektgrensen fra 3,5 til 5,0 kg, for at kvalitetstilskuddet kan gis for dyra. I 2022 ble det utbetalt tilskudd for 2 185 kje i intervallet 3,5-5 kg med samlet utbetaling på 764 750 kroner. Statens forhandlingsutvalg foreslår at reduksjonen i proveny pga. hevingen av vektgrensen brukes til å øke satsen for kje over 5 kg. Det foreslås i tillegg en ytterligere satsheving av tilskuddssatsen for kje. Satsøkninger og provenyeffekt framgår av vedlegg 1.

Tilskudd for produksjon med ammegeit

Ammegeit for produksjon av kjøtt og ull er en liten, men voksende næring innenfor norsk husdyrhold. Husdyr- og avløsertilskuddet for ammegeiter utbetales med de samme satsene som gjelder for sau. For sau utbetales tilskuddene for dyr født foregående år eller tidligere, men for ammegeiter utbetales det ikke tilskudd for ungdyr, kun for dyr som har kjeet.

Ved jordbruksoppgjøret 2022 ba partene om en utredning fra Landbruksdirektoratet om hvordan tilskuddsordningene kan endres, slik at ammegeitprodusentene i større grad kan få tilskudd med grunnlag i ungdyr.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at det i tilskudd husdyr innføres en egen «satsgruppe» for ammegeiter. Av alternativene direktoratet har utredet, prioriteres forslaget om å øke satsen for ammegeitene som har kjeet, og at dette gis som en kompensasjon for at ungdya ikke gir grunnlag for utbetaling av tilskuddet. Med dette unngås f.eks. vurderinger av om ungegeiter av ammegeitrase hos jordbruksforetak, som også har melkegeiter, skal gi grunnlag for tilskudd eller ikke. Det vektlegges også at fordi det allerede er en spesifisert registrering av ammegeiter i søknadsskjemaet for tilskuddet, kan forslaget gjennomføres med virkning allerede for søknadsåret 2023, med utbetaling i 2024.

Statens forhandlingsutvalg foreslår innføring av nye intervallgrenser for ammegeit i tilskudd husdyr og at satsene for de nye intervallene heves, med en økt tilskuddsutbetaling på 4,4 mill. kroner. Økningen i utbetalingen er basert på forholdstallet 1,2608, dvs. at hver ammegeit indirekte representerer å gi tilskudd for 1,26 dyr. Dette forholdstallet er den samme omregningsfaktoren som partene brukte ved omleggingen i 2017 for definisjonen av sau i tilskudd husdyr, fra vinterfôra dyr til sau født foregående år eller tidligere.

Statens forhandlingsutvalg foreslår tilsvarende at det også i avløsertilskuddet innføres en egen sats for ammegeiter, hvor ammegeit gis en høyere sats enn sau. Dette for å kompensere for at ungdyr ikke inngår i tilskuddsgrunnlaget. Satsøkninger og provenyeffekt av forslagene framgår av vedlegg 1.

7.9.3 Kraftfôrbasert husdyrhold

Kostnadene til kraftfôr er den viktigste innsatsfaktoren i svine- og fjørfeholdet, og kostnadsøkning på kraftfôr påvirker derfor de økonomiske rammevilkårene for produksjonen. Statens forhandlingsutvalg vil vise til at markedsinntektene utgjør hoveddelen av inntektsgrunnlaget for det kraftfôrbaserte husdyrholdet; svin, fjørfekjøtt og egg. Det er derfor av stor betydning å ivareta balansen mellom produksjon og etterspørsel.

Det foreslås å øke satsen for distriktstilskudd kjøtt for gris for Nord-Norge for å styrke produksjonen i regionen, slik det også er vist til i Norges Bondelags krav. For egg foreslås det kun å øke satsene for distriktstilskudd egg og bevilgningen til frakttilskudd egg, jf. vedlegg 1. På grunn av det store tilbudsoverskuddet i eggsektoren kan det ikke gis ytterligere økning av tilskuddene til denne produksjonen.

Økningen av bevilgningene til frakttilskuddene for egg og slaktedyr bidrar til å styrke det kraftfôrbaserte husdyrholdet.

7.9.4 Birøkt

Statens forhandlingsutvalg foreslår at norsk birøkt styrkes gjennom å øke husdyrtilskuddet med 50 kr per bifolk. Videre foreslås det å sette av 1,5 mill. kroner over underpost 70.11 til Norges Birøkterlag for å finansiere en opplysningsordning for honning og andre bieprodukter.

7.9.5 Distriktstilskudd kjøtt

Ved jordbruksforhandlingene i 2006 var avtalepartene enige om at det ikke lenger skulle foretas noen endring av sonegrensene for kjøtt og melk ut over noen mindre presiseringer av ordlyden i de daværende sonebeskrivelsene. Senere ble disse beskrivelsene tegnet inn i kart. I proposisjonen om jordbruksoppgjøret 2017 ble det fastsatt at kartet skulle danne det juridiske grunnlaget for soneinndelingene for distriktstilskuddene for melk og kjøtt.

I Norges Bondelags krav er det bedt om en særlig utredning knyttet til sonegrensene for distriktstilskudd kjøtt i Stjørdal kommune.

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at overnevnte føringer for sonegrensene skal videreføres, men ber Landbruksdirektoratet foreta en spesifikk evaluering av sonegrensene for distriktstilskudd kjøtt i Stjørdal.

7.10 Dyrevelferd

Dyrevelferd står høyt på agendaen i media og i samfunnsdebatten. Befolkningen har blitt mer opptatt av måten maten produseres på, og særlig får dyrevelferd økt oppmerksomhet, også i debatter om klima, miljø og bærekraft. Næringen har etablert dyrevelferdsprogrammer for alle de store husdyrproduksjonene de siste årene. Disse er viktige forbedringsverktøy for dyrevelferdsarbeidet i norsk husdyrproduksjon. Målet med et dyrevelferdsprogram er å løfte hele produksjonen og alle besetninger, på tvers av regioner og bedrifter.

Mattilsynet er vårt viktigste verktøy for å overvåke dyrevelferd og for å utvikle regelverket, samt å drive god rådgiving og et målrettet samarbeid med produksjonsnæringene. Regjeringen har derfor økt bevilgningen til Mattilsynet på dette området.

Regelverket for dyrevelferd er relativt strengt i Norge sammenlignet med mange andre land. Et viktig prinsipp i arbeidet med dyrevelferdsregelverket er at endringer i krav må ha faktisk betydning for dyrets velferd, samtidig som de må være praktisk og økonomisk gjennomførbare. Regjeringens ambisjon er at dyrevelferden skal utvikles videre og at norsk jordbruk skal være verdensledende på dyrevelferd. Dette ligger også til grunn for arbeidet med ny stortingsmelding om dyrevelferd, som skal fremmes i 2024. Stortingsmeldingen skal ha en helhetlig og kunnskapsbasert tilnærming.

7.11 Velferdsordninger

Regjeringen har i sin politiske plattform fastsatt ambisiøse mål for utvikling av norsk landbruk og utvikling av bedre velferdsordninger for norske bønder er et viktig punkt i

plattformen. Ved årets jordbruksoppgjør legger regjeringen derfor sterk vekt på å forbedre ordningene. Heving av satsene for avløsertilskuddene vil gi produsentene økt mulighet til å benytte avløsertjenester. Dette vil gi økt økonomisk sikkerhet ved sykdom og skade, og gi bedre mulighet for å ta ut ferie og fritid gjennom året. Styrking av tilskuddsordningen til avløserlagenes landbruksvikarvirksomhet vil gi større sikkerhet for tilgang på arbeidshjelp for bøndene ved akutt sykdom og skade. Gode velferdsordninger har stor betydning for å bidra til rekruttering av nye utøvere til norsk landbruk.

Tilbudet er en videreføring av regjeringens arbeid med å forbedre velferdsordningene, og dette arbeidet skal følges opp ved de kommende jordbruksoppgjørene.

7.11.1 Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid

Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid bidrar til finansiering av leid arbeidshjelp og bidrar på den måten til at husdyrprodusenter kan ta ferie og få ordnet fritid.

Som jordbruket prioriterer staten en forbedring av avløsertilskuddene, og foreslår en heving av maksimalbeløp per foretak og år fra 96 800 til 126 580 kroner (tilsvarende 30,7 pst.) og en økning av satsene på 5 pst., jf. vedlegg 1.

7.11.2 Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv.

Tilskudd til avløsning ved sykdom, fødsel mv. er viktig for jordbruket gjennom å finansiere arbeidshjelp når brukerne pga. sykdom, svangerskap eller andre grunner ikke kan ta del i driften.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en betydelig heving av satsen for tilskuddsordningen. Maksimal tilskuddssats per dag foreslås økt fra 2 100 til 2 450 kroner.

Etter jordbruksavtalens bestemmelser kan det bare gis ett tilskudd per virksomhet for samme periode, men statsforvalteren og Landbruksdirektoratet kan etter vurdering gi dispensasjon fra dette kravet. Det skal bl.a. vurderes om begge ektefeller er involvert i driften av jordbruksforetaket, for å bidra til å sikre at tilskuddet faktisk går til jordbrukere.

Statens forhandlingsutvalg er enig med Norges Bondelags krav og foreslår at det etableres en partssammensatt arbeidsgruppe som skal gjennomgå tilskuddsordningene for avløsning ved sykdom og fødsel mv. og landbruksvikarordningen. Ut fra formålet for ordningene bør gruppa vurdere hvilket nivå det bør være på ytelsene fra ordningene, inkl. samordning med bl.a. andre offentlige ytelser og lønnsinntekt. Gjennomgangen bør også vurdere vilkårene for å kunne motta avløsertilskuddet ut fra endringer i jordbruket siden etableringen av ordningen. Statens forhandlingsutvalg foreslår at mandatet for arbeidet avklares i løpet av forhandlingsprosessen.

Det vises til kap. 7.3.6 hvor det foreslås å sette av 1 mill. kroner til et eksternt utredningsoppdrag om tilgangen på avløsere og landbruksvikarer, og hvordan denne kan styrkes.

7.11.3 Tidligpensjonsordningen for jordbrukere (TPO)

Formålet for tilskuddsordningen er å bidra til enklere generasjonsskifter for dem som har hatt hoveddelen av inntekten sin fra jordbruk/gartneri og skogbruk.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre satsene på hhv. 105 200 kroner for enbrukerpensjon, og 168 320 kroner for tobrukerpensjon. Det foreslås at det innføres en tilsvarende dispensasjonsadgang for enbrukerpensjon som vi allerede har forvilkårene for tobrukerpensjon, når det gjelder mottatte arbeidsavklaringspenger og uføretrygd.

7.11.4 Tilskudd til landbruksvikarordningen

Formålet med ordningen er å sikre at primærprodusentene over hele landet har tilgang på arbeidshjelp, når de trenger det ved akutt sykdom eller i andre krisesituasjoner. Det er et mål at ordningen samlet skal ha et omfang på 240 årsverk for å bidra til at alle produsenter skal kunne dekkes gjennom beredskapsordningen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en forbedring av ordningen gjennom å øke tilskudds-satsen per årsverk landbruksvikarvirksomhet fra 294 400 til 305 000 kroner, jf. vedlegg 1.

7.11.5 Tilskudd til sykepengeordningen

Ordningen er en kollektiv innbetaling over jordbruksavtalen til Nav for å finansiere det høyere nivået på sykepenger for bønder jamført med andre selvstendig næringsdrivende på hhv. 100 og 80 pst. av sykepengegrunnlaget.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å sette av 38,1 mill. kroner til ordningen i 2024, i tråd med forbruksprognosen.

7.12 Andre politikkområder

7.12.1 Strukturvirkemidler og tak på tilskudd

De fleste ordningene i gjeldende jordbruksavtale er innrettet slik at de differensierer på struktur og/eller distrikt. Mange ordninger har også en maksimalgrense («tak»). Formålet med differensiering og tak på tilskudd er å kunne målrette tilskuddsmidler til der de gir best måloppnåelse i relasjon til de mål Stortinget har fastsatt for landbrukspolitikken. Prinsippet er at store effektive virksomheter skal hente det meste av sine inntekter i markedet, mens tilskuddsmidlene skal brukes til å nå mål om landbruk over hele landet med en variert bruksstruktur. Tilskudd skal derfor i stor grad benyttes til å kompensere merkostnader i næringen knyttet til struktur og geografisk lokalisering. Innenfor husdyrproduksjonene har mange tilskudd strukturdifferensiering, mens andre har tak enten i form av beløpstak eller maksimalt volum det utmåles tilskudd for.

Hurdalsplattformen har en ambisjon om å innføre tak på tilskudd. Den store kostnadsøkningen som jordbruket har hatt den senere tid, slår imidlertid sterkest ut for større bruk. Derfor ble man i jordbruksavtalen 2021–2022 enige om å kompensere uten

strukturprofil, og midlertidig suspendere gjeldende tak for husdyrtilskuddene. Det ble også satt ned en partssammensatt arbeidsgruppe for å utrede temaet.

Arbeidsgruppa skulle gjøre en samlet vurdering av innretning av struktur og differensiering av virkemiddelbruken, og vurdere hvordan innretningen av virkemiddelbruken, herunder tak på tilskudd, best kan bidra til å nå målene for jordbrukspolitikken, med lavest mulige samfunnsøkonomiske kostnader. Utredningen skulle inneholde vurderinger av sammenhengen mellom faktiske strukturkostnader og strukturdifferensierte tilskudd. Det skulle videre gjøres vurderinger av driftssamarbeid og grensetrekking, fleksibilitet og samarbeid, uønsket tilskuddstilpasning, systemkrav og forvaltningsmessige konsekvenser, samt krav til notifisering til WTO.

Arbeidsgruppa avgrenset vurderingen av innføring av strukturdifferensiering/tak på tilskudd til virkemidler rettet mot planteproduksjon, med bakgrunn i at det allerede er tak og annen strukturdifferensiering på tilskudd i husdyrproduksjon.

Den partssammensatte arbeidsgruppa la fram sin innstilling den 7. mars 2023. Rapporten går gjennom sammenhengen mellom strukturvirkemidler og de landbrukspolitiske målene, strukturen i jordbruket i dag, forhold som påvirker struktur og strukturutvikling, tilskuddsordninger over jordbruksavtalen med strukturvirkemidler, og vurdering av ulike tiltak med tak på tilskudd eller annen strukturdifferensiering av tilskudd der man får mer for de første dekanene.

Arbeidsgruppa vurderer at alle de vurderte tiltakene med mer strukturdifferensiering har det til felles at de vil, dersom de blir innført, bidra til lavere produktivitetsvekst, høyere kostnader og lavere lønnsomhet i jordbruket enn uten slike tiltak. Marginale arealer kan i større grad gå ut av drift ved at det blir mindre lønnsomt å drive det siste arealet. Økte kostnader for næringen og forvaltningen må avveies mot muligheten for finansiering (fra markedsinntekter og/eller statsbudsjettet) og eventuelt økt måloppnåelse. Økte markedsinntekter som følge av slike tiltak anses av gruppa som lite sannsynlig.

Det kan bli flere saker med driftsfellesskapsproblematikk hvis man innfører strukturprofil på tilskuddene som gis for planteproduksjon. Søkere av produksjons- og avløsertilskudd var lenge uberettiget tilskudd hver for seg, dersom de inngikk i et driftsfellesskap, men fra og med at ny forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd trådte i kraft i 2015, ble det tillatt for foretak i driftsfellesskap å levere individuell søknad, forutsatt at det ble opplyst om driftsfellesskapet i søknaden. Det gjelder et unntak i fjerde ledd, som sier at dersom foretakene ikke oppnår en merutbetaling ved å søke separat, trenger de ikke oppgi at de er i driftsfellesskap. Mange innen planteproduksjon vil kunne slå ut på flere av indikatorene for driftsfellesskap, med både felles arbeidsinnsats, felles driftsopplegg og relativ geografisk nærhet. Fordi det ikke har vært strukturdifferensiering av arealtilskudd siden 2014, har det heller ikke vært aktuelt å vurdere driftsfellesskap i foretakenes planteproduksjon siden da. Med differensierte satser vil størrelsen på produksjonstilskuddene påvirkes av hvor stort areal foretakene driver. Da kan mange planteprodusenter havne i en gråsoner, og det vil være svært krevende både for foretakene selv og for forvaltningen å vurdere om de er i driftsfellesskap eller ikke. Driftsfellesskapsaker er kompliserte og ressurskrevende for forvaltningen. Det kan bli flere

tilfeller hvor foretak mottar mer tilskudd enn de er berettiget. Dette vil svekke tilskuddsordningenes og jordbrukspolitikkenes legitimitet.

Jordbruket foreslår i sitt krav å differensiere satser på arealtilskudd, både for korn og frukt og grønt. Statens forhandlingsutvalg viser til at tak på eller differensiering av tilskudd i planteproduksjon i beskjeden grad kan forventes å bidra til økt måloppnåelse i landbrukspolitikken, og samtidig ha en del negative effekter blant annet i form av høyere kostnader for næringen og forvaltningen.

7.12.2 Tilskudd ved produksjonssvikt

I jordbruksavtalen 2019–2020 var partene enige om å nedsette en partssammensatt arbeidsgruppe som skulle vurdere flere sider ved den gjeldende produksjonssviktordningen, og eventuelt komme med forslag til endringer i regelverket. Med bakgrunn i denne rapporten, ble partene i jordbruksoppgjøret 2022 enige om at produksjonssviktordningen skal være en katastrofeordning som skal bidra til å redusere økonomisk tap og bidra til videre produksjon. Satsene ble oppjustert med 15 pst. for produksjonssesongen 2022 og partene var enige om å oppdatere satsene i jordbruksoppgjøret 2023 og deretter justere satsene hvert tredje år. Taket på tilskudd i vekstgruppene frukt, bær, poteter og grønnsaker ble økt til 1,5 mill. kroner.

Grovfôravlinger varierer mye mellom distrikter, landsdeler og mellom bruk. På foretaksnivå gjøres det ulike tilpasninger, for eksempel gjennom ulikt ekstensivering- eller intensiveringsnivå. Partene var i jordbruksoppgjøret 2022 enige om at dagens system med normavlinger skulle legges til grunn, men at normavlinger og klimaprosent skulle utredes videre slik at ulike tilpasninger på foretaksnivå bedre fanges opp.

Landbruksdirektoratets har, i samarbeid med en referansegruppe, vurdert mulige løsninger for håndtering av ulik driftsintensitet innenfor normavlingsprinsippet som ligger til grunn for ordningen og om man kan ta hensyn til innmarksbeite i beregning av produksjonssvikt. For å kunne gjøre individuelle tilpasninger i tilskuddsberegningen for varierende driftsintensitet, har Landbruksdirektoratet vurdert å fastsette flere normavlingsgrupper, gjøre individuell beregning av gjennomsnittsavling med grunnlag i egen dokumentasjon og justering ved hjelp av en individuell justeringsfaktor. For å kunne ta hensyn til avlingssvikt på innmarksbeiter har Landbruksdirektoratet vurdert å lage en sjablong i forhold til fulldyrket eng, lage egne normavlinger for innmarksbeiter og å tillate individuell beregning av gjennomsnittsavling med grunnlag i egen dokumentasjon.

Statens forhandlingsutvalg viser til forslaget til nye satser som er beregnet av Landbruksdirektoratet og foreslår å ta disse satsene i bruk fra og med sesongen 2024. Statens forhandlingsutvalg viser også til kravet fra Norges Bondelags forhandlingsutvalg om å heve takene i ordningen som følge av økte priser/satser. Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke takene for vekstgruppene grovfôr og korn og annet frø til modning til 900 000 kroner per vekstgruppe og takene for vekstgruppene frukt, bær, grønnsaker og poteter til 1 800 000 kroner per vekstgruppe. Forslagene til endret tak er lagt inn med en provenyeffekt på 1 mill. kroner for 2024.

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at dette ikke er en erstatningsordning, men at det skal være en enkel, effektiv ordning med lave forvaltningskostnader både for myndigheter og produsent som raskt kan bidra til å redusere økonomiske tap og gi grunnlag for videre produksjon. Med bakgrunn i dette, foreslår ikke Statens forhandlingsutvalg å gjøre endringer i normavlingene for grovfôr eller å innlemme innmarksbeite i ordningen.

7.12.3 Tilskudd til dyreavl med mer

7.12.3.1 Tilskudd til avlsorganisasjoner

Tilskudd til dyreavl skal medvirke til avlsmessig framgang og populasjoner av friske, sunne husdyr tilpasset vårt miljø og klima. Ordningen skal også sikre genetisk variasjon i populasjonene og bygge på bærekraftige prinsipper basert på en tilstrekkelig stor effektiv avlspopulasjon og inkludering av funksjonelle egenskaper i avlsmålet.

Følgende organisasjoner kan søke om støtte: Norsk Sau og Geit, Norges Birøkterlag, Norsk kjøttfeavlslag TYR, Norsk Fjølfeag, Landslaget for Telemarksfe og Avlslaget for sidet trønderfe og nordlandsfe. Støtte til Norges Birøkterlag forutsetter at de også bidrar til driften av reinavlsområdet for den brune bia. Norsk Fjølfeag kan søke om støtte til påvirkning av avlsarbeid i regi av internasjonale avlsselskaper.

Landbruksdirektoratet fordeler midlene etter søknad fra de nevnte organisasjonene. Det innhentes uttalelse fra Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen til ordningen økes med 0,5 mill. kroner.

7.12.3.2 Tilskudd til semin

Det er store fylkesvise forskjeller i kostnadene til semintjenester. For å styrke utjevningen av kostnadene til semin foreslår Statens forhandlingsutvalg at bevilgningen til ordningen økes med 4 mill. kroner. Tilskuddet fordeles av Landbruksdirektoratet med grunnlag i forskriften som regulerer tilskuddsordningen.

7.12.3.3 Tilskudd til veterinærreiser

Det gis tilskudd til veterinærreiser for å bidra til å utjevne forskjeller i husdyrprodusentenes veterinærkostnader. Ordningen reguleres i forskrift om tilskudd til veterinærreiser.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at satsen for reisetilskudd ved bruk av eget framkomstmiddel, økes fra 16,37 kroner per km, med 3 kroner per km, til 19,37 kroner per km tilsvarende 9,3 mill. kroner. Satsen for bruk av båt økes med 9 kroner per km til 59 kr per km, som utgjør 0,1 mill. kroner.

Landbruks- og matdepartementet nedsatte i august 2022 en arbeidsgruppe som skulle utrede tilgang til veterinærtjenester i Norge. Utredningen foreslår en rekke tiltak som anbefales vurdert. Ett av tiltakene var om ordningen med tilskudd til veterinære reiser kan forbedres med tanke på lange, tidkrevende og kostbare reiser i næringssvake områder.

Ordningen om tilskudd til veterinærreiser bidrar, i tillegg til å utjevne forskjeller i husdyrproducentenes veterinærkostnader, indirekte til veterinærdekning i landet. Statens forhandlingsutvalg foreslår at det utredes om ordningen med tilskudd til veterinære reiser kan forbedres for lange, tidkrevende og kostbare reiser i områder med svakt næringsgrunnlag for veterinærpraksis, og om bidrag til veterinærdekning bør tydeliggjøres som et delformål for tilskuddsordningen. Det foreslås at utredningsarbeidet legges til Landbruksdirektoratet. Det vektlegges at eventuelle endringer i ordningen må kunne forvaltes på en hensiktsmessig måte.

7.12.4 Tilskudd til frøavl m.m.

Formålet med tilskudd til frøavl er å fremme dyrking og frøforsyning av klimatilpassa sorter av gras, belgvekster, rotvekster og grønnsaker samt naturfrø av regionalt tilpassede pollinatorvennlige blomsterarter.

Bevilgningen til tilskudd til frøavl m.m. dekker også tilskudd til beredskapslagring av såkorn. Det vises til kapittel 7.5.4 for omtale av dette. Total ramme for denne posten foreslås til 30,06 mill. kroner.

7.12.5 Tilskudd til utvikling av plantemateriale

Formålet med tilskudd til utvikling av plantemateriale er å bidra til å sikre at norsk jord- og hagebruk får tilgang til klimatilpasset, variert og sykdomsfritt materiale, og gjøre materialet mer konkurransedyktig på hjemmemarkedet og eksportmarkedet.

Graminor

Graminor AS har ansvar for utvikling av plantesorter til jord- og hagebruksnæringen i Norge. Selskapets samfunnsoppdrag er å levere nye plantesorter tilpasset norske vekstforhold til matproduzentene. Graminor utvikler nye sorter av artene korn, engvekster, potet, frukt og bær. Graminors arbeid er av stor betydning for å sikre norsk matproduksjon tilpasset et endra klima, både gjennom pågående programmer og videre satsinger i foredlingsprogrammene, for å møte utfordringer knyttet til endrede markedsforhold og kompetansemangel. Dette gjelder spesielt innen foredlingsprogrammene som ikke har tilfredsstillende markedsmessig basis i Norge.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en økning av tilskudd til utvikling av plantemateriale på 2,5 mill. kroner, bla. for å møte framtidig behov for plantemateriale. Samlet avsetning til formålet og fordeling på de ulike tiltakene følger av vedlegg 1.

7.12.6 Rådgivning og kunnskapsformidling i hele landet

7.12.6.1 Energirådgivning i veksthus

Norsk Gartnerforbund (NGF) har over mange år arbeidet med energi- og klimarådgivingsarbeid rettet mot gartnerne. Dette er rådgivning innenfor et felt der Norsk Landbruksrådgivning ikke tilbyr tjenester. Hovedformålet med NGFs rådgivningsarbeid er å redusere fossil energibruk i veksthusnæringen og konvertere energibruken til fornybare kilder i tråd

med NGFs energistrategi og jordbrukets klimaavtale med staten. Klima- og energirådgivningen har i bidratt til at veksthusnæringen har redusert sin bruk av fossil energi vesentlig. Veksthusnæringens utslipp av CO₂ er likevel, ifølge SSB, beregnet til å være 52 200 tonn i 2018, tilsvarende 34 pst. av energiforbruket i næringen. Det er derfor fortsatt nødvendig med målrettet arbeid for ytterligere å redusere bruken av fossil energi.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningen på 1 mill. kroner til klima- og energirådgivning i veksthus i regi av NGF videreføres.

7.12.6.2 *Norsk Landbruksrådgivning*

Formålet med støtten til NLR er å bidra til et likeverdig rådgivningstilbud til alle bønder i hele landet. Med dette forstås at alle bønder skal ha tilgang til faglig kompetent rådgivning innenfor de områdene som støttes over jordbruksavtalen, uavhengig av geografisk tilhørighet og medlemskap. Støtten skal også bidra til å sikre et landsomfattende tilbud av krisebistand. Kjerneområdet for støtten som gis over jordbruksavtalen er rådgivnings- og kunnskapsutviklingsarbeid innen konvensjonell og økologisk planteproduksjon. I tillegg har NLR en viktig oppgave innenfor fagområdet HMS i landbruket.

Statens forhandlingsutvalg viser til protokollen fra jordbruksforhandlingene 2022 om Norsk landbruksrådgivning (NLR):

«Dagens oppgaveløsning må bli mer samordnet, enhetlig og effektiv. Dette er en forutsetning for at NLR skal tildeles tilskudd framover i tid. Partene kan ikke se at dette kan gjøres uten at NLR organiserer seg som én juridisk enhet. Formålet med støtten vil ikke kunne oppfylles gjennom å tildele tilskudd direkte til NLRs 10 juridiske regionale enheter hver for seg. Det understrekes at lokal og regional tilstedeværelse fortsatt skal være en forutsetning for rådgivningstjeneste. Avtalepartene er enige om å avsette en engangssum på 2 mill. kroner i 2023 som skal brukes til organisasjonsprosessen i NLR.

Partene er enige om at fortsatt støtte til organisasjonen vil kreve at NLR innen 1.3.2023 legger fram en plan for hvordan samordning av organisasjonen skal realiseres. Det forutsettes at gjennomføring av denne planen vil sette organisasjonen i stand til å oppfylle formålet med avsetningen på om lag 100 mill. kroner innen 1.1.2024.»

I forkant av årets jordbruksoppgjør overleverte NLR en plan for samordning av NLR til ett foretak, NLR SA. Det er gjennomført og pågår fremdeles en omfattende prosess for å slå sammen regionale enheter til NLR SA. På årsmøtet i NLR 20. april 2023 ble avtalen om å etablere NLR SA gjennom sammenslåing av de regionale rådgivningsenhetene og foreningen Norsk Landbruksrådgivning godkjent. Prosessen er ikke avsluttet, men nødvendige vedtak er fattet.

Statens forhandlingsutvalg mener at NLR er på god veg til å sikre en organisasjonsmodell som ivaretar de krav som stilles til å oppfylle formålet med støtten som gis over jordbruksavtalen.

I likhet med Norges Bondelags forhandlingsutvalgs vurdering, mener Statens forhandlingsutvalg at samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgivning SA kan motta bevilgninger over jordbruksavtalen i 2024.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at støtten i sin helhet tildeles NLR SA. Det foreslås å bruke 2 mill. kroner av ledige midler for 2023 og å øke bevilgningen med 8 mill. kroner til 107 mill. kroner for 2024. Støtten omfatter en overføring av 4 mill. kroner til mentortjenesten som tidligere ble bevilget over Landbrukets utviklingsfond, jf. kap. 7.2.5. Støtten over jordbruksavtalen skal prioriteres til rådgivings- og kunnskapsutviklingsarbeid innen konvensjonell og økologisk planteproduksjon i tillegg fagområdet HMS i landbruket. Innenfor byggteknisk planlegging forventes det at NLR, som en sentral aktør på rådgiversiden, bidrar til å mobilisere sammen med virkemiddelapparatet, for å for å legge til rette for flere økonomisk bærekraftige investeringsprosjekter, særskilt innen løsdrift. NLR har også ansvar for søknader om «Minor use». I fjorårets jordbruksoppgjør ble NLR styrket med 2 mill. kroner til arbeid med «Minor Use». Minor Use søknader om bruksutvidelse av biologiske plantevernmidler skal prioriteres.

Det forventes at organisasjonsprosessen til NLR på sikt vil bidra til en mer effektiv ressursbruk i organisasjonen, slik at en større del av tilskuddsmidlene fra jordbruksavtalen kan gå til rådgiving ut til bonden.

NLRs kunnskapsproduksjon i form av artikler og rapporter må, på egnet måte, tilgjengeliggjøres for alle, ikke bare medlemmer, i den grad kunnskapsproduksjonen er finansiert med offentlige midler.

Landbruksdirektoratet må videreutvikle arbeidet med gode rapporteringsrutiner for tilskuddet, slik at avtalepartene kan vurdere om ressursbruken til NLR er i tråd med formål og føringer gitt avtalepartene.

7.12.7 Finansiering av utredninger, evalueringer og elektroniske fagsystem

Over jordbruksavtalens post 21 finansieres utredninger, evalueringer og utvikling av IKT-fagsystemer til forvaltning av ordninger. Enkle, robuste og brukervennlige elektroniske forvaltningssystemer bidrar til god og effektiv forvaltning, både for næringsutøvere og forvaltning. For 2024 foreslår Statens forhandlingsutvalg å avsette 5,4 mill. kroner til forbedring, modernisering og risikoreduserende tiltak i eStil PT, 2,8 mill. kroner til avvikling av Eggsys og flytting av eggdata til LDB og 3,2 mill. kroner til forbedring av eStil PT. Det settes av 2 mill. kroner til utredninger og evalueringer.

7.12.8 Tilskudd til råvareprisordningen

RÅK-ordningen skal utjevne forskjellene i råvarekostnader ved handel med bearbejdede jordbruksvarer innenfor EØS-området. Det gis kompensasjon for norskproduserte ferdigvarer som blir omsatt i Norge (PNS). «RÅK-industrien» er en betydelig avtaker av råvarer fra jordbruket, og det er viktig at bevilgningene over ordningen blir tilpasset engrosprisene på norskproduserte jordbruksvarer. Bevilgningsbehovet til ordningen vil også være påvirket av verdensmarkedspriser, som er ustabile, og valutakurser som i sum gjør det utfordrende å prognosere behovet.

Statens tilbud er tilpasset prognosert bevilgningsbehov og de endringer i målprisene som følger av tilbudet. Budsjettert beløp for 2023 er på 255,2 mill. kroner, prognosert

bevilgningsbehov for 2024 er på 212 mill. kroner, utslag av endrede målpriser framgår av vedlegg 1.

7.13 Oversikt over arbeidsgrupper og utredninger

Oppsummering av ulike utredninger og arbeidsgrupper som Statens forhandlingsutvalg foreslår:

Partssammensatte arbeidsgrupper:

- Målpris og WTO-utfordringer
- Velferdsordninger

Utredninger i virkemiddelapparatet:

- Helhetlig forvaltningsplan for nitrogen
- Evaluering av tilskudd til klimarådgiving (RMP)
- Gjennomgang av tilskudd til levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg
- Utrede tilskudd for god jordhelsepraksis
- Utrede behov for offentlig støtte til utprøving og innfasing av mobile enheter
- Gjennomgang av nasjonale føringer for IBU med sikte på forenklinger
- Kartlegging av kompetansebehov hos lokalmatprodusenter
- Evaluering voksenagronomen
- Utrede om ordningen med tilskudd til veterinærreiser kan forbedres
- Utarbeide nasjonal strategi for Inn på tunet

Prioriterte utredninger over forskningsmidlene:

- Kunnskapsgrunnlag for avrenning fra skog
- Kartlegging av tilgangen på avløsere og landbruksvikarer og hvordan den kan styrkes

8 Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150

8.1 Budsjettmessige forhold

8.1.1 Innledning

Jordbruksoppkjøret 2023 dreier seg i hovedsak om budsjettmessige endringer for budsjettåret 2024. Videre utarbeides det prognoser for forbruket i 2023 på de enkelte ordninger med utgangspunkt i gjeldende satser og regelverk. På bakgrunn av dette fremmes det nye bevilgningsforslag for Stortinget som innebærer endringer og omdisponeringer innenfor gjeldende budsjett i 2023 som tilpasser bevilgningene til det prognoserte behov. Det legges til grunn en omdisponering av de overførte bevilgninger fra året før, samt tilpasninger til de reviderte prognosene for behov ut fra gjeldende regelverk i inneværende år.

8.1.2 Overførte beløp fra 2022 og omdisponering av bevilgninger i 2023

Overførte beløp fra 2022 til 2023

På de overførbare postene er det overført 47,6 mill. kroner fra 2022 til 2023, jf. tabell 8.1.

Tabell 8.1 Overførte beløp fra 2022 til 2023. Mill. kroner.

Post	Ordning	Budsjett minus forbruk
21	Spesielle driftsutgifter (kan overføres)	6,966
70	Markedstiltak (kan overføres)	2,722
74	Direkte tilskudd (kan overføres)	16,906
77	Utviklingstiltak (kan overføres)	6,722
78	Velferdsordninger (kan overføres)	14,302
	Sum overførte bevilgninger	47,618

Prognoser for forbruk i 2023

Forbruksprognosen fra Landbruksdirektoratet for de overførbare postene på kap. 1150 med gjeldende budsjettvedtak og satser i 2023 viser et underforbruk på 95,3 mill. kroner sammenlignet med vedtatt budsjett for 2023, jf. tabell 8.2.

Tabell 8.2 Prognoser for forbruk i 2023. Mill. kroner.

Post	Ordning	Differanse budsjett - prognose
21	Spesielle driftsutgifter (kan overføres)	-5,802
70	Markedstiltak (kan overføres)	91,200
74	Direkte tilskudd (kan overføres)	3,745
77	Utviklingstiltak (kan overføres)	-3,129
78	Velferdsordninger (kan overføres)	9,268
	Sum udisponert bevilgning 2023	95,282

Omdisponeringer i 2023

Summen av udisponerte, overførte midler fra 2022 og innsparinger innenfor budsjettet i 2023 blir etter dette 142,9 mill. kroner. Dette er midler som kan omdisponeres innenfor rammen av uendret budsjett i 2023.

I tilbudet foreslås det endringer i målprisene for korn fra 1. juli 2023. For matkorn er det foreslått en gjennomsnittlig reduksjon på 6 øre per kg, og for fôrkorn ca. 10 øre per kg. Prisnedskrivningstilskuddet for norsk korn reduseres tilsvarende reduksjonen i prisen på fôrkorn. Dette utgjør en reduksjon i behov for midler i 2023 på 88,1 mill. kroner. For å styrke konkurransekraften til norsk matkorn, gjeninnføres matkorntilskuddet med 30 øre per kg. Dette utgjør en økt kostnad på 41 mill. kroner i 2023. Den samlede effekt av dette innebærer at bevilgningsbehovet på post 73 reduseres med 47,1 mill. kroner i 2023.

På grunn av økende priser internasjonalt, øker behovet for bevilgning til ordningen med råvareprisutjevning med 20 mill. kroner i 2023, og dette foreslås dekket med ledige midler. Videre benyttes ledige midler til å styrke posten til rådgiving med 2 mill. kroner, avsetningstiltak hagebruk og potet med 10 mill. kroner og verdiskapingsprogrammet for fornybar energi mv. med 60 mill. kroner. Ytterligere ledige midler i 2023 overføres til Landbrukets utviklingsfond, som styrkes med 98,05 mill. kroner. Tabell 8.3 viser Statens forhandlingsutvalgs forslag til bruk av ledige midler i 2023.

Tabell 8.3 Bruk av ledige midler 2023

Ordning	Mill. kr
Fondsavsetninger LUF	98,050
Tilskudd til råvareprisutjevningsordningen	20,000
Tilskudd markedstiltak i grøntsektoren	10,000
Tilskudd til rådgiving	2,000
Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi mv (i LUF)	60,000
Prisnedskrivning norsk korn	-88,100
Matkorntilskudd	41,000
	142,950

Tabell 8.4 viser omdisponeringer og endringer i 2023. I tabellen tas det utgangspunkt i saldert budsjett for 2023. Videre vises tilgjengelige midler for omdisponering i 2023, som består av overførte midler fra overførbare poster i 2022 på 47,6 mill. kroner og ledige midler på 95,3 mill. kroner i 2023. Til sammen gir det 142,9 mill. i ledig midler i 2023. Tabellen viser disponeringen av ledige midler i 2023, samt hvordan overførte midler fra 2022 er disponert.

Tabell 8.4 Omdisponeringer og endringer i 2023. Mill. kroner.

Kap. 1150		Budsjett 2023 ¹⁾	Tilgjengelig for omdisp. i 2023	Justert Budsjett 2023	Disponert av ledige midler i 2023	Disponert av overf. midler fra 2022 i 2023
Post	Benevning					
21	Spesielle driftsutgifter (<i>kan overføres</i>)	15,750	1,214	16,964		
50	Fondsavsetninger LUF	2 058,553		2 058,553	158,050	47,6
70.11	Tilskudd markedstiltak grøntsektoren	35,900	0,000	35,900	10,00	
70.12	Tilskudd til råvareprisutjevningsordningen	255,200	93,558	348,758	20,000	
70.13	Tilskudd til avrensordningen poteter	44,000	0,364	44,364		
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	335,100	93,922	429,022		
71	Tilskudd ved avlingssvikt (<i>overslagsbevilgning</i>)	96,500		96,500		
73.11	Pristilskudd ull	108,000		108,000		
73.13	Pristilskudd melk	729,700		729,700		
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 707,435		1 707,435		
73.16	Distriktstilskudd egg	5,500		5,500		
73.17	Pristilskudd grøntsektoren	288,400		288,400		
73.18	Frakttilskudd	446,500		446,500		
73.19	Pristilskudd korn	2 096,400		2 096,400	-47,100	
73	Pristilskudd (<i>overslagsbevilgning</i>)	5 381,935		5 381,935		
74.11	Driftstilskudd melk og kjøtt	2 483,700	4,574	2 488,274		
74.14	Tilskudd husdyr	4 069,645	12,226	4 081,871		
74.16	Beitetilskudd	1 349,000	7,989	1 356,989		
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 360,500	-8,453	5 352,047		
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	786,100	3,956	790,056		
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	146,600	0,358	146,958		
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	14 195,545	20,651	14 216,196		
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	106,245	1,856	108,102		
77.12	Tilskudd til planteavl m.m.	29,060	0,977	30,037		
77.13	Tilskudd til rådgivning	108,000	0,000	108,000	2,000	
77.15	Tilskudd til kvalitetstiltak	55,856	0,760	56,616		
77.17	Tilskudd til fellesanlegg frukt	20,700	0,000	20,700		
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	319,861	3,593	323,455		
78.11	Tilskudd til avløsning	1 335,367	7,197	1 342,564		
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	168,100	10,146	178,246		
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	36,900	-0,528	36,372		
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	70,748	0,000	70,748		
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordning	67,950	6,754	74,704		
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 679,065	23,570	1 702,635		
SUM KAP. 1150		24 082,359	142,950	24 225,310	142,950	47,600

1. Saldert budsjett.

8.1.3 Budsjettmessige endringer fra 2023 til 2024

De budsjettmessige konsekvenser i 2024 av dette jordbruksoppgjøret vil bli fremmet for Stortinget i Prop. 1 S (2022–2023) fra Landbruks- og matdepartementet. I tabell 8.4 vises det justerte bevilgningsbehov som følge av endringene som foreslås i dette jordbruksoppgjøret. Endringer som skyldes konsekvensjusteringer eller justerte volumprognoser på overslagsbevilgningene er ikke innarbeidet.

8.1.4 Samlet utslag av oppgjøret og foreløpig budsjett 2024. Mill. kroner.

Post	Budsjett 2023 ¹⁾	Endring	Budsjett 2024 ²⁾	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	15,750	-5,550	10,200
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 058,553	340,000	2 398,553
70.11	Markedstiltak grønt	35,900	4,500	40,400
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	255,200	-6,520	248,680
70.13	Tilskudd til avrensordningen potet	44,000	2,000	46,000
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	335,100	-0,020	335,080
71	Tilskudd ved avlingssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	96,500	4,900	101,400
73.11	Pristilskudd ull	108,000	7,700	115,700
73.13	Pristilskudd melk	729,700	187,800	917,500
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 707,435	44,983	1 752,418
73.16	Distriktstilskudd egg	5,500	0,400	5,900
73.17	Pristilskudd grønt	288,400	36,800	325,200
73.18	Frakttilskudd m.m.	446,500	81,700	528,200
73.19	Pristilskudd korn	2 096,400	-43,900	2 052,500
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	5 381,935	315,483	5 697,418
74.11	Driftstilskudd, melk og kjøtt	2 483,700	274,400	2 758,100
74.14	Tilskudd husdyr	4 069,645	278,985	4 348,630
74.16	Beitetilskudd	1 349,000	414,700	1 763,700
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 360,500	197,700	5 558,200
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	786,100	200,000	986,100
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	146,600	16,000	162,600
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	14 195,545	1 381,785	15 577,330
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	106,245	8,830	115,075
77.12	Tilskudd til frøavl	29,060	1,000	30,060
77.13	Tilskudd til rådgivning	108,000	8,000	116,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	55,856	4,779	60,635
77.17	Tilskudd til fellesanlegg for frukt	20,700	2,000	22,700
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	319,861	24,609	344,470
78.11	Tilskudd til avløsning	1 335,367	219,510	1 554,877
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	168,100	20,600	188,700
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	36,900	1,200	38,100
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	70,748	2,544	73,292
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordningen	67,950	-7,950	60,000
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 679,065	235,904	1 914,969
Sum kapittel 1150		24 082,309	2 297,111	26 379,420
Sum kapittel 4150		0,050	0,000	0,050

1) Saldert budsjett

2) Før flytting av poster og bevilgninger, samt volum- og konsekvensjusteringer av overslagsbevilgningen

Vedlegg 1: Fordeling av statens tilbud

Tabell 8.5 Jordbruksavtalen, fordeling på priser og tilskudd, mill. kroner

	Mill. kr
Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	2 297,1
- Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	0,0
= Nettoeffekt av tilskudd	2 297,1
+ Målpriser fra 1.7	732,3
= Sum målpriser og tilskudd	3 029,4
+ Omdisponering overførte midler fra 2022	47,6
= Sum til fordeling	3 077,0
+ Endret inntektsverdi jordbruksfradrag	264,0
= Sum	3 341,0

Tabell 8.6 Målpriser fra 01.07.23

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 404,1	5,91	0,28	393,1
Poteter	79,0	6,38	0,42	33,2
Grønnsaker og frukt	4 176,3		7,6%	317,4
Norsk matkorn	204,7	4,75	-0,06	-11,4
Sum målprisendringer				732,3

Tabell 8.7 Markedsordningen for korn

Prisendringer norsk korn	1000 tonn	Målpris, Kr/kg	Endring, Kr/kg	Mill. kr
Hvete, matkorn	181,6	4,80	-0,05	-9,1
Rug, matkorn	23,1	4,32	-0,10	-2,3
Bygg	593,9	4,06	-0,10	-59,4
Havre	281,9	3,93	-0,10	-28,2
Fôrhvete og fôrrug	143,8		-0,10	-14,4
Erter til modning	10,0		0,00	0,0
Såkorn	65,2		-0,09	-6,0
Oljevekster (målpris 6,38 - suspendert)	18,1	0,00		0,0
Sum korn og oljevekster	1 317,5		-0,091	-119,3

Tabell 8.8 Endring i råvarekostnader til kraftfôr og matkorn

	1000 tonn	Andel	Ref. pris kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Norsk korn til kraftfôr	1047,6	49,7%		-0,1000	-104,8
Kli m.m.	71,3				0,0
Prisnedskrivning norsk korn til kraftfôr				-0,100	104,9
Protein, soya m.m.	392,2	18,6%	4,790	0,000	0,0
Fett	41,5	2,0%		0,000	0,0
Vitaminer og mineraler	92,3	4,4%		0,000	0,0
Prisnedskrivning importråvarer	463,2			0,000	0,0
Endret bevilgning frakt korn/kraftfôr					-35,0
Sum råvarekostnad kraftfôr	2 108,13			-0,017	-34,9
Prisendring matkorn				-0,056	
Endret prisnedskrivning				0,100	
Endret matkorntilskudd				-0,300	
Endret råvarekostnad matkorn				-0,256	

Tabell 8.9 Kap. 1150. Jordbruksavtalen, mill. kroner

Post		Budsjett 2023 ¹⁾	Endring
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	15,750	-5,550
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 058,553	340,000
70.11	Markedstiltak grønt	35,900	4,500
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	255,200	-6,520
70.13	Tilskudd til avrensordningen potet	44,000	2,000
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	335,100	-0,020
71	Tilskudd ved avlingssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	96,500	4,900
73.11	Pristilskudd ull	108,000	7,700
73.13	Pristilskudd melk	729,700	187,800
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 707,435	44,983
73.16	Distriktstilskudd egg	5,500	0,400
73.17	Pristilskudd grønt	288,400	36,800
73.18	Frakttilskudd m.m.	446,500	81,700
73.19	Pristilskudd korn	2 096,400	-43,900
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	5 381,935	315,483
74.11	Driftstilskudd, melk og kjøtt	2 483,700	274,400
74.14	Tilskudd husdyr	4 069,645	278,985
74.16	Beitetilskudd	1 349,000	414,700
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 360,500	197,700
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	786,100	200,000
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	146,600	16,000
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	14 195,545	1 381,785
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	106,245	8,830
77.12	Tilskudd til frøavl	29,060	1,000
77.13	Tilskudd til rådgivning	108,000	8,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	55,856	4,779
77.17	Tilskudd til fellesanlegg for frukt	20,700	2,000
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	319,861	24,609
78.11	Tilskudd til avløsning	1 335,367	219,510
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	168,100	20,600
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	36,900	1,200
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	70,748	2,544
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordningen	67,950	-7,950
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 679,065	235,904
Sum kapittel 1150		24 082,309	2 297,111
Sum kapittel 4150		0,050	0,000

1) Saldert budsjett

Tabell 8.10 Post 21 Spesielle driftsutgifter, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Evalueringer, utredninger, arbeidsgrupper (LMD)	1,5	2,0	
IT-utvikling Landbruksdirektoratet	14,3	8,2	
Justert bevilgningsbehov			-5,6
Sum	15,8	10,2	-5,6

Tabell 8.11 Post 70.11 Markedstiltak grønt, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Kollektiv dekning av omsetningsavgift	35,9	35,9	4,5
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	35,9	35,9	4,5

Tabell 8.12 Post 70.12 Tilskudd til råvareprisordningen mv., mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
PNS, prognose	255,2	212,0	0,0
Målprisjustering melk			30,8
Endret målpris potet			5,9
Utvidede produkter			0,0
Behov knyttet til produkter uten målpris			0,0
Justert bevilgningsbehov			-43,2
Sum	255,2	212,0	-6,5

Tabell 8.13 Post 70.13 Tilskudd til avrensordningen potet, mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Potetsprit	22,5	22,5	0,0
Potetstivelse	21,5	21,5	2,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	44,0	44,0	2,0

Tabell 8.14 Post 71 Tilskudd ved avlingssvikt, mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring
Tilskudd ved produksjonssvikt i planteproduksjon	93,5	4,9
Tilskudd ved svikt i honningproduksjon	3,0	0,0
Sum	96,5	4,9

Tabell 8.15 Post 73.11 Pristilskudd ull

	Mill. kg/stk.	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Ull	2,564	38,96	3,00	41,96	7,7
Skinn	0,070	70,00	0,00	70,00	0,0
Sum					7,7

Tabell 8.16 Post 73.13 Pristilskudd melk

	Mill. l.	Sats, kr/l	Endring, kr/l	Ny sats kr/l	Endring, mill. kr
Grunntilskudd geitemelk	19,0	3,46	0,00	3,46	0,0
Grunntilskudd økomelk	45,0	0	0,40	0,40	18,0
Distriktstilskudd melk					
Sone A	182,9	0,00	0,00	0,00	0,0
Sone B	297,4	0,15	0,05	0,20	14,9
Sone C	212,4	0,38	0,10	0,48	21,2
Sone D	472,8	0,60	0,15	0,75	70,9
Sone E	110,0	0,67	0,20	0,87	22,0
Sone F	44,1	0,76	0,24	1,00	10,6
Sone G	46,1	1,07	0,41	1,48	18,9
Sone H	2,6	1,28	0,71	1,99	1,8
Sone I	13,1	1,86	0,41	2,27	5,4
Sone J	9,9	1,95	0,41	2,36	4,1
Sum distriktstilskudd melk	1 391,3		0,12		169,8
Sum pristilskudd melk					187,8

Tabell 8.17 Post 73.15 Pristilskudd, kjøtt

Kvalitetstilskudd lammeslakt	Antall 12 mnd.	Sats, kr/slakt	Endring, kr/slakt	Ny sats kr/slakt	Endring, mill. kr
Kval. O+ og bedre	922 000	525	20,00	545	18,4
Ikke godkjent klassifisør	4 700	494	-24,00	470	-0,1
Kjeslakt over 3,5 kg	17 700	350	-350,00	0	-6,2
Kjeslakt over 5,0 kg	15 596	0	420,00	420	6,6
Tillegg økologiske slakt (herav)	25 500	50	0,00	50	0,0
Sum	944 400				18,683
Grunntilskudd, kjøtt	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Sau	22,2	3,81	0,00	3,81	0,0
Geit	0,4	5,15	0,00	5,15	0,0
Sum	22,6				0,0
Kvalitetstilskudd storfekjøtt					
Kvalitetsklasse O	16,7	5,50	0,00	5,50	0,0
Kvalitetsklasse O+ og bedre	34,4	10,50	0,00	10,50	0,0
Sum	51,1				0,000
Distriktstilskudd, kjøtt					
Storfe, sau og geit					
	Sone 1	24,6	0,00	0,00	0,00
	Sone 2	60,7	5,25	0,00	5,25
	Sone 3	18,9	8,05	0,00	8,05
Storfe og Geit	Sone 4	7,5	12,80	2,00	14,80
Storfe og Geit	Sone 5	0,9	13,40	2,00	15,40
Sau	Sone 4	2,7	14,90	2,00	16,90
Sau	Sone 5	0,6	15,40	2,00	17,40
Gris	Sone 4	6,6	5,60	0,40	6,00
	Sone 4				
Gris	²	0,7	6,50	0,40	6,90
Gris	Sone 5	0,01	6,50	0,40	6,90
Vestlandet og Agder ¹ Gris		9,4	1,10	0,00	1,10
Sum		132,6			26,3
Sum pristilskudd kjøtt					44,983

1) Agder, Vestland og Møre og Romsdal

2) Troms

Tabell 8.18 Post 73.16 Distriktstilskudd egg

	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg	Endring, mill. kr
Vestlandet	5,718	0,38	0,05	0,43	0,3
Nord-Norge	2,512	1,25	0,05	1,30	0,1
Sum distriktstilskudd egg					0,4

Tabell 8.19 Pristilskudd, grønt

		1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Epler, pærer og plommer, kirsebær	Sone 1	3,0	6,15	0,70	6,85	2,1
	Sone 2-4	3,6	7,61	0,70	8,31	2,5
	Sone 5	4,8	12,30	0,70	13,00	3,4
Moreller	Sone 1	0,1	7,18	1,40	8,58	0,1
	Sone 2-4	0,3	8,62	1,40	10,02	0,4
	Sone 5	0,4	13,34	1,40	14,74	0,6
Pressfrukt		7,9	4,65	0,70	5,35	5,5
Bær	Sone 1-3	5,2	5,36	1,40	6,76	7,3
	Sone 4-5	3,8	9,64	1,40	11,04	5,3
	Sone 6-7	0,1	10,70	1,40	12,10	0,1
Ekstra til industribær	alle soner	0,7	2,00	2,00	4,00	1,4
Sum distriktstilskudd frukt og bær		29,2				28,7
Tomat	Kvantumsgrense 103 400 kg					
Sone 1-3		1,2	4,37	0,70	5,07	0,8
Sone 4-7		2,5	5,81	0,70	6,51	1,8
Slangeagurk	151 800 kg					
Sone 1-3		3,6	3,47	0,30	3,77	1,1
Sone 4-7		1,5	4,30	0,30	4,60	0,5
Salat	220 000 stk.					
Sone 1-3		4,9	1,19	0,15	1,34	0,7
Sone 4-7		2,2	1,71	0,15	1,86	0,3
Sum tilskudd grønnsaker		15,9				5,2
Potetprod. i Nord-Norge		4,1	1,89	0,70	2,59	2,9
SUM		49,2				36,800

Tabell 8.20 Frakttilskudd, mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring
Frakt korn	90,0	20,0
Frakt kraftfôr	181,5	15,0
Innfrakt slakt	170,0	45,0
Frakt egg	8,3	1,7
Sum	449,8	81,7

Tabell 8.21 Post 73.19 Pristilskudd korn

Prisnedskrivning	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Korn, norsk	1 205,5	1,401	-0,100	1,301	-120,6
Økologisk korn	18,7	2,511	-0,100	2,411	-1,9
Oljevekster, lupiner og bønner	21,7	3,268	-0,100	3,168	-2,2
Økologiske oljevekster, lupin, bønner	1,3	4,478	-0,100	4,378	-0,1
Fôrerter	7,5	2,135	-0,100	2,035	-0,8
Økologiske fôrerter	2,5	2,785	-0,100	2,685	-0,3
Sum norsk	1 257,2		-0,100		-125,9
- Herav 70 pst inneværende år	880,1				-88,1
Importert karbohydatråvare, kraftfor	463,2	0,82	0,000	0,815	0,0
- Herav 50 pst inneværende år					0,0
Tilskudd matkorn	273,3	0,000	0,300	0,300	82,0
- Herav 50 pst inneværende år	136,7				41,0
Sum					-43,9
- Sum inneværende år					-47,1

Tabell 8.22 Post 74.11 Driftstilskudd, melk og kjøtt

		Antall	Sats, kr per bruk/dyr	Endring, kr per dyr/bruk	Ny sats, kr per bruk/dyr	Endring, mill. kr
Kumelk AK-sone 2	Foretak	528	238 050	35 000	273 050	18,5
Kumelk Ak-sone 1-3-4	Foretak	1 284	242 050	35 000	277 050	44,9
Kumelk AK-sone 5	Foretak	4 130	268 800	42 000	310 800	173,5
Kumelk AK-sone 6-7	Foretak	684	277 050	60 000	337 050	41,0
Geitemelk landet	Foretak	264	262 810	28 000	290 810	7,4
Ammekyr s. 1-4, 6-39 kyr	Dyr	29 144	5 764	0	5 764	0,0
40 og flere kyr	Foretak	405	230 560	0	230 560	0,0
Ammekyr s. 5-7, 6-39 kyr	Dyr	46 045	7 438	250	7 688	11,5
40 og flere kyr	Foretak	280	297 520	10 000	307 520	2,8
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-25,2
Sum driftstilskudd, melk og kjøtt						274,4

Tabell 8.23 Post 74.14 Tilskudd husdyr

	Fra	Til	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	1	14	89 195	6 103	1 560	7 663	139,1
	15	30	63 928	4 497	1 560	6 057	99,7
	31	50	38 331	3 035	1 560	4 595	59,8
	51 +		18 061	2 265	1 560	3 825	28,2
Sum			209 514				326,8
Melkekyr på små og mellomstore bruk	6	23	104 723	2 490	0	2 490	0,0
	24	50	30 762	-2 045	0	-2 045	0,0
Sum			135 485				0,0
Ammekyr	1	50	106 201	5 290	0	5 290	0,0
	51+		4 820	1 330	0	1 330	0,0
Sum			111 021				0,0
Andre storfe			575 242	1 198	0	1 198	0,0
Melkegeit og melkesau	1	125	26 749	1702	0	1 702	0,0
	126+		8 001	688	0	688	0,0
Sum			34 749				0,0
Sau	1	75	626 505	1885	0	1 885	0,0
	76	150	198 528	1 435	0	1 435	0,0
	151+		100 658	209	0	209	0,0
	Sum		925 691				-17,4
Ammegeit	1	60	8 912	0	2 377	2 377	21,2
	61	120	309	0	1 809	1 809	0,6
	121+		33	0	264	264	0,0
Sum		9 254				21,8	
Avlsgris Sør-Norge ²⁾	1	35	16 606	498	0	498	0,0
Avlsgris Jæren	1	35	3 873	350	0	350	0,0
Avlsgris Nord-Norge	1	35	1 208	776	0	776	0,0
Sum			21 686				0,0
Slaktegris ²⁾	1	1400	985 708	14	0	14	0,0
Slaktegris Jæren	1	1400	204 292	10	0	10	0,0
Sum			1 190 000				0,0
Verpehøner Sør-Norge	1	1 000	537 970	11	0	11	0,0
Verpehøner Nord-Norge	1	1 000	23 609	25	0	25	0,0
Verpehøner, landet	1 001	7 500	2 728 113	11	0	11	0,0
Sum			3 289 692				0,0
Rugeegg Sør-Norge	1	167 000	11 441 179	0,07	0,00	0,07	0,0
Rugeegg Nord-Norge	1	167 000	0	0,15	0,00	0,15	0,0
Rugeegg, landet	167 001	833 000	44 371 634	0,07	0,00	0,07	0,0
Sum			55 812 813				0,0
Bifolk	1 +		48 943	800	50	850	2,4
Hjort over 1 år			5 075	765	0	765	0,0
Genbevaring	Storfe		5 743	3710	200	3 910	1,1
	Sau		17 088	310	0	310	0,0
	Geit		726	610	0	610	0,0
	Hest		768	1 200	0	1 200	0,0

Sum		24 325				1,1
Bunnfradrag 35 pst. ¹⁾						
	35 %	37 748	6 000	0	6 000	0,0
Beløpsavgrensing			530 000	0 suspendert		0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-55,7
Sum produksjonstilskudd, husdyr						279,0

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd

2) Unntatt Jæren

Tabell 8.24 Post 74.16 Beitetilskudd

		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Utmarksbeitetilskudd:	Kyr, storfe, hest	271 507	1 092	300	1 392	81,5
	Sau, lam, geit, kje	1 892 841	300	75	375	142,0
Beitetilskudd:	Storfe m.m.	650 604	530	230	760	149,6
	Småfe m.m.	2 218 791	60	25	85	55,7
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-14,1
Sum beitetilskudd		5 033 743				414,7

Tabell 8.25 Post 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd

	Antall dekar	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Kulturlandskapstilskudd alt areal	9 079 180	265	20	285	181,6
Bunnfradrag, 65 pst. ¹⁾	37 748	6 000	0	6 000	0,0
Arealtilskudd, grovfôr	5 897 711				0,0
Innmarksbeitearealer	1 559 592				0,0
Arealtilskudd, korn	2 951 827				0,0
Arealtilskudd, potet	118 947				8,9
Arealtilskudd, grønnsaker	70 407				5,2
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal	40 288				8,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-6,0
Sum, AK-tilskudd	9 079 180				197,7

1) Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd

Arealtilskudd, grovfôr

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	377 170	50	0	50	0,0
Sone 2	308 539	50	0	50	0,0
Sone 3	598 069	145	0	145	0,0
Sone 4	485 768	165	0	165	0,0
Sone 5 A	1 813 038	360	0	360	0,0
Sone 5 B Vestlandet	1 506 349	405	0	405	0,0
Sone 6	694 174	420	0	420	0,0
Sone 7	114 604	466	0	466	0,0
Sum grovfôr alle soner	5 897 711				0,0

Arealtilskudd, korn

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	1 290 861	309	0	309	0,0
Sone 2 og 3	1 119 407	382	0	382	0,0
Sone 4	404 760	422	0	422	0,0
Sone 5 - 7	136 799	422	0	422	0,0
Sum korn, alle soner	2 951 827				0,0

Arealtilskudd, øvrige vekster

	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Potet sone 1 -5	114 663	613	75	688	8,6
Potet sone 6 -7	4 284	1 365	75	1440	0,3
Sum poteter, alle soner	118 947				8,9
Grønnsaker sone 1 - 5	69 860	1 150	75	1225	5,2
Grønnsaker sone 6 - 7	547	2 150	75	2225	0,0
Sum grønnsaker, alle soner	70 407				5,2
Frukt sone 1 - 4	10 401	1 750	200	1950	2,1
Frukt sone 5 - 7	12 181	2 500	200	2700	2,4
Sum frukt, alle soner	22 582				4,5
Bær sone 1 - 4	12 019	1 850	200	2050	2,4
Bær sone 5 - 7	5 687	2 300	200	2500	1,1
Sum bær, alle soner	17 706				3,5

Tabell 8.26 Post 74.19 Tilskudd til regionale miljøprogram, Mill. kroner

	Budsjett 2022	Prognose 2023	Endring, mill. kr
Fordelt på regionene	601,1	786,1	200,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Landet			200,0

Tabell 8.27 Post 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

Arealtilskudd	Antall daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring, mill. kr
Frukt og bær m.m.	2 784	1 650	175	1825	0,5
Grønnsaker	3 037	1 650	175	1825	0,5
Potet	979	800	0	800	0,0
Korn	78 367	500	100	600	7,8
Grovfôr	266 126	40	5	45	1,3
Økologisk areal 1. års karens	19 524	250	50	300	1,0
Grønngjødsling	3 530	500	0	500	0,0
Økologisk brakka	1 005	25	0	25	0,0
Sum arealtilskudd økologisk areal	375 352				11,1

Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	7 399	4 100	250	4350	1,8
Ammekyr	4 667	3 000	250	3250	1,2
Andre storfe	17 335	730	0	730	0,0
Sau og melkesau	42 627	500	0	500	0,0
Melkegeit	471	353	0	353	0,0
Ammegeit	688	265	0	265	0,0
Avlsgris	366	517	0	517	0,0
Slaktegris	4 194	315	0	315	0,0
Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon					3,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					1,9
Sum tilskudd til økologisk jordbruk					16,0

Tabell 8.28 Tilskudd til dyreavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Tilskudd til veterinær reiser	61,3	56,3	9,4
Tilskudd til semin	30,6	30,6	4,0
Tilskudd til avlsorganisasjoner	14,3	14,3	0,5
Justert bevilgningsbehov			-5,0
Sum	106,2	101,2	8,8

Tabell 8.29 Tilskudd til frøavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Tilskudd til frøavl	20,06	20,06	0,00
Tilskudd til lagring av såkorn	9,00	10,00	0,00
Justert bevilgningsbehov			1,00
Sum	29,06	30,06	1,00

Tabell 8.30 Tilskudd til rådgiving. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Tilskudd til rådgiving	108,0	108,0	8,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	108,0	108,0	8,0

Tabell 8.31 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Prognose 2024	Endring
Utvikling av plantemateriale, nordisk	2,400	2,400	0,0
Utvikling av plantemateriale, oppformering	12,875	12,875	0,0
Utvikling av plantemateriale, Graminor	24,960	24,960	2,5
Frukt- og bærprogrammet, Graminor	1,700	1,300	0,0
Kvalitetstiltak settepotetavl	13,921	14,600	2,0
Justert bevilgningsbehov			0,279
Sum	55,856	56,135	4,779

Tabell 8.32 Tilskudd fellesanlegg frukt

	Volum siste 3 år, tonn	Sats 2023, kr / kg	Endring, kr/kg	Ny sats kr/kg ¹⁾	Endring, mill. kr
Sum	10 250,6	2,02	0,20	2,21	2,0

Tabell 8.33 Post 78.11 Tilskudd for avløsning

	Antall bruk/dyr	Kr per bruk/dyr	Endring kr /bruk/dyr	Ny sats kr/bruk/dyr	Endring mill. kr
Tilskudd per foretak	8 397	96 580	30 000	126 580	251,9
Melkekyr	209 397	4625	231	4 856	
Ammekyr	110 972	1277	64	1 340	
Andre storfe	574 954	771	39	809	
Melkegeit og melkesau	34 749	1066	53	1 119	
Sau	925 391	530	27	557	
Ammegeit	9 254	0	722	722	
Avlsgris	39 380	1524	76	1 600	
Slaktegris	1 449 515	52	3	55	
Verpehøner, -ender, -kalkuner, -gjess	4 114 571	13,4	0,7	14,1	
Rugeegg	93 080 120	0,08	0,00	0,09	
Hester	24 676	1524	76	1 600	
Avlskaniner	881	380	19	399	
Gjess, ender, kalkuner, livkylling	4 853 860	4,66	0,23	4,90	
Slaktekylling	73 589 232	0,560	0,03	0,59	
Tillegg for økologisk slaktekylling	261 364	1,660	0,08	1,74	
Revetisper	714	419	21	440	
Minktisper	3 423	123	6	129	
Hjort	7 244	519	26	544	
Utslag av satsendringer	Prognose mill. kr	Endring pst.	Endring mill. kr	Utslag av tak mill. kr	
	1 322,0	5,00 %	66,1	-251,9	232,877
Justert bevilgningsbehov					-13,367
Sum tilskudd til avløsning for ferie og fritid					219,510

Tabell 8.34 Post 78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.

	Antall dager	Sats, kr/dag	Endring, kr/dag	Endring, mill. kr
Antall avløsningsdager	174 220	2 100	350	
Gjennomsnittsberegning	174 220	711	119	20,6
Utvidelse av ordningen				0,0
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				20,6

Tabell 8.35 Post 78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen

	Antall årsverk	Sats, kr/å.v.	Endring, kr/å.v.	Endring, mill. kr
Tilskudd per vikar	240	294 400	10 600	2,5
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				2,5

Tabell 8.36 Post 78.16 Tilskudd til tidligpensjonsordningen

	Antall	Sats, kr/pers.	Endring kr/pers	Endring, mill. kr
Enbruker	491	105 200	0	0,000
Tobruker	82	168 320	0	0,000
Justert bevilgningsbehov				-8,0
Sum	573			-7,950